

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

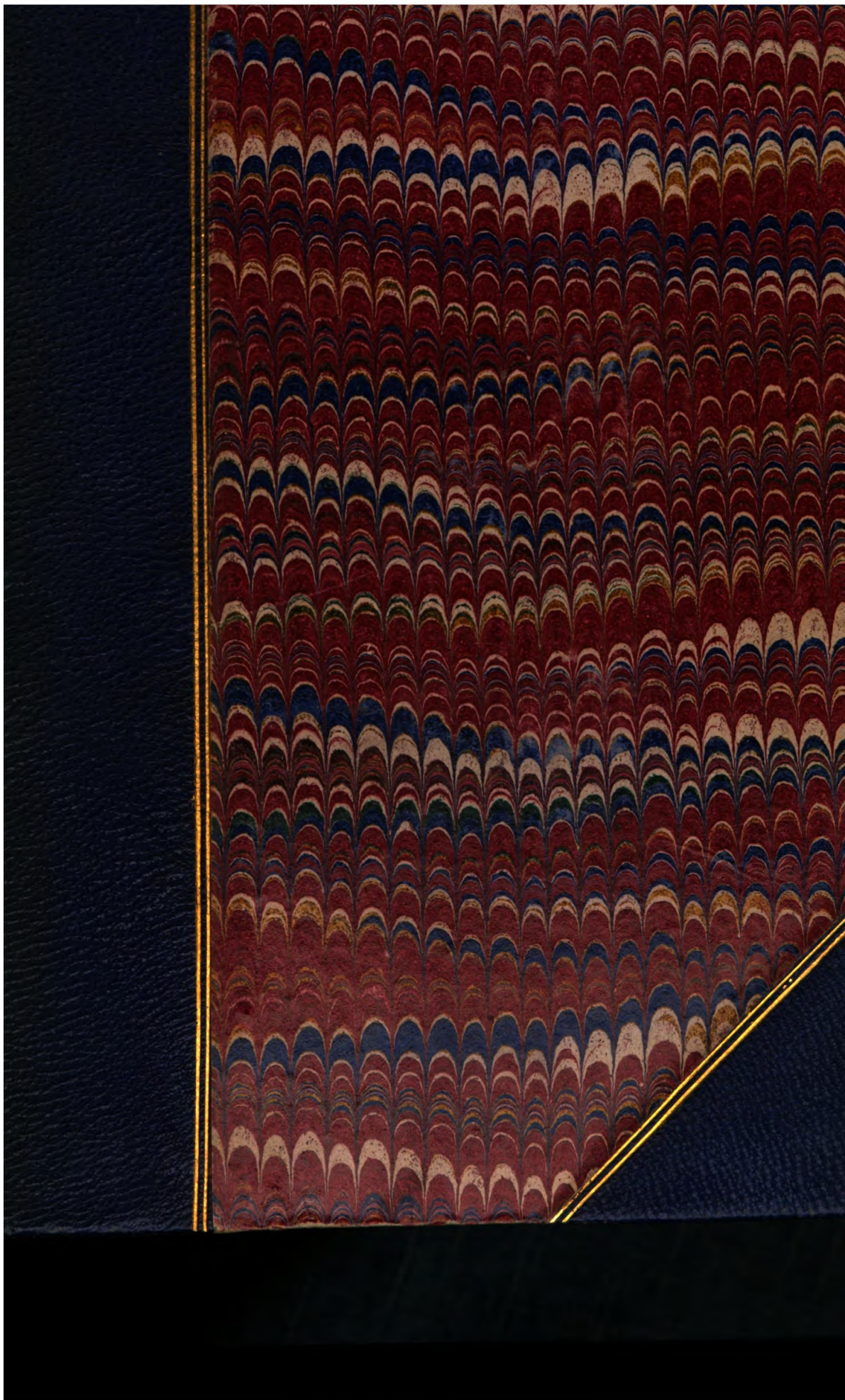
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

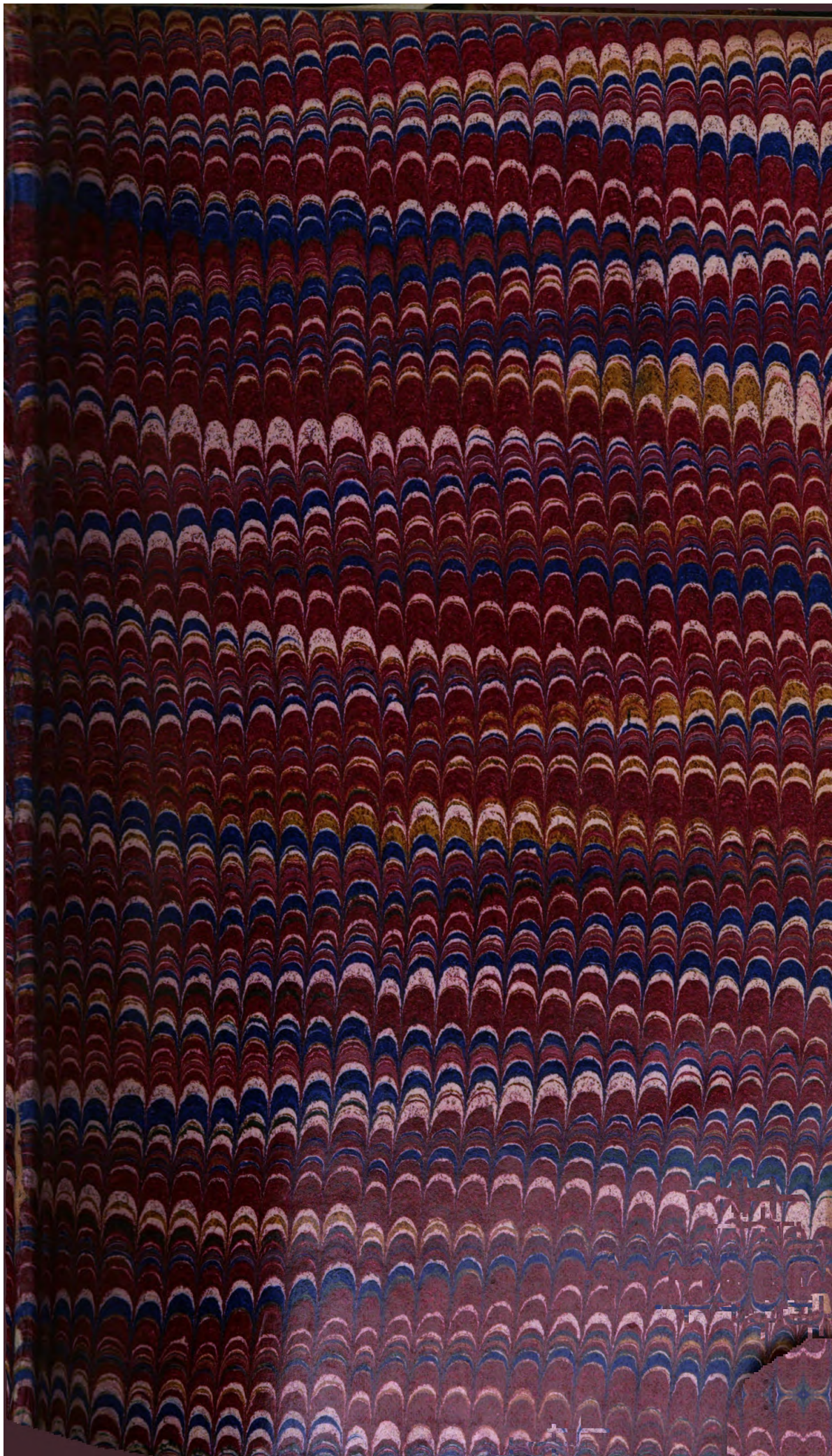

✓

55. c. 13.

W E R K E N

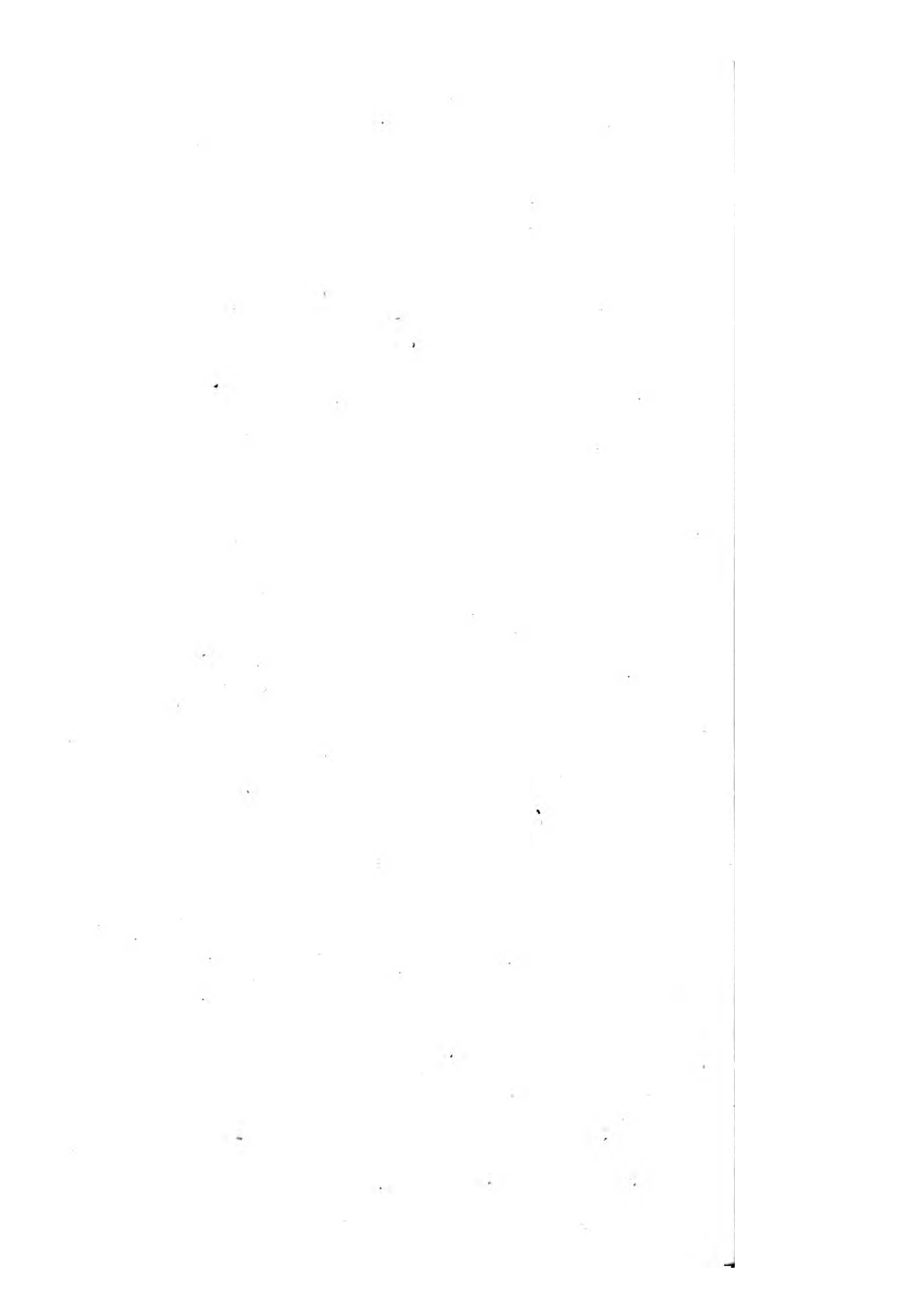
UITGEGEVEN DOOR DE

V E R E E N I G I N G

TER BEVORDERING DER

OUDE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

W E R K E N

UITGEGEVEN DOOR DE

V E R E E N I G I N G

TER BEVORDERING DER

OUDE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

VIERDE JAARGANG.

TWEEDE AFLEVERING.

DER LEKEN SPIEGHEL.

VIERDE BOEK, BIJLAGEN EN
WOORDENLIJST, A—L.

LEIDEN,

D. DU MORTIER EN ZOON,

1847.

55. c. 13.

Ieder Exemplaar is met de eigenhandige onder-
teekening van één der Hoofd-Redacteuren voorzien.

J. Sidman

HIER BEGHINT DIE VIERDE BOEC.

(E. Fol. CX. v. 2.
I. Fol. II. r. 2.) **D**ie vierde boec volghet hier ane,

Die u sal doen te verstane

Hoe aertrike sal inden.

Int eerste suldi vinden

5 Hoe die kerstene van Noort

Sullen winnen, weder ende voort,

Jherusalem, die heilighe stede,

Ende Orienten algader mede,

(E. Fol. CX.
v. 2.) **D**aer groot wonder sal gheschien;

10 **D**aer na so suldi sien

Hoe der Joden grote conroot,

Die wilen Alexander sloot,

Uut sullen comen dan

Ende verslaen wijf ende man

15 **E**nde jammer werken sonder ghetal,

Ende hoe dit volc einden sal;

Daer na so mogheddi sien

Vijftien tekene die gheschien

Vs. 1. I. volght. — hier *ontbr.*; H. daer. 3. I. eerderike enden sal.
4. I. H. In deerste; I. v. al. 8. I. Van Or. 10. I. so *ontbr.* 11. I.
d. J. een groot; H. groet. 13. I. H. Ute. 17. I. moechdi; H. moeghdi.

- Sullen voor dien doemsdach,
 20 Dien elc mensche duchten mach;
 Daer na so suldi horen
 (I. Fo^l. II. v. I.) Hoe Antekerst sal sijn gheboren
 Ende dat volc sal verleiden
 Met sijnre groter subtijlheiten,
 25 Hoe Enoc ende Helyas
 Al sullen maken ghedwas
 Dathi gheseit heeft ende ghedaen;
 Daer na sal (*) volghen zaen
 Dat sterke oordeel, sonder waen,
 30 Dies niement en mach ontgaen,
 Daer God elken sal loon gheven
 Na sine verdiente in dit leven,
 Ende hoe aertrike dan sal inden:
 Also wijt bescreven vinden
 35 In vraeyen boeken, sonder ghilen,
 Also ons bescreven wilen
 Heylighe zanten diet wel wisten
 Uut des heilichs gheests listen.

Vs. 19. H. vore; I. H. den. 20. I. H. m. ontsien m. 21. H. so ontbr.; I. zoe moeghdi h. 22. H. Hoe Antkerst. 24. H. siere; I. subtijlheyde. 28. I. H. na sal v. 29. I. strenghe. 30. H. nieman; I. Dat hij gheseit heeft ende ghedaen (*foutive herhaling van vs. 27*). 31. I. H. e. l. s. gh. 33. I. eerderike. 34. I. Also als wijt. 36. H. Alsoe; I. Also als ons. 37. H. sante. 38. I. H. Ute; H. heylecsch; I. H. gheest; I. liste. — *Na vs. 38 volgt nog in I. en H.:*

Capitele heeft hi inne

Twalef, alsiet versinne. (I. als ic)

Doch in E. wordt dit aan het slot van het Prohemium gezegd.

(*) Het HS. heeft so.

(I. Fol. CLI.
r. l.)

HIER BEGHINT DIE TAFLE VANDEN
VIERDEN BOEKE.

(E. Fol. CXI.
r. l.)

- Een prophecie hoet gaen sal mitten heilighen
lande van over zee. . . . . I.
Hoe die paeus ende keyser sullen trecken over
zee, ende wat daer gheschien sal. . . . . II.
Hoe die paeus misse doen sal onder den droghen
boem, ende wat wonder daer gheschien sal. III.
Hoe die kerstene heren sullen trecken in Jheru-
salem ende enen coninc daer setten midts den
vonnese Gods. . . . . IIII.
Hoe die besloten Joden uut comen sullen ende
die kerstine destrueren. . . . . V.
Van Antekersts gheboorte. . . . . VI.
Hoe ende in wat manieren hi tfolc bedrieghen
sal. . . . . VII.
Hoe dat Enoch ende Helyas jeghen hem dispu-
teren sullen ende hise doden sal (*). . . . . VIII.
Van vijftien tekene des doemsdaechs. . . . . IX.
Hoe onse here comen sal ten oordele. . . . . X.
Vanden anxste des oordels, ende hoe die quade
ghewijst sullen worden ter hellen. . . . . XI.
Hoe die gherechte mit Gode sullen varen te he-
melrike. . . . . XII.

Titel. H. *ontbr.*; I. Dit es die tafele vd. v. bouck des Spiegels Hysto-
riaels. C. I. H. Ene; I. H. van over zee *ontbr.* II. H. die *ontbr.*; I.
e. die k.; H. sullen *ontbr.*; I. over die zee; I. H. ende wat hem (H.
hen) ghevallen sal. III. H. boeme — wondre. IIII. I. h. tr. zelen
in; I. H. daer *ontbr.*; I. mits Gods voirsiene; H. midts Gods verwisene.
V. H. beslotene — ute; I. b. J. zelen uut c. ende zelen die; H. entie
k. VI. I. Van Antikerst gh.; H. Van Antkersts gh. VII. I. tvolc.
VIII. I. H. dat *ontbr.*; I. hem zelen d. ende hoe dat hijse; H. e. hoe
hise. IX. I. Vanden v.; I. H. tekenen. X. H. tien ordeele. XI. I.
ancxst; H. q. selen gh. werden; I. sullen *ontbr.* XII. I. gherechteghe.

(*) In het HS. staan hier Cap. VIII en IX in omgekeerde volgorde,
doch ten onregte. Ook is de tekst der hoofdstukken zelve later in de
goede orde geplaatst, gelijk deze vergissing ook hier noch in I. noch in
H. gevonden wordt. Verg. *Taalk. Mag.* D. IV, bl. 284.

-
- Inden souter seit haer Davijt,
Dat noit stille en stoet die tijt
Noch gheen dinc datter werelt hoort,
Het naect al sinen einde voort.
5 Job die maect ons ooc cont,
Dattie mensche onlanghe stont
Op dese werelt mach beiden
Vol alre onsalicheiden,
Die also een bloem beghin ontfaet
10 Ende also een scade over gaet.
Sinte Pouwels seit ons ooc dat
Wi en hebben hier en ghene stat
Die durende is op aertrike,
Onse ewighe stat is hemelrike.
15 Aristoteles maect ooc vroet:
So wie dat dat einde heeft goet,
Hi is goet altemale.
Cathoen scrijft ons ooc wale,
Dat na een cranc beghintsel

Titel. I. Dit es dbeghin vanden vierden bouc des Spieghels Hystoriaels.
Vs. 1. I. soutere; H. soutre seeght her; I. haer *ontbr.* 2. I. en *ontbr.*
5. I. Job hij m. — ooc *ontbr.* 6. I. Dat die. 8. I. al onnoselheiden.
9. H. als ene bloeme; I. bloyen. 10. I. H. als; H. ene; I. sc. ver-
gaet. 11. I. H. seeght; I. ons *ontbr.* 12. I. Wine h. h. gh.; H. gheen.
13. I. eerderike. 14. I. Ons e. scat. 15. I. maec ons vr.; H. m. ons
ooc. 16. I. wie diet dende. 18. I. ons *ontbr.* 19. I. een *ontbr.*; I. H.
beghinsel.

20 Dicke coomt een goet intsel.
 Na dien dan dat wi vinden,
 Dat wi alle moeten inden
 Met sterven in jammerheden,
 Ende wi en weten in wat steden

(E. Fol. CXI. r. 2.) 25 Noch waer dat wi sullen varen,
 So laet ons dan also bewaren,
 Dat onse here te sinen oordele
 Metten salighen ons bevele.
 Also also die menschen scheiden

30 Van aertrike mit jammerheiden,
 Weet dat aertrike also sal
 Met jammerheden enden al
 Ende met tormente herde zwaer,
 Als u dese boec seit hier naer,

(I. Fol. CLI. v. 1.) 35 Die anders en ghewaghet niet
 Dan tormente ende zwaer verdriet.
 Dese boec hevet ooc in
 Twalef capittle, meer noch min.

Vs. 20. H. en g. insel. 21. I. dan *ontbr.* 22. I. wij m. a. i. 23. I. H. stervene; H. jammerecheden. 25. I. dat *ontbr.* 26. I. dan so. 27. H. tsinen. 29. H. als. 30. I. eerderike; H. jammerecheiden. 31. I. Weedt d. eerderike; H. alsoe al. 32. H. jammerecheiden inden sal; I. j. scheeden al. 33. I. Ende eynden met tormenten zw.; H. tormenten. 34. H. Alsoe; I. u die b. 35. I. H. ghewaeght. 36. I. H. torment. 37 en 38. I. H. *Deze beide verzen ontbr.* (*Zie bij vs. 38 van het begin van dit Boek*). — *Hierna in I. nog de volgende afzonderlijke Prologe, die in E. en H. ontbreekt:*

DIT ES DIE PROLOGE VANDEN VIERDEN BOUC DES
 SPIEGELS HYSTO[RIAELS].

Die vierde bouck sal u lyen
 Van eenre scoenre prophecien,
 Hoe een zeevaert comen sal,
 Dat dat kerstine heere al

- 5 Versamen sal te gader
 Metten paeus, sinen vader,
 Ende metten keyser, die alle te waren
 Toten droghen boem selen varen;
 Hoe die boem sal dan groyen,
 10 Loeveren draghen ende bloeyen;
 Ende hoe hem Orienten dlant
 Al gader sal gaen in hant;
 Hoe sij daer na met groter eeren
 In Jherusalem zelen keeren,
 15 Ende eenen coninc maken die al
 Eerderike onder hem hebben sal,
 Ende dan sal sijn een accoort
 In eerderike, weder ende vort:
 Het sal al gheloeven scone
 20 An Jhesum Cristum, den Gods zone.
 Maer dat sal onlanghe staen:
 Antkerst zal comen saen
 Ende twist zayen meer
 Onder tvolc dant was eer;
 25 Dan salmen u ghewagen das
 Hoe Enoch ende Helyas
 Jeghen hem zelen disputeren,
 Daer sine mede selen onteeren;
 Doemsdach sal volgen daer naer
 30 Ende dan dat ordeel zwaer,
 Daer eerderike sal eynde ontfaen
 Ende alle meinschen zelen gaen
 In die vruechde van hemelrike
 Ofte in die helle eeuwelike.
 35 Dat wij dan in dier stonden
 Claer ende zuver werden vonden
 Moet ons God jonnen, onse heere,
 Wies rijke duert emmermeere!

(I. Fol. CLI. v. 2.)

Explicit prologus.

(1. Fol. CLII.
r. 1.) **Een propheete moet gaen sal metten
heilighen lande van over zee. — I.**

Een coninc, een groot heere,
Die so vraechde wilenneere
Enen cleric, was heydijn
Ende so groten astronomijn
5 **D**at hi vele propheteerde
Ende den volke wijsheit leerde,
Die hi hem screef ende ooc sprac,
Ende die meester hiet Sydrac.
Sinen boec hebbic ghelesen,
10 **D**aer vele wondre in wesen
Van prophecien ende mede
Van uutmementer wijskede.
Die coninc vraechde den cleric
Menigherhande vraghe sterc,
15 **D**ie hi hem berechte wale.

Titel. H. Ene. — van over zee *ontbr.* Vs. 1. I. c. was een. 2. I. H. so *ontbr.*; I. wilen eere; H. wile ere. 3. I. cl. die w. 4. I. H. soe goet a. 7. H. hen. 8. I. Die clerck h. 9. I. Sine boucke heb ic. 10. I. wondere. 11. I. en oie m. 12. I. Van grooter w. 14. I. H. Meneghe groete vr.; H. vr. ende st. 15. H. Dier.

Ooc vraechde hi ten selven male
 Mede onder andre vraghen hem
 Om tlant van Jherusalem,
 Hoet daer mede soude gaen voort

20 (Dit was voor Gods gheboort
 Vele meer dan dusent jaer).

(E. Fol. CXI.
 v. 1.)

Die clerc seide openbaer,
 Dat Jherusalem sekerlike
 Thooft ware van al aertrike,

25 Ende dat noch te menighen tiden
 Vele liede souden aen striden
 Om te regneren daer binnen,
 Die die stat zouden winnen
 Ende ooc verliesen, alst God woude;

30 Ende datter gheboren sijn zoude
 Een kint van eenre maghet fijn,
 Dat God ende mensche soude sijn,

(I. Fol. CLII.
 r. 2.)

Die dat volc soude bekeren
 Ende gherecht ghelove leren,

35 Ende met sijnre doot of dwaen
 Dat Adaem hadde misdaen,
 Die helle storen moghentlike
 Ende ontsluten hemelrike;
 Ende dat comen soude van desen

Vs. 16. I. vraechdi hem ten. 17. I. Met sconen vr.; H. ander. 18. I. dat lant; H. dlant. 19. H. daermet g. s. v. 20. H. vore. 21. I. duust. 24. I. Ware thooft van eerderijke; H. al *ontbr.* 26. I. lieden; I. H. ane. 27. I. regeren; H. regneerne. 28. I. Ende die st. H. de. 29. I. ooc *ontbr.* — als. 30. I. dat daer. 31. I. eere; I. H. ere maecht. 32. I. Die. 34. I. Ende trechte. 35. I. siere; H. sire; I. H. af. 37. I. scoren; H. moghendelike. 38. H. onsluten.

- 40 Van ghelove (*) een nuwe wesen ,
 Ende dat aertrike mit allen
 Aen hem bina soude vallen ,
 Ende die soudē , meerre ende minder ,
 Heten des Gods zoons kinder ;
- 45 Ende dat dese soudē poghen
 Hoe si winnen soudē moghen
 Van Jherusalem dat lant scone ,
 Daer (†) haer here , die Gods zone ,
 Gheboren wort ende ooc sterf.
- 50 Ooc seide hi ter selver werf ,
 Hoe Mamet in sinen daghen
 Gods soons kindre zoude verjaghen ;
 Hoe van Bulioen die vrome man
 Tlant weder soude winnen dan ;
- 55 Hoe Salladijn , alsic versta ,
 Tlant weder soude winnen daer na
 Ende die kerstine daer uut verdriven.
 Nu willic u voort scriven
 Hoe dattet int einde sal vergaen ,
- 60 Alsoe ons Sydrac doet verstaen.
 Int einde seit Sydrac alsoe ,

Vs. 40. I. Een nieuwe geloeve; H. Van gheloeve. 41. I. eerderike.
 42. I. Bij na al an hem s. 43. I. meere. 44. H. des godsoens; I. sone.
 45. I. dat *ontbr.* 47. I. Die stad van Jh. schone. 48. I. H. Daer; I.
 hare. 49. I. wert; H. wart; I. ooc *ontbr.* 50. H. tier. 51. I. Hoe
 Mamette. 52. I. soons *ontbr.* — kinder. 53. H. van Boilgoen; I. van
 Babyloen. 54. I. H. Dlant s. weder w. 56. I. H. Dlant. — weder *ontbr.*
 57. I. daer *ontbr.* — ute driven. 58. I. wil ic — bescriven. 59. I.
 dat eynde; H. dat in dinde. 60. I. Als. 61. H. In dinde seeght; I.
 zeit S. daer toe.

(*) Het HS. heeft *onghelove*.

(†) Het HS. heeft *Dat*.

- (E. Fol. CXI.
v. 2.) Dat noch comen sal daer toe
 Dat Noort volc met groten ghere
 Trecken sal over dat meere,
 65 Om te winnen dat heylighe lant;
 Maer het sal hem so gaen in hant,
 Datsi sullen discorderen
- (I. Fol. CLII.
v. 1.) Ende onghedaen weder keren,
 Ende hem en sal na dat
 70 Bliven mar ene stat
 In al dat lant van over zee.
 Voort spreect aldus Sydrac mee,
 Dat dat Noortsche volc noch comen sal
 Ende passen die zee zonder ghetal,
 75 Ende sullen winnen al dat lant
 Ende besetten van haerre hant;
 Maer si sullen hebben viande,
 Die al vaste bi haren lande
 Sitten sullen aen den cant,
 80 Die hem dicke sullen doen pant
 Daer sise moghen belopen;
 Maer tusschen hem sal lopen
 Een riviere diep ende niet smal,
 Die dat coude water heten sal;
 85 Dese riviere salmen dan
 Bevelen enen stouten man

Vs. 62. I. sal alsoe. 63. I. groten *ontbr.*; H. here. 64. I. H. dat *ontbr.* 65. H. winne theileghe. 66. I. hem *ontbr.*; H. hen; I. int. 68. I. onghevaen. 69. H. hen. 70. I. een. 71. I. H. al dlant. 72. I. Oec sprac S. mee; H. spreect Zidrac aldus mee. 73. H. Dat dNoertsche v. echt c.; I. noch *ontbr.* 75. I. alle dlant. 76. H. besette; I. besitten al v. hare. 77. I. sullen *ontbr.* 78. I. v. an h. 79. I. Selen zitten aen; H. anc. 80. H. hen; I. dicken. 82. H. hen. 83. I. H. Ene; I. d. et n. 84. I. Die tcoude; H. dat *ontbr.* 85. I. H. Die r.

- Te behoedene ende enen vromen
 Jeghen der viande over comen;
 Dan sal die man een vrouwe minnen
 90 Daer int lant, die hi ghewinnen
 Ghaerne zoude tenen wive,
 Rike ende ooc scone van live;
 Maer sijn here die dan dat lant
 Daer sal hebben al in hant,
 95 En sals niet willen ghedoghen;
 Daer omme sal die man gaen poghen
 Hoe hi tlant mach verraden;
 Den vianden sal hi ghestaden
 Datsi comen sullen schiere
 100 Heymelijc over die riviere,
 Ende sullen tlant destrueren dan
 (E. Fol. CXII. Ende hem ofslaen menighen man,
 r. 1.) Ende tlant winnen al ghemene
 (I. Fol. CLII. Sonder Babylone allene;
 v. 2.)
 105 Want die van Babylone,
 Die hem aen den vraeyen Gods zone
 Houden sullen stille ende luut,
 Sullen jeghen hem comen uut
 Ende sullen dandre sconfieren
 110 Ende jaghen over der rivieren
 Tusschen tgheberchte danen si quamen,

Vs. 87. I. Te houdene. 88. I. over *ontbr.* 89. H. ene. 92. I. ooc
ontbr. 93. I. die dair dat. 94. I. Hebben sal in sine hant. 95. I.
 Ende saelt. 97. I. hijt dlant; H. dlant. 100. I. Heymelijke. 101. I.
 H. dlant strueren. 102. H. hen; I. H. af. 103. I. Ende w. dlant
 gh.; H. dlant. 105. I. *Dit vers ontbr. (doch nu het volgende is een
 regel wit gelaten)*; H. van binnen Bab. 106. H. hen; I. vraeyen *ontbr.*;
 H. godsome. 108. H. hen. 109. I. dandere; I. H. scoffieren. 110. I.
 die r.

Beide met scande ende met blamen ;
 Hem diese verriet sullen si vaen
 Ende vele sullen sire verslaen ;
 115 Ende over enen tijt daer na ,
 Als ic in die prophecie versta ,
 Sullen Tarteren ende Grieken mede
 Maken een eendrachtichede ,
 Die gheviande waren te voren ,
 120 Ende sullen vellen allen toren
 Ende maken een groot ghespan
 Op Gods zoons kindre dan ;
 Die riviere sullen si passen ,
 Hare hulpe die sal wassen ,
 125 Si sullen tlant winnen al ,
 So dat nietmeer bliven en sal
 Den kerstenen thaerre pertyen
 Dan allene Alexandrien ;
 Si sullen winnen mede
 130 Jherusalem , die heilighe stede ,
 Ende grote rijcheit winnen daer :
 Dit sal sijn Gods kindren zwaer ;
 Die viande sullen dat lant
 Langhe tijt houden in hant ,
 135 Want Gods kindre met scanden
 Sullen trecken te haren landen ,

Vs. 112. I. H. scanden ; I. e. m. scamen. 114. I. siere. 116. H. inde
 pr. 117. I. e. Griexce ; H. e. Griexe. 118. I. een *ontbr.* ; H. ene. 119.
 I. viande. 120. I. zelen willen haren t. 121. I. Wreken ende. 122.
 I. Op die G. kinder. 123. I. rivieren. 124. H. Hoer. 125. H. selent ;
 I. H. dlant. 126. H. nemmeer ; I. nemmermeer. 127. I. k. met haerre.
 129. I. w. wel m. 132. I. sal wesen G. kinderen ; H. sijn Gods soens
 k. 134. I. H. Langhen ; I. in de h. 135. H. Want Godssoens k. ; I.
 kinder zelen met. 136. I. Sullen *ontbr.* — Tr. in h. ; H. tr. thoren.

Also die ghene die sijn verwonnen
 Ende hem niet verweren en connen.

Hier na, so seit die prophecie,

(I. Fol. CLIII. r. 1.) 140 So sal echt die Noordsche pertie —
 (Dat sijn die ghene, wildijt weten,

(E. Fol. CXII. r. 2.) Die van Romen sijn gheseten

Nederwaert also voort,

Oost, Noortoost ende Noort

145 Ende Noortwest, dat ghijt wet.

Si heten ooc Latine met,

Om datsi houden die wet

Die de Roomsche kerke set.

Also verre ooc als men doet

150 Die misse, des sijt vroet,

Ende die ghetiden in Latijn,

Weet datsi Latine sijn

Na der ouder boeken zede.

Occidenten heten si ooc mede:

155 Dit is tgherechte kerstenheit.

Nu hoort wat die prophecie seit :) —

Van desen sal een groot deel

Over tmeer trecken gheheel,

Ende sullen dan alte hant

160 Den vianden of winnen tlant,

Ende hem na volghen na dat

Vs. 137. I. Als. 138. H: hen; I. en *ontbr.* 139. I. H. so *ontbr.*; H. seeght. 142. H. v. Rome. 144. I. ende *ontbr.* 145. I. wedt. 146 *en* 147. I. *Deze beide verzen ontbr.* 148. I. zedt. 149. I. ooc *ontbr.* 150. I. m. s. d. vr. 152. I. Weedt. 153. I. o. lieder z. 154. I. H. heetet. — si *ontbr.*; H. ooc *ontbr.* 155. I. es rechte. 158. I. meer; H. mere tr. al gh. 160. I. aff; H. af; I. H. dlant. 161. H. hen; I. v. om d.

Tote Baldach der groter stat ;
 Ende dan so sullen si daer
 Ligghende bliven twee jaer.

- 165 Hier en binnen so sal dan
 Den vianden wassen an
 So grote hulpe van allen ziden ,
 Datsi dan sullen bestriden
 Sterkelije des Gods zoons kinder ;
 170 Maer die viande sullen ghinder
 Ghesconfiert worden mit ghewelt ,
 Ende Gods zoons kindre zullen tvelt
 Dien nacht behouden daer ;
 Ende des anders daghes daer naer
 175 Sullen die viande recoevereren
 Ende tes Gods zoons kindre keren
 Met so groten moede dat

(I. Fol. CLIII.
r. 2.)

Sise sullen optie stat
 Sconfieren daer scandelike

- 180 Ende jaghense uten rike ,
 Vele doden ende verminken

(E. Fol. CXII.
v. 1.)

Ende vele salre verdrincken
 In die riviere van dien
 Daer si over wanen vlien ;

- 185 Tlant sullen si ter vaert

Vs. 162. I. goeder. 163. I. so *ontbr.* 165. I. en *ontbr.* — so *ontbr.*
 166. H. Dien. 167. I. groot goet ende h. in a. 168. I. Dat sise selen
 dan b. 169. I. Sterckelike; H. Starclike die G. 171. I. H. Ghesconfiert;
 H. werden. 172. I. Ende die G. kinder z. tvelt; H. kinder. 174.
 H. des naest daeghs; I. anders *ontbr.* — daechs. 175. I. vercoevereren;
 H. recovreren. 176. I. des — kindren; H. kinder. 178, 179. I. *aldus*:
 Sij bliven selen op die stat Ghesconfiert jammerlike. 179. H. Scoffieren.
 181. I. Ende vele. 184. I. waenden. 185, 186. I. *aldus*: Dlant zelen
 rumen ter vaert Ende trecken ten lande waert. 185. H. Dlant s. si metter v.

- Rumen ende trecken thuus waert
 In Occidenten danen si quamen,
 Met groten jammer ende blamen.
 Dan sullen dese trecken schiere
- 190 Anderwerf over die riviere,
 Ende winnen althant
 Dat heilighe Gods zoons lant,
 Jherusalem ende Babylone
 Ende ander steden groot ende scone,
- 195 So dat Gods zoons kindere en sal
 Niemeer daer bliven int ghetal
 Dan Alexandrien allene
 Ende noch een vestkijn clene,
 Is in dat gheberchte ghestaen.
- 200 Dus zwaerlijc selt daer vergaen
 Gods zoons kindren, als ghi hoort:
 Nu hoort hoet varen sal voort.

Hoe paens ende keyser sullen trecken over
 zee, ende wat daer ghevallen sal. — II.

Nu also dese jammerlike mare
 Cont wort ende openbare
 In Occidenten met rouwen groot

Vs. 187. I. daen. 188. I. Met j. e. met groter bl.; H. jammere e. met bl. 191. I. H. Ende weder w.; I. al *ontbr.* 192. I. Des helichs. 194. H. staede. 195. I. zoons *ontbr.* — kinder; H. kindren. 196. I. Nemmermeer; H. Nemmer; I. H. daer *ontbr.* 197. H. Dan Alexandrie. 198. I. eene veste. 199. I. Ende in. 200. I. H. swaerlike saelt. 201. I. kinder. 202. I. hoet vergaen sal.

Titel. I. Hoe die p. e. die k. o. die z. tr. zelen, e. w. hem gh.; H. w. hen gh. Vs. 1. I. Nu sal die j.; H. Nu sal d. 2. I. H. werden. 3. H. In Occident; I. rouwe.

- (Want omme der goeder liede doot
 5 Ende omme tferlies vanden lande
 Sal daer rouwe sijn menigherhande),
 Nu sal dat volc al ontsteken
 Om dese overdaet te wreken,
 (I. Fol. CLIII. Ende sullen thant alle haer vaert
 v. 1.)
 10 Setten tOrienten waert
 Met moede sterc ende heet,
 Ende sullen dan alle zijn ghereet
 Binnen vijf maenden ende drie jaren,
 So datsi dan sullen varen
 15 Met groter macht over zee,
 Alsoe te keren nemmermee
 Si en hebben die viande versleghen
 (E. Fol. CXII. Ende tlant weder ghecreghen,
 v. 2.)
 Ofte si sterven allegader.
 20 Die paeus, haer overste vader,
 Ende haer overste prinche der wet
 Dese sullen beide met,
 Ende vele coninghen ende landsheren
 Dese sullen met groter eren
 25 Den vianden op rinnen
 Ende sullen hem tlant of winnen,
 Ende vele salre sijn verslaghen.
 Dus sullen sise jaghen

Vs. 4. I. Want *ontbr.*; I. H. omder; I. lieder. 5. I. om tverlies; H. omt verlies. 8. I. Ende willen d. o. wr. 9. I. te hant; H. althant; I. H. alle *ontbr.*; I. hare. 10. I. Ghereden tOr.; H. Setten tote Or. 11. I. Met stercken m. h. 12. I. H. alle *ontbr.* 15. H. over die z. 16. I. Alsoe; I. H. keerne. 17. I. Sine h. 18. I. H. dlant; H. vercreghen. 19. I. Of; H. Oft. 21. I. Ende die keyser, dat wedt. 22. I. Selen b. varen met. 23. H. coninghe. 25. H. Dien. 26. I. Ende den vianden tl. af; H. hen dlant af. 27. H. salder. 28. I. verjaghen.

- Tote Baldach ongheviert ,
 30 Daer si voren waren ghesconfiert ;
 Ende alsi drie maende ende een dach
 Gheleghen hebben te Baldach ,
 Sullen die viande recoevereren
 Op enen Zondach ende keren
 35 Op Gods zoons volc fellike
 Ende versamenen ghemeenlike
 Om te verslane algader.
 Dan sal die overste vader
 Van Gods zoons huse zaen
 40 Tote sinen volke gaen
 Ende sal hem troostelijc spreken ane
 Ende ooc ghebieden te slane
 In die viande met eren ,
 Inden name Gods zoons haers heren.
 45 Daer sullen si met prighe
 Vergadren te wighe ,
 Ende dat zal zijn die felste strijt
 Die hem gheviel in haren tijt ;
 Maer Gods zoons kindren zelen
 50 Hem haren God bevelen ,
 Ende zeghe vechten met eren groot
 Ende so vele viande slaen doot
 Datmens ewelijc sal ghewaghen ;

(I. Fol.
 CLIII.
 v. 2.)

Vs. 30. I. sij teerst w. ; H. vore ; I. H. ghescoffiert. 31. I. als zij dr. maent ; H. enen. 32. I. h. voir B. 33. I. vercoevereren ; H. recou- vreren. 36. I. versamen ; H. Datmen cume sach des ghelike. 39. H. Van Godsoens ; I. husen. 40. I. Ende te s. 41. I. Ende spreken hem troos- telike ane. 42. I. ooc *ontbr.* — gh. hem te. 43. H. Inde v. ; I. vian- den. 44. H. n. Godsoens des heren ; I. n. ons heren. 46. I. H. Ver- gaderen. 47. I. die meeste strijt. 48. I. Die nye gh. ; H. hen. 49. I. zoons *ontbr.* — kinderen ; H. kindre. 50. H. Hen. 53. I. eeuwelike.

- Ende van daer sal mense jaghen
 55 Vermoit , gram ende erre ,
 Sevenendedertich dachvaerden verre
 Toten droghen boom , ende daer
 (E. Fol. CXIII. r. 1.) Sullen si bliven daer naer
 Ligghende omtrent twintich weken ;
 60 Ende hem en sal ghebreken
 Vitaelge noch ander goet ,
 Want si sullen mitter spoet
 Alle die lande winnen daer ,
 Ende tfolc sal al claer
 65 Vallen an tghelove ende an die wet ;
 Die de Gods zone sal hebben gheset ;
 Ende die dat niet en willen ontfaen ,
 Sullen alle ten zwaerde gaen.
 Mochten spreken crude ende stene ,
 70 Si souden alle zegghen ghemene :
 » Hi is wel zot ende verdooft ,
 Die anden Gods zone niet en ghelooft ! »
 Ende hier na over twintich weken
 (Alse die prophecien spreken)
 75 Sullen die viande recoevereren
 Ende op Gods zoons kindre keren
 Met moede ende met machte groot ,
 Alse alle te blivene doot

Vs. 54. I. Ende *ontbr.* ; I. H. selen sise. 56. H. dachvaerde. 57. H. boeme. *Tusschen 59 en 60.* I. Alsoe die prophecien spreken. 60. H. hen ; I. sal niet gh. 64. I. H. dat volc ; I. al djaer. 65. I. Ant gh. vallen ende ; H. ant gh. — *Het tweede an ontbr.* 66. I. Die die G. sone heeft gh. ; H. Die godsonne. 67. H. niene w. 68. I. al te. 70. I. al ; H. s. z. a. gh. 71. I. wel *ontbr.* 72. H. godsonne niene gh. 73. I. na *ontbr.* 74. I. Als ; H. Alsoe. 75. I. vercoevereren ; H. recovveren. 76. I. op die Gods kinder. 78. I. H. alle daer te.

- Ofte verwinnen metter hant,
(G. Fol. cliv. r. 1.) 80 Om te behouden wijf ende lant.
 Daer sullen die viande echt
 Leellijc verliesen tghevecht;
 Want van twintich cume een
 Salre ontgaen int ghemeen
 85 Sine sullen bliven verslaghen;
 Hem so sullen dandre jaghen
 Toten groten droghen boome:
 Dat is, alsict gome,
 Een ander droghe boom
 90 Dan ic te voren nam goom.
 Daer sullen die viande scheiden
 Ende niet meer dorren verbeiden.
 Trecken so sal deene partie
 In dat lant van Torkie,
 95 Ende dander in Grieken lant,
 Alsoe die ghene die sijn ghescant;
 Want uut dien tween landen, seit tLatijn,
(E. Fol. cxiii. r. 4.) Sullen si meest gheboren sijn.

**Hoe die paens misse doen sal ten droghen boem,
 ende wat wonder daer gheschien sal. — III.**

Alsoe dese liede dan van Noort,

Vs. 79. H. Oft te verwinne. 80. I. H. behoudene; I. lijf. 81. I. vianden. 82. I. Leelijke; I. H. v. dat ghevecht. 83. H. twinteghen; I. tw. salre c. 84. I. Salre *ontbr.* — in dat gh. 86. H. Hen; I. so *ontbr.* — dandere. 88. I. als ic; H. alsoe ict. 90. I. Dan dair ic te v. af n. g. 92. H. nemmer; I. nemmermeer d. beyden. 93. I. so *ontbr.* 94. I. van Tuerkenye. 95. I. dandere; H. dandre. 96. I. Als; H. Alsoe de gh. 97. I. uten tw.; H. seeght dL.

Titel. H. messen; I. H. sal onder den dr.; I. boem — wondere — zelen; H. wondre.

Diemen Latine noemen hoort,
 Met deser eren, met deser vromen,
 Tote desen droghen bome zijn comen,
 5 Sullen si twee maende bliven daer;
 Ende alle daghe daer naer
 Sal hem comen vitaelgie
 Van allen ziden, zonder faelgie;
 Want al tfolc ghemeenlijc dan
 10 Sal hem met herten vallen an,
 Om die miracelen die si sien
 Sullen daghelijcs daer gheschien.
 Ende rechte opten Paeshdach
 (Also alsic ghescreven sach)
^(I. Fol. CLIV. r. 2.) 15 So sal haer overste vader,
 Vader der vadre algader,
 Sacrificie doen onder dien boem,
 Daer menich toe sal nemen goem.
 Ende optie ure, sijts ghewes,
 20 Dat tsacrament volmaect es,
 Daer si alle vallen op hare knien,
 Salmen dien droghen boom zien
 Groeyen, bloeyen ende loof draghen.
 Ic en conste u niet ghewaghen
 25 Wat vruechde dan daer sijn sal;

Vs. 2. I. Dm. Latinen. 4. I. H. desen groten b. 5. I. sij bl. twee maenden d.; H. maent. 7. I. Selen h. c. vitalien; H. hen. 8. I. faelien. 9. I. tvolc; I. alt volc ghemeenlike. 10. H. hen. 11. I. mirakelen; H. di zi. 12. I. Die dagelixs zelen gh. 13. I. recht; H. optien. 14. I. Na dat ic; H. Alsoe ict; I. H. bescreven. 16. I. *Dit vers ontbr.*, doch voor 17 aldus: Sacrificie doen algader Ende misse doen onder den drogen boem. 18. H. m. s. t. n. 19. I. op die; H. sijds. 20. H. Dat sacr. 21. I. alle *ontbr.*; I. H. haer. 22. I. den. 24. I. Ic *ontbr.* 25. H. vrienden; I. vruechden. — dan *ontbr.*

- Want dat heidene volc al,
 Dat noch niet en gheloofde claer,
 Sal nu weten openbaer
 Dat Gods zoons ghelove si
 30 Seker ende salich daer bi.
 Lude sullen si doen ghewach:
 »Dit is die salighe dach,
 Dattie vraeye Gods zone
 Verrees vander doot scone,
 35 Die dus ghedane wonder doet:
 Die hem dienen, si sijn vroet!”
 (E. Fol. CXIII. v. 1.) Dan sal hem allen sijn becant,
 Dat hem die Gods zone heeft ghesant
 Sine gracie, om datsi hare ande
 40 Ghewroken hebben op sine viande.
 Dese boom, onder wien
 Dese wondre sullen ghescien,
 Is zo groot, dat weet wale,
 Datten cume teenen male
 45 Si zeven omme vessemen moghen
 Met armen uut ghetoghen;
 Ooc so is hi hol binnen.
 Te desen bome so sal beghinnen
 Die wilde woestine voort an,
 50 Daer voort en woont wijf noch man.

Vs. 26. I. heyden; H. heidijn. 27. H. niene gh.; I. en *ontbr.* 28. I. Sal dan w. 29. I. Dat tGods zone. 30. H. salechlec. 31. H. Beide s. 32. I. Dat; I. H. heilighe. 33. I. H. Dat die. 34. I. H. Vander d. verrees sc. 35. I. gedaen; H. wondre. 37. H. hen. 38. H. hen die godsone; I. hevet. 39. H. datsi sine a.; I. hair hande. 42. I. wondere. 43. I. dat *ontbr.* 44. I. Datten niet t. 45. H. sevene; I. H. om; I. v. souden m. 47. I. so *ontbr.* 48. H. Tesen; I. H. so *ontbr.* 50. I. Daer noyt en woende.

(l. Fol
v. i.)

- CLIV. Van daer zullen si varen soeken
 Hare viande tallen hoeken;
 Ende als si niemene en vinden,
 So sullen si met gheninde
 55 Die lande daer besetten
 Ende weder keren, zonder letten,
 In Gods soons stat Jherusalem,
 Daer men wilen cruuste hem.
 Ende daer na, also wijt vinden,
 60 Sullen comen die felle Inden
 Ende sullen stichten roof ende brant
 Inder Nubiene lant:
 Dats een volc, sijts ghewes,
 Dat aen Gode ghelovich es.
 65 Dan so sullen dese te handen
 Aen Gods volc om hulpe zanden,
 Dat hem te hant sal gheschien.
 Daer so sullen die Inden vlien
 Ende ghesconfiert sijn ghemene.
 70 Daer omme sullen die Nubiene
 Onderdaen bliven voort
 Gods zoons volke van Noort,
 Om dat sorcoers datsi hem zinden
 Jeghen die felle Inden.
 75 Ende over enen tijt hier na

Vs. 52. H. Hoer. 53. H. also; I. niement. 54. I. H. gheninden.
 55. I. landen. 57. I. soons *ontbr.* 59. I. als. 62. H. Indier Nubiane;
 I. Nubianen. 63. I. Dat es; H. sijds. 64. H. ane; I. gheloevende.
 65. I. so *ontbr.*; H. thanden. 66. I. Ane; H. helpe. 67. I. Die
 hem; H. hen thant. 68. I. H. Dan; I. so *ontbr.* 69. H. ghescoffiert;
 I. sijn *ontbr.* 70. H. om; I. Nubeene. 72. I. volc. 73. I. Om sur-
 coers dat wij h.; H. Om dsorcoers — hen. 74. I. Jegens; H. Mede
 te werne die.

(Alsic inden boec versta),

(E. Fol. CXIII. v. 2.) **Also die Tarteren ende die Grieken**

Dat vernemen ende verrieken,

Dat God so groten voorspoet

80 **Aen dit salighe volc doet,**

Sullen si dan met allen

Aen dat goede ghelove vallen,

Dats aen dese van Noort;

Ende van dan sullen si voort

85 **Gods zoons kindre bistaen**

Ende hem altoos sijn onderdaen.

(I. Fol. CLIV. v. 2.) **Hoe die kerstene heren sullen trecken in Iherusalem ende enen coninc daer setten mids den vonnesse ons heren. — III.**

Over enen tijt na dese sake,

Also leven wanen met ghemake

Gods zoons kindre van Occident,

So sal comen van Orient

5 **Ombekent volc sonder ghetal,**

Dat aen afgode gheloven sal.

Dese sullen die[n] Latinen

Vele scaden doen ende pinen,

Vs. 77. I. Als; H. entie. -79. I. God *ontbr.* 80. H. Ane dat; I. God al dien salegen. 82. H. Ane; I. An Gods zoens kinder geloeve v. 83. I. Dat es. 85. I. kinder; H. kinderen. 86. H. hen.

Titel. I. h. tr. zelen te Jh. — daer *ontbr.* — mits Gods voirsiene; H. *alleen de zes eerste woorden.* Voor het overige is een regel open-gelaten, doch de rubricator vergat dien in te vullen. Aan den voet der bladzijde staat de titel, als meermalen, pro memoria, aangeteekend: daer *ontbr.* — mids Gods verwisene. Vs. 2. I. Als sij w. l. m. 3. I. kinder. 4. I. H. c. uut Or. 6. I. afgoden. 7. H. dien; I. den, 8. I. scanden.

- Ende tlant meest winnen schiere
 10 Tote optie voorseide riviere,
 Die dat coude water is ghenant;
 Ende op dier rivieren cant
 Sullen si worden wederstaen
 Van drien husen, hebbic verstaen,
 15 Die, als ic hebbe ghelesen,
 Van oordenen sullen wesen.
 Dese met ghenindighen zinnen
 Sullen dat volc daer verwinnen
 Ende dat meerre deel ontliven;
 20 Ende si die te live bliven,
 Sullen hem bekeren scone
 Toten vrayen Gods zone
 Ende sire wet sijn onderdaen:
 Dus selt hem al in hant gaen.
 25 Nu als sijt al hebben verwonnen
 Ende niemeer vernemen en connen
 Erghent viande in aertrike,
 Sullen die heren ghemeenlike
 Weder achter nemen hare vaert
 30 Tes Gods zoons stat waert,
 Die Jherusalem is ghenant,
 Ende sullen besetten dat lant

(E. Fol. CXIV.
r. i.)

Vs. 9. H. dlant. 10. I. op die. 11. H. dat *ontbr.*; I. Die teoude — ghe-naemt. 12. H. optiere; I. der. 13. I. werden. 14. I. husen, son- der waen. 16. I. H. ordenen. 18. H. v. weder v.; I. daer *ontbr.* 19. I. Ende dmeeste; H. Ende dmeerre — ondliven. 21. H. hen. 22. I. Ané den; H. goedsonc. 23. I. sijnder. 24. I. H. saelt; H. hen. 25. H. als al; I. sij. — al *ontbr.* 26. H. nemmeer; I. nemmermeer. — en *ontbr.* 27. H. Erghen; I. Yewerincx v. in eerderike. 28. I. Selen u die. 29. I. n. die v.; H. haer. 30. I. Tote G. soens kinderen w. 31. I. ghe-naemt. 32. I. besitten dlant.

- Met drien husen daer ic u
(1. Fol. CLV.
r. 1.) Hier voren of seide nu;
 35 Ende so sal sijn voort
 Onder die heren groot accoort,
 Alle vrienſcap ende minne,
 Met trouwen, met gansen sinne.
 Dan so sullen die heren
 40 Vergadren ende tracteren
 Om enen here die al
 Aertrike regeren sal.
 Ende om die trouwe die dan sal sijn
 Onder die heren sterc ende fijn,
 45 Sal elc theerscap weder zegghen
 Ende selt opten andren legghen
 Ende spreken: »Ghi sijts bat waert,
 Bidien ghi hebt meer vertaert
 In Gods dienste dan ic doe,
 50 Ende ooc meer ghedaen daer toe,
 So dat ghijs vele bat waert sijt.»
 Ende alsoe dit dus enen tijt
 Gheduert heeft, so sullen si
 Enen dach legghen daer bi,
 55 Daer si alle vergadren zelen
 Ende Gode die dinc bevelen
 Ende hem bidden met zinne,
 Dathi hem gheven wille te kinne

Vs. 34. H. vore; I. H. af. 35. I. so *ontbr.* 38. I. H. Ende trouwe.
 39. I. so *ontbr.* 40. I. H. Vergaderen; I. e. craijeren. 43. I. dan
ontbr. 44. H. h. goet e. 45. I. heerscap. 46. H. Elc; I. H. saelt —
 anderen. 47. I. Ende sal spr.; H. sijds. 48. I. Bedi ghij. 49. I.
 dienst. 51. I. vele *ontbr.* — weerdich. 53. I. so *ontbr.* 55. I. H.
 vergaderen. 56. I. dese. 58. H. hem *ontbr.*; I. kinnen.

Openbare, niet stille,

60 Wien men theerscap bevelen wille.

Dan sal vertoghen onse here,

Wien hi wille dattie ere

Ontfa van dierre heerscapien.

Dan sullen si benedien

65 Gode van desen saken,

Ende sullen dien here make[n]

Ende coninc van al aertrike.

(E. Fol. CXIV.
r. 2.)

Ende dan so sal sekerlike

Ene vriendscap sijn ende een accoort

(I. Fol. CLV.
r. 2.)

70 In al die werelt, weder ende voort,

So dat oorloghe groot noch smal

In al die werelt wesen en sal.

Aldus, als ghi hebt vernomen,

Sal aertrijcs heerscapie comen

75 Op dat volc van Occident:

Dat sijn die Latine bekent,

Die uten Noorden sijn gheboren,

Alse ghi hier voren moghet horen.

Dese tijt sal sijn, seit die lesse,

80 Omtrent die quade gheboornesse

Antekersts des valschs propheten,

Die des duvels zone sal heeten.

Vs. 59. I. Openbaer; I. H. n. al st. 60. I. H. th. gheven w. 61. I. sal hem v. 62. H. Wie; I. dat die. 63. H. vandier; I. vander. 64 en 65. I. *aldus*: Dan zelen zij Gode al b. Ende loven vanden saken. 65. H. deser. 66. I. H. maken. 67. I. Ende *ontbr.* — eerdereike. 68. I. so *ontbr.* 69. H. Een — ende en; I. vrientscap. 70. I. al *ontbr.* 71. I. gr. ende smal. 72. I. Inder w. twint w.; H. die w. sijn en. 74. I. Sal in eerdereijc heerscap c. 77. I. uten Noordenen. 78. I. Also als ghij hoirdet voren; H. vore moeght. 79. H. seeght. 81. H. Antkersts; I. Antkerst d. quacts pr. 82. H. Die sduvels.

Na desen tijt salmen sien
 Vele groter wondre gheschien :
 85 Lant ende stede sullen versinken ,
 Vele volcs so sal verdrincken ,
 Vele berghe ende ooc dale
 Sullen worden altemale
 Slecht , ende vele zwaerre brande
 90 Sullen ghevallen inden lande ,
 Ende menich ander wonder met
 Dat hier niet en is gheset.
 Dese wondre sullen gheschien al
 Om dat Antekerst comen sal ,
 95 Die mids des duvels werken
 Vele vernoys sal doen der heiligher kerken ,
 Als ghi hier na horen selt
 Daert u sal worden vertelt.

**Hoe die besloten Joden uut comen sullen
 ende die kerstene destrueren. — V.**

Mechodosius , die heilighe man ,
 Die martelie om Gods ghewan
 Ende bisscop in Grieken was ,
 Maecte een boec daer ic in las
 5 Der werelt beghin ende haer inde ,

Vs. 84. I. grote wondere. 85. I. Landen , steden ; H. staede. 86. I. H. Ende vele ; I. so *ontbr.* 87. I. b. , vele d. 88. I. H. Selen slecht worden (H. werden) te male. 89. I. H. Slecht *ontbr.* 91. I. menegherande wondere. 92. H. niene werdt gh. 93. I. wondere. 94. I. H. Antkerst. 95. I. H. den duvel sal w. 96. I. H. sal doen *ontbr.* 97. I. Also ghij wel horen. 98. I. Hier na , alst u wert v. ; H. werden ghetelt.
Titel. H. beslotene J. ute selen c. entie k. d. ; I. uut selen c. ende.
 Vs. 1. I. Vethodosius. 2. I. H. om Gode. 4. I. cenen.

- (I. Fol. CLV.
v. 1.) Int welke ic bescreven vinde,
Ghelijc dat luden Sydracs woort,
(E. Fol. CXIV.
v. 1.) Dattie Latine (dats die van Noort)
Winnen sullen herde scone
10 Jherusalem ende Babylone
Ende al Orienten lant.
Ende als zijt al hebben in hant
Ende ooc brocht ten kerstijnhede
Ende nerghent en hebben onvrede,
15 Ende haren tijt dan gaen leiden
In weeldigher ledicheiden,
In eten, in drincken ende in feesteren,
In bruloften ende in hoveren
Ende om te stichtene grote palayse,
20 Daer si hem in maken ayse,
Ende uut alre vresen sijn gheset
Ende uut alre enicheden met,
Dan sullen, hebbic verstaen,
Die poorten worden ontdaen
25 Daer Alexander in sloot
Vanden Joden een groot conroot,
Om dat quade onmenschelijc leven
Daer si hem toe hadden ghegheven,
Alse Scolastica wel zegghen can.

Vs. 6. I. In welc dat ic. 7. I. lunt. 8. I. Dat u die Lat.; H. Dat die. — die *ontbr.* 12. H. alsijt; I. al *ontbr.* 13. I. Ende al bracht; H. bracht. 14. I. Ende sij newerinx h.; H. nerghen. 15. I. dan *ontbr.* 16. I. In verweender l.; H. In ledegher weeldecheiden. 17. I. H. *Het tweede en derde* in *ontbr.* 18. I. brulochten en h.; H. bruidlochten. 19. I. Ofte stichten. 20. H. hen; I. h. selven m. 21. H. alder; I. sijn *ontbr.* 22. H. alder; I. alre vechtinghe m. 23. I. heb ic. 24. I. H. werden. 25. I. Daer in Al. sl.; H. inne. 26. H. den *ontbr.*; I. groot *ontbr.* 27. H. Om dquade; I. dat *ontbr.* 28. H. hen; I. hem h. t. g. 29. I. wel *ontbr.*

- 30 Dese sullen uut comen dan
 So vreselike zonder ghetal,
 Dat aertrike al beven sal
 Ende niement en sal dorren
 Jeghen dit volc hem porren,
 35 Om den groten ducht van dien.
 Die liede zullen vlien
 Op berghe, in hole, in wouden,
 Om hem daer in tonthouden,
 Ende sullen van honghere sterven daer,
 40 Om groten sonderlinghen vaer.
 Leellijc sal sijn des volcs vorme;
 (I. Fol. CLV. v. 2.) Menschen, beesten ende worme
 Sullen si eten, des sijt vroet,
 Ende mede drincken haer bloet,
 45 Si sullen eten [ten] selven tiden
 Kindre die si sullen sniden
 Uut der moeder lichamen:
 (E. Fol. CXIV. v. 2.) Dies en sullen si hem niet scamen!
 Si sullen destrueren menich rike
 50 Ende besmetten jammerlike.
 Ende niement, alsic hebbe verstaen,
 En salse dorren wederstaen;
 Maer dat jammer ende dat leit
 Datsi dan der kerstenheit

Vs. 30. I. H. Dit volc sal; H. ute. 31. H. vreeslec. 32. I. eerderike. — al *ontbr.* 33. H. nieman. 34. I. dat. 36. H. De l. die selen; I. Selen die lieden vl. 37. I. In berghen, in holen; I. H. ende in w. 38. I. Ende h. d. in onth.; H. hen. — in *ontbr.* 39. I. van honghere *ontbr.*; H. hongre. 43. I. eten, sijts. 44. I. Ende oic dr. 45. H. ten; I. te dien t. 46. I. Kinderen. 47. I. H. Uter m. 48. H. Des — hen. 49. H. strueren. 51. H. nieman.

- 55 Doen zullen al over al,
 Dat sal sijn al zonder ghetal.
 Hier op so verlaten hin
 Die Joden noch in haren zin,
 Ende willen segghen overlaut ,
- 60 So wanneer dese comen uut,
 Datsi al aertrike zullen winnen
 Ende an haer ghelove [doen] rinnen ;
 Maer si dolen sere in desen :
 Het en mach also niet wesen ;
- 65 Want over enen corten tijt na dat ,
 Als si ghewonnen hebben die stat
 Int heilighe lant die heet Joppem ,
 Sal onse here jeghen hem
 Senden enen vromen man .
- 70 Met enen cleinen here nochtan ,
 Die op ene ure sal
 Dat quade volc verslaen al.
 Hier na sal , twaren ,
 Die Roomsche coninc varen
- 75 Wonen in Jherusalem ,
 Ende daer sal hi houden hem
 Tien jaer ende een half met ,
 Ende dan sal , dat ghijt wet ,
 Antekerst openbare wesen ,

(I. Fol. CLVI.
r. l.)

Vs. 55. I. Selen doen; I. H. *Het eerste* al *ontbr.* 56. I. H. al *ontbr.*
 57. H. hen; I. hem. 58. I. Die J. zeer in h. zen; H. sen. 60. I. So
ontbr. 61. I. al *ontbr.* — eerderike. 62. I. H. doen. 64. I. Het
ontbr.; H. Et. 65. I. enen *ontbr.* 66. H. Alsi gh.; I. die *ontbr.* 67.
 I. lant Jherusalem; H. Joppen. 68. H. hen. 70. H. Die met luttel
 volcs dan. 71. H. Op ene cleine ure sal; I. een. 72. I. verwinnen.
 73. I. te waren. 76. I. d. na sal. 77. I. h. jaer m. 78. I. sal, ic
 wille gh. 79. I. H. Antkerst (*en zoo verder altijd*); I. openbaer.

80 Daer ic u voort of sal lesen.
 Dese woort oft ghelijc aldus
 So scrivet Mechodosius.

Dan Antekersts gheboort. — VI.

In Sydracs boec so lesen wi dat
 Te Babylonien in die stat
 Antekerst sal sijn geboren.
 Mechodosius brinct ons voren,

(E. Fol. CXV. r. 1.) 5 Dat het sijn sal in Chorozaïm,
 Ende datmen op sal voeden hym
 In die stede van Bethsayda,
 Ende dathi regneren sal daer na
 In Capharnaum die stede.

10 Sydrac die seit ons mede,
 Dat Antekerst sal sijn ghewonnen dan
 Van enen wive ende van enen man,
 Ende dat sijn moeder, alse wi lesen,
 Des duvels al vol sal wesen

15 Vander uren, in waerre dinc,
 Datsi eerst haer lijf ontfinc
 Van Dans gheslachte, hebbic vernomen,
 Daer luttel goets of is comen,

Vs. 80. I. H. u *ontbr.*; H. vore af hebbe ghelesen; I. af. 81. I. off
 ghelike dus. 82. I. So *ontbr.*; I. H. scrïjft Methodosius.

Titel. I. Van Antkerst gheboirte; H. gheboerten. Vs. 1. I. b. wij l. d.
 2. I. Dat te; H. Te Babylonie. 4. I. H. Methodosius; H. bringt; I.
 br. te v. 5. H. Dattet; I. Dat sal sijn in Torozaym. 6. I. dm. daer
 sal. 7. I. stat v. Bethsadya. 9. I. In Carphanaum. 10. I. die *ontbr.*;
 H. seeght. 12. H. *Het tweede* van *ontbr.* 13. I. dat *ontbr.*; I. H. als.
 14. I. Sal des d. al v. w. 15. I. uren der waerliker d. 16. I. haer
ontbr. 17. I. Van Chayms g., heb ic. 18. I. aff; H. af.

Van wies gheslachte Judas was
 20 Die Gode verriet ; alsic las.
 Als Antekerst wort openbaer
 Ende wonder werct hier ende daer ,
 Ende die Roomsche coninc siet
 Dat meest tfolc an hem tiet
 25 Ende hijt niet en can wederstaen ,
 So sal hi optien berch gaen
 Ter stede die Galgatha heet ,
 Daer onse here sinen doot leet ,
 Ende sal sine crone nemen van
 30 Sinen hoofde ende settense dan
 (1. Fol. CLVI. r. 2.) Op dat cruce mitter vaert ,
 Ende heffen sine hande te hemele waert ,
 Ende sal dat kerstenrike algader
 Opdraghen Gode den vader :
 35 Ende dan sal dat cruce zaen
 Inden hemel worden ontfaen
 Met des conincs crone daer.
 Dat sal teken sijn voorwaer ,
 Dat ende neemt dat Roomsche rike
 40 Ende alle macht op aertrike.
 Ende als dat cruce wort ontfaen
 Inden hemel also zaen ,
 Sal die coninc einden sijn leven

Vs. 21 en 22. I. *aldus*: Als A. hier naer Wonder werct openbaer. 21. H. Alse A. wert openbare. 22. H. dare. 24. I. Dat tvolc m. an. 25. H. niene c. 26. I. opten. 27. I. die Calvarien h. 28. H. h. die d.; I. sijn. 29. H. sinen. 32. I. Ende sine hant slaen ten hemel w.; H. themle. 33. I. s. tkerstenrijc; H. dat *ontbr.* 34. I. Opdr. G. onsen v. 36. I. H. werden. 37. I. Midts des; H. Mettes. 38. H. salt. 39. H. dat kerstenrike. 40. I. Dat a. machte op eerderijke. 41. I. H. alse; I. wart; H. werd. 43. H. inden dleven.

- Ende den gheest te Gode gheven ,
(E. Fol. cXV. r. 2.) 45 Ende dan sal alle aerdsche ghewelt
 Mids Antekerst sijn ghevelt ;
 Want God sal hem ghehinghen
 Dat hi wonder toe sal bringhen :
 Blinde sullen sien ontfaen ,
 50 Crepele sullen rechte gaen ,
 Dove sullen horende wesen ,
 Besetene zullen ghenesen ,
 Die zonne sal hi doncker maken ,
 Die mane root alsoe scarlaken.
 55 In desen valschen teeken en so sal
 Hi tfolc meest bedrieghen al ;
 Want al dunct den lieden des
 Dat elc teeken aldus es ,
 En sal nochtan niet sijn alsoe ,
 60 Maer die duvel salt bringhen toe
 Met sinen subtilen dinghen ,
 Mids dats hem God [sal] ghehinghen.
 Inden tempel sal hi sitten mede ,
 Alsoe onse here Jhesus Cristus dede ,
 65 Ende den volke subtijlheit leren ,
 Daer hijt mede sal verkeren.
(I. Fol. CLVI. v. 1.) Dese woorde scrijft ons aldus
 Die heilige Mechodosius.

Vs. 44. I. Ende sinen gh. 46. H. Mids Antkerste. 48. H. w. s. t. br. 49. I. Blijnde zelen licht o. 50. I. Cruepel; H. Crople. 52. I. Die beseten sijn z.; H. selen oec gh. 54. I. als; I. H. een sc. 55. I. teeken. — so *ontbr.* 56. I. Hij dat volc b. 58. I. alsoe es. 59. I. Ende en sal niet. 60. I. H. saelt. 62. I. dat; I. H. sal. 64. I. Als; H. Alsoe; I. Jhesus *ontbr.* 66. I. hij met. 67. I. word. — ons *ontbr.* 68. I. h. Meth.

Nu willic u dan meer lyen

70 Van meester Sydracs prophetien.

**Hoe ende in wat manieren hi tfolc
bedrieghen sal. — VII.**

Sydrac seit dathi al

Vander werelt here sijn sal

Ende al tfolc sal onderbringhen

Sonderlinghe met vier dinghen:

5 Die hoghe entie edele liede

Sal hi bedrieghen met miede

Ende met ghelovene grote dinghen,

Daer hise tonder mede sal bringhen.

Dander maniere daer hi mede sal

10 Dat mate volc aen hem trecken al,

Dat sal met anxte wesen,

Met pinen ende met groter vresen,

(E. Fol. CXV.
v. j.) Met tormenten ende groot ontsien,

So datsi aen hem sullen tien

15 Mids vrese vander doot:

Dit sal wesen jammer groot!

Die derde maniere is dathi

So goeden (*) clerc sijn sal daer bi,

Vs. 69. I. wil ic u voert belyen.

Titel. I. m. Antkerst dat volc. Vs. 1. H. seeght; I. zal. 2. I. al.
3. H. alt volc; I. tvolc s. hij o. 5. H. Den hoeghen ende den edelen;
I. ende die; I. H. lieden. 6. I. H. mieden. 7. I. belovene. 8. I. hij-
se met sal onderbr. 9. I. H. met. 10. I. H. Dmate; H. ane; I. v. be-
drieghen al. 12. I. Ende met. — groter ontbr.; H. groeten. 13 en 14.
I. Deze beide verzen ontbr. 13. H. Mids t. 15. I. H. vreesen. 16. I.
Dat; H. s. j. w. gr. 18. I. goet; I. H. cl. sal sijn d.

(*) Het HS. heeft *goeden goeden*.

- Dathi sal connen harde wale
 20 Die zeven arten liberale,
 So dathi in allen zinnen
 Die goede clerke sal verwinnen;
 Want die scripture sal hi ontbinden
 Met scalcheden die hi vinden
 25 Sal in sire behendicheiden,
 Daer hi tfolc mede sal verleiden.
 Ten vierden male met zinen doene
 Sal hi die liede van religioene
 Aen hem wel trecken connen,
 30 Alse monicke sijn ofte nonnen,
 Minder broeders ende predicaren:
 Dit mach elken noch meer daren.
 (I. Fol. CLVI. v. 2.) Dese sal hi bedrieghen al
 Met tekene die hi doen sal;
 35 Want hi sal, hebbic vernomen,
 Van boven een vier doen comen,
 So dat schinen sal met allen
 Oft uten hemele quaem ghevallen,
 Dat doden sal sine weder saken
 40 Ende alt volc vervaert sal maken.
 Hi sal die dode op doen staen,
 Datsi spreken sullen ende gaen
 Ghelije liede die leven,

Vs. 19. I. Want hij. 22. I. clercken. 23. H. Want dscriptione; I. Want hij die scr. s. o. 25. I. Sal met siere; H. behendecheide. 26. I. tvolc; H. met. 28. H. die *ontbr.*; I. lieden. 29. I. Ane. 30. I. H. moenke sijn ende n. 31. I. H. predekeren. 32. I. e. mensche daeren; H. deren. 34. H. tekenen. 35. I. heb ic. 38. H. hemele; I. H. quame. 40. H. alle tfolc; I. al tvolc. — sal *ontbr.* 42. I. Ende sij. 43. H. lieden.

Die orconde sullen gheven
 45 Vanden wondren die hi doet
 Datsi sijn vraey ende goet.
 Nu en verstaet groot noch smal
 Dattie dode leven sal,
 Maer die duvel sal, twaren,
 50 Inder doder lichame varen
 Die ter hellen sijn ghewaghen,
 Ende dien so sal hi draghen
 (E. Fol. CXV. v. 2.) Dathi spreken ende gaen sal schinen
 Ende ooc arbeden ende pinen,
 55 Oft God onse here selve dade
 Met sijnre godliker ghenade.
 Ende Jherusalem die stat
 Sal hi stichten ende maken bat;
 Sijn name sal worden mare
 60 In al aertrike hier ende daere,
 So dat tfolc van over al
 In sijn ghelove vallen sal.

**Hoe dat Enoc ende Heljas jeghen hem dispu-
 teren sellen, ende hoe hise doden sal. — VIII.**

Nu als onse here ziet dat al
 Sijn hant ghewerc bederven sal,

Vs. 44. I. Dat sij orc. 45. I. wondere dat hij. 46. I. H. si vr. s. e.
 47. I. Maer en. 48. I. H. Dat die. 49. H. duvle. — sal *ontbr.*; I. du-
 velen selen te waren. 50. I. In dien dooden; H. Inden doeden. 52. I.
 die doode sal. 53. I. Dat sij spr. e. gaende selen sch. 54. I. ooc *ontbr.*
 55. I. Ghelijc ofte. — selve *ontbr.* 56. H. sire; I. s. groter ghenaden.
 59. I. Sinen; I. H. werden. 60. I. allen lande; I. H. harentare. 61.
 I. Soe dat volc al o. 62. H. An; I. Ane sine.

Titel. I. dat *ontbr.* — j. Antkerst d. — hoe *ontbr.* Vs. 1. I. H. alse.
 2. I. Sine; I. H: ghewerke; I. verderven.

Daer hi om storte sijn heylich bloet,

(1. Fol. CLVII. r. 1.) Sal hire jeghen senden mitter spoet

5 Sijn twee knechte, alsic las,
 Dat sijn Enoch ende Helyas,
 Die levens lijfs, als men leest,
 Int paradijs hebben gheweest
 Meer dan dusent jaer daer te voren,

10 Om datsi daer toe sijn vercoren.

Dese sullen openbare
 Antekerst sijn contrare,
 Ende hem ooc segghen dathi
 Een quaet valsche prophete si
 15 Ende al dathi doet ende seit
 Loghene is ende valscheit
 Ende dat hijt mitten duvel doet.

Ende also tfolc des wart vroet
 Ende si die dinc wel verstaen,

20 Sullen sijs Antekerst of gaen
 Ende vlien ende scuwen sire leren
 Ende te Gods twee knechte keren.

Ende also Antekerst dan siet
 Dat hem tfolc algader vliet

25 Ende sine lere after steken,
 Sal hi so worden ontsteken

Vs. 3. I. omme. — heylich *ontbr.* 4. I. hij j. 5. I. H. Sine. 6. I. Dat es E. 8. I. In tp. 9. I. duust jaren; I. H. daer *ontbr.* 10. I. Eer dat Cristus wart geboren. 12. I. H. Ant(i)kerste. 13. I. ooc *ontbr.* 15. H. Ende dat al dat. 17. I. duvelen. 18. H. Also dat volc dan des; I. als tvolc; I. H. wert. 19. I. si *ontbr.* — dinghen; H. die *ontbr.* 20. I. H. si Antkerste; H. af; I. ave. 21. I. sijn; H. sine. 22. I. Ende an G. — twee *ontbr.*; H. tweent; I. H. knechten. 23. H. als; I. als d. A. ziet. 24. I. tvolc. 25. I. leeringhe; I. H. achter. 26. I. hij w. also o.; H. werden.

- Van onwaerde ende toorne groot,
 (E. Fol. CXVI. r. 1.) Dathi sal doen slaen doot
 Dese twee heylighe Gods knechte.
 30 Dan so sullen wel te rechte
 Gods yngle ter selver uren
 Die zielen te hemele vuren.
 Dan sal Antekerst daer na poghen
 Hoe hi sal bedrieghen moghen
 35 Die gherechte zonder waen,
 Die noch sijn al volstaen.
 Dan sal onse here ter selver stonde
 Metten gheeste van sinen monde
 Antekerste, met haesten groot,
 (I. Fol. CLVII. r. 2.) 40 Doden mitter gadoot.
 Dan so sullen thant, te waren,
 Teekene des oordels baren,
 Daer Jhesus Cristus comen sal
 Doemen dese werelt al.

Dan vijftien teekene des doemsdacchs. — IX.

Vijftien tekene, als wi lesen,
 Sullen voor den doemsdach wesen,
 Teen voren ende tander na,
 Op vijftien daghe, als ic versta.

Vs. 27. I. H. onwerden; I. e. van t. 30. I. so *ontbr.* 31. I. inghe-
 len. 32. I. ten hemel; H. hemle. 33. I. daer na *ontbr.* 36. I. n. al-
 le s. v. 37. I. ten selven stonden. 39. H. Antk. in h. 41. I. so
ontbr. — te hant; H. twaren. 42. I. Teeken d. o. openbaren. 43 *en*
 44. I. *Deze beide versen ontbr.* 44. H. Dese w. doemen al.

Titel. I. teekene; H. teekenen. Vs. 1. H. Vijftiene; I. teekene.
 2. H. vore. 3. I. Deen, — ende *ontbr.*; H. Decne vore; I. H. dander.
 4. H. alsict.

- 5 Opten eersten dach so sal
 Haer die zee op heffen al
 Twintich cubitus wale
 Boven berch ende boven dale,
 Ende stille staen also mede
- 10 Als een muer in haer stede.
 Des andren daghes sal si met allen
 Neder inden gront vallen
 Ende so neder, des wilt ghetrouwē,
 Datmen twater cume sal scouwen.
- 15 Opten derden dach, twaren,
 Sullen hem die vissche baren
 Op dat water vander zee,
 Ofte si hadden herde wee,
 Ende meerminnen ende beluwiten,
- 20 Ende sullen so briesschen ende criten,
 Dat dat anxtelike ghescal
 Toten hemele clincken sal.
- (E. Fol. CXVI. f. 2.) Ten vierden daghe, alsict gome,
 Sullen beide crude ende home
- 25 Sweeten met dropelen groot,
 Gheverwet alse bloet root.
 Des vijften daghes, hebbic vernomen,
 Sullen beesten ende voglen comen
 Op die velde ghemeenlike

Vs. 5. I. so *ontbr.* 6. I. H. Hare. 8. I. H. berghe; I. ende *ontbr.*
 9. I. also *ontbr.* 10. H. Alse. 11. I. Tsander; H. anders daeghs. 12.
 I. Weder. 13. I. H. Ende *ontbr.*; I. des van gh. (van *wijst op de ou-*
de lezing vant). 14. I. H. dwater. 15. I. te waren. 16. H. hen; I.
 visschen. 18. I. H. Oft. 20. I. H. Ende *ontbr.*; I. so *ontbr.* 21. H.
 anxtelec. 22. H. hemle; I. hemel luyden s. 23. I. als ic. 25. I. met
ontbr.; H. droplen. 26. I. H. als. 27. I. Ten vijften dage, heb ic; H. vijftes
 daeghs. 28. I. ende *ontbr.* — vogelen; H. voghele. 29. I. Opten v.; H. Optie.

30 Elc staen bi sinen ghelike,
 Ende sullen met groten scaren staen
 Met droefheden zere bevaen,

(1. Fol. CLVII.
 v. 1.) Sonder drincken ende ooc eten.

Des sesten daghes, wildijt weten,

35 So sullen ter neder vallen
 Ghestichten ende huse met allen.
 Ooc maect ons sulc des vroet,
 Dat comen sal een vierighe vloet
 Uten Westen metter vaert

40 Ende sal lopen ten Oosten waert.

Des zevenden daghes sullen ghemeen
 Te gader lopen alle die steen
 Ende so hortten ende steken
 Datsi in stucken sullen breken,

45 Ende elc stuc daer toe mee
 Sal tander steken al ontwee.

Des achtenden daghes sal
 Aerdbevinghe sijn al over al,
 Also groot, hebbic verstaen,

50 Dat menschen noch beesten en sullen staen
 Moghen, mar vallen ghereet,
 Wedert hem si lief ofte leet.

Des neghenden daghes sal aertrike

Vs. 30. I. Ende elc. 32. I. In dr. 33. I. ooc *ontbr.* 34. I. Ten s.
 dage; H. sestis daeghs. 36. I. husen, 37. I. selke meester vr. 38. H.
 ene. 40. I. ten *ontbr.* 41. I. Ten sevenden dage ghemeene; H. seven-
 des daeghs s. ghemeene. 42. I. Selen te; H. gaedre; I. H. steene. 43.
 I. Ende selen hem soe ondersteken; H. hurten. 45. H. stucke. 46. I.
 Sal die een dander; H. dander; I. H. al *ontbr.* 47. I. Ten achtsten
 daghe; H. achtstis daeghs soe s. 48. I. Groote bevinghe; I. H. *Het*
cerste al *ontbr.* 49. I. Soe grote, heb ic. 50. H. mensche no beeste;
 I. b. gestaen. 51. I. En sal mogen. 52. H. hen; I. h. i. zij o.; H.
 oft. 53. I. Ten neghensten daghe zal cerderike; H. Sneghendes daeghs.

Effen worden ende ghelike,
 55 So dat berch ende dal
 Slecht sullen sijn al over al.
 Des tienden daghes, hebbic verstaen,
 So sullen die menschen gaen
 Uten holen, daer si waren
 60 In ghecropen, ende hem baren,
 So cranc van herten ende verdaert
 Datsi niet spreken en sullen een waert.

(E. Fol. CXV.
 v. 1.) Des elfsten daghes sullen te zamen
 Verrisen der doder lichamen

65 Ende sullen op hare grave staen;
 Want die grave sullen opgaen
 Van zonne[n] opganghe, dat verstaet,
 Tote dat die zonne ondergaet,

(I. Fol. CLVII.
 v. 2.) So dattie dode, wijf ende man,

70 Uut sullen moghen comen dan.
 Des twalefsten daghes met allen
 Sullen die sterren schinen vallen,
 Want si sullen uut hem spraeuen
 Eenrehande vierighe raeyen.

75 Des dertienden daghes, vintmen bescreven,
 Sullen sterven si die leven,

Vs. 54. I. Effenne; H. Effene; I. H. werden; I. e. die gh: 55. I. H. Alsoe. 56. I. sal; I. H. *Het eerste* al *ontbr.* 57. I. Ten t. dage, heb ic; H. tiendes daeghs. 60. I. e. ghevaren; H. hen. 61. I. e. zo ver- vaert; H. verdoert. 62. I. Dat sij en zelen mogen spr. wart; H. niet *ontbr.* — woert. 63. H. ellefs daeghs; I. daechs; I. H. tsamen. 65. I. haer; H. hoer. 66. I. Want hare graven. 67. I. Vander; I. H. son- nen; I. dat *ontbr.* 69. I. dat die. 71. I. twalef daechs; H. twelefs daeghs. 72. I. Selen alle die. — schinen *ontbr.* 73. I. hem *ontbr.*; H. hen. 74. I. Eenegherande v. layen. 75. H. Sdertiendes daeghs; I. der- tien daeghs. 76. H. si *ontbr.*

Om dat si na Gods bevelen

Metten doden verrisen zelen.

Des viertienden daghes, zonder merren,
80 Sullen hemele ende aerde berren.

Des vijftienden daghes, seit dat Latijn,

Sullen nuwe hemele ende aerde sijn,

Ende alle menschen, zonder waen,

Sullen vander doot opstaen

85 Ende voor dien rechter comen zaen

Ende haer oordeel daer ontfaen

Voor al die werelt openbare,

Daer niement en sal sijn zonder vare.

Aldus en sal waerlike

90 Niet sijn in aertrike,

Boven noch beneden, ten sal

Maniere van rouwe tonen al

Jeghen den eyseliken doemsdach,

Dien al die werelt duchten mach.

95 Na dien dan dat dat firmament,

Bome, crude ende elc element,

Stene, vogle ende diere

Dus sullen tonen maniere

Van zericheden toter doot

100 Jeghen dat anxtelike oordel groot,

Vs. 79. I. viertien daechs; H. viertiends daeghs. 80. I. Sal; I. H. hemel; I. bernen. 81. I. Ten vijftiensten dage; H. vijftiends daeghs, seeght; I. H. dLatijn. 82. I. Sal nyeuwe hemel; H. hemle. 84. H. vandier. 85. H. vore d. rechtte; I. den richtere. 86. I. hare. 87. H. Vore; I. H. openbaer. 88. I. Ende n.; H. nieman. — en *ontbr.*; I. H. vaer. 90. I. s. op eerderijke. 91. I. H. b. en sal. 92. I. H. toghen. 93. I. Teghen dien eynseliken dach; H. dien eysliken d. 94. I. Die; H. vruchten. 95. I. H. dan *ontbr.* 96. I. elc *ontbr.* 97. I. Steenen, voghele, vissche, d. 98. I. Toeghen selen selke m.; H. toghen. 100. I. Teghen d. anxtelic; H. anxtelec.

Wat moghen wi arme menschen doen dan,
Die redenlijc verstaen hebben an

(E. Fol. CXVI.
v. 2.) Ende dat vonnesse ende dat oordeel
Ontfaen moeten al gheheel,

(I. Fol. CLVIII.
r. 1.) 105 Dies niement ontflien en mach?

Ay! dat sal sijn die dach,
Dien wi wel ontsien moghen
Ende wel trecken voor onse oghen!

Hoe onse here comen sal ten oordele. — X.

Die heilighen segghen ons aldus,
Dattie Gods zone Jhesus Cristus
Alle menschen doemen sal
Te Josaphat in dat dal;

5 Want die vader gaf hem gheheel
Macht te doene dat oordeel
Na sinen wiscn bescheide,
Also Cristus selve seide:
» *Omne iudicium dedit filio,*»

10 Dit Latijn luudt also.

— » Dattie vader den zone gaf
Alle vonnesse,» dits daer af
Dat Dietsch, des seker weest,
Also men in die ewangelie leest.

Vs. 101. H. moghewi; I. menschen *ontbr.* 102. I. redelijc; H. reden-
leke; I. H. verstannesse. 105. H. Des niemen; I. ontvlien. 107. I. H.
wi alle o. 108. H. vore; I. ons.

Titel. I. ons; H. tien o. Vs. 1. I. heylige — dus. 2. I. Dat die. —
Cristus *ontbr.* 7. I. sijns wille besceiden. 8. I. Also Jhesus selve.
11. I. Dat die. 12. I. dit es. 14. I. Alsmen; H. ment; I. H. in de-
wangelic.

- 15 Jeghen dat dat oordel sal wesen,
 Sullen blasen, hebbic ghelesen,
 Gods bosinen na sijn bevelen,
 Daer mede dat ontwecken zelen
 Alle menschen te samen,
- 20 Ende met ziele ende met lichamen
 Opstaen dan, te waren,
 Inden pointe van dertich jaren:
 Hier en twivele niemant an:
 Dies niet en gheloofde, waer inden ban.
- 25 Ay! zotte menschen ende rude!
 Wat vreseliker ghelude
 Sullen die bosinen gheven!
 Wi mochten te hant wel beven
 Jeghen dien eyseliken luut,
- 30 Daer niemant en mach sijn uut.
 Wi moeten alle openbaer
 (I. Fol. CLVIII. r. 2.) Voor sijn aenschijn comen daer;
 Want daer en sal nerghen
 (E. Fol. CXVII. r. 1.) Sculen sijn noch berghen;
- 35 Subtjlheit noch argument
 En sullen daer helpen twent;
 Wenen, gheven noch smeken

Vs. 15. I. Jegen doerdeel dat sal; H. dat dordeel. 16. I. heb ic.
 17. I. basinen; H. businen. 18. I. H. met; I. dat *ontbr.* 19. H. tenen s. 20. I. Ende *ontbr.*; H. sielen. — *Het tweede met ontbr.* 21. I. Opstaen zelen dan; H. twaren. 23. I. twifele; H. niemene. 24. H. niene gh., ware; I. gheloeft. 25. I. Ay lieve m.; I. H. mensche. 26. H. vreesleker; I. H. lude. 27. I. bazinen; H. businen. 28. I. H. moghen; H. thant; I. w. te h. b. 29. I. den vreseliken; H. eyseliken. 30. H. nieman; I. m. comen uut. 31. I. openbare. 32. H. Vore; I. aensichte c. dare. 34. I. Sculens. 36. I. En sal d. die-den tw.

- En sullen den (*) rechter moghen weken,
 Noch wi ooc in boeten staen;
 40 Want die tijt is dan voldaeu,
 Dien ons God hadde ghegheven
 Om te betren onse leven.
 Cristus sal daer op een wolke
 Hem vertonen sinen volke
 45 Ende die tekene van zinen wonden
 Hem vertonen daer tien stonden;
 Cruce, crone, nagle mede,
 Ende dat spere ooc daer ter stede
 Salmen ooc daer scouwen an.
 50 Sydrac seit, die wise man:
 » En houdt dat niet voorwaer,
 Dat dat cruce sal wesen daer
 Daer onse here aen was gheset,
 Crone, spere, nagle met,
 55 Maer daer sal des ghelike zijn,
 Claerre dan dat zonnen schijn:
 Hem te scanden diene wouden
 Voor enen pueren mensche houden,
 Die nu sullen sijn ghewes
 60 Dat hi coninc der glorien es;

Vs. 38. I. En sal den richtere; H. den rechtre. 40. I. es vergaen.
 41. I. H. Die; I. heeft. 42. I. H. bēterne; I. ons. 43. H. ene. 44.
 I. H. vertoghen. 45. I. teekenne. 46. I. Hem openbaren te dien; H.
 Hen vertoghen d. ter st. 47. H. cr. ende n.; I. nagelen. 48. I. Ende
 tspeere; H. dspere; I. oic te diere st. 49. I. ooc *ontbr.* 50. H. seeght.
 51. I. h. daer n. 52. I. dat *ontbr.*; H. sal sijn d. 54. I. Crone, cru-
 ce, naghele; H. sp. no n. 55. I. sal die gh. 56. I. H. sonne. 57.
 H. Hen. 58. I. Over een puere; H. Vore. 60. I. hij d. gl. c. es.

(*) Het HS. heeft *der*.

Ende hem te trooste diene hilden
 Over God ende mede wilden
 Hem dienen, vrooch ende spade,
 In wien dat is alle ghenade.”

65 Themelsche here sal mede
 Daer sijn ter selver stede
 Ende al dat ye, zonder waen,

(I. Fol. CLVIII.
 v. 1.) Ontfinc redelijc verstaen.

Nu moghedi vraghen hoet al

70 Ghestaen sal in dat dal;
 Want elc mach merken dat
 Vele te cleine is die stat
 So vele menschen daer tontfane.

(E. Fol. CXVII.
 r. 2.) Meestre doen ons te verstante,

75 Dattie menschen na Gods bevelen
 In die lucht ooc wesen zelen,
 Boven, beziden ende onder:
 Dies en derf niemant wonder
 Hebben, des sijt ghewes,

80 Want God alles machtich es.
 Onse here die sal daer kinnen
 Elcs menschen herte binnen
 Ende al dathi ye ghedede,
 Waest goet ofte quaet mede;

Vs. 61—64. I. *aldus*: Ende hem te troosten dienen wilden Troesten ende hem tgheloeve hilden Ende vore Gode aenbeden, vrouch ende spade, Hem daer nut comt alle genade. 61. H. hen. 62. H. e. die met. 63. H. redenlec; I. meinschelijc. 69. I. H. moeghdi; I. hoedt zal. 70. I. Staen moghen in. 73. I. H. daer *ontbr.*; I. te ontfane. 74. I. Meesteren. 75. I. Dat die. 76. H. Inde locht; I. ooc *ontbr.* 78. H. Des en darf nieman; I. niemant hebben w. 79. I. Hebben *ontbr.* — zijt seker ende gh. 80. I. almachtich. 81. I. die *ontbr.* 82. I. Elex smenschen. 84. I. Waest q. of g. m.; H. oft.

85 Ende elken mensche sal voorwaer
 Sine consciencie wroeghen daer.
 God sal selve die zonden wroeghen,
 Ende ooc al na sijn ghevoeghen
 Sal hi wisen ende rechten met:

90 Dit en is niet ghelijc onser wet.
 Den verdoemden sal dincken des
 Dat sijn vonnesse gherecht es
 Ende dathi ooc, hoe dat vaert,
 Der helscher pinen wel is waert.

**Danden anxte des oordeels, ende hoe die quade
 ghewijst sullen werden ter hellen. — XI.**

Die anxt sal daer so groot sijn
 Voor des rechters gram aenschijn,
 Daer hi dat oordel sal gheven,
 Dattie yngle sullen beven.

5 Maria, sijn moeder, sal daer
 Ende die heylighen hebben vaer

(I. Fol. CLVIII.
 v. 2.) Ende Sinte Jan Baptiste,

Die van zonden noit en wiste:
 So moghen wi arme zondaren

10 Ons met rechte wel vervaren,
 Die binnen alle onse jaren
 Cume ye sonder zonde waren.

Vs. 88. I. oic sal sijn na. 89. I. Hij selve w. 90. H. Dit nes; I.
 Dat — n. na onse. 92. I. sine v. gherechtich.

Titel. I. q. zullen gh. w.; H. sullen *ontbr.* Vs. 1. H. Danxt; I.
 Danxst. — so *ontbr.* 2. H. Vore. 3. H. hi dordeel; I. dat *ontbr.* 4.
 I. Daer die inghelen; H. Dat dingle. 6. I. heilighe. 9. H. moghewi;
 I. wij ons a. 10. I. Met allen r. zeere v. 11. I. H. al onsen. 12. I.
 ye *ontbr.* — sonde en w.

Daer sullen die yngle na desen
 Die goede uten quaden lesen,
 15 Ende die goede, zonder letten,
 Tons heren rechter zide zetten,
 Entie quade ter slincker hant.

(E. Fol. CXVII.
 v. l.)

Dan sal spreken onse here te hant
 Toten ghenen, zonder waen,
 20 Die te sijnre slincker ziden staen,
 Met woorden die sullen sniden
 Ghelijc den zwaerde in beiden ziden:
 »Ic was hongherich, ende ghi
 En gaeft niet tetene mi;
 25 Dorstich, ghine hebt mi niet ghelaeft;
 Naect, dat ghi mi niet aen en gaeft;
 Inden kerker was ic daer toe,
 Ghine visiteerdet mi niet doe;
 Ziec so was ic ooc mede,
 30 Ghine vraghet mi niet wat ic dede.
 Gaet, vermaledide! schiere
 In dat ewelike viere,
 Daer ghi altoos in bliven selt
 Inder duvele ghewelt!”
 35 Dat vonnesse sal sijn zwaer
 Dattie rechtre sal gheven daer;
 Want en sal niement moghen keren,

Vs. 13. I. Dus s. dinghele; H. s. dingle. 15. H. Entie. 16. H. siden.
 17. I. Ende die. 18. I. H. s. o. h. spr.; H. thant. 20. I. Die tsiere;
 H. Die tsire; I. sijde. 26. I. aen *ontbr.* 27. H. Inder. 28. I. visen-
 teerdet; H. visiteret. 29. H. Sie soe; I. so *ontbr.* 30. I. vraeghdet;
 I. H. mi *ontbr.* 31. I. H. vermalendide. 32. I. H. Inden eweliken. 33.
 I. H. in *ontbr.* 34. H. In dier duvle; I. duvelen. 35. I. Tfonnesse
 sal wesen zw. 36. I. Dat die rechttere. 37. I. Want n. en saelt m. k.;
 H. nieman.

Noch ooc moghen appelleren
 Voor enighen rechter, sijts ghewes,
 40 Want niement boven hem en es.
 Ay! wat jammer sal daer sijn,
 Om datsi haers Gods aenschijn
(I. Fol. CLIX.
r. 1.) Nemmermeer en sullen moghen
 Aenscouwen met haren oghen,
 45 Gheset uut allen verlooste
 Ende uut allen hope van trooste,
 Daer hem anders niet volghen en sal
 Dan die bitter helsche wal,
 Die dueren sal zonder enden;
 50 Want Gods woort en mach niet wenden.
 Dan sullen die duvele wreet
 Daer te hant sijn ghereet
 Ende jaghent al ter hellen,
 Daer si ewelijc zullen quellen,
 55 Duvele ende menschen, hebbic vernomen,
 Ende nemmermeer daer uut comen.

Hoe die gherechte met Gode zullen varen
 te hemelrike. — XII.

(E. Fol. CXVII.
v. 2.)

Nu sal hem Cristus omme keren,
 Die here is alre heren,

Vs. 39. H. Vore e. rechtre, sijd gh; I. rechtere. 40. H. nieman. 41. I. wat rouwe sal; H. jammere. 42. I. Daer sij. 44. I. Bescouwen; H. Anescouwen. 45. I. Ghesedt. 47. H. hen; I. h. n. a. v. 48. I. bittere; H. bittre. 49. I. Dat d. — eynde. 51. H. duvle. 52. H. thant. 53. I. jaghense alle. 54. I. sise. 55. H. Duvle; I. heb ic. 56. I. H. ute.

Vs. 2. I. alder heere.

- Ende tonen een lieflijke aenschijn
 Hem die ter rechter ziden zijn.
 5 Hi sal spreken: »Lieve vriende,
 Want mi van u elc wel diende
 Doe ghi waert op aertrike,
 Ende mi hilt waerlike
 Over uwen warighen God,
 10 Ende ooc wel hilt mijn ghebod
 Ende die werke der ontfermichede
 Aen die arne vervollet mede,
 So coomt met mi allegader
 In dat rike mijns vader,
 15 Dat u bereet heeft gheweest dan
 Van dat aertrike eerst began.”
 Nu en mochtic niet ghelesen
 Wat vruechde dan daer sal wesen,
 Daer die coninc dus vriendelike zal
 20 Sine vriende lieflijke noden al
 (1. Fol. CLIX. r. 2.) Te sire glorien met sulker eren,
 Daer si nemmermeer uut en keren.
 Daer sal die coninc, twaren,
 Selve alre voorst varen,
 25 Sijn moeder bi hem, alsic versta,
 Sijn ynglen ende sijn heilighen na

Vs. 3. I. toegen. 4. H. Hen. 6. I. mi elc uwer w.; H. mi elc van u w.
 7. I. eerderike. 8. I. ghewaerlike. 9. I. weerdighen. 10. I. Ende h.
 wale m. 11. I. werken van ontfermicheden. 12. I. Ende d. a. vervul-
 det; H. An darne volvullet. 13. H. algader. 14. I. m. eewichs v.
 15. I. g. van dan. 16. I. Van *ontbr.* — eerderike. 17. I. en consti n.
 18. H. vrouden; I. vruechden. — dan *ontbr.* 19. I. c. selve dus sal.
 20. I. vrienden. 21. H. Tsire. 23. I. te waren. 24. I. aller; H. tal-
 re; I. H. vorst. 26. I. Sine inghelen, sine h. daer na; H. Sine ingle
 e. sine.

Ende alle sine vriende ghemeenlike,
 In die vruechde van hemelrike,
 Met glorien, met sanghe hooch.
 30 Niement daer toe en dooch
 Dathi hier of yet vele sprake,
 Want si is te hoghe die sake.
 Nu sal, also wi lesen,
 Die stede vervolt wesen,
 35 Daer Lucifer ende sine ghesellen
 Uut vielen inder hellen:
 Dats die tiende choer, also las.
 Onse here jonne ons allen das,
 Dat wi daer alle moeten comen te zamen!
 40 Nu segt allegader Amen! — Amen!

Vs. 28. H. vreude. 29. I. Met s. ende m. gl. h. 30. I. Niemen; H. Nieman. 31. I. Dat hiere yet v. af spr.; H. af. 33. I. Nu, also als wij l. 34. I. Sal die; H. volvult. 36. I. Vielen uut, als wij vertellen. 37. I. Dat es. 38. I. Nu moet onse h. jonnen das; H. onne. — allen ontbr. 39. I. H. wiere (H. wire) a. c. tsamen. — *Hierna in I. en H. nog het volgende besluit, dat in het tekst-IIS. ontbreekt:*

<p>I. Vs. 2. boucken inne.</p> <p>5. Die d. 6. hoosscheden ende van. 7. Tvierde. 8. Also als ict. 9. Desen. 10. tcarnacioen.</p> <p>13. Rechte. 14. in Ougstmaent.</p>	<p>H. Nu es dit werc gheindt, Daer ghi viere boeke in vindt: Dierste vander werelt beghinne, Dander heeft dat middel inne, 5 Dat derde van sconen zeden, Van hoefscheiden, van wijsheden, Dfierde der werelt inde, Also bescreven vinde. Dese boec was volmaect al, 10 Doe dcarnatioen was int ghetal Dertien hondert ende dertich mede, Al tAntwerpen in die stede, Recht opten sesten dach Die in dOeghstmaent ghelach. 15 Edel here, machtech ende hoghe, Lottrijcs, Brabants, Lymborchs herto- Van Valkenborch daertoe mere, (ghe,</p>
--	--

(I. Fol. CLIX. v. r.)

- Vs. 18. I. Van Hoesdein. Van Hoesdeine ende van Breda here,
Wien God noch heeft ghegheven
- 20 Voerspoet in al sijn leven,
Ende sal oec al uwen tijt,
Ende sal oec al uwen tijt,
Des ghi hem schuldech te dankene sijt,
Here, desen boec ende dit werc
Soe gheeft u Jan, u arme clerck.
22. Dies — dancken.
25. eerliker. 25 Uwer heerleker ghewelt nu
Ontfanclijc moet hi sijn u.
26. Ontfanckelijc. Doet hier af vore u lesen,
27. voir. Alsoe ghi ledech soudt wesen.
28. Als. Ghine vinter in ghene dinghe,
29. vint daer inne gh. dingen. 30 En si algader leringhe
30. Ten sijn a. leeringhen. 30 Ons gheloefs ende daertoe mede
31. Ende daer toe esser in mede. Hoefscheit, doeght ende wijshede,
32. H. te learne ende w. Vore ende achter, meerre ende minder.
33. Voer — meer e. mindere. Doedt oec lesen vore uwe kinder,
34. Doet — voer u kindere. 35 Alsoe verre sijn ghedeghen
35. Als zij. Datsi lerens moghen pleghen:
Si selens emmer onthouden iet;
Want al datmer in siet,
Es al orboere int bedrijf,
37. e. plegen yet.
39. oirbare ende b. 40 Beide an siele ende ane lijf.
God die gheve u, lieve here,
Lanc lijf, ghesonde ende ere,
Goeden raet ende victorie,
Ende na dit lijf sine glorie! — Amen!
42. Langhe.

B I J L A G E N

E N

VERKLARENDE

W O O R D E N L I J S T.

BIJLAGE A.

TOEVOEGSEL TOT DE VARIANTEN.

I. Varianten op het eerste Boek, uit HS. II.

<i>Prologhe.</i>	
Vs. 1. <i>Als I.</i>	Vs. 63. dingle. (<i>en zoo doorgaans</i>).
3. Dien.	64. moeghdi. » »
6. des.	65. fiermamenten.
9. <i>Als I.</i>	69. ende vander.
13. omme ghemeine orbore.	70. Adame.
14. eerst <i>ontbr.</i>	74. <i>Als I.</i>
16. des.	79. » »
17. Dleke — mijn.	81. dierste.
18. ghene.	82. andre.
19. gr. ende smal.	84. volght. (<i>en zoo doorgaans</i>).
21. dleke volc es de.	89. Abrahame.
24. de Leke.	97. es her M.
26. <i>Als I.</i>	99. ende <i>ontbr.</i>
30. » »	101. leringhen.
32. niene b.	103. <i>Als I.</i>
35. dichteren.	105. Aldus strijct.
41. <i>Als I.</i>	110. <i>Als I.</i> — <i>Na dit vers volgt</i>
42. mi de n.	<i>de berijmde inhoudsopgave</i>
43. mi <i>ontbr.</i>	<i>der drie overige boeken,</i>
44. hen.	<i>als in I.</i>
47—56. <i>Deze tien verzen ontbr.</i>	<i>Tafel.</i>
62. ingle. (<i>en zoo doorgaans</i>).	<i>Titel. boeke, die ghenacmt es de</i>
	<i>Leke Spighel.</i>

- C. I. *Deze titel ontbr. (bij vergis-
sing, want C. II. is toch met
II. genommerd).*
- C. V. *Als I.*
- C. XVIII. Vander z. noch.
- C. XXI. *Als I.*
- C. XXII. endeswijfsbedrieghenessen.
- C. XXIII. watter ons af.
- C. XXV. *De beide den ontbr.*
- C. XXVII. *Als I.*
- C. XXXII. naturen.
- C. XXXIII. Van ere stat te regeerne.
- C. XXXVI. Abrahame.
- C. XXXVIII. ghesciet.
- C. XL. *Als I.*
- C. XLII. Roeme.
- C. XLIII. w. in Rome.
- C. XLVI. *Als I.*
- C. XLVII. » » — van *ontbr.*
- C. XLVIII. » » (quaetheiden).
- B. I. *Prologhe.*
- Titel.* Dat Prologus — boeke.
- Vs. 1, 2. *Als I. (in 2. des sijt).*
3. Deuweghe — de.
5. niet.
12. Entie mensche.
13. menschen.
18. tsire.
24. doeght. (*en zoo doorgaans*).
30. nemmer q.
31. seght.
33. Hi lieght, d. seght.
34. de. (*en zoo meermalen*).
35. hi *ontbr.*
38. van vriende.
39. si.
40. af de m.
46. ghi.
50. *Als I.*
- Cap. I.*
- Titel ontbr.*
- Vs. 1. Gode.
3. godlijc.
- Vs. 5. dedi d.
6. *Als I.*
7. hen.
8. ghiften.
11. hemele.
12. datmer in.
16. Als.
22. *Als I.*
23. » »
33. dingle.
39. Sijs.
40. Van dien.
42. gh. slevens.
44. *Als I.*
46. ghijt.
47. ute. (*en zoo doorgaans*).
48. *Als I.*
51. Welcs dan.
52. niet comen.
58. *Als I.*
60. » »
61. Alse bl.
62. haer *ontbr.*
- Cap. II.*
- Vs. 2. in tgh. alsoe:
6. ons;
7. vereest.
8. a. een gh.
9. vol.
11. enc.
15. Sijn — groethede.
17. mochtu n.
19. sijn.
22. wire op doen.
23. Alsoe alsoe.
26. Al in eere.
28. sijn.
29. hier sijn.
31. niet.
32. vore.
36. *Als I.*
38. best.
40. *Als I.*

- Vs. 42. Ens n.
 43. Dier v. e. hare.
 44. hier af.
 48. sire godheden.
 49. scoenheden.
 50. *Als I.*
 53. Sijn.
 54. Sijn. — en *ontbr.*
 55. Sijn dijcheit.
 57. Sijn.
 58. dier m.
 60. Als blinde — dey.
 61. h. en gh. gh.
 62. Ets.
 65. sier godheden.
 66. scoudemen n. d. a.
 69. sachmen oec o.
 70. seit men.
 72. *Als I.*
 77. Daers drie.
 80. *Als I.*
 86. soundi Gode.
 88. Dat ons here.
 89. Es een God in.
 90. *Als I.*
 92. vore.
Cap. III.
 Vs. 1. teere.
 2. dene g. allomme e. o.
 7. *Als I.*
 12. dien.
 13. die *ontbr.*
 14. In ghebruken haere.
 18. stoel die steet al d.
 19. Daer es.
 20. de.
 22. w. nes d.
 24. sijs te.
 28. Des zoons *ontbr.* — gh. te
 gader.
 29. *Als I.*
 30. Siere. (*en zoo doorgaans*).
 31. siere. » »

- Vs. 32. stullen *ontbr.*
 33. gh. al s.
 34. d. drie h.
 36. Als.
 39. *Als I.*
 41. jare souden l. w.
 44. Eermen d. eer oghen k.
 47. Tselker — seght.
 49. *Als I.*
 50. swighic.
 53. scinet.
 54. Och si a. liepen.
Cap. III.
Titel. coren — ingle — ingle.
 Vs. 1. middelsten.
 8. sceppere m. al h.
 10. *Als I.*
 13. dandere v. domlike.
 15. ambacht.
 17. else onse.
 22. entie.
 23. dandre v.
 25. hoeghren.
 28. hout warc.
 29. Tesen.
 31. ghelije.
 33. Hoer sceppre.
 35. berrender.
 38. hare.
 40. Daer in hen a. steet.
 42. Als onlanc als.
 44. Alsi hoer w. h. verstaen.
 45. thant.
 46. *Als I.*
 47. » »
 50. hen.
 52. Ende tier.
 55. haer.
Cap. V.
Titel. *Als I.*
 Vs. 3. Sine.
 4. sinc.
 5. Hen es,

- Vs. 6. Hemele, erde.
 7. w. dat hen.
 8. Sine.
 10. die gh.
 11. hen.
 12. vroudelijchede.
 14. Sine wete.
 17. hen — wille.
 19. *Als I.*
 21. so *ontbr.* — sijt thant.
 23. daer *ontbr.* — thant.
 24. Daer ende.
 25. Alse — inde gh.
 26. An die weghe.
 28. Si en.
 29. *Als I.*
 30. m., daer om ecst.
 32. caens.
 35. Ende *ontbr.*
 36. Dien.
 37. n. in a.
 38. ene. — *Als I.*
 42. hen.
 44. *Als I.*
 46. menschelijc.
 48. ocht.
 54. al.
 58. *Als I.*
 59. dien.
 61. ene.
 62. Als. (*en zoo meermalen*).

Cap. VI.

Titel. den *ontbr.*

- Vs. 1. *Als I.*
 2. » »
 4. Dien.
 5. dies.
 8. ane. (*en zoo doorgaans*).
 9. daet.
 15. Dien.
 16. *Als I.*
 21. in dere.
 22. h. ons h.

- Vs. 26. als i hare ten.
 30. *Als I.*
 34. » »
 36. ten q.
 37. *Als I.*
 38. » »
 39. Vore. (*en zoo doorgaans*).
 48. Dingle die mensehen.
 56. te h.
 58. Eert tgh.
 60. vr. nes.
 62. sijn.
 64. dat die idel.
 67. Van dier ingle.
 69. mi ghenoech tesen.
 70. woutsi.

Cap. VII.

- Vs. 1. horet.
 2. som dingle.
 6. tier selver st.
 7. In w., in lochte ende.
 9. Smenschen.
 13. selen.
 14. Die si hen.
 24. Soc v. hen altoes m.
 25. *Als I.*
 28. elc heefter sine.
 33. willecome.
 37. *Als I.*
 39. enen — sijn.
 40. orbore.
 43. alst tf.
 44. behendecheit.
 46. *Als I.*
 48. » »
 50. ons.
 51. die *ontbr.*
 53. inde.
 54. Alsoe. — hier *ontbr.*
 57. *Het tweede* si *ontbr.*
 58. Des.
 60. gh. ende an.
 63. *Als I.*

Vs. 65. Ende van ingh.

66. hoer. (*en zoo meermalen*).

68. Hen. (*en zoo doorgaans*).

71. mettien.

72. daet dat.

74. Alsi iet.

78. Dan es s. diet.

79. entie.

82. sake.

87. *Als I.*

88. l. oec, gh.

Cap. VIII.

Vs. 2. allomme g.

3. *Als I.*

5. enen.

7. *De volgorde der verzen als in I.*

7. *Als I.*

10. entie.

11. Ende nemmer — mach.

14. nemmer.

15. omme *ontbr.*

18. segghene.

20. Dats seker dat f.

24. *Als I.*

25. cl. noch gr.

28. *Als I.*

29. » »

35. man soe.

36. al *ontbr.*

37. thant.

38. *Als I.* — hets.

39, 40. *Als I.*

43. enen nachte.

44. dat ene.

Cap. IX.

Vs. 3. entie.

4. *Als I.*

5. daedt.

6. nemmer *ontbr.*

7. vroch.

8. *Als I.* (Uut der).

10. gheeft.

Vs. 12. *Als I.*

19. thitte.

20. *Als I.*

21. doet *ontbr.* — ghetidechlike.

25. *Als I.*

26. Hi — seit.

28. dit *ontbr.*

30. *Als I.*

31. » »

34. Diversen loepen.

35. Dat die.

37. scut.

38. hi.

39. werdet. — hier *ontbr.*

40. *Als I.*

41. als.

42. gheel.

43. clare alsi ic.

44. *Als I.*

46. » »

47. alsoc.

48. deen.

53. alsi.

64. als.

65. alselken.

68. datter.

70. wert hore haer I.

71. nemmeer.

72. scuttet.

73. Dlicht, datter t.

78. l. dat e.

80. van dien berghe.

82. Alsi.

84. hore dlijcht.

85. ende dbedieden.

86. bi so d.

Cap. X.

Vs. 1. daer.

3. *Als I.*

4. » »

5. viertut.

8. *Als I.*

12. » »

Vs. 15. *Als I.*

- 17. dat hoer meestre.
- 18. k. in hen.
- 22. in Walsche.
- 23. In Griexsche e. in E.
- 24. houden.
- 27. *Als I.*
- 28. dijsendach v. daer.
- 31. v. dats M.
- 32. goensdach, men vindt dus.
- 33. dat *ontbr.*
- 34. vrindach, alsoe ict.
- 35. Na Saturnuse, d. v. daer n.
- 36. So *ontbr.*
- 38. So *ontbr.* — wilen doude.
- 39. In Dietsche t. oec w.
- 40. Ventmense.
- 41. Elc.
- 45. alsi.
- 48. sijn oec alsoe.
- 50. *Als I.*
- 51. Des menschen.
- 52. Ane dien — gheleght.
- 53. ocht.
- 55. Ofte.
- 58. *Als I.* (God).
- 61. in die.
- 62. staet.
- 63. ene.
- 67. Diere.
- 68. comen *ontbr.*
- 70. pl. selden te.
- 74. dat meer dan w.
- 79. *Als I.*
- 81. vandien.
- 82. cleine.
- 83. Sij.
- 87. Alse.
- 88. ene not.
- 89. dats.

Cap. XI.

- Vs. 2. tsamen.
- 3. Entie erde si l.

Vs. 4. als.

- 11. mochdi.
- 13. Dwitte dat f.
- 15. dats.
- 16. Dus eest recht na dese.
- 17. *Als I.*
- 20. Dat het.
- 21. hem nerghen d.
- 23. thant.
- 26. h. bi cr.
- 27. Dat winken.
- 29. Ter ere dan.
- 30. v. en gl.
- 31. mochdi.
- 32. Stoede.
- 33. dore. (*en zoo meermalen*).
- 34. *Als I.*
- 35. viele.
- 36. middelt.
- 38. leitene.
- 40. strecken.
- 41. Leght.
- 42. Als.
- 44. eist dat sake dat.
- 46. *Als I.*
- 47. » »
- 50. Alsoet G. w. wr.
- 51. cl. hier h.
- 52. Daer m. vl. allomme.
- 54. *Als I.*
- 55. dat volc.
- 56. dat — vort ende w.
- 57. waen.
- 59. *Als I.*
- 61. alsoe.
- 64. Ets der.
- 65. meer *ontbr.*
- 69. ens.
- 70. dsonne.
- 71. Alse si in dwesten.
- Na 71 *dezelfde vier verzen als*
in I. (*in 4. alsi — oest*).
- 72. scoutmen dan den.

- Vs. 73. erghen.
 77. *Als I.*
 78. » »
 Cap. XII.
- Vs. 1. mire memorien.
 2. purgatorien.
 5. werf.
 7. ets.
 9. Het nes.
 10. Worpmer een haenbilt in, hi.
 12. *Als I.*
 13. En sonder tw.
 14. *Als I.*
 25. omme.
 27. Sante.
 32. laesie in eere.
 33. ene.
 34. m. dvaghevier.
 41. Tormente.
 46. Ende gh.
 47. thant.
 48. alsı vore.
 49. *Als I.*
 54. » »
 57. » » — inder.
 61. a. bede.
 62. aelmoesenen.
 65. selven *ontbr.*
 66. Dijt.
 67. Ja in.
 68. Alsoe alsıct ghescr.
 69. *Als I.*
 71. riddre.
 73. es.
 78. Dwonder.
 81. *Als I.*
 Cap. XIII.
- Vs. 1. *Als I.*
 2. tormente vander.
 10. *Als I.*
 13. » »
 15. die te hemelrike.
 16. *Als I.*
- Vs. 20. tier.
 21. neder helle w.
 26. *Als I.*
 28. vier *ontbr.* — des sijt.
 32. *Als I.*
 33. » »
 34. der erden.
 36. tormente.
 37. van dien.
 38. *Als I.*
 42. souds — te.
 43. het *ontbr.* — branden — vore.
 45. ene.
 46. Dat.
 49. *Als I.*
 52. » »
 53. van dien.
 55, 56. *Als I.*
 57. vische.
 58. *Als I.*
 60. ende si h. h.
 62. serpente.
 63. Daer dien z. o.
 65. groete.
 67. ghene.
 70. Dlant.
 74. *Als I.*
 75. anebilt.
 76. sijn zelv van seden.
 86. N. daer gh.
 90. serpente.
 91. Entie.
 95. *Als I.*
 96. Ende ghecrisel groet van.
 98. daer *ontbr.*
 99. den arme.
 103. grote.
 104. d. nes l. cleinc.
 105. Dachtende.
 106. *Als I.*
 107. vandien.
 108. *Als I.*
 116. niene m.

- Vs. 117. bede.
 118. *Als I.*
Cap. XIII.
- Vs. 1. *Als I.*
 2. vore hoeret.
 4. mensche.
 5. Versmaedt.
 6. ingle.
 7. *Als I.*
 8. gheselscapen.
 12. dusdaen.
 14. hijt, alsoot siere.
 16. Alsoe b. telker.
 19. *Als I.*
 23. Ende svleesch.
 24. *Als I.*
 25. si so node saghen.
 26. a. in haren daghen.
 27. niene w.
 28. ten hemele.
 29. Soc sijn si d. hen.
 38, 41, 42. *Als I.*
 43. Ende *ontbr.*
 44. nemmer *ontbr.*
 45. *Als I.* — woude.
 48. » »
 49. dat *ontbr.*
 52. pr. halen h.
 53. Bedecten *ontbr.*
 54. *Als I.*
 56. om *ontbr.*
 68. vore.
 73. *Als I.*
 74. N. daer gh.
 77. *Als I.*
 79. tormente.
 80. Hoeredi die.
 85. als d.
 87. dien.
 88. Wat.
 89. Des niemanne.
Cap. XV.
- Vs. 1. ingle.
- Vs. 8. Dien.
 9. dat die.
 10. edel.
 12. eene.
 13. Ende daeromme.
 15. als men w.
 16. *Als I.*
 19. » »
 20. » »
 22. die asem.
 25. het van ierst.
 29. Dbloet.
 31. Hine s. bl. niet en tw.
 33. vl. diet al drinct.
 34. in derde.
 35, 36. *Als I.* (tvleesch).
 37. als ute.
 38. Keertse weder te G.
 39. Oft daer hoer G.
 42. dinghe k.
 43, 44. *Als I.* (Thoren).
 47. riken.
 49. met levene.
 50. Hout men v.
 52. ocht men.
 53. Dies.
 54. ens n. soe goet so m.
 55. met *ontbr.*
 56. Comt die lichame h.
 57. wilt.
 58. Str. l. z. e.
 59. seght.
 60. daeghs.
 66. als een vee.
 69. *Als I.*
 70. voort *ontbr.*
 71. v., dat wet.
 72. Van dien.
 73. leght.
 75. Dats d. b., des sijt.
 76. Dadt dvaste.
 78. *Als I.*
 80. a. bi sine.

Vs. 84. houdene. 89, 90. <i>Als</i> I. 91. oren. 92. h. weten zaen. 93. den. 94. Dm. hem niene sc. no ne d.	Vs. 70. Alsoe. 73. omme — veest. 74. quaems e. w. du beest. 77. moests.
<i>Cap. XVII.</i>	
<i>Cap. XVI.</i> Vs. 1. Ten lichame. 2. toe <i>ontbr.</i> 5. verdraghen. 6. en <i>ontbr.</i> 9. moedt. 12. ende sijn des. 14. leeght. 18. <i>Als</i> I. 20. hoer l. noedorste. 21. ierste rusten vande. 25. <i>Als</i> I. 28. » » 36. here. 37. <i>Als</i> I. 38. x » 40. Dats. 41. daedt — versiert. 42. bestiert. 43. k. ierst wert. 44. <i>Als</i> I. 46. leecht. 47. Dyen v. l., cr. e. sinne. 48. Comen — trechlije. 49. hijs. 50. <i>Als</i> I. 51. als hi te sinen. 52. werdet. 53. <i>Als</i> I. 54. h. vore o. 55. lichame nicken. 56. wilt. 57. <i>Als</i> I. 59. moeti. 60. Ende alsoe d. z. ute. 64. met der. 66. <i>Het tweede ye ontbr.</i>	Vs. 1. <i>Als</i> I. 4. » » 5. » » 8. valscheit es ghebonden. 9. als dingle. 16. Dien menschelike. 19. ene. 20. scout. 22. ene. 23. ens m. een blic. 30. omme. 31. si <i>ontbr.</i> 35. dinghe. 38. Gherech. 39. <i>Als</i> I. 40. d. die m. 42. sluten. 43. dien w. 44. gripen <i>ontbr.</i> — noch tas- ten <i>ontbr.</i> 45. ghevoelten. 48. dscip. 49. kerft. 50. Dat hondert manne. 52. <i>Als</i> I. (roeren). 53. Dit w. d. w. al m. sire crachte. 54. <i>Als</i> I. 55. wonderne. 61. ghi. 65. <i>Als</i> I. 68. vore. 70. <i>Als</i> I. 72. » » — stemmen. 73. tien. 74. dinghe. 76. dbloet. 77. in tyllesch 78. vore.

- Vs. 79. Ende dit vleesch.
 80. Maer dandre.
 81. nien b.
 82. en *ontbr.*
Cap. XVIII.
- Vs. 1. des.
 2. Seide wilen.
 5. dat die — dat verstaen.
 6. tw. meest g.
 8. Dattie z. leght.
 9. dbloet.
 11. men sbloets.
 12. der zielen nes.
 13. A. h. n. e. t.
 17. dat die.
 18. In dbloet.
 19, 20. *Als I.*
 25. merken.
 26. *Als I.*
 30. Daerne m. comen en gh.
 31. *Als I.*
 36. Donderscheet.
 44, 45. *Als I.*
 46. Dits.
 53. z. die bl.
 56. dbloet.
 57. hore in te s. b.
 58. dbloet — lichame.
 60. Werdt.
 62. diene b.
 63. *Als I.*
 69, 70. *Als I.*
 72. *Als I.*
 74. en vult en gh.
 76. tsamen.
 79. dore enen.
 80. ten — ene.
 81. sijs gheest.
 87. souds.
 89. *Als I.*
 97. wel al te.
 103. met den.
 104. *Als I.*
- Vs. 105. p. dan sal. .
 106. alsı vore.
 112. hoer lichamen anc.
Cap. XIX.
- Vs. 3. houde.
 6. Soe es si.
 8. z. tote h.
 9. nem.
 11. Loven — eweghe.
 12. Datti d. s. e.
 14. *Als I.*
 15. » »
 16. Dat dconinchrike.
 17. *Als I.*
 19. seeght — grammer.
 21. werptene.
 26. es dconingrike.
 27. *Als I.*
 28. Ter.
 30. h. en gh.
 32. kerken.
 36. in dewelike v.
 37. uut den.
 39. gheseeght.
 40. Sterft — inde m. leeght.
 41. z. vaert uter.
 42. toe *ontbr.*
 43. dien.
 44. l. daer d.
 46. dinghe.
 48. Die ie q. in e.
 50. jammer mede.
 51. Danxt.
 52. mochtu.
 53. h. mesdadech k.
 54. voir *ontbr.*
 55. rechtre.
 56. W. si l. o.
 61. oec *ontbr.*
 62. comene in groet.
 63. ene.
 67. sceedt.
 73. een anebilt.

- Vs. 75. st. en m.
 76. Sone w. sine.
 77. Tiende ghedeel.
 78. heeft.
 80. tsamen altoes gh.
 83. wel *ontbr.*
 88. onse.
 89. meswinden.
Cap. XX.
- Vs. 1. werdt.
 3. heeft.
 4. m. soe h.
 5. den *ontbr.*
 10. sette hore opt hoeft ene.
 12. goetheit.
 13. heeft.
 14. ertrike.
 15. den viant hem v.
 16. Hi.
 17. Die hem ewelike hier d.
 19. zielen.
 20. dier.
 22. eene — tfat.
 25. berou.
 26. Ende enghene.
 28. leverse.
 31. also.
 33. e. hen s.
 34. of eest hen l.
 35. hen dan te.
 36. onvertellike.
 39. ghesiveert.
 42. die ingle wel eyse.
 45. Dats in die vreude v. h.
 51. mochtsi.
 53. tien inde.
 55. die onsaleghe.
 58. Fellike t. h. draghen.
 60. ertrike.
 61. sceppre dede.
 62. Dats en s. d. jammerechede.
 63. sise inder helle.
 64. ewelike moet.
- Vs. 67. Alsoe ic u vore.
Cap. XXI.
- Vs. 1, 2. G. m. Ad., alsic las,
 In E. hi D.
4. dat scoenste.
 7. belde.
 8. telde.
 9. doen *ontbr.*
 10. Doen enen.
 11. nan ten selven.
 13. af *ontbr.*
 14. omme.
 15. te samen.
 16. deen.
 19. daedt.
 21. dedise in eere e.
 22. In dersche p.
 24. rechte — oesten.
 26. ghesegghen.
 27. b. ende v.
 29. Daer nes h.
 30. Onweder.
 31. Die locht es daer soete e. st.
 32. Daer nes ghenrehande o.
 33, 34. *Deze beide verzen ontbr.*
 35. onghenade.
 38. algader.
 39. Ende die.
 40. Want ets. — hemelrike *ontbr.*
 41. h. sonder waen.
 44. M. inne z.
 46. van dien.
 47. waert *ontbr.*
 48. alsoe.
 49. sine.
 50. ene.
 53. in onsen st.
 55. uut oest, alsment.
 57. des — ghene.
 60. voerese thant.
 64. Soe springt ene f.
 65. vernomen.
 66. viere r. uut comen.

- Vs. 70. Ofte meerre.
 72. Eufrates.
 76. daedt;
 80. oic *ontbr.*
 82. Jhesum Cristum, den.
 83. Die tp.
 84. In w. dat a. helden.
 86. v. vroude m.
 91. soetecheden.
 92. al — niene gh.
 93. edel.
 94. Volcomelec.
 99. Uwe v. hulpe d. t.
 101. mi en.
 103. springt.
 106. siden.
 107. viere.
 110. handen.
 111. fonteine.
 115. Allen den.
 116. Die h. gh. daer in.
 117. hope e. met w.
 119. spruut hier uut.
 121. kinder.
 123. kinne gheft.
 124. left.
 126. Moghe.
 127. viere.
 129. Dat si in vier.
 130. k. liede bi.
 132. tghesteinte.
 133. Men magher oec.
 139. Dat sijn.
 142. gheests ghichte.
 145. Met zielen e. m. l. gh.
 146. in Antkersts.
     Cap. XXII.
 Vs. 3. hen — d. si mochten.
 4. allen vrochten.
 5. stoeden.
 6. enen.
 7. wijsheit.
 8. Thant als God henen.
- Vs. 9. v. al gh.
 18. wiven.
 19. thant.
 23. G. sijn gh.
 25. groeter lieven.
 27. woude hi hare.
 28. hij *ontbr.*
 30. gheboet.
 32. Dat A.
 34. dat Cr.
 35. wat groeter jammerechede.
 36. broeschede.
 37. m. omme s.
 38. sone in dit e.
 40. a. bleef v.
 41. wat dat q. v. hare.
 42. jare.
 45. duyle, twaren.
 46. Die ie in die helle.
 49. tebroken.
 50. selve *ontbr.*
 55. omme eest sorchlijc h.
 58. W. e. d. es hi o.
 59. *Als I.*
 60. Wedert si l.
 61. *Als I.*
 62. » »
 63. Ende verghet G. al m.
 65. *Als I.*
 66. Maecte s. v.
 71. *Als I.*
 73. Behendechlec.
 75. w. dat m.
 76. d. nes ghene.
 81. Si.
 82. is *ontbr.*
 84. Dits.
     Cap. XXIII.
 Vs. 3. *Als I.*
 4. thant.
 5. ontcleedt.
 6. Ende van G. gr. ontcleedt.
 8. *Als I.*

- Vs. 11. Ooc *ontbr.*
 12. zo *ontbr.*
 17. Noch des oec scamen h. bl.
 18. n. met sinen.
 19. dsalc.
 20. Dattie nosel.
 21. bringhetinneenescamelhede.
 22. *Als I.*
 23. thant.
 26. doersti n.
 27. *Als I.*
 28. selven *ontbr.*
 33. Dwijf.
 35. Dwijf sprac thant.
 36. Dadt hare dserpent.
 38. bescoet.
 41. enen *ontbr.* — seght.
 42. Inne m.
 44. Selc verstannesse.
 47. om anders r.
 50. *Als I.*
 52. O. doen, dat.
 53. Ons selfs sijn sc.
 56. *Als I.*
 59. » »
 63. ende *ontbr.*
 65. Met lede werden gh.
 66. Al ons l. h. t.
 69. En es.
 71. *Als I.*
 73. » »
 74. van deser w.
 75. jammerecheiden.
 76. die felle d.
 77. in derde.
 81. dit *ontbr.*
 83. *Als I.*
 86. kindre.
 88. sorghen, p.
 89. moet *ontbr.*
 91. dadt.
 92. *Als I.*
 93. omme — sundc.
- Vs. 94. Soe sout al.
 95. daedt. — dat *ontbr.*
 96. Dat Cr. p. ons g.
 103. deser.
 104. p. weder m.
 106. *Als I.*
 110. mede *ontbr.*
 111. stoet — ant hout.
 112. met.
 113. mesdade algader.
 114. *Als I.*
 116. » »
 118. Dar an Y. v.
 119. stoet.
 120. springt.
 122. vore.
 123. stoet.
 124. dat.
 127. *Als I.*
Tusschen 130 en 131:
 Ende hi was selve fonteine mede
 Van alre ontfarmehede.
 131. die viere r.
 134. werelde.
 136. ghelijcnesse.
 139. in menegher f.
 140. in dien.
Cap. XXVIII.
 Vs. 4. h. heider gr.
 5. teeweghen.
 9. Dus l. si te gader b.
 10. jammerecheide.
 11. *Als I.*
 12. tparadijs wel saen.
 13. *Als I.*
 14. Toter tijt dat.
 16. met quijtte ver Y.
 18. haer noetdorst.
 28. Ontgh. moeste sine.
 30. ghewan.
 31. *Als I.*
 32. Dat *ontbr.*
 37. omme hi t. h. m. v.

- Vs. 40. ofte dan G.
 41. apple.
 45. noit.
 47. *Als I.*
 52. Raste.
 53. horewi.
 54. gheitenen.
 55. haddi an.
 56. *Als I.*
 57. » »
 58. » »
 60. dr. en gh.
 66. *Als I.*
 70. Dat God, onse here, es sijn vr.
 71. Dits.
 74. Ay! dat.
 76. wilt.
 77. werelde.
 78. cochtmen.
 80. Ruren e. comen in alre.
 85. dien.
 86. meer *ontbr.*
 87, 88. *Als I.*
 89, 90. » »
 91. » »
 93. cruisten.
 94. dat den.
 95. ghichten.
 96. wasser r.
- Cap. XXV.*
- Titel.* huwelecke.
- Vs. 2. met veren Y.
 5. *Als I.*
 6. zelken spel.
 9. Kindre, daer bi dat s.
 14. huwleec, dien.
 17. ment.
 18. mere.
 19. *Als I.*
 22. leeght.
 24. omme.
 25. tfirmamet.
 26. datmer inne.
- Vs. 27. dat die.
 28. hoer.
 33. waer.
 35. *Als I.*
 36. maeghde.
 41. *Als I.*
 43. h. soe ghevoeght.
 44. maeghde.
 45. Kinder.
 46. des.
 49. Ets — vercoren.
 52. *Als I.*
 53. » »
 57. ene andere.
 58. een maecht.
 61. *Als I.*
 69. G. ansach m.
 71. hare v. reinecheit.
 72. Houdt — ene waerheit.
 73. hare.
 79. Maeghdoem die es.
 80. rechten.
 81. vlgg. *aldus*:
 Ende met reinre herten draght.
 Ic waender luttel nu bedaeght
 Van ghepeinse ongheknaght
 Derre diermen hier ghewaeght.
 90. *Als I.*
 92. Willen te G. d. ende teeren.
 93. herde *ontbr.*
 100. dr. noch e.
 102. *Als I.* (ten).
 104. broedere oft Austine.
 105. Tsartenoyse.
 106. dat lant d. eren.
 107. w. ende andere.
 108. ofte die coeman niene cochte.
 109. *Als I.*
 110. vuret — vint.
 113. dien.
 115. hoer.
 116. *Als I.*
 120. Des.

- Vs. 121. alle.
 125. *Als I.*
Cap. XXVI.
- Vs. 6. Veren Y.
 7. *Als I.*
 16. w. sijn ende.
 17. Ende met.
 18. vore.
 19. veren.
 20. si *ontbr.*
 23. stoet hare.
 24. tskints.
 25. W. nemmeer.
 26. Doen dan si twee en w.
 27. hadsi — knapelen.
 32. dierste.
 36. some o. q. v.
 38. dvolc — velcheit.
 39. Also — dunke.
 40. Alst hier v.
 41. na bleef Yve also.
 45. te dienne.
 46. *Als I.*
 48. Op te h. c. te v.
 49. *Als I.*
 53. tiendeel.
 54. Dat hen — ons.
 55. *Als I.*
 58. » »
 63. dankene.
 65. Entie — hemele.
 68. vercoren.
 71. *Als I.*
 75. Dat het.
 76. kinder.
 79. *Als I.*
 82. Sal vanden besten gh.
 83. dijt.
 84. Dadt daer.
 85. nes.
 87. ooc *ontbr.*
 88. sijn , w. ochte m.
 92. niemene.
- Vs. 94. maectemen.
 95. Dattic.
 96. *Als I.*
 98. G. diene.
 99. *Als I.*
 100. teren.
 102. n. wel en h.
 105. d. G. h. selven.
 106. teghende.
 111. Dits rechte.
 113. al soe h.
 114. tienden.
 115. Dier l. liede handen.
 116. Harentare — landen.
 118. gh., na dat ict.
 121. verstolen.
 122. sijn *ontbr.*
 123. A. sijn dijt d.
 125. T. houden es tonsiene.
 128. Ofte te — hoor.
 130. Wise hout o.
 135. *Als I.*
 136. Karl.
 140. helpen boefde.
 141. danne.
 142. manne.
 143. Met.
 145. *Als I.*
 147. tijt inde name.
 148. quame.
 149. dan *ontbr.*
 150. Selc kerese weder d. si q.
 151. onthilse.
 155. *Als I.*
 156. tiende te houdene.
Cap. XXVII.
- Titel. Als I.*
 Vs. 3. in derde.
 4. *Als I.*
 6. » »
 11. hier af.
 12. *Als I.*
 15. c. oec ontdeert.

- Vs. 16. E. van groter rasten.
 18. den *ontbr.*
 20. Hi h. vore die goede prijs.
 21. vore Gode ere.
 26. *Als I.*
 27. sceppre.
 28. dierste — wart.
 29. inder tijt.
 33. Br. nijdt selcstont den.
 35. wie so st.
 36. d. oft in.
 37. *Als I.*
 38. Si — oft si v.
 40. inde h.
 42. here.
 43. *Als I.*
 44. ghenen *ontbr.* — d. meest dr.
 45. vloec.
 46. *Als I.*
 49. nijdt.
 51. ende *ontbr.*
 52. hijt. — op hem *ontbr.*
 53. *Als I.*
 55. » »
 56. Dat h.
 57. *Als I.*
 58. enegher.
 59. Ets eerlije.
 63. *Als I.*
 64. » »
 66. dan *ontbr.*
 68. *Als I.*
 70. » »
 71. hare l. tontfaene.
 72. verghaene.
 74. wi.
 76. *Als I.*
 78. Met derre werelde.
 79. ons nijt ofte m.
 80. dorve — niet en tw.
 83. sine cere es.
 87. Ecne ure ghelinghen.
 91. *Als I.*
- Vs. 92. Dat h. g. al uut den.
 93. leeght daer.
 94. es tegaen.
 95. *Als I.*
 97. van engh.
 100. Dier.
 102. in dewelike.
 103. werd.
- Cap. XXVIII.*
- Titel. Van nidecheiden (Schrijffout).*
- Vs. 1. Ute hoeverden.
 4. ghiercheit die quaetste.
 5. Want P. zeeght.
 6. Es wortle alre.
 9. Rechtren, scepenen.
 10. ghichten.
 14. *Als I.*
 15. smeeke.
 17. ghiercheit q.
 18. niene kint bruederlike.
 22. datmer ane.
 23. Dat die.
 25. *Als I.*
 26. alsijt dan h.
 27. soudi n.
 28. Wisti dat w.
 29. n. om erdersch g.
 30. *Als I.*
 32. » »
 34. met dien.
 35. zeeght.
 37. Dore ere.
 41. die ghene diet water.
 42. werdt.
 43. soe hi w.
 44. So *ontbr.*
 45. hoe soe v.
 47. al ghegaedert.
 49. ene.
 50. hoer.
 52. m. dan dio.
 53. algader l.
 54. z. die v.

- Vs. 59. omme.
 60. sine z: omme.
 62. Hi beets c. selve cen.
 63. in al hore l.
 64. vor die z.
 65. Donsachlijcste.
 66. heft.
 67. gnoech.
 69. Des.
 70. ware.
 71. armoede *ontbr.*
 72. *Als I.*
 73. Ets — heft.
 74. zelven noch a.
 77. hare.
 78. In sie gheene.
 79. *Als I.*
 80. *Het tweede* voor *ontbr.*
 82. laetic nu tesen.
 84. gaen.
 Cap. XXIX.
- Vs. 2. sine — kinder.
 3. *Als I.*
 6. Tfierendeel.
 7. zeeght.
 8. maer si viere.
 11. hi Caynne ter zelve tide.
 12. *Als I.*
 14. al.
 15. Morders, r. algader.
 17. in doesten.
 19. *Als I.*
 22. Op die.
 24. E. oec op andren.
 25. swaerlijc.
 29. *Als I.*
 30. s. abolghe d.
 31. allen den.
 32. W. te sire ghewaregher leeren.
 36. *Als I.*
 38. E. inde sterren.
 43. *Als I.*
- Vs. 47. alsoe ic.
 51. die van hen.
 53. dierste.
 54. *Als I.*
 55. allen.
 58. v. Sette.
 61. also ict.
 63. *Als I.*
 65. voort *ontbr.*
 68. pl. te dien t.
 69. Afgode soe a.
 70. Oec soe plaghen si.
 73. q. daer toe m.
 74. *Als I.*
 75. stoet.
 76. *Als I.* (jare).
 77. vore.
 78. v. Sette sijn.
 79. n. langher sp.
 81. *Als I.*
 82. Dat hi op.
 87. in daerke.
 90. dander.
 91. omme.
 93. Ene.
 94. *Als I.*
 96. Dien.
 97. ghenade.
 108. vore.
 110. vore es bescreven.
 111. niene w.
 113. *Als I.*
 117. » »
 123. wel *ontbr.*
 124. Dadt g. doet wel.
 127. salicheden.
 128. als i v.
 129. thoere.
 130. si na hen l.
 131. *Als I.*
 134. hen bi ontderen.
 137. seght.
 138. sine kindre bidden br.

Cap. XXX.

- Vs. 2. Stoet.
 5. Sine kindre ende hore wijf.
 7. thant.
 8. in dlant.
 10. Ende dat op der.
 11. *Als I.*
 18. om der.
 22. *Als I.*
 23. nu soe.
 26. Noyt sider al t.
 27. alsi doe.
 28. sider.
 36. *Als I.*
 37. Datten.
 38. *Als I.*
 43. andren.
 51. *Als I.*
 57. d. oec h.
 58. W. hen onst God ons.
 59. *Als I.*
 62. viere ende.
 66. hoer. *Na vs. 66:*
 Dit sijn viere huischen m. v.,
 Dat sijn si achte te g.
 68. sider.
 70. if. ter q.
 71. goeden.
 72. *Als I.*
 75. » »
 76. » »
 77. Dier.
 78. gheloefde in enen G.
 81. *Als I.* (op den).
 83. » »
 85. Waren dusentech jare.
 87, 88. *aldus:*
 Hoe God altoes die goede
 Ontfaet in sine hoede.
 89. Dits.
 90. ute Sette.
 92. Tote op Jh.
 93. Als ghi h. na wel s.

Vs. 95. op Abrahame weder k.

96. leght — ene.

*Cap. XXXI.**Titel.* dierste — leven — houdene.

Vs. 4. als ict.

6. *Als I.*

9. » »

12. alsoe se tscaep.

14. *Als I.*

16. » »

18. v. wesen m.

19. r. oec, a.

20. enichs volx d. sider.

21. seght dat dese l.

23. In diere c. spise.

27. leght.

28. verghetter m.

32. gaderne.

33. Ochte.

37. niene k.

39. niene gh.

42. Si souden.

44. *Als I.*

45. alse gh.

46. heerscape.

47. *Als I.*

48. quam.

49. l. laten m.

50, 51, 52. *Als I.*

55. Ets ghezeeght.

58. Maghene, wilt.

59. Bi die gh.

61. v. vele m.

63. e. sijn st.

67. meerre sorghe.

70. *Als I.*

73. zeeght.

74. *Als I.*

75. Dat dierste e. de.

76. ic u h. vore.

78. dit *ontbr.**Cap. XXXII.**Titel.* e. van d. w. naturen.

- Vs. 1. Sider.
 4. dedi N.
 6. Alsoet.
 8. was.
 9. alsict.
 11, 12. *In omgekeerde volgorde.*
 16. *Als I.*
 17. ter.
 24. *Als I.*
 25. andre.
 26. tf. al in.
 28. *Als I.*
 29. omme.
 30. dat m.
 32. macht.
 40. en scouweden an.
 41. alshi wilt.
 42. *Als I.*
 43. versaemt sijn volc in c. tide.
 44. doedt.
 45. Daert vechten m. ende blijft som d.
 46. *Als I.*
 47. » »
 49. Ens.
 50. *Als I.*
 51. st. es v.
 54. Dw. si zouden.
 56. hebben.
 57. *Als I.*
 61. v. goet, ere.
 66. die hem sp.
 67. diene niet en — ne.
 68. Hem *ontbr.*
 70. Diene n.
 71. hen soe zenne ende m.
 72. Dat zelv v.
 73. op die.
 74. Hem ne r., si dr. si n.
 77. M. leeght oecht hi.
 78. Dits.
 82. nicne k.
 85. v. dstarste.
- Vs. 87. Dat dic.
 88. alle dese, des sijt.
 89. els.
 91. soude anders n.
 96. E. m. in hen.
 100. senloes.
 102. Oft a. arch a.
 103. D. v. e. jammerechede.
 104. Ave — meneghe.
 105. wijn *ontbr.*
 106. *Als I.*
- Cap. XXXIII.*
- Titel. c. hoemen eren sal v. e. m.*
- Vs. 1. vore.
 3. gheviel.
 5. *Als I.*
 8. dat die — gheen.
 10. *Als I.*
 11. z. die hiet Ch.
 13. vinghre.
 14. maecte daer m.
 15. A. J., die joneste, sach.
 18. thant.
 19. *Als I.*
 21. zonde.
 22. dier.
 23. Om.
 24. *Als I.*
 27, 28. *Als I.*
 34, 35. » »
 44. eere noch g.
 45. des sijt.
 47. gnoech.
 48. *Als I.*
 52. » »
 53. doet.
 54. Pleghen scande, scacde e. v.
 55. *Als I.* (hier).
 56. Dit.
 62. omme.
 63. dese.
 64. *Als I.*
 68. dat *ontbr.*

- Vs. 70. *Als I.*
 76. vore af hoeret.
 79. Alsoe ict.
 81. dier.
 83. alsoe ict.
 88. dlant, alsict.
 94. *Als I.*
 95. hem *ontbr.*
 96. hadde ghebod no.
 98. dusentech.
 101. *Als I.*
 103. vandien g. w. tghetal.
 104. c. harde smal.

Cap. XXXIII.

Titel. Van ere stat te regerne.

- Vs. 1. *Als I.*
 3 ende en w. n. d.
 4. renten h. m. ofte sc.
 5. opten.
 12. sider.
 14. *Als I.*
 15. en brac noit seder n.
 20. Dat n. sine ghelike.
 21. niene versint.
 22. sinen gh. niene kint.
 23. licht.
 25. die Romeine.
 26. hars — niene.
 27. M. al om gaederen.
 28. orbore.
 30. alsijs.
 31. B. si d.
 32. Soe vorderdensi.
 34. hore.
 41. d. Roeme.
 44. den *ontbr.* — woudc.
 48. In veeden c.
 50. dan goet.
 51. si verderfdn.
 54. die.
 55. *Als I.*
 57. d. gh. des iet.
 68. vremdt.

- Vs. 69. Die h. gh. hoer.
 70, 71, 73. *Als I.*
 74. Inne w.
 75. sijt.
 76. des.
 77. l. oec gh.
 79. hoer s. orboren ende.
 80. ghemene orbore.
 81. wijslijc.
 83. pointe.
 84. Dierste.
 85. Ghemen orbore.
 86. Wien — ochte.
 87. ghemene orbore, sekerlike.
 88. vore mate e. vore.
 89. daer leeght.
 90. an dorbore.
 92. *Als I.*
 93. soude no vr.
 97. *Als I.*
 99. Dm. legghē in sekere.
 100. te ghehelpene.
 101. Wedert si — ochte.
 103. Tien gh. orbore.
 104. *Als I.*
 105. Wijslijc.
 108. *Als I.* — *Na vs. 108:*
 Dus machmen met desen dinghen
 Ene stat te groeten state bringhen.

Cap. XXXV.

- Vs. 1. *Als I.*
 2. ende *ontbr.*
 3. aekere.
 12. Die gh. h. die vroede.
 13. En w. hen dan.
 15. Datmen hen.
 16. *Als I.* (hen).
 17. » »
 20. » »
 23. dit.
 26. Dat si gh. hadden.
 27. des niemene — soudn.
 32. tsinen b.

- Vs. 33. wie dat sl.
 35. *Als* I.
 41. omme — dorste.
 42, 43. *Als* I.
 44. hare l., harc.
 50. hem *ontbr.*
 52. ane knecht.
 53. *Als* I.
 63. » »
 65. maisniede.
 66. *Als* I.
 67. Jaerlijc — landen.
 68. panden.
 69. forfaiten.
 70. dat volc.
 73. cort *ontbr.* — ofte.
 75. z. na dat.
 78. ghestecht.
 78. Alst.
 79. hare *ontbr.*
 81. ocht u liedc.
 82. Ghi die h.
 84. alsi.
 85, 86. *Als* I.
 88. Mochtu lijf.
 91. wijslike.
 94. een rechtre b.
 95. Die al.
 96. g. oft q.
 98. *Als* I.
 99. m. dat ghi met h.
 100. oft in deweghe.

Cap. XXXVI.

Titel. Van Abrahame.

- Vs. 1. vore.
 3. *Als* I.
 4. vore.
 9. ertrike hadde wel.
 10. had *ontbr.*
 18. vore *ontbr.*
 24. vorme *ontbr.*
 27. was al o.
 28. niet.

- Vs. 33. Dadt.
 34, 36. *Als* I.
 44. na noch sal.
 47. b. deuweghe st.
 51. In die vorme.
 52. *Als* I.
 54. bekeren *ontbr.*
 57. Dadt dwesen.
 58. *Als* I.
 61. dadt.
 65. al horen.
 66. men mede mach.
 67. Die dr.
 72. willen.
 75, 78. *Als* I.
 80. dadt.

Cap. XXXVII.

- Vs. 1. vore.
 4. Alse w.
 5. *Als* I.
 6. Doe h. h. God o.
 9. *Als* I.
 11. op dien.
 12. beesten te offerne.
 14. alle.
 17. om tkint.
 18. s. tkint.
 19. Es dofferande.
 20. Inne sie h. en ghene opt.
 21. antwoorden.
 23. E. als hi dat swert h. verhief.
 28. w. Abrahame.
 29. vetten *ontbr.*
 31. Sine offrande, G. teren.
 32. moghwi.
 33. ghene.
 34. *Als* I.
 35. en *ontbr.*
 39. leeght.
 40. sceppere.
 41. Leeght.
 42. niet *ontbr.*
 43. alle.

Vs. 44. in hemle oft op erde.	Cap. XXXVIII.
52. hi <i>ontbr.</i>	<i>Titel.</i> dusentech j. ghesciot.
57. <i>Als I.</i>	Vs. 2. dvolc.
58. Des hi en h. en gh.	6. Om.
59. van <i>ontbr.</i>	10. Dadt J.
62. hem nes.	12. <i>Als I.</i>
63. dwanghene.	14. ende <i>ontbr.</i>
65. hi tons, armen wichten, dr.	15. die <i>ontbr.</i>
66. <i>Als I.</i>	16. a. die in.
69. » » (heeft).	19. <i>Als I.</i>
70. Dat daer meerre zonde in l.	22. Heete wise onse v.
72. al.	24. <i>Als I.</i>
75. starclec.	29. es Abrahame.
77. n. en was q. n.	30. ons <i>ontbr.</i>
79. <i>Als I.</i>	31. <i>Als I.</i>
80. Des. — allen <i>ontbr.</i>	32. horen.
83. <i>Als I.</i>	33. seeghtmen.
85. dusentech.	35. dusentech.
88. onsterlike.	44. luttel <i>ontbr.</i> (<i>De ware lezing.</i>
89. mouden.	<i>Verg. B. I. C. XXX. vs. 20).</i>
90. houden.	47. eerst <i>ontbr.</i>
92, 93, 95. <i>Als I.</i>	49. Van Abrahame.
96. af hem d. l. zal.	50. jare.
97. w. moete wi sch.	51. tfolc.
104. <i>Als I.</i>	54. niene d.
108. » »	55. waerre.
109, 110. <i>Als I.</i>	58. meer dan <i>ontbr.</i> (<i>Te regt).</i>
111. Ende alle.	59. h. man was.
113. sonde te beterne int ghemene.	60. E. dien s.
114. <i>Als I.</i>	63. maectene.
115. dore grote.	68. Die hare an r.
116. <i>Als I.</i> (noet).	70. jare.
119. hi <i>ontbr.</i>	71. Die n. w. e. neuwe l.
120. <i>Als I.</i>	75. die heyleghe st.
122. ene.	78. dware.
125. Des n. en w. sc. n.	79. alre A.
127. k., nu l.	80. Die doe opden vridach lach.
129. ene c. welde h.	81. segghic elre.
130. Niene comen in deuwelike.	83. te <i>ontbr.</i>
131. ons in dit.	84. dat der.
133. <i>Als I.</i>	85. v. Godeverde.
135. dit <i>ontbr.</i> — d. h. es saen gh.	86. te <i>ontbr.</i>
136. eulijc. — om <i>ontbr.</i>	90. Voerwaer segghic.

<i>Cap. XXXIX.</i>	Vs. 74. den.
<i>Titel.</i> Dat voerspellen.	81. dien.
Vs. 2. Optie bible.	84. ontede.
3. optie vadre d. vore.	85. m. dier hi.
4. doe.	90. D. die b. outare.
5. bekinnen.	92. D. hi d. d. bi gh.
6. dier.	93. wet.
9. al.	94. ende <i>ontbr.</i>
10. hore.	97. kindere.
11. Ic en — langhe.	98. hore.
12. Optie bible.	99. nie.
15. andre.	100. niet.
16. Die de z.	101. liede — wisen.
17. Na Abrahame.	102. huweleec.
19. hem altoes toe.	103. sente.
23. Eene — dicke.	104. des.
24. Dene.	105. onste.
25. vore, J. daer na.	108. gheslachten.
26. Hoerre.	109. twaren.
27. Alse w.	112. horre.
29. bi rade siere.	114. gh. es J.
30. sijns.	117. <i>Als I.</i>
32. Dat den ousten ghebornen h.	119. behoudere.
36. zegghene.	124. <i>Als I.</i>
37. makene.	128. voren af horet.
39. dese.	131. <i>Als I.</i>
45. Dats. — man die <i>twemaal.</i>	133. ghetelt.
46. hiet.	140. den <i>ontbr.</i>
51. hemle gaen.	144, 145. <i>Als I.</i>
52. dingle — slaen.	146. die Adame.
53. sitten tovers b.	150. Was Cr. die godsonc.
55. seidi dat.	152. insel.
56. es teser.	155. <i>Als I.</i>
58. zekerlike.	156. Alse den vliesche t.
60. d. tien.	157. kinder.
62. Dvorspellen.	159. W. dat s.
63. versta.	168. <i>Als I.</i>
64. godsonc.	170. Die <i>ontbr.</i>
67. dingle.	171. dit sijn kinder.
68. Daghelijc in dien outaren.	172. <i>Als I.</i>
69. priestren.	174. die den vl. toe b.
70. Maken.	175. vereest.
73. vuren dingle.	178. Alsic u hier vore.

Vs. 180. ane deweleke.

Cap. XL.

Titel. Als I.

Vs. 4. Dat sere regneerde moghen-
delike. (*Ook I. heeft Dat*).

7. ierst.

8. Drike v. Rome.

10. al *ontbr.*

11. E. als i hen niene w.

14. de *ontbr.*

17. *Als I.*

21. omgaen.

23. groeter.

25. wile *ontbr.*

26, 28. *Als I.*

31. rasten.

34. *Als I.* — met *ontbr.*

35. Omt.

37. *Als I.*

38. Alst n. d. ter.

39. met d.

40. Dat d.

41. Ende *ontbr.*

42. Te n. alg. br.

45. zeeght.

46. oneendrachtcheit.

47. dinc.

49. *Als I.*

51. landen.

52. eendrachtgher.

53. Inden staeden dan si.

55. v. staeden h.

56. *Als I.* — b. al v.

Cap. XLI.

Titel. Als I.

Vs. 2. vintmer viere, twaren.

4. zeeght.

6. stoet.

8. tide.

9. Dander.

10. ic dien j.

11. Dat *ontbr.*

13. stoet.

Vs. 16. dat het te.

17, 18. *Als I.*

20. leeght.

21. *Als I.*

22. Dstarcste c. bat v.

23. *Als I.*

24. Vanden een dbeste.

27. dandere.

28, 30. *Als I.*

33, 34. » »

39. Woudi tr. ter a.

41. Vore Babylone.

42. stoet.

43, 44. *Als I.*

46. diere.

47. *Als I.*

49. vroem.

51. die riviere, an.

52. in haren g.

53. heeftene.

60. Dat die.

62. cleedre.

66. dwater dore.

67. manieren.

69. *Als I.*

70. Tier stede.

72, 74. *Als I.*

77. » »

79. bendechede.

80. *Als I.*

81. Hore.

84. *Als I.*

85. cimente.

86. Als.

87. Eerne.

88. omganc. — *Als I.*

89. .IIII.^c stadien e. tachtendach.

91. dier.

92. Diemen daer pl. tier w.

93. zeeght.

94. niene es.

97. Stoet onlanghe.

99. kinder.

- Vs. 100. met sc. dumplike.
 101. hoer.
 102. *Als* I.
 106. » »
 108. Werpen wonden in.
 111. *Als* I.
 112. scare.
 114, 115. *Als* I.
 119, 120. » »
     Cap. XLII.
Titel. Rome. (en zoo doorgaans).
 Vs. 3. na *ontbr.*
     6, 8. *Als* I.
     9. niet wel.
 10. Niet wel, na dat hine be-
     roefde.
 13. scepe.
 18. daer *ontbr.*
 20. Hen leerdi huse.
 21. Coren.
 24. here.
 25. E. thant na tgone.
 26. *Als* I.
 28. daer R. nu st.
 29. alsict.
 37, 39. *Als* I.
 42. *Als* I.
 43. Swelcs. — na *ontbr.*
 45. *Als* I.
 47. vore — jaren.
 48. Met stride ende p. sware.
 55. *Als* I.
 57. snellike.
 58. And lant.
 61. Ane E. doen l.
 63. men zeeght a.
 67. *Als* I.
 72. St. v. op, du soud g.
 73. Tote Enaudre.
 74. Hi r.
 75. berghen.
 76. zeeght dat L.
 77. den *ontbr.*
- Vs. 78. Du soud hem — dire.
 79, 80. *Als* I.
 81. gheve ic.
 82. gheloeft.
 83. *Als* I.
 84. Soutu en soch venden thant.
 85. *Als* I. (alle).
 87. daer.
 88. Ende *ontbr.* — waer.
 89. Gheloeffdi te.
 91. Als Enauder.
 95. *Als* I.
 96. hadde hem *ontbr.*
 97. *Als* I.
 99. daere.
 100. ware.
 101, 102. *Als* I.
 104. swoer met a.
 110, 111. *Als* I.
 112. hulpen.
 113. alsoe ment.
 114. Troude Eneas kint.
 115. oer slands.
 116. te hands.
 118. *Als* I.
 122. » »
 123. Dien.
 124. Ende w.
 129. soudu te.
 131. tesen.
 134. Die van Eneas.
 135. *Als* I. — *Na vs. 135:*
     Deen vore ende dander naer.
 (*maar niet het andere vers van I.*)
 140. *Als* I.
 141. alsict.
 143. sinen oudren br.
 144. Nimitore.
 145. des.
 146. Nimitor die moeste w.
 147, 148. *Als* I. (haddi).
 150. Om.
 151. te *ontbr.* — dienen daere.

Vs. 152. *Als I.*

153. kindre.

158. ene h. ane ene h.

159. alsiet.

162. Dits w.

166, 168. *Als I.*

171, 173. » »

179. Nimitore.

Cap. XLIII.

Vs. 1. na Nimitors.

2, 4. dlant:

9. .XI. staden stoeden dare.

10. nu *ontbr.* — hare.

12. *Als I.*

13. versaemt.

14. name.

17. alsoe ict.

18. viere e. vijftach.

21. dese. — tiere *ontbr.*

23. dedi tien.

24. Alle dedele van.

27. inder stat.

32. *Als I.*

35. si dstat selen v.

36. wilden.

39. m., dats seker.

41. segt.

45. *Als I.*

46. si wart r.

52. al die doeght bi bleef.

58. Donder.

60. D. bleef R.

61. men al o.

62. die Gode.

Cap. XLIIII.

Titel. na Romuluse w. in Rome,

Vs. 2. *Als I.*

3. Hi w. — vendre.

4. *Als I.*

5. dedi ten.

7. h., ic laest a.

10. onrasteleec.

16. alle.

Vs. 17. *Als I.*

23. es.

25. Eens menschen h.

26. *Als I.*

28. dadts een.

34. in dlant.

35. Des — ne pl. vore d. daghen.

38. ierst, men seght v.

40. hi selve h.

41. alenden.

42. *Als I.*

44. Ene.

47. coninghe.

48. *Als I.*

49. coninghe.

51. die Romeine.

54. *Als I.*

55. te sere.

58. *Als I.*

61. ghemeine orbore.

62. *Als I.*

68. quaeleec.

69. Ende *ontbr.*

70. Dat was d. bi, of deen w.

72. ghemein orbore.

73. Dat het dander soude.

74. dadt.

76. ghemeine orbore vore.

77. *Als I.*

78. Siet, ghi.

81. Dat gh. orbore.

83. u stat.

85. *Als I.*

92. Oft sotten mettien.

93. u orbore.

94. Achte sedt.

Cap. XLV.

Titel. ghebode.

Vs. 3. so *ontbr.*

8. *Als I.*

11. ere.

13. tide.

14. *Als I.*

Vs. 15. Dat het siere.

16. Ocht v. m., des sijt.

19. en *ontbr.* — niet *ontbr.*

20, 22. *Als I.*

24. » »

25. niene o.

27. warp in dsant.

31. in *ontbr.*

37. *Als I.*

39. Ten h. moghe.

40. hebbe.

41. daedt.

43. roepet.

44. laetet.

46. vore Cristum tw. d. verwaer.

52. des *ontbr.*

56. Soe dat.

57, 58, 59. *Als I.*

62. mensche soude.

74. *Als I.*

79. Ende die z. ghebode.

80. Leerde — godsone.

82. Volvulde in diere.

85. sijn die tiene.

86. *Als I.*

91. Godes.

94. altoos *ontbr.*

99. Ander.

100. *Als I.*

101. tien *ontbr.*

103. alle de pr. e. de scr.

109. Volvulde.

113. volbrachte — cleine.

114. sierre.

115. Alsoe als.

117. seit hi.

120. sire d. volvult w.

Cap. XLVI.

Titel. c. Davite, ende wat eens ghevel.

Vs. 4. een die beste.

11. ic vore.

12. Die Moysesse.

Vs. 18. h. comst.

20. dien.

23. *Als I.*

24. als j.

28. sunde.

29. Alsoe was hi in.

33. wive *ontbr.* — des sijt.

34. Dadt.

41. *Als I.*

43. Daerse vri.

46. Tier tijt.

49. ende en g.

53. *Als I.*

57. » »

58. si k. van hem h.

59. handen.

60. die *ontbr.* — vianden.

61. o. tier.

63. dat die.

65. *Als I.*

66. » » — verloerne.

67. alsoe als men.

69. niene w.

70. al *ontbr.*

72. Ende *ontbr.* — dit.

73. Dat die.

75. Mettien.

78. dat *ontbr.*

79. hi Uriase.

82, 84, 85. *Als I.*

87. thant.

92. kore.

93, 94. *Als I.*

96. antwerden.

99. zake.

101. *Als I.*

102. Vanden dr.

104. coric.

110, 111. *Als I.*

112. derre.

113. *Als I.*

116. derre.

119. *Als I.*

Vs. 122. sine.

124. Vernoy , pl. oft t.

125. bedinken thant.

126. *Als I.*

129. Dat verduldechlike o.

133. niemene. — *Als I.*

134. sinen. — *Als I.*

135. God *ontbr.*

137. goedertierli[c]heit.

140. gr. si sine.

142. *Als I.*

143. dat nie op.

144. en was die gh.

145. mensch.

147. dusentech w.

149. *Als I.*

152. Alzelken torment.

153. dor andren vr.

154. Des.

Cap. XLVII.

Vs. 1. *Als I.*

6. vore.

8. ie quam in.

9. boeke.

11. maectenne wive soe v.

13. hare.

14. anebeden.

20. inne gh.

21. soe goeden wisen man.

23. *Als I.*

25. niemene.

32. Ende w.

34. *Als I.*

35. Ende *ontbr.*

37. leidt — sijs.

38. *Als I.*

39. leidt bi hare thant.

40. Alse dwijf tdoede.

41. *Als I.* (thant).

42. Dat het dander.

43. seidsi.

45. *Als I.*

48 , 49 , 50. *Als I.*

Vs. 54. elkere.

58. hare.

59. Dandere.

62. *Als I.*

64. Gheeft desere.

66. *Als I.*

67. alsoe ict.

68. Sider hi.

72. ontsaghenne over al sijn I.

77. In deere.

85. hemle.

86. E. dingle.

87. Daer af ghi vore mocht h.

88. dusentech.

93. seeghtmen.

96. D. dingle varen m.

97. varen *ontbr.*

99. liede.

100. Die si.

102. w. gaen.

104. doene.

Cap. XLVIII.

Titel. Als I. (quaetheit).

Vs. 1. T. Davitte.

2. vore.

3. jare.

5. so *ontbr.*

6. onwet , in.

8. *Als I.* — dattie.

12. » »

13. E. oefenden die afgode.

14. ghebode.

16. Van zelve , g. ende van.

20. m. van dat.

25. In alle.

27 en 28 *aldus* :

Hilden hen noch an dien Gode ,

Die Moysesse gaf die ghebode.

32. Mids sire goetheit groet ende d.

36. *Als I.*

42. si *ontbr.*

45. dat datsi.

46. *Als I.*

Vs. 50. viande. 52. v, te bat. 53. vernoy. 62. allen v. in. 63. <i>Als I.</i> 64. die hens gaedt. 66. en hoert. 70. <i>Als I.</i> 74, 75, 76. <i>Als I.</i> 80. D. onder si hen b. 81. B. ende soutre e. die ^{pr.} 93. dan b. n. en b. 97. alsoe ic. 99. <i>Als I.</i> 100. Gh. Cristuse. 104. Dorsticken. 106. groeten leerere m. 110. <i>Als I.</i> 113. sinen hystorien. 114. heileghe. 115, 116. <i>Als I.</i> 120. niene gh. 127. hi een. 128. T. gheberchte. 129. ene. 130. p. dien en b. 131. nemmer <i>ontbr.</i>	Vs. 135. u segghen zal cl. 142. uter harre q. 145. Dandere. 146. niemene en soude dw. 148. en <i>ontbr.</i> 149, 150. <i>Als I.</i> 152. niemanne an hare. 153. <i>Als I.</i> 154. Al tonfaene cleine. 155. Ende soe. 159. Dattie. 163. <i>Als I.</i> 165. Weder et c. 166. <i>Als I.</i> 168. W, bi d. k. dJodscap. 170. D. ghi in m. 173. <i>Als I.</i> 174. Alsoe. 175. op Marien. 176. dander boec op. 178. <i>Als I.</i> 180. inne. 181. Orbore. 183. vore. 185. nuwere. <i>De plaatsing van het volgende als in I.</i>

II. *Varianten uit eenige fragmenten van verlorene HSS.*

FRAGMENT A. <i>Boek II. Cap. XXXVII.</i> Vs. 28. <i>Als H.</i> 30. Entie meesters vander. 32. <i>Als I.</i> 33. dat al openbaer. 34. waer een toveracr. 35. teghen haer wit.	Vs. 37. geloefden. 38. Deden. 39. gaven. 40. cruustenen. 41. leydenen. 42. hoedren <i>ontbr.</i> 43. Hoeders, ende. 48. haer.

- Vs. 49. ridderen.
 50. Veel — haere.
 51. *Als* I. (claer).
 52. waer.
 53. *Als* I. H.
 54. Doens.
 55. mijn riddere tgeniet.
 56. N. so en zw. si n.
 58. *Als* H.
 59. tgelt.
 60. Om *ontbr.*
 61. dats.
 62. waert.
 63. heer.
 64. Ende en loeft — meer.
 67. geseecht claer.
 68. Also tgeviel in mijn vierscaer.
 70. dacht.
 71. versuumt waer.
 73—76. *Weggesneden.*
 79. waer.
 80. dat *ontbr.* — maer.
 82. omme.
 89. scoen.
 90. Hoe die.
 92. *Als* H. en I.
 93. af dystorie.
 94. scoen.
 97, 98. hemelrijc — ewelijc.
Cap. XXXVIII ontbr., en terstond na vs. 98 volgt
Cap. XXXIX.
 Vs. 2. *Als* I. H.
 3. » H.
 5. allet tg.
 11. Sijn jonger.
 14. Als puere.
 15. also ic.
 17. Van tVridages.
 18. Tot Sonnendages, dat die.
 19. leget.
 20—23. *Weggesneden.*
 26. mene mit lieve an.
- Vs. 27. *Als*. I. H.
 29. d. Cr: sijn leven liet.
 30. E. sine z. uut hem sciet.
 34. lichaem niet versceiden.
 36. Als.
 38. Toten lichaem.
 40. ziel. — ende *ontbr.*
 42. lichaem.
 43. *Als* H.
 46. selwi.
 52. hi op voer.
 54. behoefden.
 58. waer.
 59. *Als* H.
 61. Sone en hadde.
 62. gheens menschen.
 63. *Als* I. H.
 64. lichaem.
 65. Sone.
 66. waer.
 68. seer.
 69—72. *Weggesneden.*
 75. waer tsamen.
 80. *Als* I. H.
 82. Also als ic hier thant.
 83. Recht.
 85. Alleinsken.
 86. Dat w. of gr.
 89. sinen jongeren mit soetheiden.
 90. *Als* I. H.
 95. te hemele *ontbr.*
 96. *Als* H.
 105. sijn jonger.
 110. *Als* I. H.
 111. » H.
 113. recht.
 114. *Als* I.
 115. jonger.
Cap. LVII.
 Vs. 19. *Als* I.
 20. Inder heiligen.
 21. selven *ontbr.*
 22. gheslachte.

- Vs. 25. doverste.
 27. mijn vercoren.
 33. verblijt.
 35, 36. bequaem — lichaem.
 39. Dat daer n.
 43. beveel — draecht.
 44. lichaem van der maecht.
 45. Mijnre — d. van J.
 46. Een nye gr. vint di.
 47, 48. weerdichede — stede.
 51. M. so voer.
 52. volgede naer.
 56. hert vol prisen en.
 57. *Als I.*
 59. bidden u.
 60. *Als H.*
 61—65. *Weggesneden. Zoo ook eene strook van de volgende kolom, zoodat slechts de eerste helft der verzen gespaard is.*
 68. *Als I.*
 77. seer.
 78. Het is.
 84. *Als I.*
 87. magede.
 88. lichaem.
 90. sijs l.
 92. *Als I. H.*
 93. » I.

Cap. LVIII.

- Vs. 3. Alst thant.
 4. dapostelen.
 6. Tote Peter.
 10. *Als I. H.*
 13—18. *Weggesneden. Zoo ook eene strook van de volgende kolom, zoodat slechts de laatste woorden der verzen gespaard zijn.*
 27, 28. meer — eer.
 32. baer.
 35. van hem allen.

- Vs. 38. ander.
 43. *Als I.*
 46. baer.
 47. mocht.
 55, 56. waer — maer.
 62—66. *Weggesneden.*
 67. seiden die princen.
 69. Maken nu d.
 76. an die baer die h.
 78. Als te worpen.
 79. bleef daer an.
 80. *Als I.*
 83, 84. aen — verslaen.
 86. ombevinc.
 87. Maecten.
 88. sijs en.
 89, 90. *Als I.*
 91. bid.
 92. Dat du mi nu staetste bi.
 93. mijnre.
 95. *Als I.*
 97. ic dijn onscout.
 99. *Als I.*
 100. ontgincste.
 101. alsoe die coen.
 102. h. nu a. te doen.
 105. *Als I.*
 106. segics daer om.
 107, 108. gelovet claer — haer.
 110. mocht daer b.

FRAGMENT Ba.

Boek III. Cap. XV.

- Vs. 106. m. waerheit.
 111. *Als I.*
 112. waer.
 113. al ontbr.
 114. logene d. z. slaet doot.
 117, 118.
 Daer die rechtere rechten sal
 Ende dese werelt doemen al.
 120. der Dietscher dichtere.
 121. *Als H.*

- Vs. 125, 126. Alse Kaerle e. Octa-
 viaen — aen.
 128. hem niene g.
 129. Ende en.
 130. belieget.
 131. se *ontbr.*
 132. Met der.
 134. seggu.
 135. *Als* I. H.
 136. Selc.
 137. Datti.
 140. die *ontbr.*
 142. eerst *ontbr.*
 146. *Als* I.
 148. » H.
 152, 154. *Als* I. H.
 156. In hores.
 163. maecten.
 164. haere.
 166. alsict.
 167. uut Rome.
 168. h. die vr.
 169. Daer si — van ware.
 170. woest e. bare.
 175. *Als* I.
 181. Ende oec l. ane.
 182. Ochte hem nauwe d. k.
 183, 184. w., Ysope e. Avia-
 ne — verstane.
 187. die uut.
 188. Dm. svolcs leven bi.
 189. andere.
 190. *Als* I. H.
 194. vore hadde g.
 196. Diene maecte.
 197. W. parablen G. sprac.
 198. Sijn sermonen.
 202. om.
 203. en *ontbr.*
 204. so *ontbr.*
 206. ordeel.
 209. cueren.
 214. mea n. l. een wort.
- Vs. 216. theilege l.
 217. *Als* I.
 218. wilt.
 220. *Als* H.
 221. Dats.
 222. *Als* H.
 223. haren.
 225. ridders.
 229. te dogeden k. meer.
 230. leerre lelec eer.
 231. Datti s. nien h.
 232. Doccht.
 234. boeken.
 235. merket — dichtere.
 239. boeken scoen.
 240. Die thegin.
 242. ystorie.
 246. *Als* I. H.
 249. dichtere.
 251. *Als* I. H.
 256. Uten Ebreuschen.
 257. soutere.
 258, 260. *Als* I.
 264. deen — dandere.
 265. A. so selen.
 266. Ende die scrifture.
 267. ere sprake in ander.
 269. scriven.
 270. si d.
 272. *Als* I. H.
 274. Alsic vore doe b.
 278. *Als* I.
 280. int.
 281, 282. Ystoriael — bracht e.
 vael.
 283. Ende was.
 286. werken.
 287. l. die scrifte.
 288. conste — gichte.
 289. gemeinen.
 291. oec *ontbr.*
 294. dat *ontbr.*
 295. *Als* H.

Vs. 296. dichtere betam.

297. *Als* I.

298. moete — of.

301. Diet n. niene had.

302. Dat die.

304. *Als* I.

FRAGMENT *Bt.*

Boek III. *Cap.* XIX.

Vs. 29. ons bescermere.

30. Nader w., des sijt.

31. *Als* H.

32. » I.

35. » I. H.

36. doen haer.

39, 40. *Als* H.

49. hieffen.

50. *Als* I. H.

51. Ende dan — haer.

55. e. met pinen gr.

56. *Als* I. H.

60. als *ontbr.*

65. *Als* H.

67. v. ende m.

69. Dan *ontbr.*

70. Ende *ontbr.* — pine — arbeide.

72. *Als* H.

73. Men s.

76. *Als* H.

79. » I.

80. Diere.

81, 82. gemeen — cleen.

83. sijn.

84. sijn.

87. *Als* H.

88. » I.

89, 90. oec mede Hebben minne.

94. sijn scande.

97. W. nader n. eesche.

98. So siwi — vlesche.

99. gebruedere allegadere.

100. Comen v. e. vadere.

102. Na darne.

Cap. XX. (XXII, *als in* I.)

Vs. 4. *Als* H.

6. Wet datti.

7. om *ontbr.*

9. Wet datti.

14. dwijf.

15. dagelecs.

16. Of oec I. die om een k.

17. Of — of — magen.

18. dagen.

22. Datti — niene doe.

23. ontderere.

25. herten.

26. datti noch I. n.

27. minnen.

28. kere.

29. orbore ende ere si.

32. andere.

35. leecht.

36. *Als* I. H.

37. int prisoene.

39. om.

40. Jegen d. m. h.

43. *Als* I. H.

45. boeken.

47. Ter.

49. selven *ontbr.*

50. mere.

51. daer den m. af es c.

54. selven *ontbr.*

56. genoechlijchede.

57. *Als* I. H.

59. Datti.

61. E. oec hem te.

62. E. oec sond. hem versiert.

63. Wet datti hem niene m.

72. *Als* H.

73. Vremder.

75. vromelec.

76. *Als* H.

77. tiden.

78. Te rechte h.

79. dese p. gehouden.

- Vs. 80. Mach wel h. een goet w. m. Vs. 144. E. heelt hem.
 81, 82. doegt — sijn — verhoegt. 145. raste ende in.
 83. *Als* I. H. 147. sijn sijn vr. e. m.
 84. grote *ontbr.* 148. Tandren dingen sijn.
 86. grote. 150. Ende van w.
 88. In dewege. 151. vrende liede.
 89. om. 152. haerre.
 90. ere. 153. Des.
 Cap. XXI. (XXIII, *als in I.*) 155. *Als* I. H.
 Titel. *Als* H. 156. sijn.
 Vs. 2. Daer men om g. 157. sijs op clercke.
 5, 6. *Als* H. 159. hem tscoenste.
 8. *Als* I. H. 161. clerck.
 12. goeder genoechlecheden. 162. s. aldus.
 14. e. den m. 165. hare.
 15. En es g. meerre. 167. *Als* H.
 16. maten. 168. si *ontbr.*
 17. *Als* H. 169. Haren kindren.
 20. der. 171, 172. *Als* H.
 21, 22. *Als* H. 173. *Als* I. H.
 23, 24. » » 174. gader h. ghemeensamheit.
 26. Tot eens. 178. *Als* I.
 28. Daer om men. 178. » I. H.
 29. om. 179. w. dedelste te voren.
 30. Donrecht. 180. Wilen st. ende voeren.
 182. *Als* H.
 184. Daer men tspel van wapenen.
 186. Sint dat edel l. gaderden sc.
 192. met sijn gedreven.
 198. Dan enech r. portere.
 199. bi, in d. ende in.
 202. *Als* I. H.
 204. » H.
 205. » I. H.
 Cap. XXVII. (XXIX, *als in I.*)
 Titel. *Als* I.
 Vs. 1. b, so dm.
 2. *Als* I.
 5. niet.
 9. datti.
 13. geneicht toten.
 15. M. wannere soe men.
 17. tiden.

FRAGMENT Bc.

Boek III. Cap. XXVI.

- Vs. 122. datti hem. — dat *ontbr.*
 124. Wijsleec als.
 125. Als die portere leecht.
 126. Et *ontbr.*
 127. *Als* H.
 128. heren ten.
 129. Ende met vriende.
 130, 133. Of — Of — of.
 134. *Als* H.
 135. alle.
 136. Af.
 137. Dits.
 138. Dan — portere.
 139. *Als* I. H.
 141. datti.

- Vs. 18. *Als H.*
 22. si r. h. daer naer.
 26. als.
 28. wist.
 29. W. q. of g. w.
 30. souden.
 31. alle.
 34. Ende *ontbr.* — *Als.*
 39. es menschelike.
 40. d. vleschelike.
 41. es dolheit.
 42. *Dit vers ontbr.*
 43. dan *ontbr.*
 44. es ende also.
 46. mere h. vanden.
 47. *Als I. H.*
 48. Van dien dat wi h. m.
 49. groot.
 50. *Als I.*
 53. niemene b. — *Achter vs.*
 54 *begint terstond, zonder eenige afscheiding (zelfs zonder titel), als liep het in éenen adem door, het Prohemium van Boek IV.*
- Vs. 1. soutere seget.
 2. stont.
 4. naecte.
 9. als een bloeme.
 10. als.
 12. Wine h. h. geen.
 14. Ons.
 15. *Als H.*
 18. oec so w.
 20. eintsel.
 22. allen.
 23. jamerecheden,
 24. wine w.
 25. Ende oec w.
 26. So *ontbr.* — ons dan ons also.
 29. *Als H.*
 30. jamerecheden.

- Vs. 31. *Als H.*
 32. einden sal.
 33. *Als H.*
 37 en 38 *ontbr.*, als in I. H.
 (*Ook de afzonderlijke Prologe van I. komt hier niet voor.*)

—
Hierna volgt de Tafle van B. IV (tot aan Cap. XI). Het onbeduidende verschil van lezing komt meest met H. overeen.

—
 FRAGMENT C.

Boek IV. Cap. VII.

- Vs. 40. al tfolc.
 42. si wandelen selen.
 45. wonder dat.
 46, 48. *Als I. H.*
 49. selen.
 50. lichaem.
 52. diſ.
 53. Dat si — selen.
 59. naem — maer.
 60. haer e. daer.
 61. dat het volc.
 62. Aen.

Cap. VIII.

- Vs. 1. *Als I. H.*
 2. gewerke.
 3. heilege.
 4. hi hier tegen.
 7. lijf.
 9. daer *ontbr.*
 10. toe *ontbr.*
 11, 12. openbaer — contraer.
 14. valsche.
 16. Logen.
 18. Als dat volc dan des.
 20. si.
 21. sijnre.
 24. Dat tvolc.
 25. sijn leer achter.
 26. so seer w.

- Vs. 27. onwerden e. toren.
 28. Dat hise sal.
 29. knecht.
 30. selen dan te recht.
 31. engel.
 32. z. in den hemel.
 35. gherechtege.
 37. *Als* I.
 38. geest — monden.
 39. Antkerst, in h.
 41. twaren.
 42. Teyken.
 44. *Als* H.

Cap. IX.

Titel. Van den v. teyken die voer den doemsdach wesen sellen.

- Vs. 1. Deerste teyken.
 3. Deen voer e. dander.
 9. stil.
 10. haerre.
 11. anders.
 12. gevallen.
 13. Ende *ontbr.*
 18. Of.
 19. beelwiten.
 20. sullen *ontbr.*
 21. anxstelic.
 22. hemel climmen.
 23, 24. als ic goem — boem.
 26. *Als* I. H.
 27. heb ic.
 28. vogel.
 29. *Als* I.
 32. seer.
 33. *Als* I.
 38. selen vieriche.

FRAGMENT *C.* en *Bd.*

- Vs. 40. *C.* sal *ontbr.*; *Bd.* sal trecken ten.
 41. *C.* *Bd.* sevende; *Bd.* gemene.
 42. *Bd.* stenc.

- Vs. 43. *C.* Te h. ende te st.
 44. *C.* *Bd.* Dat si te st.
 46. *C.* *Bd.* dander. — al *ontbr.*
 47. *C.* achten; *Bd.* achtende; *C.* *Bd.* soe sal.
 48. *Bd.* sijn *ontbr.*; *C.* *Bd.* *Het eerste* al *ontbr.*
 49. *Bd.* Sijn so groot; *C.* heb ic.
 50. *C.* *Als* H.; *Bd.* gaen.
 52. *C.* *Bd.* h. l. si; *Bd.* of.
 53. *C.* neghen; *Bd.* neghende.
 54. *C.* Even; *Bd.* ende *ontbr.*
 55. *C.* *Bd.* Also; *Bd.* dat al b.
 56. *C.* *Bd.* *Het eerste* al *ontbr.*
 57. *C.* *Bd.* tiende.
 59. *C.* *Bd.* si in w.
 60. *C.* *Bd.* In *ontbr.*
 61. *C.* verdaert; *Bd.* verdort.
 62. *C.* *Als* I.; *Bd.* niet *ontbr.* — een *ontbr.* — wort.
 63. *Bd.* elfte — tsamen.
 65. *C.* haren; *Bd.* haer.
 66. *Bd.* Want haer gr.
 67. *C.* *Bd.* sonne; *C.* opganc.
 68. *C.* *Bd.* Tot; *Bd.* dattie.
 69. *C.* dat die doden.
 70. *Bd.* Ute; *C.* *Bd.* moghen *ontbr.*
 71. *C.* twalefs; *Bd.* twaelfte.
 74. *C.* vieriche.
 75. *C.* Dertien d.; *Bd.* dertiente d., seget Latijn, en *daarna ontbr.* vs. 76—81.
 78. *C.* risen.
 79. *C.* viertien.
 80. *C.* hemel.
 81. *C.* vijftien — seget tLatijn.
 82. *C.* nu hemel.
 85. *C.* *Bd.* den; *Bd.* rechtere.
 87. *C.* alle; *C.* *Bd.* openbaer.
 88. *C.* *Bd.* vaer.
 91. *C.* *Bd.* *Als* I. H.
 92. *C.* rouwen; *C.* *Bd.* *Als* I. H.
 93. *C.* Tegen den e. dach.

- Vs. 94. C. B d. Die alle — vruchten. Vs. 44. *Als* I. H.
 95. C. dien dat alle omtrent; 45. tekenen.
 B d. dien dat tfirmament. 46. vertogen.
 96. C. Boem. 54. *Als* H.
 97. C. Steen, vogel e. dier. 56. » I. H.
 98. C. B d. togen; C. manier. 58. pure.
 100. C. *Als* I. 59. sien.
 101. C. moge — mensche. 61. troesten.
 102. B d. redelike; C. redelic ver- 62. e. die niet en w.
 stannisse hebbic an. 63. vr. no sp.
 103. C. vonnis. 64. dat *ontbr.*
 105. C. B d. Des n. ontvlien. 65. h. die sal.
 107. C. B d. Die wi alle o. 67. allet dat.
 108. B d. ons. 73. m. tontfaen.

Cap. X.

Titel. C. oerdel.

- Vs. 2. C. Dat die G. soen. 74. Meesters — verstaen.
 6. B d. Macht *ontbr.*; C. B d. 75. mensche.
 doen; B d. ordele. 77. ondere.
 7. B d. wise. 78. wonderen.
 8. B d. Also. 83. datti.
 10. C. Dat L. duut. 84. oft.
 11. C. Dat die — soen. 88. genoeghen.
 13. B d. Dat Dietsche. 89. hi r. e. w. m.
 14. C. Als ment; B d. ment; 90. niet *ontbr.*
 C. B d. *Als* I. H. 91. Der verdoemder.
 92. vonnes.
 93. datti oec, hoet v.

Cap. XI.

- FRAGMENT B d. Vs. 1, 3, 4. *Als* H.
 Vs. 15. J. dat o. dat sal. 6. E. dingle h. v.
 18. met. 11. *Als* I. H.
 19. *Als* H. 13. » H.
 20. Met zielen. 17. » I.
 21. *Als* H. 18. sal ons h. spr. te.
 22. poent. 19. Tote den.
 23. twivel. 20. Die tsiere.
 24. niene g. 22. an h.
 28. mogen. 23. dat *ontbr.* — anc.
 29. den. 28. visenteret mi n. alsoe.
 34. Te sc. sijn ochte b. 30. mi *ontbr.*
 38. rechtere. 32, 33. *Als* I. H.
 41. had. 36. Dat die rechter.
 42. ons. 39. *Als* I.

BIJLAGE B.

LIJST VAN PLAATSEN UIT DEN *LEKEN* *SPIEGHEL*, DIE ELDERS AFZONDER- LIJK VOORKOMEN.

B. I. C. I. Vs. 17—22. Zie B. I. C. II.

» C. II. Nagenoeg dit geheele Cap. komt onder den titel »*Van sempelen ghelove*» voor in de gedichten, gaande op naam van W. VAN HILLEGAEERSBERCH (Haagsche HS. fol. 53. d. — 54. b.). Doch de volgorde der verzen is zeer verschillende, te weten: vs. 1—12, 53—86, 45—48, dan de twee volgende verzen:

Wat dat hier is, groot ende smal,
Dat maecte God van niet al;

verder vs. 29, 30, dan Cap. I. vs. 17—22, dan weder Cap. II. vs. 33—44, 87—90. Overigens is de gelijkheid van regel tot regel volkomen, uitgenomen een aantal afwijkingen in sommige woorden. Waarschijnlijk werd het gedicht in dezen bundel uit het hoofd opgeschreven.

B. II. C. LIII. vs. 1—56. In het Hulth. HS. fol. 184. b. MONE, N°. 124.

B. III. C. III. vs. 115—128. In het Hulth. HS. fol. 136. b. MONE, N°. 484. Afgedrukt in *Belg. Mus. D. VI. bl. 210, vs. 767—780.*

» C. III. vs. 529—568. In het Hulth. HS. fol. 181. b. MONE, N°. 97. Afgedrukt in *Belg. Mus. D. X. bl. 339, onder den titel »Van enre nonnen verduldechede.»* Daar zijn er tweemaal vier regels ingelascht.

» C. IX. vs. 1—60. In den bundel van HIL-LEGAERSBERCH, fol. 52. b. — 52. c., onder den titel: »*Hoe man ende wijff sullen leven.*» Van regel tot regel gelijk, doch met een aantal afwijkingen in sommige woorden, die evenwel nergens verbeteringen zijn.

» C. XII geheel. In het Hulth. HS. fol. 76. a., onder den titel: »*Pointen om dat een heere in sijn lant regeren sal*» (zie *Inventaire des MSS. de la Bibl. de Bourg. N°. 15601*). MONE, N°. 407.

Het tusschen C. XII en C. XIII in H. ingelaschte Cap. komt voor in het Hulth. HS. fol. 188. a. (met twee verzen meer) en in het Brusselsche HS. N°. 319. fol. 112. b. MONE, N°. 452. Afgedrukt in *Belg. Mus. D. VI. bl. 211, vs. 799—816.* Doch ik zeide reeds t. d. pl., dat dit Cap. niet tot den *Leken Spieghel* behoort.

B. III. C. XVII. vs. 95 en 96. Deze beide verzen van H. VAN AKEN komen ook voor in *Belg. Mus. D. I. bl. 102, vs. 3 en 4.* Zij luiden daar aldus:

Ghetrouwen vrient langhe ghesocht,
Lettel vonden, ende saen verwrocht.

- B. III. C. XX. vs. 69—80. In het Hulth. HS. fol. 51. a., onder den titel: »*Notabel.*» Ook in het HS. van »*der Naturen Bloeme,*» dat aan WILLEMS toebehoorde, alsmede in het Brusselsche HS. N°. 319. fol. 105. a., onder den titel: »*Van vele wijsheden,*» en nog eens fol. 113. a., onder den titel: »*Van goeden seden.*» MONE, N°. 492. Ook afgedrukt in *Belg. Mus. D. VI. bl. 212, vs. 1—12.* Met eenige veranderingen worden deze verzen (onder den titel van »*Wyse leeringhe voor een man*») ook aangehaald door WILLEMS, *Verhandeling over de Nederd. Tael- en Letterk. I. 204,* en aldaar opgegeven als een gedicht van ANTHONIS DE ROUERE. Doch zulke goede verzen kon de »*Vlaemsche Doctoer ende gheestighe Poete*» niet maken, en den lof, hem door WILLEMS toegezwaard, dat hij in sommige stukken »*een zuyverder Vlaemsch*» zou gebruikt hebben, moet hij thans aan den auteur van den *Leken Spieghel* afstaan. Zie ook *Belg. Mus. D. IX. bl. 195,* waar WILLEMS hem reeds deze verzen ontzegt.
- B. IV. C. XI. vs. 21 en 22. In den bundel van HILLEGAEERSBERCH, fol. 55. d., in het Cap. »*Van gheduricheit,*» leest men:

Daer staet van Gode dus ghescreven,
Dat dan sijn woorden sullen snijden
Als een zwaert an beyden zijden.

Denkelijk eene herinnering uit den *Leken Spieghel.*

BIJLAGE C.

DE NEDERRIJSCH E VERTALING VAN DEN *LEKEN SPIEGHEL.*

Het handschrift, waarin deze vertaling bevat is, berust in de Bibliotheek van het *Katholische Gymnasium* te *Keulen*, en is mij door de bijzondere welluillendheid van den Heer Bibliothekaris, den met roem bekenden philoloog Dr. H. DÜNTZER, ten gebruike toegezonden; een blijk van belangstelling en hulpvaardigheid, waarvoor het mij aangenaam is bij dezen openlijk mijnen dank te betuigen.

Het is een HS. op papier, bevattende 126½ ongenommerde bladen, elke bladzijde met twee kolommen, elke kolom van 33—36 verzen. Omtrent den tijd wanneer, en den persoon door wien de vertaling vervaardigd is, blijkt niets met eenige zekerheid. Daar echter een ander werk (*), dat in denzelfden

---

(*) *Der Selen Troist*, een werk in twee deelen verdeeld, waarvan het eerste in 256 Capp. over de tien geboden, het andere in 160 Capp. over de zeven sacramenten handelt, van welke laatste echter, daar het werk niet voltooid schijnt te zijn, slechts vier in het HS. ter sprake

band voorafgaat, blijkens het naschrift in 1445 te *Keulen* geschreven is, en *der Leyen Spiegel* volkomen hetzelfde schriftkarakter vertoont, terwijl ook de taal met het van elders bekende Keulsche dialekt van dien tijd geheel overeenstemt, zoo mag men het als hoogst waarschijnlijk stellen, dat het handschrift uit het midden der 15^e eeuw dagteekent. De vertaling zelve zal wel niet veel ouder zijn; of liever, er is geene reden om het handschrift niet als een auto-graaf van den vertaler, die denkelijk een Keulsch kloosterling was, te beschouwen.

Een kort berigt omtrent dit handschrift is reeds ten

---

komen. Elk gebod of sacrament wordt op zijne beurt ontwikkeld bij wijze van onderrigt aan een kind, en vervolgens de zedelessen, die er uit voortvloeijen, door een aantal verhalen uit de gewijde en ongewijde, meest uit de miraculeuse geschiedenis opgehelderd. Er komen onder die verhalen verscheidene kennissen uit den *Leken Spiegel* en andere Mnl. werken voor, doch het is van geen belang dit telkens aan te wijzen, omdat die verhalen in de middeleeuwen alom verspreid waren en overal uit dezelfde bronnen werden geput. Doch daarom juist is het van meer belang, te hooren hoe de auteur van *der Selen Troist* in eene Latijnsche voorafpraak van zijne bronnen rekenschap geeft. Men vergunne ons die plaats hier af te schrijven: » *Libellus iste collectus est de diversis libris, de Biblia, de Passionali, de Historia Scolastica, de Historia Ecclesiastica, de Speculo Hystoricali, de Decretis et Decretalibus et de cronicis diversis, de Vita Patrum, de Collacionibus Patrum, de Dyalogo, de Compendio Theologie, de Summa Reymundi, de Summa Gaufridi, de Summa Heinrichi, de Viciorum et Virtutum (sic) et de omnibus libris quoscumque legere potero et audire.* »

Het werk bevat 147 bladen behalve de *Tafel*, die nog 4½ blad inneemt. Het is in proza in hetzelfde Keulsche dialekt als *der Leyen Spiegel* geschreven. Aan het slot zegt de afschrijver: » *Finitum et completum per me JOHANNEM dictum MOIRSSULTZE, Colonie natum. Sub anno Domini 1445.* »

Achter den *Leyen Spiegel* volgen in het HS. nog een paar beschrevene bladen, behelzende eene prijs-courant van aflaten, of iets van dat allooi.

j. 1835 gegeven door MONE (*Anzeiger*, IV. 61—64), die zich evenwel bepaalde bij de reeds genoemde uiterlijkheden van den Codex en het mededeelen van eenige proeven, als: het begin, vs. 1—40, B. I. Cap. I. vs. 1—6, B. II. *Prol.* vs. 1—6, B. III. *Prol.* vs. 1—5, B. IV. *Prol.* vs. 1—4 en het slotgedicht van den vertaler.

Onze taak is het al datgene op te teekenen, wat voor de kritiek ook maar eenigzins van belang kan geacht worden, en ik laat dus eene opgave volgen der lezingen van het Duitsche HS. op alle die plaatsen, waar òf onze Nederlandsche tekst eenige zwaarigheid oplevert, òf onze drie HSS. een belangrijk verschil vertoonen, òf enkele zeldzame woorden twijfel kunnen baren, òf eindelijk de vertaling te verre van het oorspronkelijke afwijkt, om met stilzwijgen voorbijgegaan te worden.

Verder zal ik mij niet in nuttelooze uitvoerigheid verliezen, door de vele plaatsen te vermelden, die de vertaler, deels uit verkeerd begrip, deels uit achteloosheid, verminkt of verknoeid of althans onhandig overgezet heeft. Zulk eene vergelijking zou geen enkel belangrijk resultaat opleveren en nutteloos tijdverspillen zijn. Genoeg zij het dan, dat de vertaling over het algemeen stipt woordelijk is (*), zoodat zelfs de rijmwoorden bijna altijd gelijk zijn; hetgeen even-

---

(*) Het blijkt evenwel genoegzaam, dat geen der drie HSS., die mij bij de uitgave ten dienste stonden, door hem gebruikt is. Over het algemeen is de overeenkomst met I. nog wel het grootst, hetgeen op zich zelf niet zeer tot aanbeveling strekt. Doch de vertaler heeft buiten twijfel een ander HS. gebruikt, misschien wel een van diegenen, waarvan thans nog fragmenten bestaan.

wel niet wegneemt, dat hij zich dikwijls vergist of opzettelijk afwijkt. Ook heeft hij het werk, dat hem wat al te lang voorkwam, aanmerkelijk verkort, door in het eerste boek al de hoofdstukken over het vagevuur, de hel, het wezen en de bestemming der ziel enz. (Cap. XII—XX) weg te laten, alsmede in het tweede boek de geheele geschiedenis der pausen (Cap. XLIV—L), en elders kleinere gedeelten. Hier en daar heeft hij twee hoofdstukken tot één vereenigd, kleine gedeelten verplaatst, of wel de volgorde der hoofdstukken veranderd, gelijk in het derde boek, waar hij eene geheel verschillende rangschikking heeft, bij welke echter Cap. XV, een der merkwaardigsten buiten twijfel, ongelukkig is ingeschoten.

Wil men eene proeve van den doorgaanden stijl der vertaling, zie hier B. I. Cap. VIII:

VAN DEME FIRMAMENTE.

Dat firmament, dat sij uch kont,
 Is al umb gainde ront,
 Bynnen hol, as eyn eyes dop;
 Ind hait in eme, sonder schop,
 5 Belochen as eyne crocht,
 Beide wasser ind loicht.
 Ombtrijnt dat firmament sijn geseten
 Beide sterren ind planeten.
 Van der naturen is dat firmament,
 10 Dat id alweige ombe rijndt
 Ind nummer stille en mach stain.
 Dat moicht ir mircken ind verstain
 An sonnen, an máyne, an sterren,
 Die nummer stain noch en merren,
 15 Sij en louffen altzijt omb gereit;
 Also als dat firmament ombe geit.
 Nochtant louffen sij contrare,

- Dat uch zo vil zo sagen were.
 Dat starckste dijnck dat man vijnt,
 20 Dat is sicher dat firmament,
 Ind dair Got ynne groisser cracht
 Ind meirre wonder hait gemacht.
 En dede sijn louff ind sijn bedrieff,
 Allet dat hevet ontfaen lijff
 25 En moecht sich weigen, cleyn noch grois,
 Id soelde sijn oft weir doit;
 Mar sijn louffen ind sijn roeren
 Deit beweigen die creaturen,
 Ind krude ind boyme springen
 30 Uss der erden ind alle dingen.
 Dair dat firmament keirt,
 Also als ons die meister leirt,
 Is dat gerussche ind dat gecrache
 So grois, were dat sache
 35 Dat eyn man so grois were
 Als ertriche, ind were hie daire,
 Hie soelde zo hantz bliven doit
 Van dem gerussche, id is so groit.
 Sijne snelheit sicherliche
 40 Is ouch sonder gelijche;
 Want, als ir wael kent,
 Ertrich al ombe rijnt
 Bynnen eynre nacht ind eyme dage.
 Were id dat id eyn ure stille lege,
 45 Mijnschen ind alle creaturen
 Soelden lijgen sonder roeren.

Men ziet, dat de taal over het algemeen vrij zuiver en de vertaling letterlijk is. Doch van de bovenvermelde afwijkingen zijn weinige hoofdstukken zoo geheel vrij als datgene, dat wij tot proeve aanhaalden.

Zien wij thans de plaatsen, die bij eene vergelijking met het oorspronkelijke in aanmerking verdienen te komen.

Het HS. begint, zonder eenigen titel, met de *Tafel* van al de vier boeken, en achter de *Prologhe*

volgt terstond, even als in I. en H., ook de berijmde inhoudsopgave der drie volgende boeken (zie D. I. bl. 7).

Prologhe, vs. 24. *der Leyen Spiegel.*

» vs. 47—56. De opdracht aan ROGIER VAN LEVEDALE komt hier insgelijks voor, en luidt aldus:

Ich hoffen id soele genoegen waele
 Myme lieven heren van Lyevendaele,
 Ind her Rutger ind mynre vrouwen,
 Die gude dynges gerne schauwen,
 Ind in schrifturen haven jolijt.
 Sij solen dair ynne die tzijt
 Nutzlich kurten ind mit eren;
 Want man dair inne mach leren
 Goetlicheit ind selicheyde
 Der selen ind dem lijcham mede.

BOEK I.

Cap. I. Hierboven staat: *Hie begijnt dat yrste Boich.*

Boven Cap. II staat de titel van Cap. I, die van Cap. II is weggelaten, en van Cap. III af heeft elk Cap. zijn eigen titel.

Cap. III. vs. 28—33, met vier verzen meer, aldus:

Ind des heiligen geistz zo gader
 Ind des soens stoil mit.
 Ind ich wil wael dat irt wist,
 Dat der moeder stoil steit bij
 Des soens stoile, geleufft des mij;
 Want hie heischt in sijnre leren
 Dat wir vader ind moder eren.
 Dar omb sitzt sij bij erem sone,
 Boven in dem hoghen throne.

Ich hain geliesen, sonder wayn, ...

» V. Titel. *quade* ontbr. (Als in I. en H.)

» VII. vs. 67:

Ind ijre vreude umb wewe gegeven.

Cap. VII. vs. 88. De hierachter in I. bijgevoegde twee verzen staan hier niet.

» XI. vs. 71. De vier verzen, in I. bijgevoegd, komen hier ook, en geheel hetzelfde, voor.

» XII—XX. Deze negen hoofdstukken ontbreken geheel. Hierdoor heeft het eerste boek slechts 39 Capp., ofschoon de vertaler zelf in de *Prologhe* vs. 109 zegt:

Ind hevet inne zo syme deile
Seiss ind viertzich capittle,

en vs. 67—69 der *Prologhe* ook heeft, aan welker inhoud hij echter niet voldoet.

» XXI. vs. 83 vlg.:

Ouch is dit paradijs van weelden,
In wilchem dat altzijt helden . . . .

» XXII. vs. 19:

Waende wairs ind gelouffde to hant.

» XXIII. vs. 5 vlg.:

Want sij waren ontleit
Van Godis gracies ind ontleit.

» » vs. 19—22:

Mar omb schalck gepijnse dat dair in leget,
Des man op ertriche pleget,
So brenck yn eyn schaemelheide,
Die men sal halden in allen steiden.

» » vs. 53:

Onss selves sijnt die blame.

» » vs. 129—131, even als I., met twee verzen meer, aldus:

Dat was sijne sijde die man onteide
Van aller ontfarmicheide
Tot onser aller saelicheide
Ind hie was selven fonteyne mede
Dae die vier ryveiren uyt liepen.

Cap. XXV. vs. 53. *beet ind raste.*

» XXVI. vs. 135—156. Deze verzen ontbreken.

» XXXIV. vs. 108. De achter dit vers in I. bijgevoegde twee verzen komen hier ook voor.

» XXXV. vs. 8—12, met weglating van twee verzen, aldus:

Die arbeiden en woilden noch sich pijnen,
Mar sij nament van dem gude,
Alst gewonnen had der vroide.

» XXXVIII. vs. 85—90. Volkomen gelijk.

» XXXIX. vs. 51. *slaen.* (Thans zie ik, dat ook I. oorspronkelijk zoo had, ofschoon het later in *staen* veranderd is.)

» XXXIX. vs. 69 vlg.:

Dair die preistere heilichlijken
Machen den heren van hemelrijke.

» XL. De titel als in I.

» XLI. vs. 102:

Dair sij mede to neite giengen.

» XLII. vs. 3. *na* ontbr.

» » » 11. *gewaden (!).*

» » » 26. *vair.*

» » » 42. *komen.*

» » » 122. *in der Ytaelschen krone.*

» » » 135 vlgg. aldus:

Die krone droigen dair,
Die eyne voere, die ander naer,
Ind was ombtrijnt vierhondert jair,
Dat is sekerliken wair,
Eer Romulus quam to der gewalt,
Als gij her nae wael hoeren soilt.

Het overige, vs. 139—180, maakt het begin van 't volgende Cap. uit.

Cap. XLIII. vs. 9. *Eilff.*

» XLIV. vs. 65—68. Deze verzen ontbreken.

» XLV. vs. 48. *getes.*

» XLVI. vs. 47 vlg., met twee verzen meer, aldus:

Bersabea hiet die vrouwe.
 Ir man was guet ind getruwe :
 Ick segge u wie sijn name was ,
 Hie was geheiten Urias.

» XLVIII. De titel als in I.

» » Tusschen vs. 96 en 97:

Ind eigen onder allen heren ,
 Dar onder si sich bekeren.

Zijnde eene herhaling van vs. 79 vlg.

» » vs. 124. *vervolge.*

BOEK II.

De *Prologhe* geldt voor Cap. I. Dus wordt Cap. I hier II en zoo vervolgens.

Prologhe, vs. 10 vlg.:

Ende nympt overmitz eyn kijnt
 Dat die vader hevet gesent.

» vs. 15. Dit vers ontbreekt.

» » 20. *rijnt.*

Cap. I. vs. 89—98. Deze verzen ontbreken.

» VI. vs. 163 vlgg. (Als H.):

Dat der son, die was Got
 Ind oever die nature had gebot,
 An dem vleissche van einre magit ontfeinck
 Eyn nuwe wesen, eyn nuwe dijneck.

» » vs. 216. De achter dit vers in I. en II. bijgevoegde twaalf verzen komen hier ook voor.

Cap. X. Van dit hoofdstuk ontbreekt de titel, maar de inhoud daarvan loopt terstond achter Cap. IX door, zoodat Cap. IX en X tot één Cap. vereenigd worden. Misschien dorst de schrijver den titel, die eenigzins suspect klinkt, niet in het oog te doen vallen.

» » vs. 13 vlg. *Cromanus* — *Elyodorus*.

» XI. vs. 137. *dat*.

» XII. vs. 57 vlg., met twee verzen meer, aldus:

Al eynen anderen wegh mit liste,
Dats Herodes neit en wiste
Dat sij eme wairen ontgain,
Want der engel deide id yn verstein.

» XIII. vs. 44. *Wij*.

» XIV. vs. 67 en 68, 93—96. Deze verzen ontbreken.

» XVI. vs. 3 (Als I. H.):

Ind al eynen anderen wech cleven.

» XVII. vs. 54 en 56. Als E.

» XVIII. vs. 21. *smeichden*.

» » » 84. *gichten*.

» XIX. vs. 24—26:

Steit in der synagogen:
In mydden verdoempt hie sij dair.
Dat wort dat was nu worden wair.

» » vs. 151 en 152. Deze verzen ontbreken.

» » » 170. De achter dit vers in I. bijgevoegde vier verzen komen hier niet voor.

» XXII. Dit hoofdstuk ontbreekt.

» XXIV. vs. 22—26. Als E. en H.

» XXVIII. vs. 34:

Gelykerwijs as: dits ons here.

» XXIX. vs. 31 en 32. Deze verzen ontbreken.

Cap. XXX. vs. 31 en 32. Deze verzen staan in omgekeerde volgorde, en daarna volgen nog acht anderen, zijnde de zeven laatsten van Cap. XXXI (64—70), met een om het rijm er bij gelapt, t. w.:

Dat is sekerlick also.

- » XXXI. vs. 67—70. Deze verzen ontbreken. De schrijver, dat slot herhalende, merkte bij vs. 66 dat hij ze reeds in het vorige Cap. gehad had, en brak toen plotseling af.
- » XXXII. vs. 26. De achter dit vers in I. bijgevoegde twee verzen komen hier niet voor.
- » XXXIII. vs. 21—28. Deze verzen ontbreken.
- » XXXV. vs. 6—10. Als E. en H.
- » » » 49. *sijn*.
- » » » 86—88. Als E. en H.
- » XXXVI. Dit hoofdstuk is in elf hoofdstukken gesplitst, als volgt:

Hier beghint die yeste uns behelders, die der keyser Theodosius vant to Jherusalem in Pylatus vierscharen, in dem trisoir, dae die alde boeke lagen. — XXXV.	Vs.	1—106.
Wie die Joeden antwerden, ind van den crucen die Cristo negen. — XXXVI.	»	107—178.
Hie wart Pylatus vertzaget. — XXXVII.	»	179—430.
Wie Nychodemus den Joeden to sprickt. — XXXVIII.	»	431—472.
Wie die Joeden antwerden. — XXXIX.	»	473—758.
Van Joseph van Armathijen, wie hie Jhesum begroiff. — XL.	»	759—704.
Van Nychodemus, wie Joseph gevangen wart. — XLI.	»	795—1042.
Hie antwerde Nychodemus den Joeden. (<i>ongenommerd</i>).	»	1043—1148.
Wie Joseph antwerde den Joeden. — XLII.	»	1149—1270.
Wie Joseph sprack den Joeden toe. — XLIII.	»	1271—1344.
Wat Symeons kijndere schreven van der hellen, ind wat wondere sij dae sagen. — XLIII.	»	1345—2092.

Cap. XXXVI. vs. 29. *koninck.*

» » » 39—42, met twee verzen meer, aldus:

Croepele, blijnden, die kromp gaen,
 Dese ganst hie, sonder waen;
 Laesersse ind die ouck sijnt beseten
 Dese ganst hie al, dat soildi weten,
 Op eynen Satersdach,
 Des man neit to doen en plach.

» » vs. 119 en 120. Deze verzen ontbreken.

» » » 128. De achter dit vers in I. en H.
 bijgevoegde twee verzen komen hier ook voor
 (Als H.).

» » vs. 210. *mach.*

» » » 263—264. Als I. en H.

» » » 575—576. Als E. en H.

» » » 918—921. » »

» » » 939—942. » »

» » » 959—1002. Deze verzen ontbreken.

Er staat aldus:

957 Sij soeldent wael also verderven
 958 Ind mit giften verwerven,
 1003 Dat hie hier aff nummer wort
 1004 En soulden vertrecken vort.

» » vs. 1076—1080. Als E. en H.

» » » 1169 en 1170. Als H.

» » » 1326. Dit vers ontbreekt.

» » » 1801—1802. Als I.

» » » 1938:

Ind vierdehalff jair dar nair.

» XXXVIII. vs. 17—21, met weglating van twee
 verzen, aldus:

Want heddent die anderen geweten,
 Sij hedden yn doit gesmeten:
 Dar omb hal Jhesus die dijnck.

Cap. XXXVIII. vs. 79—112. Deze verzen ontbreken.
Vs. 78 luidt:

Meer sagen dan hie sach an.

- » XXXIX. vs. 23—28. Deze verzen ontbreken.
» » » 54. *behoiffden*.
» » » 223 en 224. Deze beide verzen
komen hier voor.
» XLIV—L. Deze zeven hoofdstukken ontbreken
geheel, ofschoon vs. 37—40 van de berijmde
inhoudsopgave voor dit boek toch niet weggela-
ten zijn. In het geheel heeft Boek II in de ver-
taling 60 Capittels, doch de nommers daarvan
zijn zeer verschillende, 1°. door het medereke-
nen van de *Prologhe*; 2°. door de zamensmel-
ting van Cap. IX en X; 3°. door het ontbreken
van Cap. XXII en deze zeven; 4°. door de split-
sing van Cap. XXXVI; en 5°. door dat enkele
hoofdstukken ongenommerd zijn gebleven.
» LI. vs. 123—126:
Dair hie ontfeinck to den selven stonden,
Mit den knoepen hart gebonden,
Vele dieper wonden,
Ind al omb onse sunden.
» LIV. vs. 65—68. Deze verzen ontbreken.
» LV. vs. 45 en 46. » » »
» LVII. vs. 23 vlg.:
Seggen selich, want die macht hevet
Verkoijs mij boven allit dat levet.
» » vs. 31 en 32. Deze verzen ontbreken.
» LVIII. vs. 45. *ontfeinck*.
» » » 97. Als I.
» LIX. vs. 103 en 104. Als I. en H.

Cap. LX. vs. 7 en 8. Deze verzen ontbreken.

» » » 99 en 100. » » »

» LXI. Tusschen vs 42 en 43 nog de twee volgende verzen:

Dair wart berichttet altohant
Die bisschop van dem vijant.

» » vs. 75—78:

Sij soilen u twairen sekerlike
Bewaren ewelijke,
Ind soilen geloent sijn van dem heren die al
Sonder ende regneiren sal.

BOEK III.

De volgorde der hoofdstukken is geheel verschillende, als: *Prologus* tot en met Cap. IV, dan VII, VIII, dan XVIII—XXV, dan XXVII, XXVI, V, VI, dan IX—XIV, en eindelijk XVI en XVII. — Cap. XV ontbreekt; doch daar de *Prologus* en het hoofdstuk op bl. 13—15 onzer uitgave ook genommerd zijn, zoo heeft het geheele boek toch één hoofdstuk meer dan in onzen tekst, namelijk 28 Capp.

In de berijmde inhoudsopgave (bl. 7), vs. 9 staat: *moraliter*.

Vs. 19 en 20 aldaar ontbreken.

Prologhe, vs. 1, met twee verzen er voor, aldus:

Dat dirde boick sal nu an gain,
Dair gij wijsheit in moigt verstein.
Dat der mynsche wircken sal . . . .

» vs. 22:

Sonder die wercke to hemelrike.

Bl. 13. Hierboven staat als titel: *Van Godis mynnen*, even als in I. en H.

Cap. I. Titel: *Van Goide to mynnen boven al.*

» I en II. Het tusschen deze beide hoofdstukken (bl. 22 vlg.) in I. bijgevoegde Cap. komt hier niet voor.

» III. vs. 211—266, 315—478, 495—502, 507—536, 569—578, 671—706, 869—1246. Alle deze verzen ontbreken. Maar aan het slot des hoofdstuks, terstond achter vs. 868, staan de zes slotverzen van Cap. V (102—107).

» » vs. 707:

Als gij mit Goide wilt sijn mare.

» IV. De titel als in I. en H.

» » vs. 131—148, 175—280, 357—390, 501—508, 533—548. Alle deze verzen ontbreken.

» » vs. 334. *wijven.*

» V. vs. 1—7, met vijf verzen meer, aldus:

Eyn mynsche vraigde vurtijtz ere
 Eynen clerck van groter lere,
 Wilch dat dat beste were,
 Tusschen rijcheit off tusschen ere.
 Die clerck antwerde ind saede
 Van twijerhande wijsheide:
 Die eyne was rijcheit sunderlinge,
 Die der selen an gienge:
 Dat were rijcheit ind ouck ere,
 Die en vergienge nummermere;
 Want sij den voerent vur eme
 In dat oeverste Jherusalem.

Hieruit is het oorspronkelijke gemakkelijk te herstellen. Doch de vertaler heeft zich in vs. 6 (en zoo ook, even als ons tekst-HS., in vs. 14 [d. i. 9]) vergist, door *wijsheide* voor *rijcheide* te schrijven.

» » vs. 24 en 25. Deze verzen komen hier ook voor.

Cap. V. vs. 88—107. Deze verzen ontbreken. Vs. 102—107 had de schrijver reeds elders, aan het slot van Cap. III, gezet.

» VI. 22—33, 69—76, 88 en 89. Deze verzen ontbreken.

» VIII. Titel: *Wie man luxurie verdrijven sall.* Doch in de Tafel der hoofdstukken voor het begin des werks staat *unkuyscheit* in plaats van *luxurie*.

» IX. vs. 105 en 106. Deze vss. komen hier ook voor.

» X. vs. 135—149. » » » »

» XI. vs. 59 en 60. » » » »

» XII. vs. 103—108:

Id is gesaecht oever manich jaire :

So hogher hals, so hogher baire.

Neit dair bij, onder die grote

Ind onder oevermoedige genote

Machman toeghen hoghen moit,

Als id ommer also sijn moit.

» » vs. 113. *so hoghe gave.*

» » » 115 en 116. Deze verzen komen hier ook voor.

» XII en XIII. Het tusschen deze beide hoofdstukken (bl. 143) in H. bijgevoegde Cap. komt hier niet voor.

» XIII. Tusschen vs. 87 en 88 nog de volgende vier verzen:

Omb dat hie hebben mach geneit.

Dat vierde pont, sonder waen,

Dat eyn raitzman sal bestain

Mit sijnen heren, wats gescheit,

Deze verzen behooren stellig in den tekst, en maken eene onverklaarbare plaats terstond dui-

delijk. Toevallig ontbreken zij in H. en I. beide.

Cap. XIV. vs. 37 en 38, 77 en 78, 83—86. Deze verzen ontbreken.

» » vs. 118—120:

Const van gieten voulget hier an,
Goult, silver, metall off loit,
Off ander metall, cleyne off groit.

» XV. Dit hoofdstuk ontbreekt.

» XVI. Titel: *Wie guet dat id getruwe is sijn.*

» » vs. 17. *dat.*

» » » 95—126. Deze verzen ontbreken.

» » » 141—164. Deze verzen zijn aan het begin van Cap. XVII toegevoegd, en met dat Cap. tot één hoofdstuk (het laatste des boeks) vereenigd. Cap. XVI eindigt dus met vs. 140, doch de vier laatste verzen (137—140) heeft de schrijver aldus vermeerderd en veranderd:

Want sij alle umb ire baten
Gemeyne bate to nyete laten.
Dat sij van ghijricheiden soilden
To maenegen weder halden,
Dat soilde sijn ir manyere vurwair,
Ind gemeynen oirber trecken vort openbair.

» XVII. Titel: *Van drierhande mynnen, ind wilch gereicht vrunt is.*

» » vs. 68 en 69. Als I. en H.

» XVIII. Titel: *Van drijn manyeren van luden, der men neit sonder sijn en mach.*

» XIX. vs. 41—72. Deze verzen ontbreken.

» » » vs. 101 en 102. Deze verzen komen hier ook voor.

Cap. XXII. vs. 17 en 18. Deze verzen komen hier ook voor.

» XXIII. De titel als in I. en H.

» » vs. 33—48, 185—188. Deze verzen ontbreken.

» » vs. 60. *Hemel.*

» » » 92. *Als.*

» » » 164:

Ind yren willen impetrieren saen.

» XXVI. vs. 115 en 116, 191 en 192. Deze verzen ontbreken.

» » vs. 173. Als I. en H. (De ware lezing).

» » » 199—200:

Neit dair bij, in dorpe, in staede
Woynent beide guet ind quaide.

Ook de voorgaande en volgende verzen zijn met het oorspronkelijke geheel eensluidend.

» XXVII. vs. 43 en 44. Deze verzen ontbreken.

BOEK IV.

De *Prologhe* geldt voor Cap. I. Dus wordt Cap. I hier II en zoo vervolgens.

Prologhe, vs. 37 en 38. Deze verzen ontbreken.

Ook bij vs. 38 van het begin des boeks komen zij niet voor.

» De achter de *Prologhe* (bl. 231 vlg.) in I. bijgevoegde tweede *Prologhe* komt hier niet voor.

Cap. I. vs. 40. *gelouve.*

» » » 48. *Dair.*

» IV. vs. 64 en 65. Deze verzen ontbreken.

Cap. VI en VII. Deze twee hoofdstukken zijn tot één vereenigd. Daar echter de *Prologhe* voor Cap. I rekent, zoo telt dit boek, even als het oorspronkelijke, 12 Capp.

» IX. vs. 19. *belweten*.

Het besluit, in I. en H. aan het einde des werks (bl. 277 vlg.) toegevoegd, behelzende de opdracht aan Hertog JAN III. van Braband, komt hier niet voor. Maar onder Cap. XII. vs. 40 staat: *Explicit Speculum Laicorum*, en dan volgen deze slotverzen van den vertaler:

Ick bid u mit truwen alle gemeyne,
 Beide groiten ind cleyne,
 Als gij dit gedichte hoert,
 Dat gij bidt die magit reyne,
 Die dair is spiegel ind fonteyne,
 Dat sij bidde an yrem kijnde vort,
 Dat hie des mans sele verlichte,
 Is sij in pijnen, die dit gedichte
 Makede ind dese wort;
 Dat sij moet schauwen sijn angesichte,
 Dat dair luchtet boven alle lichte,
 Op dat sij neit en werde vermort
 Noch van dem helsschen stancke versmort! — Amen!

BIJLAGE D.

DIE SPIEGHEL DER LEKEN.

Alleen om te verhoeden, dat door gelijkheid van titel eenige verwarring van onzen *Leken Spieghel* met een geheel ander werk, den *Spieghel der sonderen ofte der leken*, ontsta, moge hier een kort woord over laatstgenoemd werk volgen.

Het eenig-bekende HS. daarvan, berustende in de bibliotheek van Mr. J. ENSCHEDÉ te *Haarlem* (*), is

---

(*) Dit HS. werd reeds vroeger onderzocht door BILDERDIJK en HOFFMANN VON FALL., die er een kort berigt van gaven, de eerste in zijne *Taal- en Dichtk. Versch.* III. 126, de laatste in de *Horae Belgicae*, I. 105 vlg., waaruit het hoofdzakelijke overgenomen werd door MONE, N°. 373. Op den twijfel van HOFFMANN: » *fons latinus accuratius indicatus non est, forsitan plures adhibiti sunt auctores*, » diene tot berigt des schrijvers eigen getuigenis (aangehaald bl. 343 reg. 2, 3, 5), waarin hij duidelijk genoeg zegt, het werk uit de schriften van » die vreemde meesters » te samen gheset » te hebben. Ook heeft hij, ingevolge zijne belofte (bl. 343 reg. 7—10) op vele plaatsen het Latijn er bijgezet; en » beide den meester en het boek genoemd, waar het geschreven staat, » zoodat ons omtrent zijne bronnen geen twijfel kan overblijven. Doch HOFFMANN, die de genoemde woorden in eene noot aanhaalt, geeft door zijne geheel mislukte interpunctie (hij begreep het woordje *wert* = *waar het* niet) genoeg te kennen, dat hij de meening des schrijvers niet vatte.

Wat nu de bronnen betreft, die de schrijver hier en daar noemt,

op papier geschreven in de 15e eeuw. Het bevat 183 bladen in kl. 4to, elke bladzijde slechts met ééne kolom, doch met breede regels.

Aan het slot wordt ons het volgende berigt: »Hier eyndet die *Spiegel der leken*, ende wert gemaect ende geeynt doemen screef inden jaren onsen heren MCCCC ende XV.” Het blijkt evenwel, dat het HS. geen autograaf van den auteur, maar een later afschrift bevat, daar in een kort gebed achter de aangehaalde slotwoorden gesproken wordt van hem, »die dit boeck nuwes ghescreven heeft.” Die afschrijver heeft zich op vele plaatsen vrij slordig van zijne taak gekweten.

Wie de oorspronkelijke schrijver of liever zamensteller van het werk geweest zij, is geheel onbekend. Doch de inhoud, strekking, inrigting en verdeling daarvan blijken genoegzaam uit de voorrede, die ik hier, tevens als proeve van 'smans prozastijl, volgen laat.

Jhesus Cristus, Marien enighen gheboren soen, die niet en haet van al dat hi daer ye ghewracht, ghelijc als die propheet van hem

---

mij zijn de volgenden voorgekomen: MOYSES, DAVID, SALOMON, Sinte MATHEUS ende LUCAS, Sinte JOHANNES Ewangelist (*inder heymelicheit ons heren Jhesu Crist*), Sinte PAULUS (*tot dien van Corinthien*), Sinte PIETER (*inder Epistolen boeke*), Sinte JACOB, *der Apostelen daden*, JHESUS filius SYRAC, Sinte AUGUSTIJN, Sinte THOMAS VAN AQUINEN, Sinte JAN GULDEMONT (elders JOHANNES GRISOSTIMUS), Sinte AMBROSIUS YSIDORUS (*de summo bono en in Synodo*), Meyster RIJKERT DE SANCTO VICTORE, Paus GREGORIUS (*in siner omelien, in sine morale en in een boeck dat hiet Dyalogus*), Paus INNOCENGIUS, Paus SIXTUS, JHERONIMUS (*ad Julianum en de Annalibus Hebreorum*), een boeck dat hiet *obitus Jheronimi* (elders het *starf boeck van Sinte JHERONIMUS*), Sinte BERNAERT, die heilighe lerer ANCELMUS, een boeck dat hiet *Cesarius*, een boeck hiet *Censaet*, het *Liber Apum*, de *vitae Patrum*, die wise CATHO, die wise SENEGA.

scrijft, mer hi haet die quade sonde in ons, die wi begaen van daghe toe daghe; ende, als God selve seit inden beghin der biblen, alle menschelic gheboort van naturen is gheneycht sonden te doen, als men alle daghe leyder vele siet over alle die warlt gheskien; ende want sulc is die sonden doe bi rechter quaetheit, sulc bi versumelheit, ende sulc bi onwetenheit; ende wanter menich simpel leke is, wist hi den rechten gront, hoe swaer die sonde voor Gode waer ende alle die manier hoe die sonden eerst comen of hoe si hene gaen ende wat die heilighe scrijft hier van hout, die soude hem lichte te bet van sonden hoeden; want al hoert menich simpel mensche sommels inder kerken wat goets segghen ende die heilighe scrijft exponeren, soe is leyder die memorie soe verghetel, als een meyster inder naturen scrijft, ende hebbent cort vergheten: Hier om, wanter menich simpel leke is die gaerne Gode dienen soude, op dat si den rechten gront wisten ende daghelix lesen mochte waer op een rechte kersten leven stonde: hier om soe heb ics mi inden naem Gods onderwonden dit boeck te scriven, niet uut mi selven, mer als die heilighe scrifte seit ende die lieve heilighe doctoren der heiligher kerstenheit te baten gheleert hebben. Ende sult weten dat dit boeck in drien boecken ghedeelt is ende elc boeck wert in drien ghedeelt. Dat eerste boeck is, waen dat die sonden eerst quamen ende hoe si begonnen, ende hoe alle sonden noch daghelix eerst in ons comen, dattet eerste derndel is. Dat ander derndel is, wat dat die sonden sint ende dat ondersceit dair van. Dat derde derndel is, waer by ende wat dat die sake si, dat wi soe meenlike in sonden bliven. Dat ander boeck is oec in drien ghedeelt, ende gaet veel uut op dat ewangelium, hoe God Lazarum verwrecte, ende is dat eerste derndel, waer bi wi sullen eerst verwrect werden als dat wijt en waer werden dat wi in sonden dwalen. Dat ander derndel is, watter toe behoert ende hoe men ons van sonden binnen sel. Dat derde derndel is, hoe die gheen die die warlt bouwen hem best van sonden behoeden sullen, mit eener cleynre regulen daer si bi leven moghen. Dat derde boeck is vanden lope deser boser warlt, ende is oec in drien ghedeelt. Dat eerste derndel is, van wien dat ons comt alle liden ende ongheval daer die warlt daghelix mede gheplaecht wert. Dat ander derndel is, waer om dat wi soe dicwijl plaghen ende ongheval hier doghen. Dat derde derndel is, waer in dat wi mit recht gheplaecht werden. Ende sult weten dat dat eerste boeck ende dat derde dat die in ryme sijn, want soe menich curioos mensche liever rijm leest, ende oeck waerliken luden gheuechliker is dair over te duren (*). Mer dat ander boeck is in

(*) Vergelijk Boek II. Cap. XLI: » Ende op dat ghi die tien

slechten woerden gheset, op dat ghi van beyden hebt. Ende sult weten dat dit boeck niet ghemaect en is uut wijsheit des gheens diet te samen gheset heeft, want hi daer toe niet ghedaen en heeft dan hi ghetymmert heeft mit vreemden aenwerke, ende ghelijc dat een mit sinen arbeyde die spanen te samen draghet, die die vreemde meysters ghehouden hebben. Ende op dat alle die gheen die leest of hoort die beter gheloven hier toe hebben moghen, soe isser in veel dat Latijn voor gheset, alsoe als die heilighen gheleert hebben, ende beyde die meester ende dat boeck ghenoecht, wert ghescreven staet, ende in Duutscher talen dan na ontbonden. Ende oec soe is in vele steden inder ontbindinghe den sinne meer ghevolcht ende meer woorden dair toe ghedaen dan dat Latijn of die slechte text in hout. Ende dat is ghedaen op dat die simpele leke te het dat gronden ende verstaen connen, want slechts dit boeck alleen om der leken wille ghemaect is, die die warlt bouwen ende hem gaerne beteren souden ende Gode dienen. Ende mach wel hieten die *Spieghel der sonderen ofte der leken*, want elc simpel leke, die Gode te dienen begheert, volcomeliken hem hier in spieghelen mach, wat hi doen of laten sel ende hoe dat hi een rechtkerstent leven leiden sel, ende oec hoe die warlt hier is ghecomen ende eynden sel; ende mach hier in spieghelen volcomen die heilighe scrifte, alsoe veel als hem ghenoecht is mede te comen toten ewigen leven, want ghi hier in vinden moecht beyde heilighe scrifte [ende] natuerlike scrifte, als die heilighe kersten meysters inder ouder eyen ende oec als die heydene meesters gheleert hebben in philosophien ende anders in haren boeken. Ende oeck sommels soe wijst dat een boeck op dat ander, op dattet claerliker op een ander stede screven staet; soe moechdijt daer soeken bi den ghetale. Want elc boeck sijn tafel voor hem heeft, dair die rubrike inder tafelen volcomen ghescreven staet, ende elc mit sinen ghetale, wat du best ghenoecht te lesen dat [ghi] elc capittel bi sinen ghetale vinden moghen (*). Ende oec soe moechdi die boeken cort onderscheyden, want inden eersten boeke soe staet een .I. boven den scrifte inder spaciën. Ende hier bi soe moechdijt vinden cort, wat boeken of wat materien dat ghi hebben wilt. Ende

---

gheboden u huusghesin lichteliken leren moecht, soe wil icse u mit corten woerden in ryme oversetten; want jonghe luden ende simpele luden dat rijm veel eer leren ende het onthouden dan oft slechte woerden waren."

(*) Deze onverdedigbare vorm *ghi moghen* (*ghi spreken* enz.) is in dit werk zeer gewoon. Ook in andere stukken van dien tijd, met name van den Rijnkant, komt zij niet zelden voor. Zelfs in het latere Amsterdamsche dialect: zie mijne uitgave van HOOFT'S *Ware-nar*, bl. 81.

oec soe is toe veel steden die text mit roden onderstreken, op dat ghijt ondersceyden moecht. Aldus soe moechdi in desen boeke [soeken] wat u best gaet. God gons u alsoe te soeken ende te lesen, dat ghi dair bi verbetert moghet werden. Ende wil dit boeck in Gods eren beghinnen ende inden ghebenediden naem Jhesus. Amen!

Men ziet dan, dat het werk in drie boeken verdeeld is, het eerste en derde in verzen, het tweede in proza, ofschoon de tien eerste hoofdstukken daarvan nog berijmd zijn. Elk boek is weder in drie deelen gesplitst, en eene naauwkeurige Tafel voor ieder boek berigt ons den inhoud der afzonderlijke hoofdstukken, waarvan het eerste boek er 72, het tweede 49, het derde 44, het geheel dus 165 telt, terwijl eindelijk elk boek met een berijmden »*voorganc of een ghebet*” geopend wordt (*).

Tot eene proeve van de verzen of liever kreupele rijmen, waaruit het grootste deel des werks bestaat, kies ik de beschrijving der vijftien teekenen voor den oordeelsdag, omdat dit onderwerp ook in den *Leken Spieghele* (B. IV. Cap. IX.) behandeld wordt, en de lezer dus de gelegenheid heeft, om den dichttrant van beide werken met elkander te vergelijken. B. III. Cap. XVIII:

Sinte Jheronimus scrijft, wilt hier na horen,
 In ene boeck dat hiet *de Annalibus Hebreorum*,
 Dat vijftien teiken in groter plage
 Hier sullen geschien voor den jonxten daghe,
 Ende dat elkes daghe vanden vijftienen
 Een sonderlinc teyken sel ghescien.
 Des eersten daghes, dat markt wal,

(*) In het voorbijgaan zij hier opgeteekend, dat in Boek I. Cap. LXIII de geschiedenis van den doop van koning RABBOUD door bisschop WILLEBRORD op de gewone wijze verhaald wordt:

» *Men vint ghescreven in ener cornike* ” enz.

Beyde zee ende meer verheffen sal
 Viertich cubiten , des sijt ghewis ,
 Hogher dan enich berch ter warlt is ,
 Ende elc cubitus , na minen sin ,
 Mach bi twintich duumbreet sijn ,
 Ende dat water sel in rechter bare
 Recht op staen oft ene mure ware.

Des anderen dages so stijcht hie neder ,
 Soe cleyne datmen nauwe mach sien hier weder.

Des derden daghes die visschen verbaren
 Boven den anderen water mit al horen scharen ,
 Ende gheven een ghelut ende so gruweliken gescal ,
 Dattet gherucht anden hemel donen sal.

Des vierden daghes al dat water ghemene
 Sal bernen , zee , meer , groot ende cleyne.

Des vijfsten dage sullen alle bomen ende crude
 Puer bloot uut douwen van groter node.

Des sestien daghes soe valt hier neder
 Alle tymmeringhe op aerden , wech ende weder.

Des sevenden dach soe sullen alle stene
 Vergaderen ende slechten dan in enen.

Des achtenden dach sal ghemene noot
 Van aertbevinghe comen sere groot.

Des neghenden daghes sel werden recht
 Die warlt over al ghelike slecht.

Des tienden daghes sullen comen
 Die lude uutem helen die op aerden wonen ,
 Dair si scuulden van anxten groot ,
 Ende sullen dan liden alsulke noot
 Dat si gaen of si raesden van groten doghen :
 Nauwe sel die ene toten anderen spreken moghen.

Des elften daghes , na minen wanen ,
 Soe verrijst allen menschen biente to samen ,
 Ende dat ghebiente staet op recht in dien daghen ,
 Recht boven op hair selves graven.

Des twaliften daghes sel ons doncken mit allen ,
 Dat alle die sterren vanden hemelen vallen.

Des dertienden dages alle dat leeft int ghemeen
 Dat sel dan sterven , tsi groot ende cleyne.

Des viertienden dages claer bernen sal
 Beyde lucht ende aerde over al.

Des vijftienden dages , in groter waerde ,
 Soe wert vernyet beyde hemel ende aerde.

Dit sijn die vijftien teykenen swaer ,
Als Sinte Jheronimus scrijft openbaer ,
Die voor jonxten dage hier sullen comen ;
Dair na soe wil God die warlt verdomen.
Want wi anders niet wel weten moghen
Wanneer God die grimmen dach wil tonen ,
Dan bi teykenen , als ons die scrift doet leren ;
Want die apostelen die vragheden onsen heren ,
Wanneer dat oerdel to comen soude ,
Ende God hem dat niet segghen woude ,
Maer sprac : » Het betaemde u niet te weten dat ,
Dat die vader in siner moghentheit hadde gesat. » — Enz.

Uit deze proeve, die waarschijnlijk den trek naar het geheele werk niet sterk zal opgewekt hebben, blijkt zonneklaar, dat er tusschen den *Spieghel der Leken* en den *Leken Spieghel* niet de allerminste verwantschap bestaat, dan de toevallige gelijkheid van sommige onderwerpen en het destijds noodzakelijke gebruik derzelfde Latijnsche bronnen. Ik durf dan ook, na vergelijking ook van de overige gedeelten des werks, gerust beweren, dat de auteur den *Leken Spieghel* in het geheel niet gekend heeft.

VERKLARENDE WOORDENLIJST.

A.

Abijt, —ite, I. c. 25. v. 95, II. c. 48. v. 1063, *kleet*, met name *kloosterkleed*. Fransch *habit*.

Abolghe, I. c. 48. v. 124, *verbolgenheid*. Ook I. c. 29. v. 30 var. (Bijl. A.), waar de tekst *verbolghentheit*, de andere var. *gramscap* heeft.

Abuus, I. c. 42. v. 162 var. (tekst *wonder*), *vreemde*, *wonderlijke zaak*. *Rijmkronijk* in KAUSLER'S *Denkmäler*, vs. 8511:

In dese beroerte ende andere mede
Gheschiede in Vlaender te meneger stede
Menich wonderlijke *abuus*.

vs. 9034:

Nochtan so gheschiede int lant
Groet *abuus* ende vremde saken.

Die Buskenblaser (Hor. Belg. VI), vs. 32:

Jaet, het dunct mi een vri' *abuus*
Steinen cruken binden ende melceteilen.

Op de laatste plaats gaat de beteekenis bijna over in die van *fopperij*, *bedrog*, welke ten volle geldt in *Lippijn (Hor. Belg. VI)*, vs. 58:

Bi sente Jan! ic sal haer dit *abuus*
Noch tavont tongoede maken.

De samenhang met de tegenwoordige beteekenis van *vergissing* is ligt te verklaren.

Achten, II. c. 53. v. 15 var. Zie Hachten.

Achten trans., I. c. 4. v. 10, iemand tot iets —, (*goedachten*), *bestemmen*, *beschikken*; intr., I. c. 27. v. 80, op iets —, I. c. 26. v. 152, c. 27. v. 95, c. 39. v. 34, met den genit., I. c. 28. v. 20, 31, III. c. 9. v. 94 enz., *om iets geven*, *zich aan iets laten gelegen liggen*, ook *voor iets zorg dragen*. In *Ferguut*, vs. 1065, om iets —, in denzelfden zin.

Achtende (var. achtenste), II. c. 3. v. 157, c. 10. v. 52 enz., *achtste*.

Achter adv. III. c. 3. v. 845, *hierna*, *later*.

Achter lande, II. c. 52. v. 132, III. c. 6. v. 2, c. 12. v. 64, c. 23. v. 170 var., *door het land heen*, *hier en daar in het land*. Zoo ook *achter straten*; beiden nog later, vooral bij CATS, veelvuldig in gebruik.

Achterblijven, III. c. 15. v. 204, *achterwege blijven*.

Achterlaten, II. c. 48. v. 468, *nalaten*; I. c. 34. v. 80, 85, III. c. 16. v. 130, 138 enz., *op den achtergrond stellen*, *verwaarloozen*.

Achtersetten, I. c. 44. v. 94, III. bl. 15. v. 45, *tachter setten*, III. c. 24. v. 18, *op den achtergrond stellen*, *verwaarloozen*.

Achtersprake, III. c. 4. v. 471, *achterklap* (dezelfde gedachte), *laster*.

Achterspreken van iemand, III. c. 2. v. 140, *achterklappen*, *kwaad spreken*.

- Achtersteken, III. c. 12. v. 53, IV. c. 8. v. 25 var., *van zich stooten, verwerpen.*
- Achterstoten (Imp. stiet), III. c. 16. v. 130 var. Hetzelfde als Achtersetten.
- Achtereckken intr., I. c. 23. v. 27, *zich terugtrekken, zich schuil of uit den weg houden.*
- Ackeren intr., I. c. 25. v. 114 var., *den akker bebouwen.*
- Aellinghe adv., I. c. 13. v. 39, *geheel en al.* Zie KIL. op *Allinghe* en *Minnen Loep*, Gloss. op *Alinghe*. Het was ook als adj. in gebruik: zie VAN HASSELT op KIL.
- Aen. Zie An, Ane.
- Aerdsch bisscop, II. c. 48. v. 183, 999 enz., voor *aartsbisschop*. Ook elders zeer gewoon, denkkelijk uit misverstand van de beteekenis. Zelfs leest men, II. c. 48. v. 1178, in het meervoud *aerdsche bisscoppe*.
- Aernst, II. c. 14. v. 13, c. 47. v. 37, *ernst*, tegenover lichtvaardigheid; III. Prol. v. 69, c. 3. v. 621, 1227 enz., *ernst*, tegenover scherts. In aernste noch in scherpe, *in ernst noch in scherts.*
- Aerselen intr., III. c. 3. v. 500, *achteruitgaan*. Zie mijne aant. op *Warenar*, bl. 101.
- Aerte, III. c. 14. v. 101, 137 var. Zie Arte.
- Aet m., I. c. 31. v. 9, III. c. 26. v. 98, *eten, voedsel*. Zie Dr. JONCKBLOET, Gloss. op de *D. Doctr.* Over aet ende over dranc, III. c. 24. v. 19, 29, *onmatigheid in eten en drinken.*
- Afgaen met den dat., I. c. 16. v. 53, c. 48. v. 35, II. c. 48. v. 609 enz., ook ofgaen, I. c. 28. v. 19, II. c. 36. v. 6, c. 38. v. 46, c. 39. v. 2 enz., *verlaten, begeven*. Zie *Heim. d. Heim.*, bl. 451 vlg.

Afstaen met den genit., III. c. 3. v. 1138, *laten varen*.
 Aftersteken, IV. c. 8. v. 25. Zie Achtersteken.
 Afweeghs en Afweghes adv., II. c. 45. v. 78 var.
 Zie Ofweghes.

Ayse, I. c. 20. v. 42, IV. c. 5. v. 20, *blijde, vrolijk*.
 Fransch *aise*. Elders als subst. *blijdschap, vrolijk-*
heid, vanwaar weder *tayse (à leur aise)* als adj.
 in gebruik. *Rijmkronijk* in KAUSLER'S *Denkmäler*,
 vs. 10195, 10263. Hem met ayse maken, *zich*
vrolijk maken, bij VELTHEM, bl. 26. Vandaar
 Aysieren, III. c. 20. v. 61, *vrolijk maken, gemak*
of genoeggen verschaffen.

Al in een, II. c. 31. v. 7, *aanhoudend, voortdurend*.
 KIL. Al-en-een, *continenter, assiduo*. Zie de *Na-*
tuurkunde van het geheel-al, vs. 656 en 1672,
 waar het echter op beide plaatsen verkeerd verklaard
 wordt. *Der Ystorien Bloeme* (Leidsche HS.), fol.
 15. a., sprekende van de engelen in betrekking tot
 S. BARTHOLOMEUS:

Want si hem dienen *al in een*.

Caerl ende Elegast, vs. 1338:

En quam niemen daer hi sach
 Noit op enen dach
 So fellen strijt tuschen hem tween,
 Als si hadden *al in een*.

Walewein, vs. 8352:

Ende slouch die maghet goedertiere
 Vele te meer ooc *al in een*.

Ferguut, vs. 3356:

Si wachte den scilt *al in ene*,
 Ende hadden gewacht mench jaer.

- Al te**, II. c. 28. v. 47, *zeer*. Zie LEENDERTZ, Gloss. op *der M. L.* en v. D. BERGH, Gloss. op *Limborch*.
- Albloot**, I. c. 6. v. 31, c. 36. v. 82, c. 38. v. 33, c. 39. v. 79 enz., *duidelijk, openbaar*, en bij gevolg *voorzeker, stellig*. Zie Bloot. Zeldzamer is het in den zin van *blootelijk, alleen*, als I. c. 36. v. 70.
- Algader** (var. *altegader*), Prol. v. 104, I. Prol. v. 44, I. c. 11. v. 9 enz., *geheel en al*; I. c. 18. v. 86, *allen te zamen*.
- Mit Allen**, I. c. 7. v. 3, c. 18. v. 52, II. c. 36. v. 945 enz., *geheel en al*. Vandaar, II. c. 5. v. 77, overgegaan tot eene bloote verzekeringsformule, *voorzeker*.
- Alluttel**, III. c. 17. v. 102 var., *weinig*.
- Als ende als**, I. c. 4. v. 55, *ten eenenmale, geheel en al*. Zie Dr. JONCKBLOET, Gloss. op de *D. Doctr.*
- Als, Alse**, III. c. 5. v. 36, 80, c. 12. v. 128, bl. 143. var. v. 12, *alzo*.
- Alse**, gevolgd door *die* met een adj., zeer gewone vorm, die in beteekenis niet van een adv. verschilt. Zoo I. c. 24. v. 63, *alse die vroede, wijselijk*; I. c. 42. v. 97, *alse die wise, hetzelfde*; II. c. 58. v. 101, *als die coene, stoutelijk*; II. c. 61. v. 38, *als die bloede, bloedelijk*. Zoo leest men elders: *als die blide, als die boude, als die riese, als donvervaerde*, enz.
- Alteenen en Altenen**, II. c. 10. v. 67, c. 31. v. 37, III. c. 3. v. 722, *aanhoudend, voortdurend*, in afleiding en beteekenis volkomen hetzelfde als **Al in een**, doch tot nog toe door alle uitgevers verkeerd verklaard. Onze verklaring past niet alleen op de plaatsen uit den *Leken Spieghel*, maar ook op die

uit de *Natuurkunde enz.* vs. 50, op de drie plaatsen uit den *Ferguut*, die Prof. CLARISSE (a. w. bl. 352) ten onregte moeite baarden, en op alle de acht plaatsen in den *Limborch*, die v. D. BERGH in het Gloss. even kwalijk door *geheel*, *ten eenenmaal* verklaart. Soms zou men het door *telkenmale* kunnen wedergeven, maar dat is niet anders dan het *aanhoudend* of *voortdurend* wederkeeren van hetzelfde geval. Zie hier nog een paar plaatsen: *Renout* (*Hor. Belg. V*), vs. 1769:

Aldusdaen leven lede hi
Altenen, des ghelovet mi.

Brab. Yeesten, VI. 4938:

Aldus vallet meest *altenen*,
 Ende nemt quaet finement
 Dat men onredelec begent.

Leven van Sinte Amand, I. 153:

Dus wies dit kint in duechden *alteen*.

waar BLOMMAERT het verkeerd verklaart door *te samen*, *gezamenlijk*. VELTHEM, bl. 170:

Alse mense heeft *altenen* vernomen,
 Sijn si jegen die gene comen
 Tot over dat broec.

LELONG verklaart het niet kwaad door *gestadig*. De zin is: » Als men hen (niet eene enkele maal, maar) *bij voortduring* vernam, trok men tegen hen op.” BILDERDIJK (Gesl. op *Broek*) verstond den zin niet, en terwijl hij zelf eene geheel mislukte verklaring geeft, vaart hij heftig tegen LELONG uit. » Ongerijmder kon het wel niet, » zegt hij. Ik neem devrijheid, uit naam van LELONG, hem dien bal terug te kaatsen.

Zie nog *N. W. d. M. v. Ned. Lett.* V. 2. bl. 93 enz.

Alteenengader, I. c. 29. v. 39, 96, II. c. 39. v. 51
enz., *geheel en al, ten volle.*

Altebant, I. c. 13. v. 52, II. c. 9. v. 155 enz., *ter-
stond.*

Altemet dat, I. c. 9. v. 83, III. c. 4. v. 408 var.,
naarmate, naar gelang dat. — *Caerl ende Ele-
gast*, vs. 1113:

Men leitse ghevanghen daer
Altemet dat si quamen,
Tot dat mense hadde benamen.

D. i. een voor een, naarmate zij aankwamen. De
afleiding is duidelijk: » allen met dat d. i. te gelijk
als zij » enz. Zie ook *Te met.*

Alve, II. c. 51. v. 103, *wit kleet, dat de priester
bij de mis aan heeft.* Lat. *alba*, Fransch *aube.*
Bediedenis van der missen (Leidsche HS.), fol. 2. a.:

Nu trect hi ane een linen gewant,
Dat een *alve* es ghenant.

Daar wordt ook het kleet, waarin JESUS bespot werd,
niet *purperen*, maar *wit* genoemd.

Ambachte, II. c. 48. v. 287, *dienst*; III. c. 11.
v. 66, c. 14. v. 208 var., c. 16. v. 143, *bediening,*
ambt. Zie CLIGNETT, *Bijdragen*, bl. 109 vlgg.

Ambachte in plur., II. c. 36. v. 1571, 1605, *be-
dienden, onderdanen, handlangers.* Men denke
aan de Gallische *ambacti clientesque* bij CAESAR,
B. G. VI. 15. In de Gothische bijbeloverzetting
komt het dikwijls voor ter vertaling van *ὑπηρέτης*,
διάκονος. Zie DE GABELENTZ en LOEBE, *Gloss.* op
ULFILAS, bl. 21, en DIEFENBACH, *Vergl. Wörterb.*
der Goth. Sprache, I. 255. Vgl. ook GRAFF, III. 25.

De woorden van PALTHENIUS, door CLIGNETT (bl. 110) aangehaald: » duplex hujus vocis significatus est, ut aut *ministerium*, aut *ministerium* exprimat, » zijn dus niet alleen op het Ohd., maar ook op het Mnl. toepasselijk.

Ameide, II. c. 36. v. 1607, elders hameide, *slagboom*, *hamei*. Zie *Reinaert*, *Limborch*, *Ferguut* enz. Gloss., MAERLANT, *Sp. Hist.*, II. Aant. 124.

Amie v., II. c. 48. v. 944, *minnares*, *bijzit*.

Amijs m., III. c. 9. v. 118, *minnaar*.

Ammit (var. beter amict), II. c. 51. v. 98, *witte doek*, *bij de mis gebruikelijk*. Lat. *amictus*. *Bediedenis van der missen*, fol. 2. a.:

Vander amicten.

Soe nemt hi enen doec wit
Die geheten es *amit*,
Die hem om die side strect
Ende sijn hoeft al omme bedect.

En straks:

Die *amit* die ic noemde eer.

An, 3 pers. enk. tegenw. tijd (met de vocaal van 't Imperf.) van Onnen. Zie aldaar, en vgl. Dr. BRILL, *Holl. Spraakleer*, bl. 609—613.

An, Aen, Ane. Met het ww. *sijn* en den persoon of de zaak in dat. of met *te*, I. c. 6. v. 18, c. 42. v. 108, *bij*, *nabij*, *tegenwoordig zijn*. An hebben, IV. c. 9. v. 102, *aan zich hebben*, *bezitten*, (*er mede*) *bedeeld zijn*. An hem hebben van seden, II. c. 55. v. 21, *eene gewoonte over zich hebben*, *gewoon zijn*. Daer niet an hebben, III. c. 3. v. 806, *er niet in slagen*, *er niet mede klaar komen*.

An, Aen, Ane. Gelijk nog tegenwoordig het ww. *ontleenen* den persoon, van wien men leent, met *aan* verbonden bij zich heeft, zoo gold oudtijds hetzelfde van alle werkwoorden, die op de eene of andere wijze eene ontleening van elders of poging daartoe aanduiden: als *leren*, II. c. 24. v. 38 enz.; *zoeken*, III. c. 26. v. 44 vlg.; *halen*, III. c. 26. v. 49; *winnen*, II. c. 2. v. 25, 29 enz.; *ontfaen*, II. c. 6. v. 165; *toebringhen* (zie ald.), II. c. 48. v. 754 vlg.; *oorlof nemen*, II. c. 5. v. 104 vlg. enz. Vgl. Dr. BRILL, *Holl. Spraakleer*, bl. 716.

An, tegen, in de spreekwijze *an sinen danc*. Zie Danc.

Aenbeden, II. c. 9. v. 157, c. 10. v. 48, c. 11. v. 114, c. 13. v. 29 enz., *aanbidden*. Imperf. (Indic. en Conj.) *aenbeedde*, II. c. 15. v. 104, 109, c. 17. v. 147 enz., ook *aenbede*, I. c. 29. v. 69, II. c. 13. v. 116, c. 17. v. 131 enz.

Aenbilt o., I. c. 12. v. 10, c. 13. v. 75, *aanbeeld*. Ook Haenbilt gespeld en als m. gebruikt, I. c. 13. v. 75 var., c. 19. v. 73. *Anebilt* in *Ferguut*, vs. 1876.

Ande v., IV. c. 3. v. 39, *leed*, *belediging*. *Sine ande wreken*, voor *wraak nemen voor geleden onregt*, is eene gewone spreekwijze. Zie HUYDEC. op STOKES, D. II. bl. 451 vlgg. en 586. Vgl. ook A. TEN BROECKE HOEKSTRA in den *Konst- en Letterbode* van 27 Aug. 1813, waar een berg van getuigen en plaatsen ligt opgestapeld.

Anedraghen iets aan iemand, III. c. 15. v. 126, *toeschrijven*.

Angaen intr., III. c. 9. v. 82, *voortgaan, toemenen*; trans., III. c. 10. v. 158, c. 27. v. 30 var., *aanvangen, ondernemen*.

Angaen met den dat. intr., III. c. 26. v. 72 enz., *behooren tot*. Vandaar het gewone: *het gaat mij niet aan*.

Angaen met den dat. trans., II. c. 30. v. 10, *iemand aan boord komen* (met woorden, en dus) *aanspreken*. Vgl. *Minnen Loep*, I. 1487, II. 506, 2566, 2742, 3969. Elders (met daden, en dus) *aanvalen*, als *M. L.* III. 219. Enen raet anegaen, III. c. 3. v. 1158, *opvolgen, er naar handelen*.

Aenlegghen (Imp. leidde ane) iets aan iemand, II. c. 15. v. 61, III. c. 3. v. 414, *voorstellen* (om iets aan te nemen of wel te verstrekken, en dus), *aanbieden* zoowel als *verzoeken*. Hiertoe behooren al de plaatsen, aangehaald in het Gloss. op den *Minnen Loep*, behalve II. 483, die tot het onzijdige *aenligghen* behoort. Dit laatste beantwoordt in neutralen zin aan het active *aenlegghen*, en beteekent: *aan de ooren liggen malen*, als 't ware eene voortdoring van *aengaen*. Zoo ook in *Caerl ende Elegast*, vs. 887:

Dit began si hem te vraghen . . . .
So langhe lach si hem an,
Dat hi haer te segghen began . . . .

Anenemen. Hem iemand —, III. c. 13. v. 28, *zich iemand toevoegen, als raadgever bij zich nemen*. Eene stad —, I. c. 34. v. 54, *tot zich nemen, in bezit nemen*. Hem die crone —, II. c. 49. v. 60, *tot zich nemen, zich toeëigenen*. Be-

- rou —, II. c. 48. v. 612, *berouw krijgen*. Weelde ende ghemac —, III. c. 26. v. 187, gelijk men nog van *eene gewoonte aannemen* spreekt. Vgl. *Minnen Loep*, Gloss.
- Ans, II. c. 37. v. 97 var., III. c. 14. v. 38, contr. uit an des. Zie An en Onnen. Dr. HALBERTSMA, *Lett. Naoogst*, I. 10, maakt er een ww. *ansen* van en vergelijkt dat met *wenschen*!
- Aneslaen, II. c. 52. v. 1, 9, 73, *aanvangen*, *beginnen*, vooral met iets voor te lezen of te spreken. *Limborch*, IV. 1855:
- Hier latic van Echites staen
Ende wille n vort *aneslaen*
Hoe . . . .
- Spreekwijze, uit de muziek ontleend, van het aanslaan eens toons.
- Aenstriden, IV. c. 1. v. 26, *bestrijden*. Zoo heeft men nog heden *aanvechten*.
- Antien. Zie Tien.
- Antwoorden van iets, III. c. 15. v. 115, 206, *zich verantwoorden wegens iets*, *rekenschap van iets geven*.
- Anevaen, III. c. 27. v. 30 enz., *aanvangen*.
- Anvallen met den dat., IV. c. 3. v. 10, *iemand bijvallen*, *toevallen*, *tot zijne partij overgaan*.
- Anxtelec, —ike, III. c. 12. v. 77, IV. c. 9. v. 21, 100, *angstverwekkend*, *vreeselijk*. Zie DE JAGER, *Nalezing op 't Gloss. van Prof. LULOFS*, bl. 8 vlg.
- Arbeit. In arbede gaen van kinde, II. c. 9. v. 85, *in barensweeën zijn*.
- Arch adj., I. c. 7. v. 74, III. c. 16. v. 46, *boos*, *kwaad*, *slecht*.

Arch subst., I. c. 29. v. 114, II. c. 36. v. 24, III. c. 3. v. 516 enz., *kwaad*. Arch segghen, III. c. 3. v. 252, *kwaadspreken*. Arch doen (met dat.), I. c. 27. v. 57, *kwaad doen*. In arghe, III. c. 3. v. 1145, *in een kwaden zin*. In arghe keren, I. c. 27. v. 13, 64, *in een kwaden zin opvatten, kwalijk nemen*. In arghe tien, III. c. 3. v. 688, hetzelfde. Doch I. c. 23. v. 13 heeft het de gewijzigde beteekenis van *den kwaden zin er uithalen, er iets ergs in vinden*. Dinc die hem targhe vergaet, III. c. 20. v. 8, *dat voor hem ten kwade afloopt, dat op zijn nadeel uitkomt*.

Archeit, I. c. 23. v. 10, c. 29. v. 66, c. 36. Titel, II. c. 22. v. 12, c. 53. v. 27, III. c. 3. v. 153, 176, 573, 928 enz., *kwaad, boosheid, ondeugd*.

Aren subst. m., II. c. 36. v. 1560, c. 60. v. 66, *arend*.

Aren ww., I. c. 25. v. 106, *ploegen*, Lat. *arare*. Zie KIL., die ook *eren* heeft. Zoo in een HS. (te Hamburg) over het Schaakspel, fol. 151:

Desen ackerman behoord toe te *erne*, te *spittene*, te *zayene*, te *mayene* ghetrouwelike.

Zie de *Taalk. Mengel.* van CLIGNETT en STEENWINKEL, bl. 30—41.

Armheit, III. c. 5. Titel, *armoede*.

Arsatrie (var. ersatrie en eersatrie), III. c. 14. v. 117, *geneeskunde*. Zoo werd ook de *genesheer* of *arts* destijds *arsater* geheeten, van het Grieksche *ἀρχίατρος*. Voorbeelden bij HUYDEC. op STROKE, D. II. bl. 187 en CLIGNETT, *Bijdragen*, bl. 221 vlg., waar insgelijks de spelling *ers* en *eers* voorkomt.

Arte, III. c. 14. v. 137, *kunst*, Lat. *ars*. Elders in plur., III. c. 14. v. 101, c. 15. v. 48, IV. c. 7. v. 20, *kunsten* of ook, naar het begrip van dien tijd, *wetenschappen*, de zeven *artes liberales*. III. c. 14. v. 64 worden zij *consten* genoemd.

Assailgieren (var. aselgieren), II. c. 36. v. 1772, *belegeren*, *bespringen*. Elders ook asselieren. Fransch *assaillir*. Zie *Karel de Gr.*, *Limborch*, *Ferguut* enz. Gloss., *Walewein*, 9901, 10731.

Atremint, II. Prol. v. 31, *inkt*. Lat. *atramentum*. Doch hier, even als oudtijds met meerdere stofnamen geschiedde, met het art. een verbonden. Zoo ook *Rose*, 12785 enz.

Ave, I. c. 23. v. 128 enz., *af*, *van*.

Avijs, —ise, III. c. 13. v. 30, *advies*, *raad*.

Avonture, III. c. 3. v. 302, *de fortuin*, *het geluk*.

Bider avontaren, II. c. 12. v. 24, *bij toeval*. Ter avonturen, II. c. 40. v. 113, *op goed avontuur*. In avonturen setten, III. c. 10. v. 207, *in de waagschaal stellen*, *op het spel zetten*.

Avonturen (ook aventuren) intr., III. c. 5. v. 69, *op avontuur uitgaan*; trans., I. c. 28. v. 60, *in de waagschaal stellen*, *op het spel zetten*. Hem —, III. c. 18. v. 32, *zich wagen*, *zich aan gevaar blootstellen*.

B.

Bailliu. Des duvels —, III. c. 4. v. 537, eene uitdrukking van de hoogste ongerechtigheid; *de baljuw des duivels*, derhalve iemand die regt doet

naar het wetboek des duivels. Zoo spreekt men nog van een *duivels advokaat*.

Balote. In baloten staen, II. c. 50. v. 49, *in een wankelen, onzekeren toestand verkeeren*. Van het Fransche *ballotter*.

Bant, II. c. 48, v. 15 enz., Imp. van binden, *bond*.

Bare, III. c. 12. v. 104. Onder de verschillende bekende beteekenissen van dit woord is er niet eene die op deze plaats ten volle past. Er blijft dus niets over, dan tot eene gissing onze toevlugt te nemen. *Baren* is, zoowel als *gebaren*, bekend in den zin van *zich gelaten, zich aanstellen, zich voordoen*. Is *bare* als subst. daarvan afgeleid, dan zal het beteekenen: *de houding of wijze van zich voor te doen*. Waarschijnlijk geldt deze verklaring ten minste op de vroeger (bl. 345) aangehaalde plaats uit den *Spieghel der Leken*:

Ende dat water sel in rechter *bare*,
Recht op staen oft ene mure ware.

d. i. in eene regte houding, zich regtop voordoende. Zoo men daar althans niet aan regtstaande *baren* of *golven* denken moet, hetgeen om het enkelvoud niet denkelyk is.

Bekend is de analogie, volgens welke *bare* als subst. nevens *baren* als ww. ontstaan kon. Men vergelijkte b. v. niet alleen ons *gebaar* nevens *gebaren*, maar ook het oude *bare* in den zin van *geraas* of *gebluf*, dat even zoo aan *baren* d. i. *razen* of *tieren* beantwoordt. *Belg. Mus.*, II. 335:

Ghi maect groot *bare*, Baudoen!

In dien zin had ook het oud-Friesch een subst.

bere nevens het ww. *baria*. Zie WIARDA, *Altfries. Wörterb.*, bl. 23.

De zin van ons spreekwoord zal dan deze zijn: »hoe hooger iemand geplaatst is, des te zachter en nederiger moet hij zich voordoen of aanstellen.» Maar ik erken, dat in deze opvatting nog eene zekere matheid heerscht: om kracht en kleur aan het spreekwoord te geven, zou men in *bare* een lichaamsdeel moeten zoeken. Zoo iets echter, bij gebrek aan eenig bewijs, te beweren, zou schermen in de lucht zijn: en daar heeft het vak al genoeg bij geleden.

Baren (baerde, ghebaert, cas. obl. baerne) intr., I. c. 1. v. 12, c. 10. v. 79, IV. c. 8. v. 42, *zich vertoonen*; trans., II. Begin. v. 30, c. 7. v. 14, c. 36. v. 1886, III. c. 14. v. 261, c. 23. v. 73, *toonon*, *vertoonon*. Sine redene —, III. c. 4. v. 164, *te voorschijn of voor den dag brengen, uiten*. Tghelove — (tekst openbaren), II. c. 40. v. 66 var., *openbaar maken, verkondigen*. Hem —, II. c. 9. v. 25, 156, c. 11. v. 131, c. 44. v. 557 (met den dat.), IV. c. 9. v. 16, 60, *zich vertoonen*.

Te Barenteren. Hem —, onz. ww., III. c. 3. v. 67, *verschrikken, ontstellen*. Te barenteert, II. c. 3. v. 59, c. 24. v. 83, c. 36. v. 865, c. 61. v. 33, *verschrikt, ontsteld*. Zie KIL., HUYDEC. op STOKKE, D. II. bl. 84 vlgg., *Limborch*, Gloss. enz. Zie ook bij Te.

Basine. Zie Bosine.

Bast, II. c. 58. v. 80, de *schil* of *bolster* van eene vrucht. KIL. *siliqua*. Vandaar *iets van volstrekt*

geene waarde. Niet een bast, I. c. 48. v. 93 enz., is eene zeer gewone spreekwijze voor *volstrekt niets, niet een zier.* Zie over deze soort van uitdrukkingen mijne aant. op *Warenar*, bl. 138 en Prof. LULOFS, *Handboek*, bl. 328 vlgg.

Bat, adv., I. c. 6. v. 29 var., c. 7. v. 40, c. 11. v. 31, c. 15. v. 50, c. 16. v. 18 enz., Bet, II. c. 1. v. 40 enz., *beter.* Als adj. in de spreekwijze bat maken, IV. c. 7. v. 58, *verbeteren, versterken.* Des te bat (bet) hebben, Prol. v. 16, I. c. 9. v. 4, I. c. 48. v. 76, III. c. 5. v. 74, c. 17. v. 36, *er nut of voordeel uit trekken* (eig. *het er beter door hebben*). Zoo ook: Mi es des te bat, I. c. 6. v. 12, c. 12. v. 31, *het strekt mij tot nut of voordeel.* Van sire quale te bat hebben, III. c. 6. v. 60, *beteren, genezen, herstellen.*

Bate, II. c. 58. v. 110, *beterschap, herstel.* *Ferguut*, 3774 enz.

Bec.... Zie Bek....

Bedacht. Wel — zijn, I. Prol. v. 16, II. c. 23. v. 91, *met goed overleg te werk gaan.* Vgl. ons *bedachtzaam.* In tegenovergestelden zin, III. c. 3. v. 429, *dullike — zijn, zonder overleg, zot, dwaas te werk gaan.*

Bedaghen. Zie Ghedaghen.

Beden, II. c. 35. v. 28, c. 39. v. 254, *bidden.*

Imperf. beedde, II. c. 48. v. 304. Zie A en beden.

Bederf, — rve, I. c. 35. v. 32, II. c. 44. v. 337, c. 50. v. 117, III. c. 26. v. 112, *behoefte, nooddrift*, ook *voordeel.* Ghelucs bederve, I. c. 31. v. 59, *het genot van geluk.*

Bederven (3. p. praes. bedarf) met den gen., III. c. 4. v. 409, 508, c. 12. v. 60, Imperf. bedorste, I. c. 1. v. 6 var., *noodig hebben*. Ook als onpersoonlijk ww. dies hem bederf of bedarf (praes.), I. c. 28. v. 69, II. c. 52. v. 56, (imperf.) II. c. 11. v. 123, *hetgeen hij noodig heeft of had*. Hiertoe behoort, III. c. 12. v. 58, *hen bedarf, zij zijn noodig*; III. c. 5. v. 94, *vele bedarf, veel is er noodig*; op welke laatste plaats eene drukfout de juiste opvatting van den zin belemmert. Achter *heren* in vs. 93 plaatse men eene (:).

Vgl., over dit en het voorgaande woord, HUYDEC. op STOKES, D. III. bl. 428 vlgg., CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 333 vlgg. enz.

Bederven intr., I. c. 48. v. 68 var., II. c. 19. v. 59, III. c. 6. v. 24, Imperf. bederf (var. bederfde en bedarf), II. c. 19. v. 60 enz., *in het verderf storten, in ongeluk geraken*; trans., I. c. 7. v. 71, c. 30. v. 27, c. 44. v. 87, 96, c. 48. v. 67 enz., Imperf. bederfde, I. c. 34. v. 51, *in het verderf storten, verderven*.

Bedy, Bedie adv., I. c. 7. v. 64 var., I. c. 22. v. 59 var., *daarom*; conj. II. c. 36. v. 477 var., 799 var., III. c. 25. v. 100 var., IV. c. 4. v. 48 var., *omdat of want*. Zie Bi dien en vgl. HUYDEC. op STOKES, D. I. bl. 228 vlg. enz. enz.

Bediede o., II. c. 9. v. 32, c. 39. v. 255, c. 40. v. 85, en Bediet, —iede o., II. c. 36. v. 1195, c. 39. v. 203 var., c. 51. v. 1, 5, *beteekenis*; elders, II. c. 36. v. 2074, *de inhoud van een*

verhaal. In alt bediet, *in het geheele verhaal, in den geheelen inhoud des werks*.

Bedieden, II. c. 3. v. 101, c. 41. v. 8, *uitleggen, verklaren*. Dat —, als subst., I. c. 9. v. 85, *de uitlegging, verklaring*. Vandaar, II. c. 39. v. 203, *de beteekenis en*, I. c. 10. v. 7, hetzelfde in de gewijzigde opvatting van *de kracht, de invloed*.

Als ww., III. c. 4. v. 282, *vermelden, verhalen*.

Bedinghe v., I. c. 47. v. 104, II. c. 41. v. 193, c. 51. v. 7, c. 52. v. 108, 114 enz. *gebed*.

Bedorste. Zie Bederven.

Bedraghen. Hem —, III. Prol. v. 42, c. 4. v. 517, *zich gedragen*.

Bedraghen. Tlijf (of dljif) —, II. c. 41. v. 115, III. c. 5. v. 87, *zich onderhouden, zich het levensonderhoud verschaffen*. Hem —, I. c. 37. v. 96, hetzelfde. *Limborch*, I. 186:

Met swaren arbeide ende met suren
Hebbic mi altoes *bedraghen*.

Vandaar *hem met iets bedraghen* in den zin van *het er mede doen, zich er mede behelpen*. Zie DE JAGER, *Nalezing op het Gloss. van Prof. LULOFS*, bl. 16, waar de onjuiste verklaring van CLIGNETT te regt verbeterd wordt. Vreemd is het echter, dat de Heer DE JAGER heeft voorbijgezien, dat ook in het betwiste vers van MAERLANT dezelfde verklaring de eenig ware is. Daar wordt van MARIA gezegd (*N. W. d. M. v. N. Lk. V. 2. bl. 73*):

Die nature hadde hur bejaghet
Die scoenheit, daer hur mede *bedraghet*
Al dat hevet menschen name.

Prof. LULOFS verklaart dit, op voorgang van Mr. v. D. BERGH, door: *toekent, betreft, uitbeeldt, afschildert*, doch volgens den Heer DE JAGER zal *bedraghen* hier *toeschrijven, toedichten* zijn. Welken redelijken zin men, volgens deze uitleggingen, aan des dichters woorden zou moeten hechten, blijft mij een onoplosbaar raadsel. Doch vat men *bedraghen* hier in den door ons vermelden zin op, dan loopt alles klaar en duidelijk af: »De natuur had al die mate van schoonheid, waarmede al wat menscheet het gezamenlijk stellen moet, aan haar alleen geschonken, d. i. zij vereenigde in zich de schoonheid van alle vrouwen te zamen (*).» Want, volgt er straks (c. 26):

Want die nature vant in rade
Dat zijs hur gonste allene.

Eene gedachte, bij middeleeuwsche schrijvers niet ongewoon. Eene dergelijke treft men aan in den *Ferguut*, vs. 1198 vlgg.

Bedrijf, —ive o., I. c. 14. v. 32, IV. c. 12.

Besluit v. 39, *de praktijk, het handelen* (vooral tegenover spreken of schrijven); I. c. 8. v. 23, c. 10. v. 2 enz., *werking, kracht, invloed*.

Bedriven (bedreef), een woord van uitgestrekte beteekenis. Eigenlijk ziende op het in praktijk brengen tegenover de bloote bespiegeling, wordt het veelal van schrijvers gezegd, die iets *aan het licht* of *voor den dag brengen*, of er de zegsman

---

(*) Het vrouwelijke pron. *hur* zal bij deze opvatting niemand stuiten, die bedenkt, dat er hier alleen van vrouwelijke schoonheid sprake kan zijn.

van zijn, om het voor anderen tot praktisch nut te doen verstrekken. (Lat. *auctorem esse*). Zoo I. c. 46. v. 19, c. 47. v. 10, II. c. 10. v. 93, c. 40. v. 58, c. 48. v. 205, c. 60. v. 32. Elders staat het in den meer gewonen zin van *uitrigten*, *tot stand brengen*, als III. c. 23. v. 156, en hiertoe behoort, II. c. 36. v. 2034, paesschen —, d. i. *het pascha houden of vieren*.

Sine scaren —, III. c. 12. v. 153, is zooveel als *besturen*, *beregten*, en in die beteekenis was het woord destijds geldende. Zie HUYDEC. op STOKK, D. III. bl. 397 vlg. en Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.*, bl. 139 en 332.

Eindelijk, I. c. 47. v. 15, staat *bedriven* (iemand tot iets) in den zin van *drijven*, *aandrijven*, *tot iets bewegen*. Hem daer toe laten — is zooveel als *zich daartoe laten drijven* of *laten overhalen*. Het is dezelfde zin, waarin ook vs. 758 van de *Heim. d. Heim.* en de aldaar (bl. 140) aangehaalde plaats van MAERLANT moeten worden opgevat. *Bedwanc*, III. c. 20. v. 27, *dwang*, *noodzaak*. Zoo *Caerl ende Eleg.* v. 1187.

Bedwonghen (part. van *bedwinghen*), I. c. 48. v. 148, II. c. 45. v. 50, III. c. 2. v. 152, *gedwongen*.

Been in plur., I. c. 33. v. 7. Zie Dr. VERMEULEN, Gloss. op *Vanden levne ons heren*, en de ald. aang. schrijvers.

Beeten, *beette*. Zie *Beten*.

Begaden (part. *begaedt*), II. c. 58. v. 2, *uitrusten*, *toestellen*, *in orde brengen*. Een lijk *begaden* is de gewone uitdrukking voor al de zorg,

- die men aan een doode vóór de begrafenis ten koste legt. HUYDEC. op STOKE, D. I. bl. 606, verstond die uitdrukking niet, maar sedert is zij verklaard door CLIGNETT op MAERLANT, *Sp. Hist.* D. I. Aant. bl. 39 en Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, p. 111.
- Begaen trans., I. c. 11. v. 67, *over heen gaan*. Wanneer de zon *schijnt*, dan *beschijnt* zij de aarde: zoo ook, wanneer zij *gaat*, *begaat* zij de aarde.
- II. c. 57. v. 2, III. c. 1. v. 99, c. 25. v. 12, 29, insgelijks trans., *doen*, *bedrijven*; thans alleen van slechte daden gezegd, maar oudtijds van goed en kwaad onverschillig gebezigd.
- Elders, II. c. 52. v. 54, c. 53. v. 5, staat be- gaen in den plegtigen zin van *kerkelijk de ge- dachtenis van iets vieren*. Zie HUYDEC. op STOKE, D. II. bl. 263 vlg. en 575.
- Began, Prol. v. 90, 94 enz., Imperf. van beghin- nen. Elders begonste, I. c. 34. v. 36, c. 36. v. 77 enz.
- Begaren (begaerde, begaert) met den gen. of acc., I. c. 1. v. 57, c. 5. v. 19, c. 18. v. 66, c. 27. v. 52 (iets op iemand), c. 28. v. 46, c. 48. v. 20, II. c. 47. v. 33 enz., *begeeren*.
- Begheven adj., II. c. 48. v. 373, *die van de wereld afstand gedaan heeft, kloosterling*. Zie HUYDEC. op STOKE, D. III. bl. 449 vlg.
- Begomen, I. c. 41. v. 17 var., III. c. 10. v. 262, *merken*, *bemerken*, ook *opmerken*, *acht slaan op*. Zie Gomen en Goom, en vgl. de uitvoerige aant. in de *Taalk. Mengel.* van CLIGNETT en STEEN- WINKEL, bl. 203—214.

- Begrijp**, III. c. 3. v. 516, *schande*, *blaam*. Van begripen in de tweede beteekenis.
- Begripen** (begreep, begrepen), I. c. 41. v. 51 var., II. c. 36. v. 2041 var., *aangrijpen*. Begrepen met vare, II. c. 36. v. 1722, *van vrees bevangen of aangetast*. Vandaar Prol. v. 32, 34, I. c. 25. v. 98, II. c. 6. v. 27, 86, c. 43. v. 42, c. 44. v. 92 enz., *berispen*. Zie MAERLANT, *Sp. Hist. D.* II. bl. 123 enz.
- Begriper**, Prol. v. 40, II. c. 43. v. 46, *berisper*, *vitter*.
- Beheet** o., I. c. 5. v. 24, c. 10. v. 44, c. 24. v. 36, c. 37. v. 61, II. c. 18. v. 50, c. 36. v. 175, c. 48. v. 670, c. 57. v. 14, III. c. 15. v. 333, c. 19. v. 36 enz., *bevel*. Elders, II. c. 6. v. 89, *belofte*. Zie *Karel de Gr.*, *Limborch* enz. Gloss. Nog in 't Eng. *behest*.
- Behoef**, II. c. 41. v. 50, III. c. 21. v. 26, c. 24. v. 12, *nut*, *voordeel*. Tes fondaments behoef, II. c. 45. v. 156, *ten dienste van 't f.*, of *ten behoeve*, als men nog zegt.
- Behout**, II. c. 36. v. 922, 1509, 1695, in de spreekwijze: in (iemand's) behout zijn, *in iemand's magt zijn*, *als gevangene*. Zie HUYDEC. op STOKER, D. I. bl. 450.
- Beide** subst. Zonder —, II. c. 8. v. 29, c. 13. v. 23 enz., *zonder uitstel*, *onverwijld*. Ook zonder beiden (ww.), II. c. 16. v. 15, c. 36. v. 657 enz.
- Beiten** (var. beeten), III. c. 26. v. 130, *op de vogelenjagt uitgaan*. Ook betten geheeten. Zie Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. t. III*, p. 120.
- Bejaghen** (bejaghede, bejaghet, of bejaech-

de, bejaecht), I. c. 23. v. 108, c. 37. v. 95 var., II. c. 36. v. 1794, c. 48. v. 759, III. c. 4. v. 518, c. 23. v. 171, c. 25. v. 131, *verwerven*. De tegenwoordige beteekenis van *streven naar* is op eene andere opvatting van 't voorvoegsel *be-* gegrond. De laatste geldt ook in *bedoelen*, *beproeven* enz., de eerste in *begrijpen*, *bereiken* enz.

Becant, bekant (passim), *bekend*. Bekant doen iets aan iemand, III. c. 13. v. 76 enz., *melden*, *berigten*.

Bekennen met den acc., II. c. 7. v. 66, *kennen*, *omgang hebben met* (eene vrouw met een man). II. c. 6. v. 98 is *kennen* in denzelfden zin gebezigd. Thans geldt *bekennen* alleen van mannen en in de afgeleide beteekenis van *coire*.

Bekennen, bekinnen, *kennis van iets krijgen of hebben*, met al de wijzigingen, waarvoor die beteekenis vatbaar is, als I. c. 28. v. 21, *opmerken*, *opletten*; I. c. 47. v. 62, II. c. 10. v. 56, *onderkennen*, *erkennen*; I. c. 32. v. 6, II. c. 7. v. 96, *inzien*, *verstaan*; I. c. 2. v. 85, III. c. 3. v. 488, *begrijpen*, *kennen*. Vgl. LEENDERTZ, Gloss. op *Sacr. van Aemst.* en de aldaar aangehaalde schrijvers.

Bekeren. Hem —, I. c. 48. v. 80, III. c. 23. v. 139, *verkeeren*, onz. ww. (*versari*). Ook zonder *hem*, als *Leven van St. Franciscus*, v. 94, 138. Elders staat *bekeren* (trans.) ook in den zin van *keeren*, *wenden*, *leiden*. Zie mijn *Brief aan Dr. J.*, bl. 35. Vandaar de sprekwijze *Waer si hen bekeren*, III. c. 12. v. 8, d. i. *waarheen zij zich rigten* (op het pad der zeden), *hoe zij zich gedragen*, als zeide men: *quo morum se vertant*.

Becliven, I. c. 29. v. 114, II. c. 48. v. 714, III. c. 3. v. 513, *beklijven, bestendig zijn of voortduren*. Daer in becleven sijn, I. c. 28. v. 72 var., *door bestendige gewoonte er als 't ware aan vastgekleefd zijn*. Zie Cliven.

Becomen (bequam) met den dat., I. c. 26. v. 75, III. c. 6. v. 10, *behagen*. Vgl. Bequame.

Becoren, II. c. 41. v. 148, c. 52. v. 7, *in verzoeking brengen, verleiden*. Zie mijne aant. in *N. W. d. M. v. N. Lett.* VI. 160 vlg. Doch de afleiding, aldaar door mij voorgesteld, is valsch, als bij het volgende artikel blijken zal.

Becoren, in de spreekwijze die doot becoren, I. c. 22. v. 39, en die helle becoren, III. c. 23. v. 119, *smaken, ondervinden, lijden*. Zie Prof. MEIJER op het *Leven van Jezus*, bl. 285 en 395. Zoo leest men ook in de *Borchgr. van Vergi* (BLOMMAERT, *Oud-Vl. Ged.* I), vs. 899:

Want ic sal, op dese stonde,
Becoren hier die bitter doot.

En straks, vs. 1005:

In desen rouwe, in desen weene,
Heeft si gheweest een wile groet,
Ende bat dic om die doot.
Mi dunct si heeftse becert.

Limborch, XII. 302:

diene onsoete
Ontfinc met des spers orde,
Soe dat hi die doet becorde.

Zie ook aldaar, I. 1860. Mr. v. D. BERGH verklaart het ten onregte door *kiezen*. Ik twijfel of PELIAS, van wien in de aang. verzen sprake is, den dood

juist bij verkiezing onderging. De plaats van *Lancelot* (door v. D. B. aang.) doet hier niets ter zake; want *daar* staat *coes* zeer gepast. De zin is duidelijk: »menigeen verkoos daar liever te sterven.» En zoo moet ook vs. 1551 van 't *Leven van St. Franc.*, dat men mij zou kunnen tegenwerpen, in den eigenlijken zin worden opgevat; want uit vrije verkiezing onderging CHRISTUS den dood.

Te regt merkt Prof. MEIJER t. a. pl. aan, dat onze spreekwijze een figuurlijk gezegde is, even als het gewone: *den dood smaken* enz. Werkelijk was *koren* oudtijds in den zin van *proeven* of *smaken* (KIL. *gustare*) in gebruik. Zie GRAFF, IV. 519 vlgg., die ook (522) de uitdrukking *des todes bikoren* vermeldt.

De zamenhang van deze beteekenis met de vorige springt in het oog: van *proeven* of *beproeven* tot *verzoeken*, *verleiden* is slechts een kleine stap. Maar *kozen*, dat ik vroeger met *bekoren* in verband bragt, is van een anderen wortel (GRAFF, IV. 501). Becoringhe, II. c. 41. v. 21 var., 146 var., *verzoeking*, *verleiding*. Zie Coren en Coringhe. Becumen. Hem —, met den gen., I. c. 37. v. 80, III. c. 10. v. 214, *zich (over iets) beklagen*. Van *kuymen*, bij KIL. en PLANTIJN als *gemere* opgeteekend. Bij GRAFF (IV. 396 vlgg.) *kumjan*, *lugere*, *chumon*, *conqueri*, *complangere*, en *bichumjan*, *beklagen*.

Van dezen stam is ook het adv. *cume*, eig. *ter naauwernood*, *met moeite*. Lat. *aegre*.

Belanc sijn, onpers. ww., in de spreekwijze: 't is al belanc (daer aen), III. c. 3. v. 587, *het komt daar alleen op aan*, *het is daaraan alleen*

gelegen. Zie *Minnen Loep*, I. 2073, waar echter LEENDERTZ (in Gloss.) het al te onbestemd door *attinere*, *pertinere* verklaart, even als Prof. JONCKBLOET in 't Gloss. op de *D. Doctr.* bij de woorden (I. 422):

Die beste vrient die men vint,
Dats hi die vriends ziele mint;
Want *aen die ziele eest al belanc*,
Die lichame nes maer een stanc,

onjuist aantee kent: *belangen*, *van belang zijn*. Ook daar is de zin: » want op de ziel alleen *komt het aan.*» Zoo ook in 't *Leven van Jezus*, c. 8:

Ende al ghewaght dewangeliste onser vrowen nit, mar Josephs, *dar nes nit aen belanc.*

» dat komt er niet op aan, daar is niet aan gelegen.» Vgl. ook de plaats van VELTHEM, door Prof. MEIJER (ald. bl. 283) aangehaald.

Bekend is het, dat *belanc zijn* elders in den zin van *verwant zijn* meermalen voorkomt, of wel aan het Eng. *to belong* beantwoordt, zoo als bij VELTHEM, bl. 393, waar het zoowel door LELONG als door VAN WIJN (op HEELU bl. 95) te regt als *betreffen* verklaard wordt.

De zamenhang nu dezer verschillende beteekenissen is ligt in te zien. *Belangen* is in den grond *zich in de lengte of langs iets uitstrekken*, dus *aanliggen* of *aangrenzen*, vandaar *aanverwant zijn*, verder *behooren tot*, *in betrekking staan*, *betreffen*, eindelijk *aangelegen zijn*, *er op aan komen*. Nog zegt men: » 't is van geen *aanbelang.*» Beleden, Beleiden (beleidde), I. c. 6. v. 35, c. 19. v. 27 var., c. 43. v. 29, c. 44. v. 59, II.

c. 6. v. 23, c. 15. v. 4, III. c. 2. v. 56, 87, c. 9. v. 30, c. 10. v. 230, *leiden*, *besturen*. Vandaar Beleetsman, I. c. 43. v. 28 var., *bestuurder*, *raadsman*.

Beletten iemand iets, I. c. 27. v. 90, *iets van iemand afwerpen*.

Belghen. Hem —, met den gen., III. c. 17. v. 84, *boos worden*, *zich vertoornen (over iets)*. Het Imp. Ind. was *balch*, Conj. *bolghe*, het Part. *ghebolghen*. Zie mijn *Brief aan Dr. J.*, bl. 35 enz. In den *Theophilus* vs. 995 leest men:

Soe dat si haer gheliet,
Als of si hare *bolghe* niet;

en daar maakt BLOMMAERT (in Gloss.) een subst. *gramschap* van, terwijl hij elders (*Leven van St. Amand*, II. 602) hetzelfde woord door *verbolgen*, *vergrammen* (part. en infin.) verklaart. Zoo leeft men met Mnl. taalverklaring!

Belyen, IV. c. 6. v. 69 var., *melden*, *verhalen*. *Minnen Loep*, II. 1823, enz. Zie Lien.

Beligghen (belach), II. c. 48. v. 673, 1040, 1148, c. 58. v. 182, *belegere*. Zie HUYDEC., *Proeve*, II. 379—386, enz.

Belof o., II. c. 3. v. 154, III. c. 3. v. 111, 114, 231 enz., *belofte*; II. c. 49. v. 101 var., *geloofte*.

Beloken, I. c. 8. v. 5, II. c. 41. v. 181, *besloten*. Part. van *beluken*. Vgl. ons *luik*, *ontluiken*, *oogluiken* enz. Zie *Heim. d. Heim.* bl. 453.

Belopen, IV. c. 1. v. 81, *achterhalen*, *in handen krijgen*. Zie *Karel de Gr.* Gloss.

Beluwite (var. Bijl. A. beelwite), IV. c. 9. v. 19,

een woord, tot de oude Duitsche mythologie behorende en oorspronkelijk van een *goeden geest* gezegd, doch later de benaming van een *kwaden geest* of *spook* geworden, meest in vrouwelijke gedaante, als *booze heks*; hier echter welligt als *zeegedrocht* op te vatten, en dan af te leiden van een Lat. woord *belluita*, uit *bellua* gesproten. Kortheidshalve verwijs ik naar de aant. op dit woord, vroeger door mij in het *Taalk. Mag.* IV. 88—90 geplaatst, alsmede naar de later verschenen werken van BUDDINGH, *Verh. over het Westland*, bl. 85 en vooral van Mr. v. D. BERGH, *Krit. Woordenb. der Ned. Myth.*, bl. 12—14 (*).

Daar VINCENTIUS, uit wien dit gedeelte van den *Leken Spiegel* vertaald is, hier *marinae beluae* heeft, blijf ik nog steeds aan de verklaring van *beluwite* als *zeegedrocht* (op deze plaats) de voorkeur geven en deze wezens met de *beluen* van MAERLANT vergelijken.

Over den Duitschen *bilwiz* zie men voorts nog W. MÜLLER, *Geschichte und System der altdeutschen Religion*, bl. 367 vlg. en BENECKE, *Mhd. Wörterbuch* (herausg. von W. MÜLLER, 1847), bl. 127. Vgl. ook het stukje van Prof. KIST in het *Ned. Archief voor Kerk. Gesch.*, IV. 177 vlg. Benedien, IV. c. 4. v. 64 enz., *zegenen*. Het part. ghebenedijt, — dide, I. c. 18. v. 54 enz. enz.

(*) Bij vergissing zegt Mr. v. D. BERGH, dat het woord voorkomt »in een fragment van den Barlaäm en Josaphat.» Hij bedoelt, in een fragment van den *Leken Spiegel*, achter de fragmenten van B. en J. gedrukt.

Bequame, II. c. 36. v. 1385, 1747, c. 42. v. 2, c. 52. v. 38, c. 57. v. 35, *aangenaam, welgeval-
lig*. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 200, *D. Doctr.* Gloss.
enz. Zie *Becomen*.

II. c. 44. v. 188, meer naar de tegenwoordige be-
teekenis, *deugdelijk, knap*.

Beraden met den dat. of acc., II. c. 9. v. 160, c.
36. v. 2003, III. c. 3. v. 324, c. 22. v. 16 var.,
helpen, verzorgen, eigenlijk *raad schaffen*. CLI-
GNETT, *Bijdr.* bl. 213, CLARISSE, *Heim. d. Heim.*
bl. 210, 437.

Beraden part. Also —, I. c. 14. v. 58, III. c. 1.
v. 152, *zoo gezind, zoo gestemd*, eig. *tot dezen
raad, tot dit besluit gekomen*. Niet wale —,
III. c. 3. v. 333, *niet wel besloten, onberaden*, als
men nog zegt. Desgelijks verklare men de plaatsen,
door CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 214 behandeld.

Berch, I. c. 42. v. 15, voor barch, imperf. van
berghen, borg, verborg.

Berechten, berichten met den acc. pers. en gen.
der zaak, I. c. 1. v. 51, II. c. 38. v. 82, c. 47.
v. 25, 32, c. 61. v. 41, III. c. 15. v. 224, IV.
c. 1. v. 15, *onderrigten* of blootelijk, in zwakkere
opvatting, *melden, zeggen*. Eigenlijk, iemand, die
in onzekerheid is, *te regt* helpen.

Berechten (eene stad, land, kerk enz.), I. c. 34.
v. 70, c. 43. v. 4, II. c. 15. v. 28, c. 48. v. 618,
III. c. 13. v. 55, 57, c. 16. v. 71, *besturen*.
Eigenlijk van de regtsbedeeling, bij uitbreiding ook
van het bestuur in 't algemeen. Vgl. Prof. CLA-
RISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 133—136.

- Berechter, III. c. 16. v. 128, *bestuurder*.
- Berecken, I. c. 18. v. 62, *besturen, regelen*. Zie *Brab. Yeesten*, IV. 1238, *Leven van St. Amand*, II. 3419, *Belg. Mus.* II. 68. vs. 173, *Ferguut Gloss.* enz.
- Bereetscap, II. c. 31. v. 63, *het bereid of gereed zijn*. De hier bedoelde bijbelplaats is Psalm LXV. 10. De Staten-overzetting heeft aldaar: »wanneer gy het alsoo bereyt hebt.»
- Bernen intr., I. c. 4. v. 35, 39, c. 13. v. 37, 43, c. 14. v. 20, c. 27. v. 102 enz., *branden*.
- Beroeren, III. c. 25. v. 53, *in beroering of beweging brengen*. — *D. Doctr.* II. 1925:
 Ghi en selt oec ter gheenre uren
 U wijf ter gramscap beruceren.
- Vandaar
- Beroert (beruert) worden, III. c. 3. v. 732, (*tot iets*) *bewogen worden of besluiten*. Eigenlijk *in beweging gebracht of aangezet worden tot iets*. — *Brab. Yeesten*, VI. 7627:
 Doen bat dan een jaer hadde geduert
 Die dachvaerden, *wert hi beruert*
 Viant te werden vrou Johannenn.
- Berren intr., III. c. 6. v. 73, IV. c. 9. v. 80, *branden*.
- Berucht, II. c. 44. v. 261, *beschuldigd*. Part. van *beroepen*, als *gekocht, geknocht* enz. Zie TIDEMAN, *Gloss. op Vanden houte* (op *berocht*) en mijn *Brief aan Dr. J.*, bl. 26.
- Beruert. Zie Beroert.
- Besaken (besaecte) met den gen., II. c. 44. v. 550 var., *verloochenen, verzaken*. — *Der Ystorien Bloeme*, fol. 20. d.:

Ic rade u dat ghijs niene besaect.

- Bescheden, bescheiden ww. Een woord van ruime beteekenis, naarmate van de verschillende toepassing. Oorspronkelijk is het *onderscheiden, schiften*; maar dewijl eene juiste onderscheiding of kritiek de grondslag zijn moet van elk oordeel, elke beslissing, elke regeling van zaken, en men langs dien weg alleen tot goed overleg, tot verstand, tot handelen naar de juiste maat, kan geraken, zoo verklaren zich gereedelijk de volgende opvattingen: III. c. 12. v. 66, *met juiste onderscheiding beoordeelen*. II. c. 5. v. 44, IV. c. 10. v. 7 var., *uitwijzen, beslissen*. III. c. 25. v. 76, *regelen, besturen*.
- Bescheden, Bescheiden adj., III. c. 3. v. 703, c. 9. v. 29, c. 12. v. 57, c. 23 (passim), *met oordeel te werk gaande, verstandig*. III. c. 23. v. 7 vlg. wordt het uitdrukkelijk verklaard, als ziende op het in acht nemen van *maat en tijd*. Vandaar I. c. 32. v. 94, *matig, ingetogen*; II. c. 6. v. 48, *bepaald* d. i. waarvan de tijd bescheiden of bepaald was.
- Beschedenheit, Bescheidenheit, II. c. 49. v. 29, *oordeel des onderscheids*; I. c. 7. v. 44, III. c. 3. v. 869, c. 4. v. 482, c. 10. v. 37, c. 12. v. 76, 82, 134, *oordeel, verstand*.
- Bescheedenlike, Bescheidelijc, III. c. 11. v. 44, c. 23 (passim), *met oordeel des onderscheids*; I. c. 22. v. 73, *met maat en ingetogenheid*; I. c. 34. v. 31, *met maat en spaarzaamheid*.
- Bescheedichede, III. c. 23. v. 7 var. Zie Beschedenheit.
- Bescheet, Bescheit, —de o., II. c. 54. Titel, *onderscheiding, verdeling*; III. c. 14. v. 80, *onder-*

scheid. Met besceide, II. c. 61. v. 59, *met onderscheiding* (de een voor den ander). Vandaar der paeschen bescheeden, II. c. 36. v. 2040 var., *de voor het pascha vastgestelde tijd* (verdeling en bepaling van tijd eischt onderscheiding). Eindelijk, IV. c. 10. v. 7, *uitwijzing, beslissing.*

Uitvoerig handelt over deze woorden HUYDEC., *Proeve*, I. 6—13. Zie ook Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.*, bl. 175 vlg. en 438 vlg., LEENDERTZ, Gloss. op *d. M. L.* enz.

Beschermenisse, III. c. 26. v. 25, *bescherming.*

Beschieten met den dat., I. c. 48. v. 93, III. c. 9. v. 77, Imperf. bescoet, beschoot, I. c. 23. v. 38 var., II. c. 50. v. 27, III. c. 4. v. 202, *baten, helpen.* Zie Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, bl. 108, mijne aant. in *N. W. d. M. v. N. Lk.* VI. 173, *Karel de Gr., Limborch* enz. Gloss.

Bescouden, I. c. 26. v. 101, voor bescolden, part. van bescelden, *beschuldigen, berispen.* Zie Scelden. *Bescouwen* heet het in de *Horae Belg.* VI. bl. 109. vs. 127.

Bescudden, II. c. 49. v. 69, *beschutten, beschermen.* Zie *D. Doctr.*, *Limborch* enz. Gloss.

Bescutten (iemand 't licht), I. c. 9. v. 72, *onderscheppen.*

Besetten. Hem —, III. c. 10. v. 68, *zich toerusten, zich voorzien (met of van nuttige kundigheden), zich bekwamen.* Vandaar het adj. *beset*, nog bij CATS zoo gewoon in den zin van *verstandig, wijs.*

Daer hi mede is beset, I. c. 27. v. 100 (van den nijd gezegd), is zooveel als: *in wien hij gevestigd is, bij wien hij huist.*

Beseven, II. c. 41. v. 123, *beseffen, opmerken.*

Het imperf. was *besief* of *besoef*, het part. *beseven.*

Besiden steken. Zie Steken.

Besluten, I. c. 17. v. 42, *omvatten, in- of opsluiten.*

Besoeken (besochte), II. c. 48. v. 390, c. 49. v. 25, *onderzoeken.*

Bespouwen, II. c. 51. v. 111, (3. pers. plur. imperf. van bespouwen) *bespuwden*; II. c. 53. v. 30, (part.) *bespuwd, bespogen.*

Bestaden, III. c. 25. v. 6, 147 var., *besteden.*

Bestaen (bestoet) intr., met den dat., I. c. 17. v. 81, c. 26. v. 133, *toebehooren.* Ook als onpers. ww. met dat. pers. en gen. der zaak, III. c. 4. v. 384, dier u niet en bestaet, *die u niet toebehooren, waar gij niet mede te maken hebt.* Zie Prof. SIEGENBEEK op de *Heim. d. Heim.* bl. 284. Vandaar, I. c. 23. v. 38, *toebehooren*, in den zin van *passen, betamen*, in welken *toe horen* destijds zeer gemeenzaam was. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 168.

Bestaen (bestoet) trans., met den acc., II. c. 23. v. 8, *iemand aan boord komen* (met woorden, en dus) *aanspreken, aanvallen.* CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 246. Elders, II. c. 48. v. 342, (met daden, en dus) *aanvallen, aantasten.* HUYDEC. op STOKER, I. bl. 424 en III. bl. 97. (Zie ook Angaen). Vandaar het part. *bestaen*, II. c. 36. v. 842 var., *in het naauw gebragt, ingesloten.*

- Met felheden bestaen, II. c. 37. v. 27, *van gram-schap overvallen, in woede ontstoken.*
- Besteken onpers. ww., I. c. 30. v. 30, II. c. 50. v. 87, in de spreekwijze: alst hem bestac, *als het hem goeddacht, als het hem lustte.* Hetzelfde is
- Bestiet (ww. Bestoten), II. c. 36. v. 319, in de spreekwijze: alst hem bestiet. *Steken* was oudtijds hetzelfde als *stoten.*
- Bestimmen, III. c. 9. v. 30, c. 13. v. 61, *besturen, beheeren* (van goederen). Zie *D. Doctr. Gloss.*, waar echter Prof. JONCKBLOET het minder juist door *verzorgen* verklaart.
- Besuren intr., III. c. 17. v. 58 var., *zuur worden, verzuren.* *Zuur* en *bitter* zijn zinnebeelden van wat wrang of onaangenaam is. Men zou ook kunnen zeggen: »de vriendschap gaat dikwijls in verbittering over.” Zie *Suren.* Een voorbeeld van *besuren* in dezen zin in de *Spreuken* enz. uitg. door Prof. MEIJER, bl. 56.
- Besuren trans., I. c. 28. v. 59, *zuur maken, bitter of verdrietig maken, kwellen.* Zeer gewoon was oudtijds de spreekwijze: *dat wert hem te sure* voor *dat brak hem zuur op* of *dat viel hem zuur.* Vandaar (iets) *besuren*, III. c. 1. v. 66, *duur betalen, ontgelden.* Verder, III. c. 8. v. 33, *lijden* (als zuur gevolg van eene handeling), of eindelijk, bij verdere uitbreiding, II. c. 6. v. 31, *lijden, met smart doorstaan* in 't algemeen, zonder terugzien op eenige voorafgaande handeling. Zie voorbeelden in *Hor. Belg. VI* en *Minnen Loep,*

Gloss., waar echter de beteekenis in haren natuurlijken gang niet juist uiteengezet is.

Beswiken (3. p. praes. beswijct), I. c. 47. v. 25, *verlaten, begeven*. Elders ook *swike slaen*. Zie HUYDEC., *Proeve*, III. bl. 89 vlgg., op STOKE, II. bl. 380, III. bl. 145, DE JAGER, *Verscheidenheden*, bl. 192 vlg.

Bet. Zie Bat.

Betaem (var. betam), III. c. 15. v. 296, 3. pers. enk. tegenw. tijd (met de vocaal van 't imperf.) indic. van betemen, *betamen*, hetzelfde als betaemt, III. c. 23. v. 44. Betame, III. c. 23. v. 11, 43, hetzelfde in conj.

Betemen, III. c. 21. v. 23 var., *van zich verkrijgen, toelaten*. Hetzelfde als *temen, ghetemen*, waarover HUYDEC. op STOKE, II. bl. 432 vlg. handelt.

Beten, Beeten (beette, ghebeet), II. c. 11. v. 22, III. c. 23. v. 206, *nederdalen, afstijgen*; II. c. 9. v. 59, *afstijgen* (van paard of ezel); vandaar, I. c. 23. v. 80, II. c. 13. v. 22, III. c. 4. v. 191, *zich ter ruste nederzetten* of *zijnen intrek nemen*. Vanden werke beten, III. c. 1. v. 41, *van het werk afstappen, zich ter ruste zetten*. Zie over dit woord Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 467 vlgg. en de ald. aang. schrijvers.

De beteekenis van *afstappen, zijnen intrek nemen*, geldt ook I. c. 25. v. 53, waar *beette* buiten twijfel de ware lezing is. De ontvangenis van CHRISTUS in den schoot van MARIA werd destijds meermalen voorgesteld als het betrekken van eene herberg of rustplaats (zie b. v. II. c. 6. v. 37 vlg.);

en daarbij was dan het ww. *beten* natuurlijk in gebruik. Zoo *Oud-Vl. Ged.*, uitg. door BLOMMAERT, II. bl. 58. vs. 121:

Et benedictus bestu Jhesus,
Almachtich God, die door uus
Beetes in der maeghden sale.

MAERLANT, *Wapene Martijn*, C. 63:

Die Gods zoene thoget ons dat...
Hi *beette* in die aarme stat,
In der reinre maeghede vat.

En hiermede hangt te zamen wat bij VELTHEM, bl. 481, tot MARIA gezegd wordt:

dit dede *beten* daer ter stont
Den here in uwes herten gront.

Beter, Die *betre*, III. c. 4. v. 102, 107, *de meerdere, die hooger in rang staat*. Het oppos. is *minder*, vs. 105.

Betien, II. c. 25. v. 16, c. 44. v. 89, *betichten, beschuldigen*. Dat men hem *beteech* an, II. c. 49. v. 32, *hetgeen men hem aanteege*. Daar is echter de var. *teech* te verkiezen. Van *betien* in eene andere opvatting (zie Tien) is ook

Betogen part., II. c. 36. v. 792 var., *vermeld, verhaald*.

Betruwen ww., III. c. 17. v. 78, *vertrouwen*.

Betuucht (van misdaad), II. c. 44. v. 261 var., *overtuigd*.

Bevaen (passim), *bevangen*. III. c. 12. v. 192, *vangen, in den strik krijgen*. Mit eede *bevaen*, II. c. 36. v. 1234, *onder eede verbinden; een eed doen zweren*. Met blijdschap, in nood, met droefheid enz. *bevaen* (part.), II. c. 9. v. 19, III.

c. 21. v. 32, IV. c. 9. v. 32 enz., *bevangen*.
Bevaen hebben, II. c. 54. v. 81 (bij maatsopgave),
omvatten, inhouden.

Bevelen, IV. Prol. v. 28. De zin van dit vers is:
» dat hij ons toevoege tot het gezelschap der zaligen.”
Ligt te verklaren uit de bekende beteekenis van
aanbevelen, toevertrouwen. Iemand *aan* een an-
der *bevelen* is *hem onder diens hoede stellen*,
maar *met* een ander *bevelen* zooveel als *in zijn ge-
zelschap brengen*.

Bevellen, eig. hetzelfde als Vellen. Iemands
ere —, III. c. 3. v. 1216 var., *ter nederslaan*,
te gronde rigten. Maar, I. c. 26. v. 12, iemands
blame —, *iemands schande te niet doen of weg-
nemen*. In de *Hor. Belg.* VI. 141. vs. 505 (vgl.
498) een paerlement —, *een twist te niet doen
of bijleggen*; in *Vanden levene o. h.*, vs. 1931:

Verde bevelt al overdaet.

» Vrede doet allen moedwil te niet.”

Zie ook bij Vellen.

Bevreden, III. c. 1. v. 142, *bevredigen, in vrede
behoeden*. Zie *Karel de Gr., Limborch* enz. Gloss.

Bevroeden trans., II. c. 41. v. 108, *vroed ma-
ken, onderrigten, leeren*. Zie *D. Doctr., Min-
nen Loep* enz. Gloss.

Bewaernen (hem met iets), I. c. 42. v. 97, (zich
van of met iets) *voorzien, uitrusten* (Fr. *garnir*).
Vgl. het ww. *wernereren* in Gloss. op *Karel de Gr.*
en de aant. van Dr. J. op mijn *Brief*, bl. 34,
waar het part. *bewarent* uit den *Lancelot* wordt
aangehaald.

Bewaren, III. c. 13. v. 45, 95, c. 19. v. 27, *behoeden*. Hem —, III. c. 12. v. 156, c. 13. v. 33, IV. Prol. v. 26, *zich hoeden*, *zich in acht nemen*. Zie *Minnen Loep*, Gloss.

Bewerven, II. c. 16. v. 53, Imperf. *bewerf*, II. c. 2. v. 34, *verwerven*, *verkrijgen*. Zie HUYDEC., *Proeve*, I. 139 vlg.

Bewinden (bewonden). Hem —, met den gen., III. c. 15. v. 4, *zich onderwinden*, *ondernemen*. Zie Prof. SIEGENBEEK op de *Heim. d. Heim.*, bl. 266 vlg.

Bewisen (bewijsde) iets aan iemand, I. c. 35. v. 43, *toewijzen*, *toekennen*. Daer haer God bewijst, I. c. 15. v. 39 var., *waarheen haar God verwijst*, *werwaarts God haar henezendt*, eig. waar God haar eene plaats *toewijst*, want *toewijzen* is de echte beteekenis. Hamburgsche HS. van 't Schaakspel, fol. 124:

Eest datter meer boden behouven, so zalmen elken zijn werc *bewijzen*, dat hem deen up den andren niet en verlate . . . . .

Menichvoudicheit der boden en es niet goet, het en zij datmen elken zijn eeghin werc *bewijst*.

Bi met den dat., achter het naamwoord geplaatst, II. c. 44. v. 485, c. 48. v. 350, 968, III. c. 2. v. 40, *bij*.

Bi adv., II. c. 5. v. 125, *nabij*.

Bi hem, **Bi haer**, II. c. 9. v. 7, I. c. 43. v. 10, *op zich zelve*.

Bi di conj., II. c. 36. v. 799, ook gevolgd door *dat*, II. c. 36. v. 477, hetzelfde als

Bi dien conj., I. c. 7. v. 64, III. c. 25. v. 100, IV. c. 4. v. 48, ook gevolgd door *dat*, II. c. 50. v. 9, *omdat*. Zie *Bedy*.

- Bighen trans., II. c. 36. v. 160, *buigen*, *neigen*.
 Bilt, —lde, III. c. 8. v. 8, *beeld*.
 Binnen, III. c. 14. v. 62, *van binnen*, *inwendig*.
 Van binnen, I. c. 23. v. 11, III. c. 9. v. 68,
 hetzelfde, met toepassing op 'smenschen gemoed.
 Binnen hebben, I. c. 18. v. 50, III. c. 3. v.
 1028, c. 12. v. 29, c. 14. v. 267, *in zich hebben*.
 Binnen. Daer —, III. c. 1. v. 42, c. 3. v. 720
 enz., *binnen dien tijd*, *ondertusschen*. Hier
 binnen, II. c. 9. v. 75, c. 22. v. 69, c. 36. v.
 1647, III. c. 1. v. 43 enz., doorgaans hier en
 binnen (als *daarenboven*, *daarentegen* enz.),
 II. c. 9. v. 75 var., c. 22. v. 69 var., c. 36. v.
 1647 var., c. 56. v. 52, c. 57. v. 93, c. 58. v. 64,
 IV. c. 1. v. 165, *binnen dezen tijd*, *ondertusschen*.
 Bispel o., II. c. 60. v. 117, c. 61. Titel, III. c. 3.
 v. 592, of Bijspel, III. c. 7. v. 33, *voorbeeld*
 (Hoogd. *beispiel*), vooral van een verhaal of para-
 bel gezegd, dat tot voorbeeld en opheldering eener
 redenering strekken moet. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl.
 106 vlg. en Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.*
 bl. 465 vlg.
 Blaer, III. c. 15. v. 170, *naakt*, *kaal*. Zie Prof.
 SIEGENBEEK, Aant. op den *Verk. Martijn* (*N. W.*
d. M. v. N. Lk. III. 2.) bl. 79. Vandaar *blaere*,
 bij KIL. *vacca nigra*, *sed fronte alba*, dus eigen-
 lijk met eene *kale* plek. Als zoodanig komt het
 voor in de *Spreuken* enz. uitg. door Prof. MEIJER, bl. 4:
 Men hiet wel een koe *blare*, die nochtan niet wits en heft.
 (Zie ook ald. bl. 80 en vgl. *Hor. Belg.* VI. bl. 223).
 Bij TUINMAN luidt dit spreekwoord: »Men scheldt

geen koe blaar, of zij heeft iets wits," en thans heet het doorgaans: »Men noemt geen koe bont, of er is een vlekje aan" (zie SPRENGER VAN EYK, *Spreekw. uit het Dierenrijk*, bl. 51). Meermalen heeft men de onwaarheid van dit spreekwoord gegispt, doch zie, het is deerlijk verbasterd en in zijn ouden vorm behelst het niets dan waarheid. »Men beschuldigt wel eens iemand, die echter in 't geheel geene schuld heeft." En ziedaar tevens de verklaring eener nog altijd verkeerd begrepene plaats in *Reinaert de Vos*, vs. 2491:

Here Isengrijn ende Brune, die vraet,
 Hebben nu den nauwen raet
 Metten coninc openbare,
 Ende arm man Reinaert es die *blare*.

WILLEMS teekent er op aan: »de arme Reinaert moet op de *blaren*, op de bleinen, zitten. GRIMM verstond het woord niet." En WILLEMS evenmin, voeg ik er met allen eerbied bij. *Op de blaren te zitten* en *de blare te zijn* is niet hetzelfde, zoo waar als ik hier op een stoel zit en toch zelf geen stoel ben! Neen, »de arme Reinaert is de *bonte koe*, de *bête noire*, hij is het voorwerp van alle beschuldiging," ziedaar de ware bedoeling.

Blaes, —ase m., II. c. 48. v. 6 var., *geblaas*.

KIL. *status*.

Blame v., I. c. 18. v. 67, c. 23. v. 17 enz., *blaam*, *schande*; ook, I. c. 6. v. 37, c. 37. v. 84, II. c. 36. v. 24, *schande*, *schandelijk gedrag* of *schanddaud*.

Blamen (gheblaemt), III. c. 9. v. 85, *berispen*, *laken*, *blameren*.

Blat. Niet een —, II. c. 35. v. 38, c. 51. v. 28,
geen zier, volstrekt niets. Zie bij Bast.

Blent, —nde adj., I. c. 36. v. 19, *blind.* Het
 verbogen adj. staat hier achter het naamwoord.

Blic m., I. c. 17. v. 23 var., *blikkering, flikkering.*

Blicken (blicte), II. c. 36. v. 2069, c. 51. v. 70,
 c. 55. v. 118, *schitteren, flikkeren.* Een blic-
 ken, I. c. 17. v. 23, *eene blikkering of flikkering*
 (zie Blic). Vgl. HUYDEC., *Proeve*, II. 395 vlgg.

Blijf. Zonder —, II. c. 36. v. 918—921 var.,
 c. 60. v. 105, III. c. 19. v. 13, verzekeringsfor-
 mule. Eigenlijk *zonder uitblijven, zonder missen,*
dus voorzeker. Fr. *sans manquer.* Vgl. Prof.
 JONCKBLOET, Gloss. op de *D. Doctr.*

Bliven (des an enen), III. c. 26. v. 157, (*het aan*
iemand) laten verblijven, ter beslissing overlaten.
 Het werd ook met de praep. *te*, gevolgd door *weert,*
waarts, gebezigd (zie *Hor. Belg.* VI. Gloss.), als-
 mede met *op.* Zoo MELIS STOKE, VII. 117:

hi woude dat men begheve
 Des orloghen, ende *mens bleve*
Op den coninc sinen here
 Ende *op hem selven.* Met groter ere
 Mochtment doen an beiden siden.
 Hi soude soenen al dat striden.
 Men worts te rade dat ment dede,
 Ende makeden daer enen vrede,
 So *datmens op den coninc bleef.*

Maar ook de constructie met *aan* bleef nog lang in
 gebruik, zelfs toen de genit. der zaak reeds ver-
 loopen was. S. COSTER, *Teeuwis de Boer*, bl. 36:

Of we de *zaak* nou *aen men Heer bleven.*

d. i. »aan hem ter beslissing overlieten.”

Bliven van kinde, I. c. 26. v. 41 var., c. 47. v. 33, des kindes, II. c. 10. v. 41, *verlossen*, *bevallen*.

Bliven laten, II. c. 38. v. 80, *laten varen* (een gebruik), *nalaten*, *verzuimen*.

Bloot adv., I. c. 19. v. 52, II. Prol. v. 50 enz., *duidelijk*, *openbaar*, en bij gevolg *ten volle* (zeggen, hooren enz.). Elders, I. c. 29. v. 137, II. c. 36. v. 424, *zeker*, *stellig*. Zie *Albloot*.

Blouwen, *slaan*. Eng. *to blow*. Part. te blouwen, II. c. 53. v. 29, en geblouwen, *ibid.* var., *geslagen*. Ghi blout, III. c. 3. v. 476, (imperf. contr. uit blou wet), *gij sloegt*. Zie HUYDEC. op STOKE, I. bl. 172, CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 118 enz.

Blusschen intr., I. c. 12. v. 14, (van vuur) *uitgaan*, *uitdooven*. Zoo ook *Rose*, 5450, enz.

Boerdekijn (var. buerde, burdeken), III. c. 15. v. 200, *boertig* en *verdicht verhaaltje*.

Boete, — en, I. c. 23. v. 134, *baat*, *hulp*; III. c. 9. v. 74, *beterschap*, *genezing*, ook, I. c. 23. v. 116, *geneesmiddel*. Zie mijne aant. op *Warenar*, bl. 196 vlg.

I. c. 25. v. 53 zou het zooveel als *herstel van vermoeijenis*, en dus *rust* of *verkwikking* aanduiden; doch daar is *beette* de ware lezing. Zie *Beten*.

Boghen intr., I. c. 18. v. 77, *buigen*. Zie HUYDEC., *Proeve*, II. 92. aant. en Mr. v. D. BERGH in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* V. 2. bl. 32. Het komt ook als bedrijvend ww. voor. Zie Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.*, bl. 158.

II. c. 45. v. 46 var. is de lezing stellig valsch.

Boy, in de spreekwijze: en hadde hem twint boy,
II. c. 11. v. 27. Men vergelijke hiermede de plaats
uit *Ferguut*, vs. 5106:

Ferguut groettene, ende loech,
Ende sprac: Naen! waers die tornoy?
Die naen sweech, *het haddem boy*,
Ende leet over, hi was gram.

Tot verschillende verklaringen gaven deze beide plaatsen aanleiding. Zonder mij op te houden bij de vraag, in het *Instituut* (1841, bl. 151) gedaan, of in de plaats van den *L. Sp. boy* ook *domuncula* d. i. *huisje*, beteekene, verwijs ik naar Prof. VISCHER, die *boy* door *boos*, *vertoornnd* verklaart, en naar de Heeren HALBERTSMA (*L. Naoogst*, I. 14) en DE JAGER (*Verscheid.* bl. 259), die de woorden *het haddem boy* in den zin van *hij telde het niet* opvatten. Ik antwoord: eerstens, dat de dwerg het wel degelijk telde, want *hi was gram*; en ten tweede, dat de plaats in den *L. Sp.* de negatie *en* bij zich heeft, welke die van *Ferg.* mist, en dat die beide plaatsen dus niet in denzelfden zin *kunnen*, maar juist in tegengestelden zin *moeten* worden opgevat. Mij dunkt, de zamenhang wijst duidelijk aan, dat *het heeft mi boy* zooveel beteekent als *ik ben verdrietig* (*ik heb het land*). » De dwerg zweeg, want hij werd verdrietig over de vraag van F., en vertoornnd ging hij voorbij.» En: »de engelen bekommerden er zich niet om, noch waren er verdrietig over, dat JEZUS daar in 't hooi lag.» Ten bewijze strekke *Lancelot*, vs. 37198:

Het sal hen hebben harde boy
Dat wi des tornoy's dorren rocken....
Si selen verlisen ende wi winnen.

Moest dit beteekenen: »zij zullen het volstrekt niets tellen,» dan, waarlijk, hadden de woorden geen zin. Neen: »zij zullen er verdrietig over zijn, het zal hun zeer doen; want hunner zal het verlies, onzer de zege zijn.»

Wat de afleiding des woords betreft, zij is mij niet helder; maar allernaast zou ik aan ons *beu* denken. Ergens *beu* van zijn, wat wekt dat anders op dan *verveling* en *verdrietelijkheid*? Doch den Zusammenhang met het Eng. *boy* en ons *beuzeling* (door H. en D. J. gegist) kan ik niet inzien, en evenmin geloof ik dat *bois* (*boos* d. i. *vilis*) in *Ferguut*, vs. 5345 iets met ons *boy* te maken heeft.

De woorden *si bid des boye* in het *Belg. Mus.* 1845, bl. 95, betuig ik niet te verstaan. De verklaring van WILLEMS zal wel niemand bevredigen.

Bore. Sinen bore hebben van iets, III. c. 26. v. 38, *de vrije keus of volop van iets hebben*, van het ww. *boren* of *beuren*, bij KIL. te regt *accipere in promptu*, en nog heden bekend in de uitdrukking *geld beuren*, *eene erfenis beuren* enz. »Hij heeft er zijn beur van» is dus zooveel als: »hij heeft het maar voor 't beuren of nemen.» In den *Caerl ende Eleg.* wordt gezegd, dat gedurende het nachtelijk uitstapje des konings de bewoners van zijn slot in diepen slaap hadden gelegen, en de dichter voegt er bij (vs. 1061):

Dat was hem een scone boer.

Althans zoo hebben de beide oude uitgaven. Maar HOFFMANN, die het woord niet begreep (zie aant. bl. 64), veranderde het in *voer*, dat hier volstrekt

niet te pas komt, en maakte zoo doende de plaats onverstaaubar. *Boer* is hetgeen men *beurt* of *voetstoots ontvangt*, dus een *gelukje*, een *buitenkansje*. »Het was een buitenkansje voor KAREL, het kwam hem best te stade.»

Born, *borne* (var. somtijds *bor* of *borren*) o., II. c. 18. v. 73 (waar 't m. gebruikt wordt), c. 26. v. 5, 7, 11, 13 (m.), 16, c. 36. v. 613 var., *water*. Door letteromzetting later *bron* geworden, van 't ww. *borren*, *borrelen*. Ook *fonteine* werd oudtijds voor *water* gebezigd. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 102 en Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, p. 100 vlg. Voor de spelling der var., *borre*, zie *Hor. Belg.* VI Gloss. Vandaar

Borne *stope* m., II. c. 26. Titel (vgl. vs. 5, 10, 17), *waterstooop*, *waterkruik*.

Bosine (var. *basine*, *busine*), IV. c. 10. v. 17, 27, *bazuin*. Oudtijds de gewone spelling. Zie HEELU, *Ferguut*, *Limborch* enz. Gloss. *Busine* vindt men o. a. in *Brab. Yeest.* II. 3085, 3759, *Leven van Jezus*, c. 42, 197 enz., en komt met den oorsprong, het Lat. *buccina*, best overeen, terwijl *bosine* aan het Duitsche *posaune* doet denken.

Bouf, III. c. 21. v. 26 var., c. 24. v. 12 var., contr. uit *Behoef*. Zie ald., en vgl. over deze zeer gewone zamentrekking (ook *boef*), HUYDEC. op *STOKE*, I. bl. 570 vlg., en de aang. in Gloss. op *D. Doctr.*

Breke, —en v., I. c. 21. v. 75, III. c. 1. v. 111, 114, c. 3. v. 893, c. 10. v. 77, c. 13. v. 65 var., c. 19. v. 67, *gebrek*. Zie Gloss. op *D. Doctr.*

- Mijns en es daer ghene breke, III. c. 17. v. 20, *ik ontbreek daar niet, ik word daar niet gemist.*
- Breken (brac) met den gen., III. c. 16. v. 156, *ontberen, gebrek hebben aan.* Zie Ghebreken. Zonder —, II. c. 5. v. 29, *zonder in gebreke te blijven, zonder mankeren.*
- Breken (brac) intr. (in weene), II. c. 55. v. 48, (in geweene, in tranen) *uitbreken, uitbarsten.*
- Breken (brac) trans. (die aerde —, lant —), I. c. 24. v. 17, III. c. 18. v. 22, *omspitten, ontginnen.* Te lande breken, I. c. 35. v. 30, *tot goed land omspitten of ontginnen.*
- Broec o., I. c. 43. v. 56, *gebroken, moerassig land.* STROKE, I. vs. 932, *Ferguut*, 135, het plur. *broeken* in *Floris e. Blanc.* 2858. Zie BILDERDIJK, *Gesl.* in v.
- Broemen, III. c. 3. v. 1075, *vegen, uitvegen* (de oogen). Eng. *broom*, een bezem.
- Broot bidden, III. c. 4. v. 148, c. 10. v. 89, c. 23. v. 221, broot zoeken, I. c. 29. v. 138, III. c. 16. v. 159, gaen om sijn broot, III. c. 4. v. 148 var., *bedelen.* Zie Prof. JONCKBLOET, *Gloss.* op *Beatrijs.* In het Hamburgsche HS. van 't Schaakspel worden de *bedelaars* meermalen *broodbidders* en *broodganghers* genoemd.
- Bu noch ba (var. no by no ba), I. c. 16. v. 45, thans *geen boe of ba d. i. geen enkel woord*, maar ook, bij uitbreiding, *niet het geringste*, als uitdrukking van volslagene onwetendheid of onvermogen. *Oud-Vl. Ged.* II. bl. 58. vs. 53:

Hine candere jeghen segghen *bu no ba.*

Limborch, III. 269:

Wine wetenre af *bu no ba*.

Vgl. DE JAGER, *Verscheid*. bl. 135.

Bulghen, III. c. 3. v. 343, en

Bulsen, *ibid.* var., *hoesten, kugchen* (KIL. *bulsen, tussire*), vooral van oude gebrekkige lieden. *Belg. Mus.* 1845, bl. 94:

Haer waer seer ongereet te stane
Hadsi niet crucken daer si op leende,
Si hulde, si *bulsde*, si crochte, si steende.

Hulsen ende bulsen staat ook te zamen bij KIL. vermeld als *tussire vehementer*.

Busine. Zie Bosine.

Bussele (var. busle en bundel) v., II. c. 36. v. 71, 75, *bundel, bosje* (van biezen of stroo). Zie DE JAGER, *Handl. tot den Staten-Bijbel*, bl. 25 vlg. Het *Evangelium Nicodemi*, waaruit deze plaats vertaald is, heeft *fasciale involutorium*.

Wat het rechtsgebruik betreft, dat hier bedoeld wordt, en ook hier te lande in de 14^e eeuw in zwang was, t. w. het nederleggen van een stroobundel of stroohalm voor den persoon, dien men voor den regter riep, daarvan leest men bij Prof. VAN HALL in de *Bijdr. tot Regtsgel. en Wetgeving*, XI. 179: » De *halm* is het zinnebeeld van *vrede*, zoo als dezelve ook als *symbolum* vermeld wordt... in het geval, dat de Regter (dat is de Baljuw) met de Schepenen twistende partijen poogde te vereenigen, als wanneer deze soort van Regtshandel aanving, aan de zijde van den Regter met het *leggen van een' halm* op den dorpel van het woonhuis van hem, die getwist had, ten teeken, dat hij

tot vrede vermaand, en dit hem wettig aangezegd was.”
 Zie verder over het zinnebeeldig gebruik van den
stroohalm (*festuca*) in het oude Duitsche regt de *Deut-*
sche Rechtsalterthümer van J. GRIMM, bl. 121—130.
Buten connen, Prol. v. 20, *van buiten, uit het*
hoofd kennen. — *Der Ystorien Bloeme*, fol. 11. b:

Hi *can*, sonder waen,
Buten algader die scifturen.
 Waer dat mense wille ruren,
 Daer antwoert hi sonder beiden.

Men ziet, dat de verwisseling van *kunnen* en *ken-*
nen niet juist van onze dagen is.

C.

C = K. Zie K.

Cesseren, II. c. 17. v. 144, *ophouden*. Fr. *cesser*.

Zie **Cissen**.

Cheins o., I. c. 35. v. 43, c. 44. v. 34, II. c. 15.

v. 49 (m.), 59, *cijns*, *schatting*, *belasting*.

Lat. *census*.

Chierheit, —ede (var. *sierhede*), I. c. 21. v. 28,

II. c. 4. v. 41, c. 7. v. 19, c. 11. v. 33, III. c.

3. v. 740, c. 9. v. 131, *sieraad*, *kostbaarheid*.

Chierlijke, —ike adj., II. c. 45. v. 198, *kostbaar*,

prachtig.

Cissen intr. (*ciste*, *ghecist*), II. c. 11. v. 53

(var. *cesseren*), *ophouden*, *stilhouden*. Zonder

cissen (var. *chissen* en *cessen*), II. c. 48.

v. 240, *zonder ophouden*; *chissen trans.*, II. c.

50. v. 56, *doen ophouden*, *ten einde brengen*

(een twist), ook, in zachteren zin, II. c. 60. v. 100, *doen ophouden, bijleggen*, waar de var. *ghetsist* heeft. Hiertoe behoort ook *Ghechissen* (var. *ghecissen*), III. c. 3. v. 761, *doen ophouden, doen bedaren*. Zie ald. en vgl. VELTHEM, bl. 333:

Si was die hoveste die men wiste.

Alle quade dinge si *chiste*.

Deze plaatsen zullen wel voldoende zijn, om den twist, over het woord *ghechis* tusschen de Heeren DE JAGER en LULOFS gevoerd, eens voor al te *cissen*. *Cissen* is niet anders dan het Lat. *cessare*, Fr. *cesser*; het *ghescessen* des harten in MAERLANT'S *Wap. Mart. is stilhouden, bedaren, tot rust komen* (*); en het *ghechis* uit den *Spieg. Hist.*, waarover D. J. (*Verscheid.* bl. 273) handelde, is te regt door L. als *sacristitium* opgevat, eene verklaring, die te goed was, om straks gevolgd te worden door eene weifelende gissing, of het ook *uitsissing* zijn kon. Zie *Handboek*, bl. 420 vlg. en het antwoord van D. J. in zijne *Nalezing*, bl. 53.

Bij de uitdrukking, ook bij KIL. vermeld: *de kercke is in cesse*, vergelijkte men de zegswijze bij BREDERO, *Moortje*, bl. 12, waar het van een bankeroetier heet: »hij loopt om een *ces*,” d. i. eene acte, waarbij stilstand van zaken wordt uitgesproken, faillietverklaring.

(*) De Antw. Uitg., zegt men, heeft *ghetes* in plaats van *ghescses*, en zoo heeft ook het Comb. HS. volgens den afdruk van KAUSLER (*Denkmäler*, II. bl. 658). Doch juist dit bevestigt mijne verklaring van *ghescses*; want ik twijfel niet, of bij naauwkeurig toezien zal men niet *ghetes*, maar *gheces* lezen. — *Cesse* als *sacristitium* lees ik ook bij KAUSLER, *Rijmkr.* vs. 7982. En waarin die bestond, wordt vs. 7956—61 verklaard.

D.

Dade, plur. daden (var. daten), II. c. 18. v. 58, *dadel*, de vrucht van den dadel- of palmboom. **VELTHEM**, bl. 13:

Bi Cadrus staet die palmboem mede,
Die onse vrouwe nigen dede
Tot haren voeten, daer si met staden
Plucte haer genuecte van *daden*;
Ende doen si daer [*lees der*] *daden* had genoech,
Rechi hem op na sijn geveech.

Dadinghe, III. c. 3. v. 85, *contract*, *dading*; een bekend woord uit de vroegere regtstaal, sedert verouderd, doch door het Burg. Wetboek van 1838 weder in het leven geroepen en thans in den zin van *transactie* geldende.

Daer binnen. Zie Binnen.

Daerde, Daers, Daert. Zie Daren.

Dale. Te —, I. c. 3. v. 42, *beneden*, op den grond. Hier te dale, II. c. 30. v. 31, *hier beneden*, hier op aarde.

Dan conj., voorafgegaan door anders en gevolgd door een ww., I. c. 9. v. 45, c. 24. v. 35, c. 37. v. 78, III. c. 5. v. 71, 75 enz., verkorte uitdrukking, waar wij thans zouden zeggen: (*anders*) *dan dat*, of *dan alleen dat*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 407 vlg.

Danc, afkomstig van *dinken* of *denken*, beteekent oorspronkelijk *meening* en, bij toepassing, *wil*. Vandaar de gewone spreekwijze: an sinen (minen, haren enz.) danc, I. c. 41. v. 51, II. c. 46. v. 24, c. 61. v. 50, *tegen zijn wil*, *zijns on-danks*. Zie HUYDEC. op STOKER, II. bl. 221 vlgg.

Danc hebben van iets, III. c. 15. v. 337, *ergens wil of plezier van hebben*. Zie mijn *Brief aan Dr. J.*, bl. 26 vlg. Te dancke, III. c. 3. v. 716 var., *naar den wil, naar den zin, naar genoegen*. — *Walewein*, vs. 8799:

Bede van ate ende van dranke
Waersi ghefesteert *te dancke*.

Danckelike adv., III. c. 3. v. 317, *dankbaar*.

Danckelichede, III. c. 2. v. 99, *dankbaarheid*.

Elders staat het ook in den minder gewonen zin van *hetgeen men iemand te wille of naar zijn genoegen doet, eene weldaad*. Hamburgsche HS. van 't Schaakspel, fol. 144:

Die vanden andren een ghenouchlike *dankelijchede* heeft ontfaen,
die es hem weder verbonden te zine wille te stane,

waar het bijgevoegde Latijn heeft: »*gratulationis beneficium accepit*.”

Danen adv., I. c. 15. v. 25, c. 26. v. 150, II. c. 9. v. 9 enz., *vanwaar, waar van daan*. Van danen, II. c. 5. v. 12, ook van daen (var. van dan), II. c. 45. v. 125, *van daar, daar van daan*, of (van tijd) *van toen af*.

Dar, Darstu. Zie Dorren.

Daren met den dat., IV. c. 7. v. 32, *deren*.

Daers, II. c. 61. v. 64, en daert, II. c. 28. v. 77, de 2 en 3 pers. enk. praes. conj., *deert, deret*. Daerde, II. c. 61. v. 66, *deerde*.

Darf. Zie Dorven.

Das, II. c. 9. v. 10, 66 enz., hetzelfde als *des*, gen. van *dat*, dus *daarvan*, of welke andere wijzigingen van beteekenis de gen. toelaat. Zoo, I. c. 25. v. 73,

- daarin, in dat opzigt.* Na *das*, I. c. 18. v. 105, *na dat, daarna.* Zie Gloss. op *Floris e. Blanc.*
- Dat**, achter een demonstr. of relat., I. c. 45. v. 118, I. c. 18. v. 90 enz. Vgl. Dr. BRILL, *Holl. Spraakleer*, bl. 731 vlg. Als expletivum gebruikt en gevolgd door eene omgekeerde constructie, waar het werkwoord achteraan komt, I. c. 23. v. 29, II. c. 16. v. 60, c. 36. v. 876, c. 58. v. 186.
- Dat** met den conj., I. c. 1. y. 17, c. 3. v. 37, c. 12. v. 33, c. 28. v. 23, III. c. 23. v. 81, aan het hoofd van een conditionelen zin, *gesteld dat.* Zie *Minnen Loep*, Gloss. en Dr. BRILL, t. a. pl. bl. 750 vlg.; doch de pll. uit den *L. Sp.* (I. c. 17. v. 4 en c. 26. v. 148), daar aang., behooren hier niet toe. In de eerste is de lezing (van I. en H.) *daer* te verkiezen; de tweede verklare men naar hetgeen ik in mijn *Brief aan Dr. J.*, bl. 17 vlg. heb aangemerkt.
- De**, voor een comparatief, de minder, I. c. 13. v. 42, *te minder.* Eng. *the less.* Zie Dr. BRILL, t. a. pl. bl. 705. De door mij voorgestelde verandering in *te* was onnoodig.
- Ded**uut, II. c. 57. v. 28, eig. *vermaak*, hier, in sterkere opvatting, *geluk, zaligheid.* Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 76 vlg. Het is 't Fr. *déduit*, van 't Lat. *deducere*, afleiden.
- Deemster** adj., II. c. 36. v. 1352, *duister.*
- Deemsterheit**, —ede, I. c. 13. v. 6, 102, c. 14. v. 49, II. c. 36. v. 1356, 1374, 1674, 1678, 1687 enz., *duisternis.* Zie de *Taalk. Mengel.* van CLIGNETT en STEENWINKEL, bl. 176—184 en mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 72 vlg.

Dey, I. c. 2. v. 60 var., *het ei*.

Decrete ende decretale, III. c. 14. v. 17, de gezamenlijke stof van het kanoniek of kerkelijk regt. *Litterae decretales* noemde men de besluiten, uitwijzingen of beslissingen, door den Paus in twijfelachtige gevallen gegeven. Bekend is de verzameling daarvan, ten jare 1150 door GRATIANUS voltooid en doorgaans *Decretum Gratiani* geheeten, welke, vereenigd met vier latere verzamelingen, het *Corpus juris canonici* uitmaakt.

Denken (dachte), III. c. 15. v. 141 enz., *uitdenken, verzinnen*.

Derf, Derven. Zie Dorven.

Dichter, —tre, III. c. 14 en c. 15 (*passim*).

Door VAN WIJN op HEELU, bl. 1 vlg. en anderen is reeds gezegd, dat *dichten* oudtijds eene andere beteekenis had dan thans, en niet meer was dan *opstellen, maken*. Een *dichter* was dus niets hooger dan wat wij *schrijver* of *auteur* noemen, zonder nog op de edele *poetrie* aanspraak te maken; zoodat zelfs hij, die in proza schreef, niettemin *dichter* heette. Maar *scriver* heette bepaaldelijk de *afschrijver*, gelijk uit III. c. 14. v. 25—34 overtuigend blijkt, waar *dichter* en *scriver* tegen elkander over worden gesteld. Zoo ook in 't slot van den in proza geschreven *Selen Troist* (zie bl. 321 aant.), waar drie personen onderscheidelijk genoemd worden:

Ind bidde alle die ghene die dit boich liesent, dat sij Got bidden vur den die dit boich *dijchte*, ind ouch vur den die dit boich *schreiff*, ind die dit boich *schrijven deide*.

In deze opvatting mogt waarheidsliefde een der

eerste pligten van een *dichter* heeten, waarop de auteur van den *Leken Sp.* dan ook sterk aandringt. HILLEGAERSBERCH, fol. 29. c. zegt er van :

Want gherechte dichters zeede
Dat is die waerheit bringhen voert.

Die geheele plaats is zeer lezenswaardig, maar te lang om hier aangehaald te worden.

Die, I. c. 2. v. 7, c. 39. v. 175, III. c. 5. v. 66, c. 10. v. 84, 213, c. 12. v. 109, c. 23. v. 90, c. 24. v. 27, in elliptische spreekwijze, welke zin men kan wedergeven, door *die* in *indien men* te veranderen. Ik heb deze merkwaardige manier van uitdrukking reeds verklaard in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* VI. 164 vlg. Bij CATS was zij nog zeer gemeenzaam.

Dieden, II. c. 51. v. 14, *willeggen*, *verklaren*; II. c. 51. v. 89, c. 52. v. 52, *beduiden*, *betekenen*; IV. c. 10. v. 36 var., hetzelfde, in de gewijzigde opvatting van *invloed hebben*, *iets uitwerken*. Zie *Bedieden*.

Diefte, I. c. 28. v. 14, c. 30. v. 73, III. c. 2. v. 68, c. 16. v. 54, *diefstal*.

Dien, **Dyen**, I. c. 25. v. 27, c. 44. v. 85, III. c. 10. v. 276, c. 26. v. 115, Imperf. *dijde*, Prol. v. 85, II. c. 7. v. 135, c. 50. v. 7, Part. *ghedijt*, II. c. 3. v. 57, *groeijen*, *wassen*, *toenemen*, thans *gedijen*. Ter wijsheit *dyen*, II. c. 23. v. 24 var., te Gods eren *dien*, III. c. 9. v. 25, *opgroeijen (tot)*. Zie *Ghedien*.

I. c. 16. v. 47 is *Dien* (zie de var.) de ware lezing, die door mij in den tekst had moeten op-

genomen worden. *Dienen* is onzin, ten ware men het als frequentatief kon opvatten, hetgeen ik niet geloof.

Dier, *duur*. Dier tijt, I. c. 10. v. 67, c. 46. v. 103, *dure tijd, duurte van levensmiddelen*.

Dier, I. c. 21. v. 78, c. 31. v. 23, c. 47. v. 76 enz., *kostbaar*.

Dierbaer, II. c. 45. v. 208, hetzelfde.

Dierne (var. deerne), II. c. 6. v. 118, c. 7. v. 100, *dienaresse*. Deernekin, II. c. 7. v. 112, het dimin. Zie de aant. op MAERLANT, *Sp. Hist. D.* III. bl. 341. Schijnbaar geeft deze oude betekenis des woords een steun aan het gevoelen van hen, die *deerne* als eene zamentrekking van *diennerinne* beschouwen. Zie KIL., de aang. aant. op MAERLANT, het *Taalk. Mag.* III. 296, enz. Ik zeg schijnbaar, want hoe ligt de oorspronkelijke betekenis van *puella* in die van *ancilla* kon overgaan, springt bij de vergelijking van *maagd* en *meid* terstond in het oog. Inderdaad zou eene dergelijke zamentrekking met alle klankwetten in openbaren strijd zijn. GRAFF (IV. 90) wist zich dan ook voor zulk eene verklaring te hoeden, doch brengt niettemin *diorna* tot denzelfden stam *deo, dio* (slaaf), van welken, langs een anderen weg, *dionón* (dienen) afkomt. Doch, ondanks het gezag van GRAFF, kan ik mij met deze etymologie even weinig vereenigen, als met de overige gissingen, in het *Taalk. Mag.* III. 44 vlgg. en elders te berde gebracht. Reeds in 't Sanskrit heette een meisje *taruná* (van 't adj. *taruna* d. i. jong. Zie BOPP, *Gloss. Sanscr.* ed. 1847, p. 151); en ik twijfel niet, of het is

ditzelfde woord, dat in allerlei vormverwisselingen in alle Duitsche talen voortleeft, en het minst verbasterd in het Zweedsche *tårna* verschijnt, waar toch wel niet aan *tjenarinna* (van *tjena*, dienen) gedacht kan worden.

Diet o., I. c. 34. v. 68, c. 39. v. 46, II. c. 36. v. 684, c. 46. v. 4, c. 48. v. 766, *volk*. Zie HUYDEC. op STROKE, II. bl. 314 vlg.

Dietsch, III. c. 15. v. 52 enz., *Hollandsch*, *Nederlandsch*, de toenmalige benaming onzer moedertaal.

Dicke adv., I. c. 26. v. 37, c. 27. v. 91 enz., *dikwijls*.

Dickent adv., I. c. 39. v. 23, II. c. 48. v. 1125 var. enz., hetzelfde. Deze vorm komt alleen in I. voor.

Dicst adv., III. c. 13. v. 20, superl. van *dicke*, *meestentijds*, *meestal*.

Dinghebanc (ook *dingbanc*, *dincbanc*) v., II. c. 36. v. 659, 2092, III. c. 23. v. 172, *regtbank*. Van

Dinghen, II. c. 36. v. 140, *vierschaar houden*, *regtspreken*; II. c. 38. v. 75, III. c. 3. v. 948, *een regtsgeding voeren*.

Disendach, I. c. 10. v. 28 var., *Dingsdag*.

Dit noch dat, I. c. 5. v. 4 enz., *in het geheel niet*.

Do adv., II. c. 11. v. 13, c. 25. v. 29, c. 26. v. 1 enz., (*doe*), *toen*.

Doch, Imperat. van *doen*, II. c. 36. v. 504, 1709, 1732, 1976, *doe*. Zie *Taalk. Mag.* IV. 691 vlg., DE JAGER, *Verscheid.* bl. 198, enz.

Doder, I. c. 11. v. 15, *dojer* (van een ei).

Doehdachticheit, III. c. 5. v. 43 var., hetzelfde als **Doghentheit**. Zie aldaar.

Doekeren, II. c. 11. v. 20, meervoud van doec, *doeken*. Zoo ook in den straks aang. *Selen Troist*, I. cap. 122:

Ind die vrouwen giengen dar zo dem bijlden mit *doicheren*, ind wuschden ir den sweys aff.

Maar de Hoogd. *Leken Sp.* heeft (te onzer pl.) *doechen*.

Doeme, —en v., I. c. 29. v. 71, *schande*, eig. *oorzaak of grond van verdoemenis*.

Doemen, Domen, I. c. 18. v. 102, II. Prol. v. 54, c. 36. v. 307, 310 enz., *oordeelen, vonnissen*.

Doemsdach, —aghe m., I. c. 18. v. 83 enz. *oordeelsdag*.

Doen, in de spreekwijze: en dade (ook en daet, vooral in de var.), I. c. 6. v. 9, c. 7. v. 72, c. 8. v. 23, c. 9. v. 5, c. 16. v. 41, c. 21. v. 19, 76 enz., of en hadde (of hadt) ghedaen, III. c. 3. v. 378, c. 15. v. 320, c. 23. v. 122, eig. *zoo het niet deed, tenzij het gedaan had*, gewone adversative spreekwijze, voor welke wij thans het voorzetsel *zonder* gebruiken.

Doen, in de vraag: wat doedi? II. c. 9. v. 95, *hoe vaart gij?* wat ic dede, IV. c. 11. v. 30, *hoe ik voer*. Vgl. het Lat. *quid agis?* Eng. *how do you do?*

Doerliden, II. c. 18. v. 90 var., Imperf. doore leden, II. c. 28. v. 5, *doorgaan, passeren*. Zie Liden.

Doghen trans., I. c. 6. v. 44, c. 12. v. 41, 50 enz., *lijden*.

Doghen intr., III. c. 15. v. 42, *deugen*. Dooch

(var. ook *doech*), I. c. 10. v. 8, II. c. 51. v. 26, III. c. 2. v. 171, 183, c. 5. v. 27, c. 17. v. 73, IV. c. 12. v. 30, derde pers. enk. praes., *deugt*; *doghen*, III. c. 4. v. 388, id. meerv., *deugen*. *Dochte*, I. c. 2. v. 43, II. c. 8. v. 5, c. 23. v. 29, c. 31. v. 19, c. 57. v. 39, III. c. 14. v. 25, 29, c. 18. v. 7, Imperf., *deugde*. In vele dezer plaatsen heeft *deugen* meer bepaald de kracht van *waarde hebben*, *iets beduiden*.

Over de spreekwijze: die daer van enen haer toe *dochte*, I. c. 2. v. 43, zie bij *Haer*.

Het imperf. *docht* voor *deugde* is in de gewone spreektaal nog hier en daar in zwang. Het is analoog met *mogt* (*mocht*) van *mogen* (*meugen*).

De eenvoudige vervoeging van dit ww., dat bij onze ouden schier op elke bladzijde voorkomt, bleef voor de Proff. MEIJER en LULOFS zoodanig een raadsel, dat zij een bekend verbum voor een ongehoord substantief aanzagen, terwijl de laatste vier regels lager nog in de beteekenis mistastte. Doch die fout is reeds door den Heer DE JAGER verbeterd (*Nalezing* enz. bl. 22 vlg.).

Doghentheit, III. c. 5. v. 43, eig. *de hoedanigheid van iets te deugen*, vandaar *waarde*, *deugdelijkheid*. Het oppos. *ondeugendheid* is nog in volle gebruik, schoon in eenigzins gewijzigde opvatting.

Doghet (var. *doeght*) v., I. Prol. v. 24, 45, c. 2. v. 15 enz., *deugd*. Bij uitbreiding ook (even als het Fr. *vertu*) in den zin van *weldoende kracht*, *weldadige invloed*, als I. c. 9. v. 5. *Deugd doen* voor *weldoen*, *weldaden bewijzen* is van elders

bekend, en vandaar de spreekwijze: (daer an) sijns selfs doeght doen, III. c. 9. v. 116, (*daarmede*) *in zijn eigen belang handelen*.

Domen. Zie Doemen.

Dommen (var. dummen), III. c. 15. v. 162, *dom of dwaas zijn*.

Door praep., I. c. 14. v. 37, c. 37. v. 43, c. 46. v. 153, II. c. 14. v. 82, III. c. 22. v. 33, c. 23. v. 202, 227 var. enz., *om, ten gevalle of om den wille van*. Zie Gloss. op *Floris e. Blanc.* (Dor) en de ald. aang.

Door al dat met den indic., II. c. 38. v. 22, c. 48. v. 723, met den conj., II. c. 23. v. 50, *of-schoon, hoezeer ook*. In *Floris e. Blanc.* 3709 verklaart HOFFMANN het onjuist door *wegen alles dessen*. Nog hoort men in denzelfden zin van 't Fr. *quoique* soms met *al dat* gebruiken.

Dooreliden. Zie Doerliden.

Doorentoor, II. c. 9. v. 6, contr. uit door ende door. — Doorentoor aetrike, *over de geheele aarde heen*. Zie HUYDEC. op STOKER, II. bl. 182, enz.

Doot hebben (iemand), II. c. 46. v. 85, gewone spreekwijze, niet geheel hetzelfde als *gedood hebben*, maar veeleer ziende op het gelukken van den wensch naar iemands dood. Nog heden zegt men: »*hij heeft den vijand dood*,» als iemand er eindelijk in geslaagd is, zijn vijand te doen sneven. Maar vroeger was die uitdrukking meer algemeen in gebruik. *Ferguut*, 3620, 3849 enz.

Dore subst. m., III. c. 25. v. 144, *dwaas*. In II. c. 52. v. 42, met het bijdenkbeeld van *ligtzinnig, slecht*.

Dore subst. v., II. c. 36. v. 845, c. 48. v. 20 enz., *deur*.

Dorper, Dorpre, III. c. 5. v. 40, 56 enz., eig. *dorpsbewoner*, vandaar *een gering, onaanzienlijk mensch*. Nog sterker is de overgang van beteekenis in

Dorperheit, III. c. 2. v. 106, *slechtheid, snoodheid*.

Dorperlijk, —*ike* adv., I. c. 41. v. 100 var., *dom, dwaselijk*. Als adj., III. c. 3. v. 102, *slecht, snood*.

Dorpman, III. c. 26. v. 194, *dorpsbewoner*.

Dorren, IV. c. 2. v. 92, c. 5. v. 33, 52, *durven*.

Praes. ic dar, II. c. 20. v. 63, *ik durf*. Imperf.

dorstu, II. c. 36. v. 1757, *dorst gij* (enkelv.).

De lezing der var. (darstu) is hier misplaatst; het zou een praes. zijn.

In verschillende Gloss. (van WILLEMS, BLOMMAERT, CLARISSE, JONCKBLOET, LEENDERTZ enz.) vindt men *darren* of ook wel *derren* als ww. opgegeven. Ten onregte; het ww. was nooit anders dan *dorren*; *dar* (bij klankverwisseling *der*) is de tegenw. tijd met de vocaal van 't Imperf., zoo als de regel bij hulpwerkwoorden eischt (*ik kan, zal, mag* enz.). Zie ook bij *Bederven, Dorven, Gans, Jonnen, Onnen* enz. Bij HOOFD en zijne tijdgenooten, 't is waar, is *darren* als Infin. zeer gewoon, doch even verkeerd, als thans *kannen* en *maggen* in de dagelijksche spreektaal; een bewijs te meer, hoe de fijnheid en zuiverheid der oude taal reeds in de 17^e eeuw aan 't versterven waren.

Dorven (3. p. praes. enk. *darf*, ook *derf*), I. c. 37. v. 133, II. c. 10. v. 34, III. c. 12. v. 58 var., c. 13. v. 64 enz.; Praes. meerv. *wi dorven*,

(var. derven), I. c. 27. v. 80, si dorven, III. c. 10. v. 78; Imperf. dorfte (var. dorste), I. c. 35. v. 41, *behoeven, noodig hebben*.

Over den zin van III. c. 12. v. 58 var., zie bij **B**ederven.

Draghen, in de uitdrukking: doe droech hem also die zin, II. c. 5. v. 40, c. 36. v. 1092, *toen kwamen zij tot dit besluit*. Over een draghen. Zie **O**.

Dranc, I. c. 23. v. 128 enz., Imp. van drinken, *dronk*.

Drievoudicheit, —ede, I. c. 3. v. 20, II. c. 39. v. 216 enz., *drievuldigheid, drieëenheid*.

Drochte (in den tekst verkeerdelijk o., doch in de var. I. H. te regt m.), I. c. 29. v. 43, *heer*. De oude vorm was *drochtijn*, die allengs in *drochten*, *drochte* verliep. *Caerl ende Elegast*, vs. 53:

Ay! hemelsche *drochtijn*!
Wat node soude mi sijn
Te stelen? ic ben so rike.

Zie **HOFFMANN** ald. bl. 52. *Leven van St. Amand*, I. 3453 (er wordt van een »viand van der hellen» gesproken):

Daer naer sprac hi, die helsche *drochten*:
Ghi goede lieden, dese quale
Comt hu van den kerstinen altemale.

d. i. de helsche heer, de heer der helle. Maar **BLOMMAERT** (in Gloss.) maakt er, op den klank af, een »*bedrieger*» van, »die met *bedrog* omgaet, doch hier in den zin van *helgedrocht*;" eene verklaring, die, op de beide andere plaatsen toegepast, tot heiligschennis leiden zou.

Drochtijn is een zeer oud woord, in het Oud-Hoogd. doorgaans *truhtin* luidende en steeds in den zin van *heer*, gewoonlijk in godsdienstige opvatting, gebezigd. Zie GRAFF, V. 517—519 en vgl. Prof. CLARISSE in *Taalk. Mag.* IV. 230 vlg., die verschillende losse gissingen omtrent de afleiding vermeldt. De ware etymologie staat echter bij GRAFF en andere Duitsche taalkenners reeds vast: het is van *truht* (contubernium, familia), en beteekent dus eig. *heer des huizes*. — *Drost* of *drossaard*, door sommigen met *drochten* vergeleken, is een geheel ander woord. Zie *Drossate*. *Droef*, —ve adj., II. c. 36. v. 1482, c. 48. v. 345, *bedroefd*. *Droeven* intr., I. c. 24. v. 20, II. c. 17. v. 13, c. 55. v. 59 enz., *bedroefd zijn*. *Drossate* m., II. c. 49. v. 90, in de oorspronkelijke beteekenis, *tafelmeester*, Hoogd. *truchsess*, Middel-Latijn *dapifer*, een der hooge ambten aan het keizerlijke hof, het attribuut van den keurvorst van de Paltz. In dien zin wordt *drossate* ook gebruikt in den *Floris e. Blanc.* (zie Gloss.), ofschoon daar van een ander hof sprake is; en vandaar ook de naam van *Keye den drossate*, dien ridder aan het hof van ARTUR gegeven (*Ferg.* 2829, 4965).

Later echter, toen de oorspronkelijke beteekenis der hooge hofambten allengs verloren ging, toen de *maarschalk* (stalmeester) een opperkrijgsbevelhebber werd, veranderde ook het ambt van den *drossaat*, en allengs ging die naam over op den

landvoogd of *stedehouder*, die uit naam en vanwege den opperheer een gewest bestuurde. Zoo in *der Ystorien Bloeme*, fol. 17. d.:

Doen quam daer ant lant mettien
Sconinx *drossate* Abbanes
Van Indien, des sijt gewes.

En later (fol. 23. d.) leest men van: »sconinx *drossate* van Babilonia” (zie ook drie pll. bij VELTHEM, bl. 62); eene beteekenis, die nog in ons verbasterd *drossaard* en *drost* flauwelijk voortleeft.

Straks lag eene nadere wijziging voor de hand: en al wie uit naam van zijn heer eenig hem toevertrouwd goed bestuurde, werd nu *drossate* geheeten. In dien zin versta men I. c. 19. v. 6, 15, 23, alsmede de pll. in het Gloss. op de *D. Doctr.* vermeld, en niet anders is het in 't *Leven van Jezus*, c. 150, waar Prof. MEIJER (bl. 342) het te regt door *rentmeester* verklaart.

Wat de afleiding betreft, lang is die een raadsel gebleven, zoodat zelfs ADELUNG, na het opnoemen van een aantal gissingen, schier wanhoopte of zij ooit zou kunnen opgespoord worden. Thans echter denkt men er vrij eenstemmig over. Op het spoor van *discophorus*, *dapifer*, zoo als het Ohd. *truhsazo* in oude glossen vertaald wordt, acht men het zamengesteld uit *truh*, bak, diepe schotel (ons *trog*) en *sazjan*, zetten, zoodat het dan letterlijk *trogzetter* of *schotelzetter* zijn zal (GRAFF, V. 511 en VI. 304 vlg.). Inderdaad was het de post van den *truchsess*, bij feestelijke gelegenheden den eersten schotel op 's keizers tafel te zetten. Som-

migen evenwel (als HOFFMANN in Gl. op *Fl. e. Bl.*) zijn hiermede niet voldaan. Welligt zou men, niet *truh-sazo*, maar *truhs-azo* kunnen afdeelen, en dan aan ons *torschen*, dragen, en *ate*, spijs (Ohd. az. GRAFF, I. 528) denken, als ware het *torsch-ate*, etendrager, dus letterlijk *dapifer*.

Druust v., II. c. 36. v. 587, *aandrang, geweld.*

Met eenre —, *met ééne drift, als uit éénen mond.*

Zie HUYDEC. op STOKÉ, III. bl. 110 vlg.

Dubbeleren (ghedubbeleert), I. c. 18. v. 114, *verdubbelen.* Fr. *doubler.*

Ducht m., IV. c. 5. v. 35, *vrees.* Vgl. *duchten.* *Walewein*, 9291, enz. STOKÉ gebruikt het nu eens m. (IX. 792), dan eens v. (III. 418).

Dullike adv., III. c. 3. v. 429, *zot, dwaselijk.*

Duren intr., I. c. 15. v. 12, II. c. 41. v. 155, *duurzaam verblijven.* Daer in *duren*, III. c. 3. v. 1114, *er bij blijven, er in volharden.* Daer op *duren*, I. c. 2. v. 83, *er op aanhouden, er voortdurend over nadenken.*

Dusghedaen (var. *dusdaen*), I. c. 14. v. 12 enz., ook aldus *ghedaen*, II. c. 36. v. 1731 enz., *dusdanig.*

Duust, I. c. 33. v. 98, c. 37. v. 85, II. c. 48. v. 5, c. 54. v. 43, III. c. 23. v. 118, IV. c. 1. v. 21 enz. (allen in var. I.), *duizend.*

Duvelheit, III. c. 27. v. 41, *duivelachtigheid, duivelsch gedrag.*

Dwaen, I. c. 39. v. 162, II. c. 9. v. 61, c. 19. v. 108, c. 48. v. 231, c. 51. v. 171, c. 57. v. 88, III. c. 4. v. 108, Imperf. *dwoech*, II. c. 19.

v. 104, c. 36. v. 650, 830, Part. ghedwegen, II. c. 57. v. 91 var., *wasschen*. Of dwaen, I. c. 23. v. 90, IV. c. 1. v. 35, ofdwaen, II. c. 16. v. 52, *afwasschen*. Zie HUYDEC. op STOKKE, III. bl. 178 vlgg., enz.

Dwoech. Zie Dwaen.

E.

Echt adv., I. c. 9. v. 81, c. 30. v. 69, II. c. 5. v. 75, 84, c. 24. v. 27 enz., *wederom*, *andermaal*. Elders gewoonlijk in den zin van *daarna*, doch hier, bij kleine uitbreiding, *daarna nog eens*.

Echter (var. echt), I. c. 30. v. 69 var., II. c. 22. v. 1, c. 24. v. 1, c. 31. v. 1, hetzelfde.

Edt. Zie Et.

Eechrenen (var. eechghenen), I. c. 26. v. 105, *eigenen*, *toëigenen*.

Eeghde, II. c. 29. v. 3, *egge*.

Eeghden ww. (tekst egghen), III. c. 26. v. 133 var., *eggen*.

Eemperlike. Zie Eenpaerlike.

Een, III. c. 27. Titel. var., *iemand*.

Eenparlijc adv., III. c. 4. v. 330, *eenparig*, naar de tegenwoordige beteekenis, maar doorgaans

Eenpaerlike of Eemperlike, I. c. 29. v. 117, II. c. 17. v. 35, 175, *aanhoudend*, *voortdurend*.

Fragm. van *Barl. en Jos.* (*Taalk. Mag.* IV. 21),

I. vs. 13, wordt gesproken van twee muizen,

Die sboemkens, daer hi op sit,
Wortel *eenpaerlike* knaghen gaen.

Walewein, vs. 9924:

Waleweine hi lettel spaert,
Maer *eenparlike* sonder faelgen
Slouch hi up Waleweine.

Leven van St. Amand, I. 432:

Ende ghi waert conijnc van hemelryke
Oynt ende sult bliven *eenpaerlike*.

En II. 1198:

Maer Amand bleef *eenpaerlike*
Meersende in aelmoesenen voort an.

BLOMMAERT (in Gloss.) verklaart het door *gestadig*, maar voegt er terstond bij: *gezamenlijk*, als ware dat zoo maar synoniem. Het eerste is juist, het tweede valsch.

Zie ook *Vanden houte*, vs. 458 var., en de vier pll. uit *Theophilus*, door Prof. JONCKBLOET aange-
wezen in *de Gids*, 1845, I. 68.

Eer, III. c. 4. v. 259, als voorzetsel gebruikt, *voor*.
Eer yet lanc, II. c. 36. v. 503, *eerlang*, *weldra*.
Eerachticheit, —eide, III. c. 15. v. 221, *eer-
zaamheid*, *deugd*.

Eerlijk; —ike adj., IV. c. 12. Besluit. v. 25 var.
Zie Heerlec.

Eerlijk, —ike adv., II. c. 36. v. 1134, c. 48. v.
1078, III. c. 3. v. 373, *eervol*, *met onderscheiding*.
Eerlike leven, III. c. 19. v. 59, ook eerlijk
ghedoen, III. c. 13. v. 63, *met eere*, *deftig*,
fatsoenlijk leven.

Eerne (ook eerine) adj., II. c. 36. v. 1617 var.,
c. 48. v. 1165 var., op welke beide pll. de tekst
coperen heeft, en Eernen, I. c. 41. v. 87,

koperen. Eigenlijk luidt het adj. *eerijn*, en *eerne* is eene zamentrekking van den cas. obl. *eerine*. De lezing *eernen* t. a. pl. deugt niet, want het staat daar in acc. Zij sproot voort uit het onjuiste denkbeeld, alsof het grondwoord *eern* ware. Maar het was *ere*, vanwaar regelmatig *eerijn*, *eerine*. Zie Ere.

Eersamelijk, II. c. 49. v. 18, c. 55. v. 64, *eervol*, met onderscheiding. Zie Eerlijk. Elders (III. c. 26. v. 7, 14, 27, 72 en passim) staat het in de hedendaagsche beteekenis.

Eersatrie. Zie Arsatrie.

Eerselen, III. c. 3. v. 500 var. Zie Aerselen.

Eesch, eessche (var. heesch), I. c. 39. v. 163 (vgl. v. 174), III. c. 19. v. 97, *eisch*.

Eest, Eist (passim), *is het*.

Eewe, Ewe, —en v., Prol. v. 108, I. c. 31. v. 75, c. 48. v. 184, II. Begin. v. 59, Prol. v. 5, c. 38. v. 47, *wet*, in den zin van *godsdienst*. Die oude eewe, *de oude of Joodsche wet*; die nuwe eewe, *de nieuwe of Christelijke wet*, ook gezegd van den tijd, die gedurende het bestaan der Joodsche of der Christelijke godsdienst verlopen is. Zie HUYDEC., *Proeve*, I. 485, op STOKER, III. bl. 159 en *Minnen Loep*, Gloss. op Ee.

Ey. Slaen na tey, I. c. 2. v. 60, *naar het ei slaan*, een blindemansspelletje.

Eyghen adj., ook als subst., I. c. 48. v. 79, II. c. 48. v. 214, III. c. 3. v. 121, *lijfeigen*. Eyghen dienst, II. c. 48. v. 816, hetzelfde als

Eyghendoem, I. c. 45. v. 54, *lijfeigenschap*

slavernij. Zie VAN WIJN op HEELU, bl. 20 en *N. W. d. M. v. N. Lk.* III. 2. bl. 170. Het daar besprokene »zeer duistere» vers uit *Wap. Mart.* is met eene enkele komma in orde:

Die is zijns selves, niet eyghijn.

Ook de Antw. Uitg. laat de negatie *en* weg. Vreemd is het, dat ook KAUSLER (II. 621) dit niet gezien heeft. Einde o., II. c. 48. v. 1123, 1127, *achtereind*, *aars*. Het hier vermelde mirakel van St. GANGOLF wordt ook verhaald bij BUDDINGH, *Mirakel-geloof* enz. bl. 126, en daar heet het *aers*.

Eynde, Ende. Zinen eynde doen, II. c. 48. v. 532, c. 56. v. 70, *sterven*.

Eyselijc, —ike adj., I. c. 7. v. 21, c. 13. v. 58, 88, c. 17. v. 11, IV. c. 9. v. 93 (waar de var. eynselike en eyslike heeft) enz., *afschuwelijk*, *vreeselijk*. Ons *ijselijk*, als ware het van *ijs*, is eene wanspelling: tot in de 16^e eeuw was de echte schrijfwijze *eiselijk* in gebruik, eene zamentrekking van 't oude *egislich* (GRAFF, I. 104). Zie HUYDEC., *Proeve*, II. 340—344, *Taalk. Mag.* IV. 179 vlg., enz.

El, *ander*. Niement el (ook els), I. c. 32. v. 89, 91, II. c. 36. v. 888, c. 39. v. 56, c. 41. v. 62, c. 61. v. 32, *niemand anders*. Niet el, II. c. 24. v. 57, *niets anders*.

Elder. Zie Elre.

Ellende, I. c. 44. v. 41, II. c. 44. v. 351, 431, c. 48. v. 94, *ballingschap*. In dit ellende (ook elleynde, ellint), II. Prol. v. 12, c. 39. v. 243, c. 57. v. 60, III. c. 19. v. 46, *in deze*

(aardsche) *vreemdelingschap*, in dit arme leven op aarde. Zamengesteld uit *el* en *land*, dus eig. *anderlandigheid*.

Elre (var. elder, eldere) adv., II. c. 45. v. 58, III. c. 4. v. 192, *elders*. Eig. dat. fem. (*te*) *elre* (*stede*). Elder omme, I. c. 38. v. 81, *elders om*, om iets anders.

Elwaert adv., I. c. 10. v. 80, *elders heen*.

Emmer, III. c. 4. v. 207, c. 12. v. 108 enz., in allen gevalle, ten minste; III. c. 9. v. 103 enz., in allen gevalle, stellig. In soortgelijken zin wordt *immers* nog wel gebezigd.

Erdersch adj., I. c. 28. v. 29 var. (Bijl. A.), III. c. 4. v. 392 enz., *aardsch*. Een vorm, alleen in H. voorkomende, doch ook elders niet ongewoon, schoon kwalijk te verdedigen. Genoeg echter, om den twijfel van Prof. CLARISSE (*Heim. d. Heim.* bl. 440) op te lossen.

Ere, II. c. 36. v. 619 var., 1622, eig. *metaal*, maar in 't bijzonder, *koper*. Lat. *aes*, *aeris*. Zie Eerne. Het wordt ook wel met *coper* te zamen genoemd, gelijk men in 't Fr. *de cuivre et d'airain* zou zeggen. *Oud-Vl. Ged.*, II. 21. vs. 1661 (en I. 114. vs. 1597):

Daer waren ghegoten inne,
Bi meesterliken zinne,
Van copere ende van eere,
Menegherande diere.

Vgl. BILDERDIJK, *Geslachtl.* op Erts.

Erghentwaert adv., I. c. 5. v. 20, *ergens heen*.

Ernstech adj., III. c. 3. v. 1015, *naarstig*. Zie Aernst, Naerste, Neerste enz.

Erre adj., II. c. 3. v. 132, *verdrietig, treurig*;
II. c. 3. v. 191, c. 14. v. 88, c. 36. v. 294,
483, 597, c. 46. v. 31, III. c. 3. v. 672, c. 7.
v. 36 enz., *vergramd, vertoornd*.

Errescap (var. eerscip) of Erscap, II. c. 48.
v. 467, III. c. 3. v. 674, *gramschap, toorn*.

Ersatrie. Zie Arsatrie.

Erselen, III. c. 3. v. 500 var. Zie Aerselen.

Et, III. c. 26. v. 21, 126, *eet*, 3. p. enk. praes.;
I. c. 27. v. 99 (var. edt), hetzelfde, in den zin
van *verteert, verslindt*. Zoo ook *Kar. de Gr.* II. 3307.

Evel subst., II. c. 36. v. 1554, *euvel, kwaad*.

Evel adj., *kwaad*. Evele moet, II. c. 20. v. 67,
gramschap; maar II. c. 22. v. 8, naar de tegen-
woordige beteekenis, *euvelmoed*.

Evenkersten, I. c. 26. v. 10, c. 45. v. 89, III.
c. 16. v. 42, c. 20. v. 48, 55, eig. *evenchristen*,
doch, bij uitbreiding, *evenmensch, naaste*. Zie
Prof. LULOFS, *Handboek*, bl. 246.

Ewe. Zie Eewe.

F.

Fadde (var. vadde) adj., III. c. 12. v. 184, *laf-
hartig*, eig. *traag, lui*, nog *vadzig*. Vandaar
vadde cokiin, voor *lafhartige schelm* in *Limborch*
(zie Gloss.). Vgl. DE JAGER, *Verscheid.* bl. 174
vlgg., die thans niet meer ontkennen zal, dat *fadde*,
vadde, als adj. moet opgevat worden.

Faelgie (var. faelie). Zonder faelgien (of
faelgie), II. c. 18. v. 33, IV. c. 3. v. 8, *zon-
der missen, zonder mankeren*. Van

Failgieren, Failgeren of Faelgieren, II. c. 54. v. 87, 91, III. c. 12. v. 162, 163, *feilen*, *missen*, en dus *in de war raken*, *bezwijken*. Zonder failgeren, II. c. 36. v. 1905, *zonder missen*, dus *bestendig*. Vgl. *Minnen Loep*, Gloss. Feeste v., II. c. 28. v. 55, *vreugde*, *feestvreugde*. Met feesten, I. c. 26. v. 56, en met feesten groet, II. c. 58. v. 58 (vgl. v. 55), *feestelijk*, *plegtig*. III. c. 9. v. 121 staat feeste in den zin van *ongeoorloofde vreugde of mingenot*, *wellust*. Zie *Minnen Loep*, Gloss.

Feesteren intr., IV. c. 5. v. 17, *feestvieren*.

Fierter m. (var. fiertre, fiertere v.), II. c. 55. v. 71, *lijkkist*, inzonderheid van heilige personen. Van het Lat. *feretrum*. — *Brab. Yeesten*, II. 4131, waar van KAREL DEN GROOTEN gesproken wordt:

(Men) gae tote Aken in die stat,
Daer hi selve in de *fiertre* leghet.

Zie HUYDEC. op STOKES, I. bl. 60.

Fijn subst. m., I. c. 40. v. 54, II. c. 13. v. 34, c. 40. v. 100, *einde*. Lat. *finis*, Fr. *fin*.

Fijn, fine adj. Dit woord, dat bij de ouden in allerlei wijzigingen voorkomt, had tot grondbetekenis, waaruit zich alle andere laten afleiden, die van *voldoende aan de eischen zijner natuur*, dus *in zijne soort voortreffelijk*. Vandaar God fijn, Gods zone fijn, II. c. 6. v. 2, c. 36. v. 1461, of tghelofve fijn, II. c. 17. v. 169, c. 39. v. 217, *de waarachtige God of Gods zoon*, en *het ware*, *echte geloof*. Maghet fijn, II. c. 3. v. 122, c. 37. v. 11, c. 39. v. 10, ook die fine,

c. 57. v. 71 enz., *ware, echte, dus reine, onbevleete maagd*. Fijn int ghelove, I. c. 21. v. 122, c. 38. v. 28, *opregt, getrouw (echt goed)*, zonder de hatelijke beteekenis, die er thans aan verbonden is. Zoo ook, in goeden zin, mit herten fijn, III. c. 1. v. 129, c. 17. v. 7, c. 19. v. 92, c. 22. v. 14, c. 27. v. 36, *met een vroom of wel met een goed hart, met hartelijken zin*. Eindelijk, in 't algemeen, I. Prol. v. 8, c. 14. v. 5, c. 18. v. 88, c. 25. v. 42, II. c. 6. v. 109, III. c. 3. v. 1106 enz., *voortreffelijk, uitmuntend*.

Finament (var. *finement*) o., III. c. 26. v. 44, *opbrengst van geldmiddelen*. In het Middeleeuwsch Latijn werd de *compositio* in regtszaken ook *finis* of *finatio* geheeten. Daar nu (volgens het oude spreekwoord: *quand argent faut, finaison nulle*) zulk eene *finis* of *beëindiging* doorgaans met eene somme gelds gekocht werd, zoo hechte zich aan *finis* ook de beteekenis van *geldsom*, hetzij die bij de overdragt van eigendom, hetzij als boete of anderszins betaald werd; gelijk dan ook beide beteekenissen nog in het Eng. *fine* bewaard zijn. Vandaar het ww. *finare*, eene som gelds (in regten) betalen, en *finamentum* of *financia*, de aldus betaalde som («*pecunia, qua exsoluta lis finitur*»). Ziedaar dus den oorsprong van het thans zoo gebruikelijke *financien*. Zie DU CANGE, enz. Waarom berustte MÉNAGE niet in deze zoo natuurlijke verklaring, door DU CANGE met tal van plaatsen bevestigd?

Finament is dus de benaming der gelden, die de landsheer, als hoofd van het regtswezen, trekt of geniet.

Elders in 't Mnl. komt *finement* ook voor als einde, b. v. *Brab. Yeeften*, VI. 4939. Van 't oud-Fransche *finer*, *finement*. Zie LACOMBE, *Dict. du vieux langage franç.* p. 217 sq.

Foreest, II. c. 16. v. 76, *bosch*. Fr. *forêt*.

Forfeit (tekst voorfeit), I. c. 35. v. 69 var., *boete*. Eng. *forfeit*.

Fornays, —se, I. c. 20. v. 41, *fornuis*, *smeltoven*. Lat. *fornax*.

Fortse (var. *forche*), —en, I. c. 35. v. 39, II. c. 43. v. 37, *geweld*. Fr. *force*.

Froyt, I. c. 24. v. 47, en

Fruut, frute o., *ibid.* var., III. c. 18. v. 26, c. 25. v. 60, c. 26. v. 109, *fruit*, *ooft*. Lat. *fructus*.

G.

Gaden, 3. p. enk. praes. gaet (var. I. H. gaedt) met den gen., I. c. 48. v. 64, eig. *gadeslaan*, *acht geven op*, vandaar *zich bekommeren om*, *zich bekreunen over*.

Gaden (gaedde) met den dat., I. c. 4. v. 24, *gelegen komen*, *lusten*, *behagen*. — *Brab. Yeeften*, VI. 6964:

Ridende van stede te steden,
Daer hem dat *gaedde* ende vueghde
Ende tsijnre herten best ghenueghde.

Aldaar, vs. 8035:

alsoet hem ghenoeghde
Ende tsinen profite *gaedde* ende voeghde.

Zie ook *Limborch*, I. 1231, *Sacr. van Aemst.*

373, enz. Vandaar nog ons *gading* en 't adj. *gadelijk*, *galijk*, *ongalijk*, waarover HUYDEC., *Proeve*, III. 219—223 handelt.

Gaderen, Gaederen, III. c. 25. v. 112 var., c. 26. v. 186 var., *vergaderen*, *verzamelen*.

Gadoot v., IV. c. 8. v. 40, *schielijke*, *plotselijke dood*, *apoplexie*. Zie mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 86 vlg. Sedert kwam mij het woord nog voor in *Vanden levene ons heren*, vs. 791:

God, die duecht ende evel can versien,
Gaf hem de *gadoot* daer hi sat.

Over 't adj. *ga* is vooral GRAFF (IV. 129—133) na te zien.

Gaen, Ganc (van den zondvloed). Zie Rinnen.

Gaen. Mit kinde gaen, I. c. 26. v. 1, of zwaer gaen mit (kinde), III. c. 19. v. 42, *zwanger gaan*.

Gaert, II. c. 36. v. 1637, *geeselroede*, *prikkel*. *Der Ystorien Bloeme*, fol. 3. a.:

Saulus, waer omme bestu mi
Soe fel'p nochtan seggie di
Datti es al te haert
Te stridene jegen den *gaert*.

»Het is u hart de versenen tegen de prickels te slaen" (Hand. IX. 5). Zie verder mijne aant. op *Warenar*, bl. 193.

Galt. Zie Gout.

Ganc, Imperat. van gaen, II. c. 36. v. 504, 1597, 1600 enz., *ga*. Zie de aang. bij Doch.

Gans, II. c. 37. v. 97, contr. uit gan des. Van gonnen. De zin is: *gunt mij des*, of *indien mij dat gunt*. Zie Ans, Jans enz.

Gansen (ganste) trans., I. c. 37. v. 119, II. c. 11. v. 79, c. 36. v. 37, 38, 1454, 1487, *gene-*

- zen, herstellen.* Van *gans* of *gansch*, gelijk *heelen* van *heel*. Zie Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 435 en de ald. aang.
- Gapen na iets, III. c. 26. v. 84, 126, om iets, III. c. 26. v. 93, (*er naar*) *begeerig zijn, dorsten.* (Lat. *inhiare*).
- Gare m., II. c. 13. v. 59, *begeerte*, hier in de bepaalde opvatting van *ijver, aandrang*. Elders *ghere*, even als *gaarne* en *geerne*. Zie *Ghere* en *Garen* (gaerde) met den gen. of acc., II. c. 21. v. 17, c. 36. v. 1661, *begeeren*. Zie *Begaren*.
- Gat. In sinen gate trecken (var. te s. enz.), I. c. 34. v. 64, *tot zich trekken, voor zich inpalmen*.
- Gaut. Zie *Gout*.
- Geeste, in plur. geesten, I. c. 39. v. 37, II. c. 38. v. 79 var., *gebeurtenissen*, Lat. *gesta*. Die geeste, I. c. 41. v. 4 var., II. c. 36. Titel. var., *de geschiedenis, het geschiedverhaal*. Zie *Jeeste*.
- Ghebaren (ghebaerde) intr., II. c. 22. v. 73, *geraas, opschudding maken*. Eig. *zich aanstellen*, en, in verschillende opvatting, hetzelfde als *Gheberen* intr. Laten —, I. c. 6. v. 16, c. 7. v. 50, *laten begaan, zijn gang laten gaan*.
- Gheblusschen trans., II. c. 14. v. 56 var., *uitblusschen, uitdooven*, hier in den zin van *overschijnen*.
- Gheboornesse v., IV. c. 4. v. 80, *geboorte*.
- Ghebreken (ghebrac) intr., met den dat., I. c. 9. v. 45, c. 21. v. 88, 96, c. 28. v. 25, II. c. 48. v. 189 (waar men met de var. *wien* leze), *ontbreken*. Ook als onpers. ww. met den gen.: en

ghebrac nie nijts, I. c. 34. v. 15, *er ontbrak nooit nijd*, ghebrake sijns, III. c. 12. v. 159, *zoo hij ontbrak*. Hiertoe behoort ook III. c. 2. v. 139, waar de zin is: »*Van hem mankeert het nooit, of, wanneer hij door den een belasterd wordt, verdedigt hem een ander.*» Vandaar, als intr., II. c. 8. v. 49, *in gebreke blijven*, en II. c. 5. v. 80, c. 61. v. 50, *missen, feilen, mislukken*, ook, II. c. 22. v. 42, als onpers. ww. met den gen.

Ghebreken trans., I. c. 32. v. 90, III. c. 2. v. 176, *breken, verbreken*.

Ghebruken met den gen., I. c. 3. v. 14, II. c. 4. v. 69, *genieten*. — *Bediedenis van der missen*, fol. 9. a. :

Die glorie, die ewelike
Die heiligen *gebruken* in hemelrike.

Ibid. fol. 9. c. :

Dat hi ons moete geven
Na dit leven hemelrike
Ende dat *gebruken* ewelike.

In het Hamburgsche HS. van 't Schaakspel, fol. 252, wordt zelfs den lezer toegewenscht, dat hij moge: »*Gode naer volghen, hem gheliken ende eeuwelijc ghebruken.*» Men ziet tevens uit deze pll., dat het zoo juiste gebruik van den genit. reeds vroeg is verlopen.

Ghebruuc o., I. c. 21. v. 91, *genot*.

Ghebughen (gheboghen) intr. (tote hem), II. c. 36. v. 1315, (*voor hen*) *buigen*.

Ghechissen. Zie Cissen. Ik verwijs nog naar *Limborch*, VI. 1906, waar *ghesissen* intr. voor *ophouden, eindigen*, voorkomt.

Ghec.... Zie Ghek....

Ghedaecht. So out —, II. c. 5. v. 67, *zoo bedaagd, zoo oud van dagen.* — *Beatrijs*, vs. 17: »een out ghedaghet man.»

Ghedaen (als dit of dat), I. c. 3. v. 6, 16, c. 10. v. 63, II. c. 36. v. 1402 enz., (*gedaante hebbende*); *er uitziende als.* Eens ghedaen, I. c. 36. v. 26, *gelijkvormig.* Na Cristum ghedaen, II. c. 45. v. 170, *op C. gelijkende.* Vgl. bij Dusghedaen.

Ghedaghen (var. I. H. bedaghen) intr., I. c. 25. v. 83, *zich voordoen, gevonden worden, eig. opdagen.* Ook de var. *bedaghen* is in dien zin niet ongewoon. **HEELU**, vs. 5770:

Her grave

Van Luthsenborch! u es *bedaget*

Dat ghi lange hebt ghejaget.

»Voor u is opgedaagd, verschenen,» zegt **WILLEMS** te regt.

Ghedane v., I. c. 2. v. 34, 57, 65, c. 17. v. 19 enz., *gedaante.*

Ghedeghen, IV. c. 12. Besluit. v. 35, *opgegroeid*, part. van dighen, dat een andere vorm is van dien, part. ghedijt. Zie **Dien**.

Ghedichte adv., II. c. 8. v. 14, c. 34. v. 25, *digt ineen*, hier ziende op het licht, dat niet in verspreide stralen, maar in een digten stroom zich uitgoot. Elders staat het ook van digt op elkander volgende slagen, van een digten zwerm van pijlen, of van onafgebroke tranen en zuchten, enz. **Lancelot**, vs. 46008:

Doe waende die verman wesen doet,

Ende versuchte harde *gedichte.*

Zie voorts het Gloss. op *Floris e. Blanc.* — In een anderen zin leest men in *der Vrouwen heime-lijkheid*, uitg. door BLOMMAERT, vs. 1548:

Alsoe dat wijf anesiet *gedichte*.

d. i. » *van digt bij* beziet.”

Ghedien, Ghedyen, I. c. 29. v. 13, *groeyen, voortspuiten*; III. c. 4. v. 356, 382, hetzelfde als ons *gedijen* d. i. *voorspoedig zijn*. Ter wijsheit ghedien, II. c. 23. v. 24, *tot wijsheid opgroeyen*; te clericscape ghedyen, II. c. 48. v. 215, *tot den geestelijken stand geraken*. Zie Dien.

Ghedijt. Zie Dien.

Ghedinc, —nke, III. c. 3. v. 783, *gedachte*.

Van enen ghedinke, *met eene enkele gedachte*.

Ghedinkelecheit, III. c. 14. v. 10, *geheugen*.

Ghedinckenes, —nisse v., II. c. 40. v. 95, c. 44. v. 480, *gedachtenis*.

Ghedoen (ghedede), I. c. 21. v. 52, II. c. 20. v. 36, c. 32. v. 17, c. 41. v. 127, c. 46. v. 55, III. c. 4. v. 500, c. 26. v. 46, IV. c. 10. v. 83, *doen*. Eerlijc ghedoen, zie E.

Ghedoochlike adv., II. c. 28. v. 57, *gedwee*.

Ghedout o., III. c. 3. v. 564 var., *geduld*. Zie *Limborch*, Gloss. op Ghedoude (cas. obl.) en Onghedout.

Ghedraghen trans., II. c. 31. v. 58 var., *verdragen*.

Gheduren intr., I. c. 15. v. 12 var., *duurzaam verblijven*; III. c. 15. v. 339, *het uithouden, volharden*. Zie Duren.

Ghedwade adj., III. c. 10. v. 169, hetzelfde als *gedwee*, dat uit dezen oorspronkelijken vorm des

woords bij zamentrekking ontstaan is. Den tusschen-
vorm *ghedwaey* vermeldt KIL., en zoo leest men:
»so *ghedwa* als een schaep” in de *Spreuken* enz.
uitg. door Prof. MEIJER, bl. 80. Reeds het Ohd.
kende het adj. *giduadi*, in eene oude glosse door
modestus vertaald, door GRAFF (V. 268) met een
twijfelend vraagteken opgenomen, maar thans door
ons *ghedwade* volkomen bevestigd. De afleiding
is onzeker, vooral zoolang het Ohd. ww. *dwadjan*
nog duister blijft; doch dit althans staat vast, dat
de vele gissingen, hier te lande omtrent de etymo-
logie van *gedwee* geopperd, voor den ouden vorm
ghedwade als kaf verstuiven.

Ghedwas maken, IV. Begin. v. 26, tot *dwaas-
heid, te schande maken, aantoonen dat iets leu-
genachtig en valsch is.* Vgl. IV. c. 8. v. 13—17.
Ofschoon BILDERDIJK (*Verscheid.* I. 164) het door
te niet doen verklaart, en er bij aanteekent: »het
is niet, als men zou mogen meenen, van *dwaas*,
maar van *dwaën*, dat is *wegvagen, afwisschen,*”
zoo is het niettemin wel stellig van *dwaas*, en
heeft met *dwaen* niets te maken. *Ghedwas* voor
dwaasheid, zotte praat of ijdel droombeeld, is ge-
noeg bekend. *Brab. Yeesten*, II. 1554:

Dits al loghene ende *ghedwas*.

Der Ystorien Bloeme, fol. 24. b.:

Dunket mi seker ende goet,
So salicker ane keren minen moet;
Ende ic saelt laten, eest *ghedwas*.

Doch waartoe meer voorbeelden? Voldoende is het
te verwijzen naar Prof. MEIJER op het *Leven van*

Jezus, bl. 329 vlg. en naar de Gloss. op *Hor. Belg.* VI, *Limborch* en *Minnen Loep*.

Ghedwegen. Zie *Dwaen*.

Gheerde (tekst scherde, var. screde), II. c. 47. v. 78 var.; *schrede*, als lengtemaat. In dien zin is het woord mij elders nog niet voorgekomen, maar het hangt noodwendig te zamen met het ww. *gerden*, ook *gerdebeenen*, d. i. *schrijden*, met de *beenen vaneen staan*. Zie DE JAGER, *Handl. tot den Staten-Bijbel*, bl. 43 vlg.

Gheert, II. c. 44. v. 180, c. 48. v. 98, III. c. 5. v. 41, c. 8. v. 21, c. 10. v. 99, c. 23. v. 140 var., contr. uit *geëerd*.

Gheescht, III. c. 4. v. 514, *geëischt*, in den zin van *ontboden*, *opgeroepen*. Zie *Heeschen*.

Ghegaden. Manlike —, I. c. 42. v. 11, *teelballen*, *klooten (testiculi)*. — *Rose*, vs. 5274:

Doe Saturnus coninc was,
Dien Jupiter beede gader
Af sneet, al was hi sijn vader,
Sine *ghegade*, al deet hem wee.

Vs. 8229 (er wordt van PIETER ABAILARD gesproken):

Daer na quam een ongheval
Daer meester Pires zeere of qual,
Want hem worden hi waerheden
Sine *ghegaden* af ghesneden
Up eenen nacht te Parijs,
Doe wart hi moenc tSente Denijs.

En vs. 6447 gewaagt de dichter van:

den vede ende cullen ende *gegaden*.
Dat sijn dinghen, die staen 'in staden
Der naturen cracht te ontiane.

Zie ook vs. 6623, enz. In de *Heimelijkheden van Man en Vrouw* (meermalen aang. door Prof. CLA-

RISSE op de *Natuurkunde*, enz.) komt het woord ontelbare malen voor, en o. a. vs. 601 vlgg. eene beschrijving, die omtrent de beteekenis geen twijfel overlaat, maar te uitvoerig is om hier aangehaald te worden. Dat de auteur ook (vs. 583 en elders) van vrouwelijke *gegaden* spreekt, zal wel eene anatomische vergissing zijn.

De vermelde beteekenis des woords is echter niet de oudste en echte: zij is afgeleid. Oorspronkelijk één met *gade*, waaraan het voorvoegsel *ge-* de nadere kracht van *te zamen* bijzet, duidt het in den grond datgene aan, wat wij thans *wedergade* heeten. Zoo leest men b. v. in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* V. 2. bl. 74:

Wijnbrauwen bruin zonder *gegade*.

Gegaden zijn dus eigenlijk de ballen, als wedergaden van elkander (*les pendants*).

Ghegripen (ghegreep), II. c. 36. v. 1744 var., 2041, III. c. 16. v. 88 var., *aangrijpen*.

Gehat adj., met den dat., I. c. 24. v. 24, II. c. 31. v. 68, c. 40. v. 80 var., III. c. 23. v. 191, *vijandig*. Het staat tot *haten*, als *ghedwas* tot *dwasen* enz. Elders geldt het ook wel voor het part. *gehaat*. Zie *D. Doctr. Gloss.*, DE JAGER, *Verscheid.* bl. 294, enz. Vgl. ook Hat.

Gehaven (var. gheheven), part. van heffen, II. c. 23. v. 52 var., c. 36. v. 1156, *geheven*.

Ghehebben, I. c. 16. v. 50, *hebben*, *bezitten*.

Gheheelt, I. c. 19. v. 80, *tot één geheel vereenigd*. Hiertoe behoort de plaats uit den *Claren Spieghel* enz., aang. in de *Fragment-Woordenlijst der M. v.*

N. Lk. bl. 80, waar gesproken wordt van een bebloed kleet, dat, droog geworden, »aan 't lijf is aangebakken ende *geheylt.*»

Gheheert, III. c. 23. v. 140 var., *geëerd.*

Ghehelen, III. c. 4. v. 276, *helen, verzwijgen.*

Ghehelpen (var. ghehulpen), II. c. 41. v. 174, c. 59. v. 98, *helpen.*

Ghehinc o., I. c. 7. v. 85, c. 18. v. 64, II. c. 1. v. 113, *toestemming, verlof, wil.* Der naturen ghehinc, II. c. 4. v. 30, c. 7. v. 78, *hetgeen de natuur toelaat, de natuurlijke gang van zaken.* Zijn ghehinc, II. c. 37. v. 21, *al wat hij wilde,* en, bij uitbreiding, I. c. 48. v. 107, *hetgeen hij wilde en dan ook vermogt uit te werken.* Zoo ook, II. c. 36. v. 1757, in dijn ghehinc, *in uwen wil, in uw raadsbesluit* (eig. »hoe dorst gij te gehengen, hoe kondt gij het van u verkrijgen, te" enz.). Vandaar eindelijk, I. c. 19. v. 86, II. c. 44. v. 418, (sijn) ghehinc doen tot iets, *iets toelaten, of liever, door zijnen wil tot stand brengen.* Van

Ghehinghen (part. ghehingt) met den dat., I. c. 7. v. 77, c. 30. v. 31, c. 35. v. 13, II. c. 36. v. 1347, *gehengen, toestaan;* I. c. 48. v. 151, *willen, goedvinden, besluiten.*

Ggehoren (ghehoirde) met den acc., I. c. 22. v. 53 var., (*naar iemand*) *hooren, (naar zijn raad) luisteren.* Vgl. *gehoorzaam.*

Ggehouden trans., III. c. 20. v. 79 var., *houden, nakomen;* II. c. 36. v. 1563, *tegenhouden.* Hem ggehouden, I. c. 40. v. 32, *zich inhouden, zich bedwingen.*

Ghehout. Na desen ghehoude, I. c. 10. v. 37, *op deze wijze, naar deze schikking*. Van houden in den zin van *zich voordoen*, Lat. *sese habere*, vanwaar ook *houding*. *Ghehout* is dus zooveel als *gesteldheid*.

Gheins. Zie Haer.

Gheit, 3. p. enk. praes. van gaen, III. c. 10. v. 114, *gaat*.

Ghejonnen (hem des), I. c. 46. v. 6 var., *gunnen*. Zie Jonnen.

Ghekeren trans., I. c. 35. v. 22, *keeren, te keer gaan*.

Ghecreet. Zie Creten.

Ghecrighen (ghecreech), III. c. 2. v. 132 var., *krijgen, verkrijgen*; II. c. 36. v. 1039, (*iemand tot iets*) *krijgen, overhalen*.

Ghecrijsch (van tanden) o., I. c. 13. v. 10, 96, *gekners*.

Ghecrisel, I. c. 13. v. 10 var., hetzelfde.

Ghecrite o., I. c. 14. v. 43, *gekrijt, gekrijsch*.

Ghelaeschvensteren, II. c. 51. v. 69 var., *glazen vensteren*, gelijk de tekst heeft. *Ghelas* voor *glas* was destijds de gewone vorm, en bleef nog tot in de 17^e eeuw in gebruik.

Ghelaet, —ate, *uiterlijk voorkomen*. Met ghelate, II. c. 59. v. 89, ook met ghelaten, II. c. 28. v. 38, 87, *met uiterlijke teekenen, door houding en manieren uitgedrukt*. In ghelate, III. c. 12. v. 100, *in houding en manieren*. Van wijflijken ghelate, III. c. 4. v. 475, *die zich verwijfd aanstellen*. Van het ww. (zich) gelaten, d. i. *zich voordoen, zich aanstellen*, dat, van elders genoeg bekend, ook III. c. 4. v. 217, 223,

464 enz. voorkomt. WEILAND leidt *gelaat*, in den hedendaagschen zin, van *glad* af. Had hij Mnl. verstaan, dan had hij die fraaijgheid, met zoovele andere, voor zich gehouden.

Ghelaten intr., II. c. 56. v. 12, *nalaten, zich bedwingen (van iets)*.

Ghelegghen (van gramschap), III. c. 4. v. 428, *bedaard*. Eig. van den wind, die is gaan liggen, zoo als men zegt.

Gheleren trans., II. c. 23. v. 31, *leeren, onderwijzen*.

Ghelesen, IV. c. 12. v. 17, *lezen*. Vgl. bij Lesse.

Gheliden (den tijd), II. c. 41. v. 42, *doorbrengen, passeren*. Zie Liden. De var. gheleeden levert geen zin op.

Ghelieven intr., met den dat., III. c. 3. v. 12, *lief zijn, behagen*.

Gheligghen (ghelach), I. c. 38. v. 80, van een datum gesproken, waar wij thans *invallen* bezigen. Desgelijks, II. c. 3. v. 158, c. 7. v. 140 var., c. 39. v. 114, 206, »opten achtenden dach, die in December *ghelach*'' enz., d. i. *op den achtsten dier maand*, enz. Zie Ligghen.

Gheligghen (ghelach), in de spreekwijze: dat aen Cristum vele ghelach, II. c. 36. v. 1226, *dat aen C. veel gelegen was*. Zoo ook: het ghelach (hem) daer aen, II. c. 8. v. 60, c. 46. v. 87, c. 47. v. 46, *het was (hem) daaraan gelegen, het was er (voor hem) aan verbonden*. Zie Ligghen.

Gheligghen (ghelach) van een kind, II. c. 10. v. 74, 98, *verlossen, bevallen*. Zie Ligghen.

Ghelijc adv., met den dat. gebruikt, volgens de bestendige gewoonte der ouden, die echter tot heden toe door niemand opgemerkt is, I. c. 2. v. 62, c. 3. v. 12, II. c. 17. v. 106, c. 36. v. 1260, c. 39. v. 64, c. 41. v. 160, c. 48. v. 124, c. 59. v. 66, III. c. 11. v. 39, c. 15. v. 3, c. 20. v. 49, IV. c. 11. v. 22.

Ghelijt. Zie Lien.

Ghelike, — en v., I. c. 11. v. 16, II. c. 35. v. 86, III. c. 7. v. 8, c. 19. v. 6, *gelijkenis, welgelijkend beeld*; I. c. 5. v. 25, *afbeelding*.

Gheliken. Te —, adv., III. c. 11. v. 55, *gelijkelyk, met een gelijken maatstaf voor allen*.

Gheliken intr. (daer bi), I. c. 21. v. 132, (*daarop gelijken, (er mede) vergeleken kunnen worden*). Hem — (daer met), I. c. 39. v. 92, hetzelfde. Doch de var. (Bijl. A.) heeft het ww. als trans. en met de praep. *bi*.

Gheliken trans., met dubbelen dat., I. c. 21. v. 81, 105, (*iets met iets anders*) *vergelijken*. Doch de vergelekenene zaak zal wel in acc. moeten staan. In vs. 105 leze men dan: *die fonteyne*, ofschoon ook de var. (Bijl. A.) den dat. heeft.

Ghelinghen trans., I. c. 27. v. 87 var. (Bijl. A.), II. c. 29. v. 27, *verlengen*.

Ghelof o., II. c. 3. v. 154 var., III. c. 3. v. 114 var., 231 var. enz., *belofte*. Sijn — doen (met den dat.), II. c. 17. v. 126, vgl. III. c. 3. v. 111, *zijne belofte vervullen (jegens iemand)*. II. c. 6. v. 102, c. 49. v. 101, *geloofte*.

Gheloven, II. c. 4. v. 9, c. 9. v. 43, c. 36. v. 1365, III. c. 3. v. 107 var., c. 4. v. 171, IV. c. 7. v. 7, *beloven*.

Ghemaecht (var. ghemaghet), I. c. 24. v. 73,
met magen of bloedverwanten bedeed.

Ghemac. Te ghemake zijn, III. c. 23. v. 13,
in zijn schik, tevreden zijn. Zie Hor. Belg. VI.
Gloss., enz.

Ghemanc. Mans —, II. c. 7. v. 49, *het te za-*
men zijn, de omgang met een man. De Heer DE
JAGER (*Archief*, I. 48) vat *ghemanc* als een adv.
op, en verklaart het: »maagden hadden zich te
wachten voor mans en mans aanschouwen *te gader.*»
Doch, ofschoon het gebruik als adv. in een aantal
plaatsen door D. J. voldingend bewezen is, meen
ik toch het woord op *deze* plaats als subst. te moe-
ten opvatten. Mij dunkt, zoowel het enk. *zoude*,
dat zich met het meerv. *mans* niet laat vereenigen,
als ook de zin, die naar de verklaring van D. J.
in tautologie zou vervallen, laat nauwelijks twijfel
over. Doch er zweeft over dit geheele woord nog
iets nevelachtigs, dat voor het licht van nadere
plaatsen zal moeten wijken. Misschien kom ik er
elders op terug; doch voeg hier alleen nog bij,
dat ik ook in den *Reinaert*, vs. 2308, *ghemanc*
als subst. opvat, in den zin van *te zamen zijn*,
bijeenkomst, oploop. Vgl. D. J. t. a. pl. bl. 52.

Ghemartelijt, Ghemartilijt. Zie Martilien.

Ghemeen adj., Prol. v. 13, I. c. 44. v. 61, 68,
72, 76, 81, 94 enz., *algemeen*, vooral in de
spreekwijzen: *ghemene oorbaer, ghemene*
bate enz. Een *ghemene gheselle*, I. c. 27. v. 39,
een gezet, waarvan niemand verschoond blijft.
Int *ghemeen*, III. c. 4. v. 551, IV. c. 2. v. 84,

in het algemeen of door elkander. Valt in dat ghemeen, III. c. 4. v. 308, *val tusschen de beide partijen in, verzet u tegen beide te zamen.*

Ghemeen, Ghemene adv., I. c. 29. v. 64, II. c. 19. v. 11 enz., *in het algemeen, allen te zamen;* I. c. 22. v. 5, *gezamenlijk, door elkander;* II. c. 35. v. 72, *allen te zamen, hier dus achtereenvolgens.*

Ghemeenlijc, —ike adv., I. c. 25. v. 37, c. 34. v. 2, IV. c. 3. v. 9 enz., *algemeen, allen te zamen.*

Ghemerken, I. c. 10. v. 26, c. 28. v. 33, II. c. 19. v. 120, *niet toevallig bespeuren, zoo als merken thans, maar nagaan, opmaken, inzien.*

Ghemic. Mijn —, III. c. 6. v. 19, c. 17. v. 11. Dezelfde verzen, die blijkbaar spreekwoordelijk waren, leest men in de *D. Doctr.* II. 275:

Mijn vriend hi es *mijn ghemic*,
Want hi es een ander ic.

waarachter in HS. R. nog vier verzen volgen, die uit den *Leken Sp.* ontleend zijn. Desgelijks wordt II. 1018 ook van een getrouwen vriend gezegd:

Wats beter, seght mi dat,
Oft wats beter *mijn ghemic*
Dan te hebbene enen anderen ic?

De beteekenis kan niet twijfelachtig zijn. Bekend is het adj. *ghemic* in den zin van *juist van pas, geschikt*, en dus, *naar iemands zin*. Zie b. v. *Vanden houte* en *Minnen Loep Gloss.*, *D. Doctr.* II. 3013, enz. *Mijn ghemic* is dus *hetgeen mij te pas komt, voor mij geschikt* of *mij naar den zin is*. Zoo *Karel de Gr.* II. 386:

Dat wale was *sijn gemic*
Dat hi daer ontfoer alsoe.

»Het kwam hem best te pas, was hem naar den zin.» *Limborch*, XII. 953:

Here, u kint ben ic,
Wat ghi beghert es *mijn ghemic*.

»Uw wil is ook mijn verlangen.» Zie verder 't Gloss. ald. Zoo ook *der Vrouwen Heimeel*. vs. 761:

tGhenoeten es wel *haer ghemicke*,
Want zij ghenoechte daer in ontfaen.

Ten onregte vat BLOMMAERT dit als *doel, doelwit* op. De auteur meent: »de *coitus* is haar naar den zin, zij scheppen er behagen in.» Dat voor 't overige *ghemic* van *micken* d. i. *bedoelen* afkomt, lijdt wel geen twijfel.

Ghemissen met den gen., II. c. 35. v. 98 var.,
(*ergens in*) *missen, feilen*.

Ghemoet. In hoer — comen, II. c. 36. v. 1916,
hun te gemoet komen.

Ghenaem, —ame adj., III. c. 4. v. 460, *aange-
naam*. Hoogd. *genehm*. Vgl. Gloss. op *Flor. e.
Blanc.*, *Minnen Loep*, enz.

Ghenant, I. c. 44. v. 23, III. c. 14. v. 121, IV.
c. 4. v. 11, 31, *genaamd, geheeten*. Hoogd. *ge-
nannt*. Zie Gloss. op *Karel d. Gr.*

Ghenende. Zie Gheninde.

Gheneren (zijn leven), I. c. 16. v. 32, *onderhou-
den*. Ook hem —, I. c. 34. v. 5, III. c. 2. v.
85 enz., in den hedendaagschen zin, *zich onder-
houden, den kost winnen*. Hoogd. *nähren*, ons
nering enz.

Ghenesen intr., met den gen., I. c. 46. v. 108,
(*bij iets*) *behouden blijven*. Zie *Limborch*, Gloss.
en Prof. SIEGENBEEK op *Wap. Mart.* bl. 150.

Ghenesen (ghenas) intr., II. c. 9. v. 127, des kints —, II. Begin. v. 11, c. 8. v. 18, van enen kinde —, II. c. 3. v. 95, c. 6. v. 196, (daer of) II. c. 3. v. 161, *verlossen*, *bevallen*, als nog in 't Hoogd. Zie CLIGNETT, *Bijdragen*, bl. 58 vlg., Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 464 vlg., enz.

Gheneven, III. c. 4. v. 306, onderling *neven*. Vgl. *gebroeders*, *gezusters* enz.

Ghenieden, onpers. ww., met den dat. Mi ghe-niedt, III. c. 4. v. 321, *het behaagt mij*, *ik verwaardig mij*. BILDERDIJK, door de slechte lezing van HS. I. misleid, zag den datief voorbij, en schreef, op den klank af: »*genieden*, of *geneeden*, is verwant met *genade*, en beteekent *gunst of genade doen*." (Zie *Verscheid.* I. 159). Buiten twijfel echter is deze verklaring valsch, en de vorm *geneeden*, die bij B. tot overgang dient, uit de lucht gegrepen. *Genieden* behoort tot het Ohd. ww. *nieden*, bij SCHILTER *oblectare*, en waarvan de Mnl. uitdrukking *met niede*, die ik in het *Taalk. Mag.* IV. 79 vlg. toegelicht heb. Met *genade* heeft het niets te maken, want dat is van een geheel anderen stam. Men vergelijk slechts GRAFF, II. 1048 vlg. met II. 1025 vlgg.

Gheniet o., II. c. 36. v. 959, c. 37. v. 55, III. c. 5. v. 85, c. 10. v. 182, c. 11. v. 76, c. 13. v. 81, c. 15. v. 329, c. 17. v. 49, des ghelts gheniet, III. c. 26. v. 172, *hetgeen men geniet*, dus *loon*, *winst*. Veelal gezegd van het geld, dat tot prijs van omkoopning verstrekt, of anders onbetamelijk gewonnen wordt. De verklaring van

- Prof. JONCKBLOET in Gloss. op de *D. Doctr.* is niet volledig.
- Ghenieten, III. c. 10. v. 178, c. 16. v. 129, *geld winnen, zijn voordeel doen.* Zie 't voorgaande.
- Elders (met den gen.), II. c. 36. v. 486, 801, 802 enz., in den hedendaagschen zin.
- Gheninde (ghenende) o., II. c. 48. v. 8, III. c. 2. v. 123, *vertrouwen, moed, stoutheid.* Mit gheninde, II. c. 29. v. 26, c. 58. v. 37, IV. c. 3. v. 54, *met kracht*; III. c. 3. v. 356, *met spoed, met haast.* Zie HUYDEC. op STOKE, II. bl. 328—336, enz. enz.
- Ghenindich, —ighe adj., IV. c. 4. v. 17, *stoutmoedig.*
- Ghenoechte v., III. c. 8. v. 32, c. 9. v. 107, *geneugte, wellust.*
- Ghenoeghen intr., met den dat., I. c. 14. v. 14, *behagen.* Ook, III. c. 3. v. 287, *genoeg zijn, voldoen.* Hem laten —, III. c. 23. v. 99, *zich vergenoegen, tevreden zijn.*
- Ghenoet, —ote subst., III. c. 4. v. 488, c. 12. v. 106, *gelijke*, in rang of stand enz. Hore ghenote, *huns gelijken*, als men thans zegt. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 197, enz.
- Ghenoeten intr., met den dat., III. c. 10. v. 142, (*iemands*) *gelijke zijn.*
- Ghent m., III. c. 26. v. 142, *mantijke gans.*
- Gheonnen (hem des), I. c. 46. v. 6, (*hem dat*) *gunnen.*
- Ghepassijt, II. c. 40. v. 103, c. 43. v. 8, *ter passie, ter dood gebragt*, als martelaar.
- Ghepeins, —se o., I. c. 23. v. 19, c. 25. v. 82, *gedachte.*

- Ghepeinsen trans., I. c. 12. v. 77, c. 19. v. 71,
zich voorstellen, zich een denkbeeld maken (van iets).
- Gheploen, II. c. 44. v. 482 var., III. c. 4. v. 424,
 part. van plien, dat evenzoo uit pleghen, als
 het part. uit gheploghen, is samengetrokken. De
 beteekenis is dezelfde als ons *plegen, gewoon zijn.*
 Vgl. HUYDEC. op STOKK, III. bl. 297 vlgg.
- Ghepointelic. Zie Pointelijc.
- Gheprent, Gheprint. Zie Prenten.
- Gheprijs, —ise o., III. c. 26. v. 73 var., *lof,*
lofspraak.
- Gheprisen, I. c. 21. v. 26, *prijzen.*
- Gheraden met den dat., II. c. 36. v. 565, III.
 c. 12. v. 62, c. 22. v. 16, *raden, raad geven.*
- Gheraect adj., II. c. 48. v. 723, 806, doorgaans
 wel gheraect, van een man gezegd, II. c. 44.
 v. 150, c. 48. v. 868, van een ridder, II. c. 49.
 v. 35, van een dichter of schrijver, II. c. 48. v. 126,
 III. c. 15. v. 241, van een leven, I. c. 25. v. 16,
 van wetten en zeden, II. c. 50. v. 121, van 't
 verstand, III. c. 14. v. 245, *voortreffelijk, uitmun-*
tend. Zie Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.*
 bl. 257—261 en 473. Van
- Gheraken trans., I. c. 2. v. 61, c. 15. v. 87, c. 17.
 v. 64, *raken, aanraken.* Elders, I. c. 5. v. 32,
 III. c. 11. v. 28, van een werk gesproken, *treffen,*
juist en naar den eisch klaar krijgen, er in sla-
gen. Vgl. Gloss. op *Karel d. Gr.*
- Ghere, Gere m., II. c. 36. v. 1522, *begeerte.* Ook,
 I. c. 15. v. 93 (var. v.), II. c. 13. v. 59 var.,
 c. 19. v. 33, c. 36. v. 703, IV. c. 1. v. 63, *ijver,*

aandrang, vooral in de spreekwijze: met groten ghere. Zie Gare.

Gherecht adj., I. c. 12. v. 55, c. 18. v. 88, c. 19. v. 55, c. 27. v. 98 enz., *regtvaardig*; I. c. 17. v. 4, c. 26. v. 43, 59, c. 29. v. 100, 137 enz., *gerechtig, deugdzaam*, elders gherechtich (vooral in var. I.) en vandaar gherechticheit, beiden nog heden in gebruik. Ook, I. c. 14. v. 15, c. 19. v. 18 var., c. 26. v. 111 enz., *naar regt toekomende, regtmatig, wettig*. Verder, van 't geloof of van de waarheid gesproken, I. c. 14. v. 46, c. 27. v. 6 var., *regt, waarachtig, echt*; gherechte balseme, II. c. 19. v. 94, *echt, onvervalscht*; gherecht vier, I. c. 17. v. 38, het *echte, ware vuur*.

Gherechtelike adv., I. c. 25. v. 89, c. 31. v. 77 enz., *gerechtig, deugdzaam*.

Gherede. Zie Ghereet.

Ghereden. Zie Ghereiden.

Ghereeken, Ghereiken trans., II. c. 29. v. 20 var., *reiken tot aan, bereiken*.

Ghereet, Ghereit adv., I. c. 8. v. 15, *snel*; doch gewoonlijk, I. c. 11. v. 71 var., c. 42. v. 27, II. c. 3. v. 189, c. 5. v. 69, c. 6. v. 181, c. 9. v. 157 enz., *terstond*. Gherede, II. c. 17. v. 69, *gereedelijk, zoo terstond*.

Ghereiden trans., II. c. 16. v. 69, c. 36. v. 1517, III. c. 1. v. 82 enz., ook ghereden, II. c. 17. v. 176 var., c. 35. v. 1476 enz., *in gereedheid brengen, klaarmaken, bereiden*.

Ghereit adj., III. c. 27. v. 44 enz., *gereed*.

Ghereke. Te —, I. c. 15. v. 50, *in orde, in goeden staat*. In de *Brab. Yeesten* wordt gesproken van AMELIJS, die zijne beide kinderen vermoord had, kort daarna weder in hunne slaapkamer trad, en, bij mirakel (II. 601),

Ende vant die kindere daer ter stat
Spelende ende *te ghereke* bat
Dan hise noit te voren sach.

Hij vond ze, juist niet »beter geraekt, beter getroffen, nog welgemaekter, naer den lichame, dan te voren,» zoo als WILLEMS, naar eene verkeerde afleiding, het verklaart, maar *nog beter in orde, in nog volmaakter welstand*. Zoo ook in de *Cluyte van Playerwater*, vs. 186:

Nu benic properlic recht *te ghereke*!

»Nu ben ik in orde, nu ben ik klaar » *Ferguut*, vs. 2687:

Si waren *te gereke* saen,
Ende gingen op *Ferguut* slaen.

»Zij waren spoedig in orde, klaar, uitgerust.» Uit de laatste plaats ziet men, hoe gemakkelijk uit de grondbeteekenis van *te ghereke* zich die van *uitgerust, uitgedost* ontwikkelen kon, en hoe juist KILLAEN *ghereke* door *ordo* en *ornatus, apparatus* vertaalde. Kennelijk is de laatstgemelde kracht des woords b. v. in *Vanden derden Edewaert*, vs. 1141:

Met vele volcx wel *te gereke*.

Zie ook *Limborch*, Gloss. Ook behoort hiertoe de spreekwijze *uten ghereke* d. i. *in onmagt, in flaauwte* (eig. *niet in orde, buiten welstand*), kortelijk vermeld in mijn *Brief aan Dr. J.* bl. 36, en door

- Prof. MEIJER (*Leven van Jezus*, bl. 296) niet geheel naauwkeurig door *kwalijk, onpasselijk* verklaard. Ghereken trans., II. c. 36. v. 358, *in orde, in goeden staat brengen*. Zie Reeken.
- Gheren (gheerde), I. c. 48. v. 20 var., II. c. 28. v. 81, c. 44. v. 415, III. c. 4. v. 392 var., c. 23. v. 59, c. 24. v. 31, c. 26. v. 186, *begeeren*.
- Gherinen (ghereen) trans., II. c. 14. v. 12 var. (var. I. ghereinen), c. 22. v. 78, c. 36. v. 610, *aanraken*. Tormente gherinen, I. c. 46. v. 152, *kwelling aanvaarden, op zich nemen*. Uitvoerig heb ik over dit woord gehandeld in DE JAGER'S *Archief*, I. 65—69. Vgl. ook *Limborch, Gloss., Rose*, vs. 1847, enz.
- Gherisen, in de spreekwijze: te lanc gherisen, III. c. 18. v. 4, *te lang vallen*. Werkelijk was *vallen* de oorspronkelijke beteekenis van *rijzen*, en ook *stijgen* heeft dezelfde wisseling van *op* en *neder* doorloopen. Zie GRAFF, II. 536—539.
- Gherne adv., III. c. 17. v. 58 enz., niet ons *gaarne*, maar het daaraan naauw verwante *ligtelijk*, en dus *veelal, doorgaans*. In III. c. 3. v. 156 b. v. is het alles behalve *gaarne*. Maar ook in 't Latijn worden *solet* en *amat* verwisseld.
- Gheroen, III. c. 3. v. 844, gewoonlijk intr., *rusten; gerust zijn*, Hoogd. *ruhen*, doch hier trans., *geruststellen*; tenzij men *laet u* als een vorm van den Imperat. mag opvatten. *Laet mij, laet hem gheroen* is zooveel als *ik of hij moet rusten*: welnu, dan is ook *laet u gheroen* hetzelfde als *gij moet gerust zijn*, of *weest gerust*. Doch ik durf voorshands

niet beslissen, of die vorm wel met den 2den pers. bestaanbaar is. — Voorbeelden van *gheroen* bij HUYDEC. op STOKÉ, II. bl. 499, 526 vlg., *Limborch*, Gloss. enz. Gheronnen. Zie Rennen en Rinnen.

Gheroven (iemand van iets), I. c. 27. v. 18, *berooven*. Gherucht zijn, II. c. 50. v. 93 var., *ter sprake, in opspraak komen*. Doch de tekst heeft *gheruert*, en de lezing der var. is dus niet vrij van verdenking. Is zij houdbaar, dan vatte men *gherucht* als part. op, in den zin van *door 't gerucht verbreed*, gelijk inderdaad het subst. *gerucht* niet anders is dan een part. van *roepen*. Zie bij Berucht.

Gherwen (part. ghegherwet, var. ghegheerwet), II. c. 60. v. 50, *aankleeden*, met name het aantrekken van het misgewaad door den priester. Zie de aant. op MAERLANT, *Sp. Hist.* III. Aant. bl. 20—22. Het *witkleeden* heette *ontgherwen*. *Leven van S. Amand*, I. 2266:

Amand, die helighe vader,
Vulhende sijn messe algader,
Ende daer hi hem *ontgheerwen* soude, Enz.

Gherwen, Hoogd. *gerben*, waarvan ook 't Eng. *a garb*, heette reeds in 't Ohd. *garawjan*, oorspronkelijk *toebereiden*, vandaar *uitrusten, uitdossen*. Zie GRAFF, IV. 243 vlgg. En nog wordt hier en daar de kleedkamer van den geestelijke de *garfkamer* genoemd. Zie *Taalk. Mag.* I. 95.

Ghesaedt. Zie Saden.

Ghesant. Zie Senden.

Ghescal o., II. c. 22. v. 70, c. 40. v. 121, IV. c. 9. v. 21, *geschreeuw, geraas, rumoer*. Zie

Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 261, die het echter in de pl. uit den *Lek. Sp.*, III. c. 15. v. 136, onjuist door *leugenachtig en lasterlijk verhaal* verklaart. Daar luidt de spreekwijze: ghescal maken, en dit staat altijd òf in den eigenlijken zin van *rumoer maken*, òf, zoo als hier, in den afgeleiden van *iets met ophef luide verkondigen*. Zoo ook in de pll. uit MAERLANT, door CL. aang.

Het *ghescal* bij STOKÉ (III. 465) staat met ons *gerel, gesnor* enz., in overdragt van beteekenis, op ééne lijn.

Ghescandelt, I. c. 22. v. 78, *geschandvlekt*.

Ghescant. Zie Schenden.

Ghescelt, Gheschelt, —1de o., II. c. 36. v. 1750, III. c. 3. v. 1118, *het uitschelden, smadelijke berisping*. Ghescelt houden (jeghen, of, op iemand), III. c. 3. v. 440, 1226, *iemand uitschelden, smadelijk berispen*.

Geschint. Zie Schenden.

Ghescouwe o., I. c. 46. v. 44, *het aanschouwen*.

Gheseedt adj. Wel —, III. c. 14. v. 191, *goed van zeden*. Zie *D. Doctr.* Gloss. en Prof. SIEGENBEEK op de *Heim. d. Heim.* bl. 472.

Ghesegghen (gheseide), I. c. 21. v. 92, c. 41. v. 72, II. c. 9. v. 103 enz., *ten volle zeggen*.

Ghesellen (met iemand) intr., I. c. 18. v. 103, *in gezelschap treden van iemand, zich met hem vereenigen*. Zoo ook *D. Doctr.* II. 595, doch elders trans. *hem ghesellen*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 44, waar men echter in de pl. uit MAERLANT

niet aan het ww., maar aan 't meerv. van *ghesel* denke. Vgl. ook *Minnen Loep*, Gloss.

Ghesent. Zie Senden.

Ghesetten, II. c. 39. v. 87 enz., *zetten*. Zie bij Point.

Ghesien, II. c. 58. v. 10, III. c. 22. v. 30, *zien*; II. c. 24. v. 113, *inzien*, *begrijpen*.

Ghesijn, part. van sijn, met het hulpwerkwoord *hebben*, I. c. 25. v. 41, II. c. 24. v. 101, c. 44. v. 461 enz., *geweest*.

Ghesint. Zie Senden.

Gheslach (van handen) o., I. c. 13. v. 9, 95, *het slaan* (met de handen), als teeken van wanhoop.

Gheslacht, —te, I. c. 40. v. 34, *slagting*, *moord*, of wel naar de gewone beteekenis, zoodat de zin zij: »geslacht tegen geslacht, partij tegen partij.”

Gheslaen, I. c. 37. v. 27 enz., *slaan*. Te gronde gheslaen, zie Gronde.

Ghesmaken met den gen., I. c. 21. v. 95, *sma-ken*, *proeven*.

Ghesmouten. Zie Smelten.

Ghesonde v., II. c. 36. v. 1634, III. c. 3. v. 390, IV. c. 12. Besluit. v. 42, *gezondheid*.

Ghespan o., IV. c. 1. v. 121, *zamenspanning*, *verbond*. Thans slechts in zamenstelling gebruikelijk, als *eedgespan*, *vloekgespan*. Vgl. *Minnen Loep*, Gloss.

Ghespoeden intr., met den dat., III. c. 3. v. 871, *gebeuren*, *overkomen*. Vgl. *voorspoed*, *tegenspoed* enz.

Ghestade adj., III. c. 2. v. 14 var., c. 13. v. 2, *gestadig*, *standvastig*. Elders wordt het ook wel,

bij uitbreiding, gezegd van hem, die zich zelve gelijk blijft, dus bedaard, kalm of ingetogen is, en vandaar weder, III. c. 12. v. 88, *vriendelijk, minzaam*, bij gelijke overdracht van beteekenis als het Lat. *aequus*. Voorbeelden zie men in de Gloss. op *Floris e. Blanc.*, *Limborch*, enz. Vgl. ook Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde* enz., bl. 387 vlg. Doch Mr. v. D. BERGH (*N. W. d. M. v. N. Lk. V. 2.* bl. 74) gaat te ver, als hij bij de woorden:

Die oghen blide ende *ghestade*,

aanteekent: »waarschijnlijk *mild, hulpvaardig*, van *stade*, hulp. Het komt ook voor in MAERL. *Heim. d. Heim.* 724." Ik heb daar drie dingen op aan te merken: 1°. Wat zijn *hulpvaardige oogen*? 2°. *Stade* heeft niet *per se* de beteekenis van *hulp*, maar neemt die slechts aan in de spreekwijzen: *te stade komen, in staden staen* enz. 3°. In de plaats uit de *Heim. d. Heim.* geldt, buiten allen twijfel, de beteekenis van *standvastig*.

Behoef ik er nog bij te voegen, dat de dichter van »vrolijke en *vriendelijke oogen*» spreekt, en dat *ghestade*, afkomstig van *stat, stade*, in den grond het *standvastige* aanduidt, d. i. *wat vast op zijne plaats staat?*

Ghestadelijc (var. —like) adv., III. c. 3. v. 23, *bedoord, kalm*.

Ghestaden, I. c. 44. v. 80, II. c. 53. v. 20, *toelaten, veroorloven*, een zeer gewoon woord, dat door alle uitleggers naar behooren verklaard werd (zie slechts de Gloss. op *HEELU, Limborch, Leven van Jezus*, enz. enz.), behalve door BLOMMAERT

(in Gloss. op *Theoph.*), die het door *helpen* vertolkt, en door BILDERDIJK (op HUYGENS, V. 190), die er de beteekenis van *bevestigen* aan toekent, ofschoon, blijkens het vervolg zijner aant., de ware opvatting hem voor den geest zweefde. Ons *ghestaden* beantwoordt ten volle aan het Hoogd. *gestatten*, en de beteekenis heeft zich uit de afleiding en oorspronkelijke kracht zeer natuurlijk ontwikkeld. Afkomstig van *stade* d. i. *de juiste plaats, gelegenheid*, duidt het in den grond aan: (*iemand tot iets*) *gelegenheid geven*, en in dien zin moet het ook, IV. c. 1. v. 98, worden opgevat. Vandaar dan ook de spreekwijze: *des ghestaed sijn, daarvoor de gelegenheid hebben*, als III. c. 4. v. 452, waar de zin is: »*of uwe komst hem gelegen komt.*» Zoo ook in de *D. Doctr.* II. 67:

Daer omme sal elc, sijds ghewes,
Gheven na dat hi *ghestaedt* es.

En straks, vs. 73:

Daer omme gheeft in alre tijt
Na dat ghijs *ghestaedt* sijt.

Prof. JONCKBLOET (in Gloss.) verstond die uitdrukking slechts ten halve, als hij het verklaarde: »*naardat zijne middelen het toelaten;*» maar als hij er bijvoegt: »*misschien beteekent het ook: naarmate hij van zekeren staat of stand in de maatschappij is; van stade of state,*» dan dwaalt hij geheel af. Blijkbaar is de meening: »*naardat het hem (of u) gelegen komt.*»

Ghestaen (*ghestoet*) intr., *staan*, doch steeds met het bijdenkbeeld, hetzij van *bijeen staan*, als

IV. c. 10. v. 70, hetzij van voortduring en dus zelfstandigheid, als I. c. 25. v. 56, 70, II. c. 24. v. 126, en IV. c. 9. v. 50 var., waar het met ons *staande blijven* overeenkomt. Vandaar de gewone spreekwijze: ghestaen sijn, I. c. 13. v. 34, c. 21. v. 24, 42, II. c. 4. v. 13, c. 12. v. 6 var., c. 13. v. 7, IV. c. 1. v. 199, *staan*, in dezelfde opvatting als *gelegen zijn* en *gezeten zijn* tegenover *liggen* en *zitten*.

Ghesteken. Zie Steken.

Ghestelpen (eene behoefte) trans., III. c. 22. v. 26, *stelpen, stillen, doen ophouden*. Zie Stelpen.

Ghesterken trans., III. c. 10. v. 274, *sterken, versterken*.

Ghestoet. Zie Ghestaen.

Ghestoort, Ghestoert, II. c. 7. v. 43, c. 17. v. 45, III. c. 3. v. 20, c. 4. v. 425, c. 6. v. 3, *verstoord, vertoornd*.

Ghetaken, II. c. 16. v. 10 var., *nemen, vangen, in zijne magt krijgen*. KIL. *capere*. Het is het Eng. *to take*, en luidde later ook bij ons *taken*, dat in de kluchtspelen der 17^e eeuw zeer gewoon is. Zie mijne aant. op *Warenar*, bl. 95 vlg.

Hier ter pl. verdient evenwel de lezing van E. en H., *gheraken*, de voorkeur.

Ghetal, in de spreekwijze: int ghetal, III. c. 21. v. 1, IV. c. 1. v. 196, *in het geheel, alles te zamen genomen*. Zonder ghetal, IV. c. 1. v. 74, c. 4. v. 5, c. 5. v. 31, *in tallooze menigte*, of ook, van niet telbare zaken gesproken (als wijsheid, jammer, leed), III. c. 12. v. 60, IV. Begin.

v. 15, c. 5. v. 56, *oneindig groot, eindeloos*, als adj. gebruikt.

Gheteghen. Zie Tien.

Gheten, III. c. 4. v. 318 var., c. 26. v. 140, contr. uit *gheëten*, thans *gegeten*.

Ghetes adj., I. c. 45. v. 48, waarschijnlijk *goedgunstig, genegen*. Meer gewoon is het woord als subst., in den zin van *verzorging, verpleging* (goedgunstige behandeling?). Zie DE JAGER, *Verscheid.* bl. 274 vlgg., die het t. d. pl. door *ge woon, gemeenzaam* verklaart, en een tweede voorbeeld van 't gebruik als adj. aanhaalt, dat met het onze moeilijk te rijmen is. Alles en alles wel beschouwd, blijft het woord in zijnen samenhang mij nog duister, en ik waag het niet, daarover te beslissen.

Ghetympert, —rde, III. c. 19. v. 16, *getemperd, gematigd*.

Ghetoghe o., I. c. 5. v. 45, *het zich vertoonen, de vertooning*. Van *toghen*, hetzelfde als *tonen*.

Ghetoghen. Zie Uutghetoghen.

Ghetoghenlec, —like adv., II. c. 28. v. 57 var., c. 36. v. 67 var., *gedwee, bescheiden*. Bij GRAFF (V. 605 vlg.) *gazoganlih, modestus, ungazoganlih, immodestus, indisciplinatus*. Het is afkomstig van *ziuhan, gaziuhan* (Hoogd. *erziehen*) d. i. *opvoeden*, en duidt dus in den grond aan, zoo als ZIEMANN te regt opgeeft, *feiner erziehung gemäss, dus beleefd, hoffelijk, of wel ordelijk, ingetogen, bescheiden*. Zie verder Prof. JONCKBLOET, Gloss. op *Karel d. Gr.*

Ghetraecht (var. ghetraghet), II. Prol. v. 90, *vertraagd, langzamer geworden*.

Ghetroesten. Hem —, gevolgd door *te* met den dat., II. c. 36. v. 224, *vertrouwen (op iemand)*.

Ons *troost* is hetzelfde als het Eng. *trust*, en had dus oorspronkelijk de beteekenis van *vertrouwen*, waaruit zich alle verdere opvattingen des woords gemakkelijk laten verklaren. Zie TIDEMAN, Gloss. op *Vanden houte*, in v. Troest, enz.

Ghetroken. Zie Utetrecken.

Ghetrouwen ww., II. c. 7. v. 50 var., III. c. 3. v. 241, 475, ook ghetruwen, III. c. 3. v. 920, *vertrouwen*. Des wilt ghetrouwen, IV. c. 9. v. 13, of ghetrouw dies, III. c. 3. v. 967, *vertrouw daarop, wees daarvan verzekerd*, gewone bevestigingsformule.

Ghevaen trans., II. c. 36. v. 910, *vatten, gevangen nemen*. Zie Vaen.

Gheval o., I. c. 10. v. 53, III. c. 10. v. 127, *geluk*, het tegenovergestelde van *ongeval*.

Ghevallen intr., IV. c. 9. v. 12 var. (Bijl. A.), *vallen*.

Ghevel, Imperf. van ghevallen, II. c. 10. v. 40, c. 25. v. 5 enz. enz., *geviel, gebeurde*.

Gheviande plur., III. c. 3. v. 1149, IV. c. 1. v. 119, onderling *vijanden*. Vgl. Gheneven en Ghevriende.

Ghevinden trans., II. c. 36. v. 300, *vinden*.

Ghevloen. Zie Vloe.

Ghevoech o., eigenlijk *wat voegt of te pas komt, wat dienstig of nuttig is*. Vandaar, II. c. 9. v. 14, *nooddrift, behoefte*; II. c. 8. v. 44, III. Prol. v. 52, c. 4. v. 542, c. 17. v. 74, c. 26. v. 20, *voordeel*; zelfs, I. c. 31. v. 11, *gemak*, of wel

sieraad. Op al deze pll. zou men het door 't Lat. *commodum* kunnen wedergeven. Zoo ook in de spreekwijzen: om haer ghevoech, III. c. 26. v. 131, *voor hunne behoeften*; na haer ghevoech, II. c. 19. v. 103, *naar hare behoefte, naardat zij het noodig had*, doch, II. c. 48. v. 1118, staat dezelfde spreekwijze meer in den zin van *naar hare begeerte, naardat zij het dienstig achtte*; sijn ghevoech, II. c. 18. v. 67, III. c. 26. v. 50, *zooveel hij noodig heeft, zijn genoeg, zijne bekomst*, vanwaar na sijn ghevoech, III. c. 9. v. 21, *naar hartelust*. Verder: int ghevoech, II. c. 17. v. 12, III. c. 16. v. 7, c. 23. v. 90, en in goet ghevoech, III. c. 3. v. 838, *gevoegelijk, naar behooren*. Doch in de var. op de laatste plaats vatte men het als *behoefte* op.

Ghevoechlijc adv., III. c. 24. v. 8, *naar de behoefte, naar de juiste maat*.

Ghevoechlijchede, in de spreekwijze: in goeder —, III. c. 20. v. 56, en met groter ghevoechlijcheden, III. c. 21. v. 12, hetzelfde als Ghevoechlijc.

Ghevoeghen ww., hetzelfde als ghevoech, in de spreekwijzen: al haer —, II. c. 60. v. 97, *al wat zij noodig hadden, hun volle genoeg*; na sijn —, IV. c. 10. v. 88, *naar zijne begeerte, naar het hem goeddunkt*.

Het bovenstaande omtrent ghevoech enz. moge strekken, om de aantt. van CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 169, en Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 355—359, aan te vullen en in logische orde te rangschikken.

Ghevoelen ww., als subst. gebezigd, I. c. 18. v. 21, 32, *het gevoel*, als zintuig. Vandaar, van den wind gesproken, sijn ghevoelen, I. c. 17. v. 54, *het gevoel dat de wind veroorzaakt*. Wij zouden zeggen: »*hij is zacht op het gevoel.*»

Ghevout. Na desen ghevoude, I. c. 10. v. 37 var., *op deze wijze, naar deze schikking*. Van *vouden* d. i. *vouwen, plooijen, schikken*. Zie *Voude*.

Ghevreeschen (3. p. enk. praes. ghevreest) trans., elders gewoonlijk *vernemen, verstaan*, doch hier, I. c. 7. v. 63, in de gewijzigde opvatting van *op het denkbeeld komen, vermoeden*, en, III. c. 3. v. 827, in die van *inzien, erkennen*. Het part. ghevreescht, III. c. 4. v. 513, kan zoowel tot ghevreeschen als tot vreeschen behooren, doch altijd in den gewonen zin van *vernemen, verstaan*. Men zie over dit woord de aant. op de *Heim. d. Heim.* bl. 492 vlg. en HUYDEC. aldaar aang., alsmede 't Gloss. op *Floris e. Blanc.* enz. Vgl. ook *Verheeschen*, waaruit vreeschen bij zamentrekking ontstaan is.

Ghevriende plur., II. c. 40. v. 82, onderling *vrienden*. Vgl. *Gheviande*.

Ghevroeden intr., II. c. 11. v. 36 var., *redelijk verstand hebben*. Zie *Vroeden*.

Ghewaerden intr., II. c. 41. v. 15, *geschieden*. Klankwisseling van *ghewerden, gheworden, ons worden*.

Ghewaerdighen, Ghewerdeghen, gevolgd door *dat*, II. c. 36. v. 1099 (var. *gheweerden*), III. c. 7. v. 7, *zich verwaardigen, de goedheid hebben*.

(*van iets te doen*). Elders *ghewerden*, ook gevolgd door *te* met den Infinitief. Prof. JONCKBLOET in Gloss. op *Karel d. Gr.* en Mr. v. D. BERGH op *Limborch* hadden niet aan *gheweren* behoeven te denken noch aan hunne verklaring te twijfelen. *Ghewerdediit* in den *Limborch* is *ghewerdet ghijt* (als *haddijt = hadt ghijt* enz.), en van het pron. *di* of van een onpersoonlijk ww. is hier dus geen spoor aanwezig.

Ghewaerlijc, —like adv., I. c. 2. v. 64, 72 enz., *waarlijk, inderdaad*.

Ghewaert, I. c. 9. v. 43, klankwisseling van *ghewert*, Imperf. van *gheworden*, in den zin van *worden* of *zijn*.

Ghewaghen, IV. c. 7. v. 51, part. van *ghewaghen* of *gheweghen*, eig. *bewegen*, of *op weg doen*, dus *zenden*, *wegsturen*. Zie Gloss. op *Limborch*, *Brab. Yeesten*, III. 1980, en de voorbeelden, door mij aang. in het *Taalk. Mag.* IV. 85. Ik heb daar echter verzuimd op te merken, dat in onze pl. het ww. sterk verbogen is, terwijl het overal elders als zwak gebezigd wordt, en werkelijk, als afgeleid, zwak wezen moet. Trouwens, ook *bewegen*, dat oorspronkelijk en te regt zwak was, wordt thans sterk gebruikt.

Over de vorming des woords en zijne aanverwanten zie men GRAFF (I. 655—663), die bij *arwagjan* de beteekenis opgeeft van *praecipitare*, *removeere*, welke op onze plaats volkomen sluit.

Ghewan. Zie Ghewinnen.

Ghewant, III. c. 18. v. 38, *kledingstof*, of ook

wel *kleed*, *gewaad*, als nog in 't Hoogd. De eerste beteekenis geldt hier, alsmede in de beide pl., aang. in het Gloss. op D. I. der *Brab. Yeesten*. Voor de tweede zie men KIL. en VAN HASSELT ald. Vgl. ook STOKER, III. 423 enz. Zoo in de boven (bij Alve) aang. verzen:

Nu trect hi ane een linen *gewant*,
Dat een alve es ghenant.

Belg. Mus., 1838, bl. 434, vs. 92:

Ic wille den wiele mijn,
Ende mijn nonne *ghewant*,
Ende cloester al te male
In gloede ware verbrant.

Vandaar het gewone *ridders ghewant* d. i. *ridderlijke kleeding*, *riddergewaad*, als in *Caerl e. Eleg.* vs. 107, 1285, enz.

Ghewarich adj., I. c. 20. v. 25, II. c. 13. v. 28,
waarachtig, *wezenlijk*.

Gheweerden. Zie Ghewaerdighen.

Gheweldelike adv., I. c. 44. v. 1, III. c. 23.
v. 153, *magtig*.

Gheweldich adj., gevolgd door *van*, II. c. 40.
v. 13, *magtig (over)*.

Ghewelt v. (doch op de eerst aang. pl., o.), I. c. 41. v. 75, c. 42. v. 137, II. c. 23. v. 60, v. 39. v. 223, III. c. 3. v. 274, IV. c. 6. v. 45 enz., *magt*, volgens de oudtijds gewone kracht des woords, waaraan het denkbeeld van hevigheid en misbruik van magt nog niet verbonden was. Zamenhangende met *willen*, is het in den grond het vermogen om aan zijn wil te voldoen.

- Ghewerden intr., I. c. 32. v. 11 var., *worden*.
- Ghewerc, —rke, II. c. 49. v. 70 var., *werk*.
- Ghewerpen trans., III. c. 7. v. 16, *werpen*.
- Ghewes adj. (passim), *gewis*, *zeker*, veelal in de spreekwijze: *sijts ghewes*, I. c. 3. v. 35 enz. enz., *wees er verzekerd van*, gewone bevestigingsformule. Men maect ons ghewes, III. c. 8. v. 51 enz., *men verzekert ons*.
- Gheweten ww., I. c. 23. v. 79, c. 29. v. 54 var., II. c. 47. v. 81, III. c. 6. v. 40, c. 15. v. 154 enz., *weten*.
- Ghewijdt, I. c. 9. v. 84, *verwijd*, *wijder of breeder gemaakt*.
- Ghewijst, I. c. 18. v. 86 enz., *verwezen*, *veroordeeld*. Part. van *wisen*. Zie aldaar en vgl. mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 72.
- Ghewinnen (hi ghewan, ghi ghewont) trans., III. c. 22. v. 10, in den gewonen zin van *winnen*, *verdienen*; III. c. 4. v. 543, in dien van *winnen*, *gedaan krijgen*; doch doorgaans in den zin van *krijgen*, *verkrijgen*, in de algemeenste en ruimste opvatting, zoodat het de verschillendste objecten bij zich kan hebben, als b. v. niet alleen: *magt*, III. c. 12. v. 49; *voorspoed*, III. c. 14. v. 192; of *wel*, een *advokaat*, III. c. 3. v. 74; *eene vrouw*, III. c. 9. v. 60, IV. c. 1. v. 90; *eene minnares*, III. c. 15. v. 326; maar ook, een *gebrek*, I. c. 9. v. 44; *eene smet*, II. c. 58. v. 166; *schuld*, III. c. 15. v. 98; *berouw*, I. c. 47. v. 22; het *martelaarschap*, IV. c. 5. v. 2, enz. *Verstand* —, II. c. 11. v. 45, is zooveel als *verstand hebben*, *er mede bedeed zijn*.

- Ghewonse, III. c. 2. v. 132, staat voor ghewonne se, en is dus de 3. p. enk. imperf. conj. — Zie verder bij Winnen.
- Ghewoeghe, 1. p. enk. imperf. conj. van ghewaghen, III. c. 4. v. 240, *gewaagde*. De zin is: » dan dat ik er ooit van zou gewagen.” Zie mijn *Brief aan Dr. J.*, bl. 36, enz.
- Ghewout, III. c. 12. v. 48, *magt, gezag*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 361, enz.
- Ghewracht, rijmshalve voor ghewrocht, part. van werken, I. c. 8. v. 22, thans nog *gewrocht*. Hiertoe behoort ook
- Ghewrochte, Imperf. van ghewerken, III. c. 1. v. 80 var., *wrocht, schiep*. Zie Dr. BRILL, *Holl. Spraakleer*, bl. 607 en vgl. ook Wrachte, Wrochte.
- Ghichte v., II. c. 10. v. 50 var., c. 12. Titel. var., c. 12. v. 9 var., c. 36. v. 1029, 1370, *gift*.
- Ghichtech, — eghe adj., II. c. 35. v. 61 var., ook Gychtich, II. c. 36. v. 1486, *jichtig*.
- Ghien, Ghyen ww., I. c. 36. v. 52 var., II. c. 13. v. 66, c. 36. v. 629 var., *erkennen*, een woord, door vele uitleggers verkeerd verklaard, doch uitstekend te regt gebragt door DE JAGER, *Verscheid.* bl. 278—282.
- Ghier adj., III. c. 10. v. 195, c. 13. v. 81 (var. ghierich), *begeerig, inhalig, hebzuchtig*. Zie mijne aant. in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* VI. 166.
- Ghiericheit, — ede, III. c. 13. v. 85, c. 14. v. 251 enz., *inhaligheid, hebzucht*.
- Ghile. Sonder ghilen, IV. Begin. v. 35, *zonder spot, zonder bedrog*. Over deze beteekenis van

ghile, die ook aan 't oud-Fr. *guille*, Eng. *guile*, *to beguile*, eigen is, zie men HUYDEC. op STOKK, II. bl. 208 vlgg., en de aant. op MAERLANT, *Sp. Hist.* III. bl. 198. Dat echter aldaar in het vers van VELTHEM, II. c. 29. v. 14, *sine gile* door *zijne vrolijkheid* verklaard wordt, is even verkeerd als wat LELONG aantee kent: *synen ouden toon*. Ook daar is de zin: » hij bleef nog altijd den *spot* drijven." Ghissen, II. c. 52. v. 5 var. Schrijffout voor hissen, gelijk de tekst heeft. Zie aldaar.

Ghone. Zie Gone.

Gijste, — en, II. c. 18. v. 84, *rustplaats*. Zoo ook in de *Brab. Yeesten*, II. 180:

Die pelgrim is wech ghegaen,
Van sinen cleede vroe ende blide,
Ende quam ten avent tide
In eene *gijste*, sijt seker das,
Daer Amijs te herberghen was.

Althans zoo hebben de meeste HSS., en die lezing had in den tekst moeten opgenomen worden; terwijl het verschil der varianten, zoowel hier (*huse, geeste*), als in den *L. Sp.*, slechts bewijst, dat de afschrijvers het woord niet meer verstonden. Het is intusschen niets anders dan het Fr. *gîte*, dus *lig-* of *rustplaats*, *huisvesting*, *herberg*. Het Middeleeuwsch Latijn kende *gista* of *gistum*, de benaming van het regt der leenheeren om in de woningen hunner vazallen hunnen intrek te nemen. Zie DU CANGE, ook in het Suppl. — Dat het een en ander, zoowel als het Fransche *gésir*, uit het Lat. *jacere* verbasterd is, behoeft geen betoog.

Gnoech, II. c. 17. v. 11 var., c. 24. v. 38 var. enz., *genoeg*. Alleen in HS. H.

Godermachte. Zie de aant. op II. c. 44. v. 168. Het is eene schrijffout.

Goeden (goedde) trans., I. c. 26. v. 143, *met goed begiftigen, van goed voorzien*. Vandaar nog ons adj. *gegoed*.

Gomen, I. c. 48. v. 132, *opmerken, acht slaan op*, hier in den zin van *er gewigt aan hechten, er geloof aan slaan*. Vandaar de gewone verzekeringsformule: *alsiet gome, of, alsic gome*, I. c. 41. v. 17, II. c. 44. v. 511, c. 48. v. 1158, 1192, c. 50. v. 141, c. 59. v. 40, III. c. 5. v. 37, IV. c. 2. v. 88, c. 9. v. 23, *zoo als ik bemerk, naar mijn bevinden*. Zie Begomen en Goom, en vgl. nog de aant. op HUYDEC., *Proeve*, II. 205 vlg.

Gone, ook Ghone of Ghene (de *h* kan hier voor *o* staan, omdat de *o* in dit woord met *e* afwisselt), gewoon aanwijzend voornaamwoord, steeds met het bepalend lidwoord verbonden, als: *die gone*, II. c. 6. v. 70, III. c. 5. v. 57, of *die ghene*, II. c. 61. v. 24, 36, 61 enz., *hij van wien gesproken wordt, die persoon*, Fr. *celui-là*; *tgone*, II. c. 36. v. 27, c. 48. v. 1071, *datgene waarvan sprake is, dat*, Fr. *cela*; *aent ghone*, II. c. 48. v. 75, *daaraan*; *door dat ghone*, I. c. 42. v. 25, of *om dat gone*, II. c. 37. v. 26, *daarom, om die reden*; *na tghone*, I. c. 42. v. 25 var., *daarna*.

Men ziet, dat het gebruik des woords aanmerkelijk verschilt van dat van ons *degene*, dat alleen als bepalend voornaamwoord gebezigd wordt.

- Goom nemen, IV. c. 2. v. 90, met den gen., II. c. 15. v. 135, ook met *te*, gevolgd door den dat., II. c. 18. v. 58, III. c. 3. v. 654, IV. c. 3. v. 18, *acht slaan, de aandacht vestigen op*. Zie Gomen.
- Gore (var. guere) m., II. c. 9. v. 102, *geur*.
- Gout, I. c. 23. v. 112, c. 37. v. 57, II. c. 47. v. 118, in den conj. goude, I. c. 26. v. 79, Imperf. van ghelden, *betalen, voldoen*. Het staat voor *golt*, als *zoude* voor *zolde*, *smout* voor *smolt* enz. Elders luidt het Imperf. galt en de bijvorm gaut, als III. c. 4. v. 188 en var., waar de zin is: »Te huis moest hij zijne vertering betalen.»
- Gracht v., II. c. 44. v. 354, *grafstede*. Van *graven*, vanwaar ook *graf* en *groeve*.
- Gramarie v., III. c. 14. v. 13, c. 15. v. 15, 40, *taalkunde*, met dien verstande dat er, volgens de verklaring van den dichter zelven, de *redkunst* onder begrepen worde.
- Gramarijn m., III. c. 15. v. 11, 38, 46, 283, *taalkundige*, in den straks genoemden zin.
- Graven (groef, ghegraven), I. c. 42. v. 156, II. c. 36. v. 817, c. 40. v. 105, c. 44. v. 491, c. 48. v. 800, 811, 970, *begraven, ter aarde bestellen*.
- Grieken, IV. c. 5. v. 3, *Griekenland*. Nog tot in de 17^e eeuw de gewone benaming.
- Gronde. Van gronde, III. bl. 14. v. 27, c. 15. v. 103, *van binnen, in het gemoed, inwendig*. Nog bij CATS en zijne tijdgenooten was *grond* zeer gewoon in den zin van *gemoed, karakter, eig. de bodem des harten*. Vgl. *Minnen Loep, Gloss*.

- Gronde.** Te gronde slaen (of gheslaen), I. c. 2. v. 91, II. c. 60. v. 34, III. c. 14. v. 43, *doorgronden, tot den grond toe begrijpen*. De lezing *verslaen* in de var. op de laatstgen. pl. is aan misverstand te wijten.
- Gronden** trans., II. c. 36. v. 1811, *doorgronden, doorzoeken*; intr., na iets —, III. c. 3. v. 480, (*er naar*) *vorschen, onderzoek doen*.
- Groot gaen** (metten kinde), II. c. 9. v. 1, *zwanger gaan (van het kind)*. Zie Gaen.
- Gulde**, III. c. 16. v. 133, hetzelfde als *gilde*. Zie KIL. Die stat gulde, *het stadsgilde*, is de vereeniging of het ligchaam der burgerij, met hare bijzondere wetten en voorregten.
- Guldijn** adj., I. c. 3. v. 17, *gouden, van goud*, hier, als meermalen, praedicatief gebezigd, in strijd met het tegenwoordige gebruik. Zie Dr. BRILL, *Holl. Spraakleer*, bl. 383.

H.

- Hachte** v., II. c. 36. v. 1151, 1532, (*hechtenis*), *gevangenis*. Elders ook *achte* en nog in 't Hoogd. *haft*. Zie *Taalk. Mag.* IV. bl. 63 vlg. en 222 vlg., en, over de vorming en oorspronkelijke kracht des woords, GRAFF, I. 108 vlg.
- Hachten** (ghehacht, var. gheacht) trans., II. c. 53. v. 15, *in hechtenis nemen*.
- Hachten** intr., met den gen., III. c. 9. v. 94 var., *voor iets zorg dragen*, hetzelfde als **Achten**. Zie aldaar.

Haenbilt. Zie Aenbilt.

Haer (var. her), voor een eigennaam, IV. Prol. v. 1, *heer*.

Haer, in de spreekwijzen: een haer (lieghen), III. c. 15. v. 71, *het allerminste*; een haer crancker, I. c. 11. v. 28, *een ziertje zwakker*; niet een haer, I. c. 23. v. 38, II. Prol. v. 66, II. c. 60. v. 61, III. c. 3. v. 811, *geen zier, volstrekt niets*. Hiertoe behoort ook de uitdrukking: die daer van enen haer toe dochte (gevolgd door *dat*), I. c. 2. v. 43, *die er het allerminst toe zou deugen*. De zin is: »er is niemand, die zelfs maar in het allerminste daarvan zou vermogen te spreken.» Vgl. bij Bast.

Haer (var. hare) adv., I. c. 21. v. 119, II. c. 57. v. 27 enz., *hier*; tote haer (hare), II. c. 23. v. 56, c. 45. v. 37, *tot hiertoe*; haer ende gheins, I. c. 35. v. 44, *hier en ginds, hier en daar*; harentaer of harentare (var. hare ende dare), I. c. 26. v. 116, c. 33. v. 55, II. c. 39. v. 210, *hier en daar*; harwaert, III. c. 3. v. 1098, *herwaarts*.

Haestelinghe adv., II. c. 3. v. 143, c. 36. v. 61, 132, 277, 994, 1239, c. 41. v. 130, 145, *haastelijk, terstond*.

Haghedochte (var. haghedocht, haeghdocht), — en v., II. c. 13. v. 91 var., c. 18. v. 40, c. 28. v. 14, 23, c. 45. v. 78, *krocht, hol, spelonk*; ook, II. c. 45. v. 195, 199, 204, *grafkelder*. Na al wat over dit woord geschreven is, zeg ik met Mr. v. D. BERGH (in Gloss. op *Limborch*): »Ik houd het nog altijd voor het Lat. *aquaeductus*,» zoodanig

als die afleiding door BILDERDIJK (*Geslachtlijst*, I. 284) ontwikkeld is. Tot hiertoe althans hebben mij noch de aanmerkingen van DE JAGER (*Verscheid.* bl. 243 vlgg.), noch die van Prof. LULOFS (*Handboek*, bl. 418) kunnen overtuigen.

Hal (tekst heelde), Imperf. van helen, II. c. 38. v. 21 var., *verheelde*, *verzweeg*. Nog is het sterke part. *verholen* in gebruik. Vgl. HUYDEC. op STOKKE, II. bl. 420 en 585, Gloss. op *Floris e. Bl.*, enz.

Volgens BLOMMAERT (Gloss. op *der Vrouwen Heemel.*) is *hal* het Imperf. van *houden*, nu *hield!*
Hale v., III. c. 4. v. 204 var., *stilzwijgendheid*, *geheimhouding*. Hetzelfde als Hele (zie ald.), en daarmede afkomstig van *helen*, Imperf. *hal*. — *Der Ystorien Bloeme*, fol. 16, a.:

Nochtan willic u, sonder *hale*,
Te hemelrike doen comen wale.

»Ik zeg het u zonder geheimhouding.» *Oud-Vl. Ged.* I. bl. 50, vs. 713:

Dit was den jongelingen goet,
Dien leet was dat men hare tale
Horde, dies si hadden *hale*.

»die zij geheim wilden houden.» En zœo wordt in de *Clausule vander bible* (*N. W. d. M. v. N. Lk.* V. 2. bl. 71) gesproken van eene poort,

Daer God door in stilre *hale*
Zoude liden altemale.

d. i. »in het verborgen, in het geheim.»

Halp, I. c. 22. v. 44, Imp. van helpen, *hielp*.

Hande v., IV. c. 3. v. 39 var., slechte lezing voor Ande. Zie aldaar.

Handelen trans., II. c. 14. v. 9, *behandelen*; II. c. 34. v. 13, c. 44. v. 142, 234, c. 48. v. 231, hetzelfde, in den zin van *met de hand aanroeren*, *met de hand gebruiken*. Vgl. Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 255 vlgg. Het primitive *handen*, in gelijken zin, lees ik in den *Walewein*, vs. 8547.

Handelinghe adv., II. c. 3. v. 143 var., c. 9. v. 81, c. 17. v. 43, c. 36. v. 61 var., 132 var., 277 var., 994 var., 1239 var., c. 41. v. 130 var., 145 var., III. c. 3. v. 807, *haastelijk, terstond*. Vgl. te Hant.

Hant v., *magt*, in de volgende spreekwijzen: (een lant besetten) van haerre hant, IV. c. 1. v. 76, *met hunne magt*; (enen) in hant gaen, IV. c. 1. v. 66, c. 4. v. 24, *in iemands magt vallen, zich aan hem onderwerpen*; (een lant) in hant hebben, IV. c. 1. v. 94, c. 5. v. 12 enz., in hant houden, IV. c. 1. v. 134, *in zijne magt hebben of houden*; (enen een lant) uter hant werpen, III. c. 16. v. 98, *een land aan iemands magt doen ontvallen, het hem doen verliezen*.

Hant. Te —, adv., I. c. 4. v. 45, c. 5. v. 21, 23 enz., thant, I. c. 45. v. 116, c. 46. v. 26, thands, I. c. 42. v. 116, te hans, II. c. 36. v. 368, te hande, I. c. 46. v. 59, te handen, II. c. 38. v. 109, c. 58. v. 196, IV. c. 3. v. 65, of ook, in verschillende varr., te hants, thans en thanden, *terstond*.

Hantghewerc. Sijn —, IV. c. 8. v. 2, *het werk zijner handen*.

Hantieren, Hanteren, een woord van veel uitgebreider toepassing dan ons *hanteren*. Nu eens drukt het objekt de eene of andere deugd of ondeugd, eene goede of kwade eigenschap, uit, als I. c. 24. v. 83, c. 29. v. 70, II. c. 1. v. 3, III. Begin. v. 4, c. 2. v. 44, c. 14. v. 184, c. 15. v. 231, c. 17. v. 56, c. 19. v. 3, c. 22. v. 23 enz., en dan is het zooveel als *plegen, in praktijk brengen*; dan eens is het objekt een beroep of bezigheid, als III. c. 10. v. 58, 69, en beantwoordt het aan ons *hanteren* of (*uit*)*oefenen*; of wel leest men, II. c. 56. v. 40, van eene uitvaart te hantieren, d. i. te *bezorgen*, te *verrigten*; of zelfs, I. c. 12. v. 70, van tormenten te hantieren, d. i. te *ondervinden*, te *lijden*.

In II. c. 44. v. 392 staat hanteren in den zin van *plegen (te doen), gewoon zijn*.

Hantvane m., II. c. 51. v. 127, *breede band aan den linker arm des priesters, die de mis bedient*, in het Lat. *vexillum* of *labarum sacrum*, of wel *confanum* geheeten. *Bediedenis van der missen*, fol. 2. b.:

Soe neemt hi ane die luchter hant
Een *hantvane* eist ghenant,
Bi gelike oft ware een scilt,
Die men vor den viant hilt,

waarbij dezelfde verklaring gevoegd wordt als in onzen tekst.

De Fransche benaming *fanon* is als diminutief uit ons *vaan* verbasterd.

Harde adv., III. c. 24. v. 30 enz., *zeer*. Zie **Herde**.

Hare v., II. c. 44. v. 523, *haren kleet*. Fr. *haire*.

Zie Gloss. op *Beatrijs*.

Hare adv., Harentare, Harwaert. Zie Haer.

Hat m., III. c. 13. v. 68, c. 27. v. 38, *haat*.

Hat adj., met den dat., II. c. 40. v. 80, *vijandig*.

Zie Ghehat.

Have subst., III. c. 12. v. 113, *bezitting*.

Hebben. Hem —, III. c. 3. Titel. var., *zich houden, zich gedragen*. Vgl. het Lat. *sese habere*.

Heelden, I. c. 21. v. 84, hetzelfde als *helden* of *hilden*, Imp. van *houden*, in den zin van *zich ophouden*. Zie ald. Doch men leze, volgens H. (Bijl. A.): »*In wien dat altoes h.*»

Heelt, Helt (tekst helpt) v., I. c. 28. v. 24 var., c. 33. v. 92 var., *helft*. Hamburgsche HS. van 't Schaakspel, fol. 240:

Ende al te hant doe Sinte Bernaerd wierp, spranc die een ternijnc [d. i. teerling] ontwee, ende tooghde up die een *helt* één oghe, ende up die ander *helt*... een eijs.

In den *Ferguut* wordt van eene prachtige fontein gezegd, vs. 3050:

Ic wane noit man en sach
Binnen der *helt* geene so diere.

d. i. voor *de helpt*, of *half* zoo kostbaar. Vgl. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 217 vlg.

Heer. Zie Man.

Heercracht, —te, II. c. 48. v. 332, *legermagt*.

Heerleke ghewelt, IV. c. 12. Besluit. v. 25, *landsheerlijke magt*.

Heesch. Zie Eesch.

Heeschen (hiesch, gheheescht), III. c. 1. v.

64 var., *eischen*; II. c. 36. v. 84 var., 85 var., 152 var., 388 var., III. c. 4. v. 514 var., hetzelfde, in den zin van *ontbieden*, *oproepen*. Zie mijn *Brief aan Dr. J.*, bl. 28.

Heffen (hief, gheheven) intr. (van een storm), I. c. 43. v. 57, *zich verheffen*, *opsteken*; trans. (een zang), II. c. 56. v. 103 var., *aanheffen*, (een strijd), III. c. 4. v. 305, *beginnen*, *aangaan*.
Heide v., I. c. 42. v. 158, *heide*, *wijd en woest veld*. Doch an die heide was de gewone uitdrukking, waar men geene zekere plaatsbepaling, maar in 't algemeen *zoo maar hier of daar* bedoelde. *Zoo ook achter heiden varen* d. i. *hier en daar heen*, *zoo maar rond rijden*, zonder bepaalde bestemming.

Heimelicheit, —ede, III. c. 4. v. 456, in den gewonen zin; maar, III. c. 3. v. 115, 127, *geheim*. Vgl. Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 115 vlgg.

Helden intr., III. c. 3. v. 152, c. 23. v. 193, *hellen*, *overhellen*. Zie KIL. In de *D. Doctr.* komt hetzelfde woord tweemaal voor als grondvorm van *houden*, vanwaar het Imperf. *hilt*, *hield*. Ik zou die beteekenis echter niet (met Prof. JONCKBLOET in Gloss.) op *Ferguut*, vs. 2569, toepassen, maar vat het daar met Prof. VISSCHER als *hellen* op.

Hele (var. *hale*) v., III. c. 4. v. 204, *stilzwijgendheid*, *geheimhouding*. Van crancker hele zijn, *niet goed kunnen zwijgen*. Zie Hale.

Helsen (helsde) trans., II. c. 48. v. 382, *omhelzen*. — *Ferguut*, vs. 493, 3419, enz.

Helt. Zie Heelt.

Hen (passim), *het en*.

Henen comen met iets, I. c. 15. v. 56, *het ergens mede stellen, er mede volstaan*. Zoo werd het active *er mede doen volstaan, onderhouden*, ook henen bringhen genoemd. *D. Doctr.* II. 2973:

Wânt men mach met cleinen dinghen
Die nature *henen bringhen*.

En bijna dezelfde verzen leest men ook III. 1065 vlg., zoodat zij blijkbaar voor spreekwoord golden.
Hens (passim), *het en is*.

Herde subst. m., I. c. 42. v. 163, 169, 175, II. c. 3. v. 65, c. 11. v. 8 enz., *herder*; ook, in kerkelijken zin, van den Paus gezegd, II. c. 48. v. 1022, en vanden stoele —, *ibid.* v. 746, *herder op den pauselijken stoel*.

Het dimin. *herdekijn* in *Ferguut*, vs. 3282.

Herde adv., I. c. 7. v. 37, c. 10. v. 64 enz. enz., *zeer*.

Herdelijke adv., II. c. 23. v. 8, c. 30. v. 10, III. c. 3. v. 41, *hard, scherp, bits*.

Herden trans., I. c. 13. v. 78, (*volharden in*), *verduren, uitstaan*.

Heresye, —en, II. c. 44. v. 90, c. 48. v. 106, *ketterij*. Lat. *haeresia*.

Herie, —ien v., I. c. 35. v. 59, III. c. 11. Titel, *heerschappij*.

Het, II. c. 36. v. 874 enz. enz., aankondiging van het later volgende subjekt, thans *er*.

Heten (hiet, gheheten), met den dat., I. c. 3. v. 31, c. 26. v. 107, c. 37. v. 6, II. c. 9. v. 60, c. 58. v. 136, III. c. 20. v. 49, *bevelen*.

Hier binnen, Hier en binnen. Zie Binnen.

Hiesch. Zie Heeschen.

Hiet. Zie Heten.

Hijs (passim), *hij des*, of ook *hij is*.

Hilt, hilden (passim), Imp. van houden, *hiel*, *hielden*.

Hin, I. c. 10. v. 18, II. c. 11. v. 38, c. 17. v. 80, III. c. 14. v. 243, rijmshalve voor *hen*.

Hinderen intr., I. c. 12. v. 13, *hinder ondervinden*; doch, I. c. 26. v. 14, trans., met den dat., in den gewonen zin, *hinder aandoen*.

Hine (passim), *hij en*, of ook *hij hem*.

Hyraude, Hieraude, III. c. 4. v. 190 var. Zie Yraude.

Hire en Hise (passim), *hij er* en *hij haar* of *hij ze*.

Hissen. Henen —, II. c. 52. v. 5, *verjagen*, *wegdrijven*. *Hissen*, ook *hisschen* en *hessen*, bij KIL. *agitare*, *incitare*, is hetzelfde als ons *hitsen*, *ophitsen*, *opjagen*, en vandaar was *den haes hissen* een gebruikelijke jagtterm. Met *henen* verbonden staat het dus met *wegjagen* gelijk, en op dezelfde wijze wordt het gebruikt in de oude spreuk (bij Prof. MEIJER, *Spreuken* enz. bl. 4):

Men solde hem . . . . mit honden *uut der stadt hessen*.

Vgl. ook *Minnen Loep*, Gloss. op Hesten.

Hoefsch. Zie Hovesch.

Hoesch, passim in var., als b. v. III. c. 12. v. 85, 88 enz., latere vorm voor hoefsch, hovesch, doch sedert in ons *heusch* heerschende geworden.

De weglating der *f* voor *s* is van elders bekend. (Vgl. mijne aant. op *Warenar*, bl. 199). Zie Hovesch.

Hoet. Zie Hoot.

Hoeverde. Zie Hovaerde.

Hof. Luttel te hove bringhen, I. c. 7. v. 38, *weinig voordeel aanbrengen, weinig inbrengen ten gemeenen nutte.*

Hoghe. In hoghen sijn, II. c. 18. v. 102, *verheugd zijn.* Zie HUYDEC. op STOKKE, III. bl. 263 vlgg., enz.

Hoghen (3. p. praes. hoocht, hoeght) intr., I. c. 9. v. 26, 31, *hooger klimmen, stijgen*; II. c. 45. v. 46, c. 50. v. 7, *stijgen of rijzen in magt en aanzien*; trans., III. c. 3. v. 704, c. 12. v. 131, *hooger doen stijgen*, vanwaar het part. ghehoghet (var. ghehoecht, ghehoeght), II. c. 23. v. 51, *verhoogd.*

Honen (ghehoont) trans., II. c. 8. v. 82, III. c. 2. v. 150, c. 3. v. 76, 238, 1026, 1029, 1057 var., 1099, *bedriegen.* Zie *D. Doctr.* Gloss. en mijne aant. in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* VI. bl. 184.

Hooftslop (var. hooftslope) o., II. c. 7. v. 9, *de opening in een vrouwenkleed, waardoor het hoofd gestoken wordt, dus de hals van het kleed.*

KILIAEN: *orificium indusii aut tunicae, foramen vestis cui caput inseritur*, een getuigenis, dat ruim opweegt tegen de onbewezene uitspraak van BILDERDIJK (*Gesk. op Salope*), volgens welke het »een grooten sluier of mantel beteekende, die het hoofd en geheele lijf eener vrouw bedekte.” Dit geldt van de *hoycke* of *huik*, maar kan hier onmogelijk van toepassing zijn. Eene vrouw met *hoornen* op het hoofdhulsel zal toch geen mantel daarover heen dragen! — *Slop* voor *opening* is buitendien een bekend woord.

De bedoeling is blijkbaar, dat vele vrouwen haar

kleed aan den hals wijd genoeg geopend dragen, om den boezem links en regts aan den blik der nieuwsgierigen te vertoonen. Vgl. bij Hoornen.

Hoonre (var. hoondere, hoendre) m., III. c. 3. v. 1099, (*honer*), *bedrieger*. Zie Honen.

Hoornen, II. c. 7. v. 8, *de twee omhoogstekende punten aan het hoofdhulsel der middeleeuwsche vrouwen*. Zoo werden ook de twee punten, die op den bisschoppelijken mijter omhoogsteken, *hoornen* genoemd. Zie HUYDEC., *Proeve*, I. bl. 264.

Men vergelijke bij deze geheele plaats van den *L. Sp.* de eerste de beste afbeelding van eene vrouw in middeleeuwsch kostuum, b. v. die in *D. I.* van de *Brab. Yeesten*, tegenover bl. 379, 386, 400 enz. Men kan daar ook den open boezem, als een gevolg van het wijde *hoofdslop*, duidelijk opmerken.

Hoosschede, IV. c. 12. Besluit. v. 6 var., hetzelfde als Hoveschede. Zie ald. en vgl. bij Hoesch.

Hoot (var. H. passim hoet) o., II. c. 15. v. 52, c. 18. v. 44, c. 24. v. 31, c. 28. v. 36, 56, c. 30. v. 17, c. 32. v. 19, c. 53. v. 38 enz., *hoofd*.

Hoetkerke, II. c. 45. v. 162 var., *hoofdkerk*. Zie *Limborch*, Gloss. op Hoet, enz.

Hope. Te—, II. c. 26. v. 6, III. c. 10. v. 189, ook teenen—, II. c. 45. v. 7, c. 48. v. 67, 491, c. 56. v. 48, *te zamen*, *bijeen*.

Hore, Hoer, doorgaans in var. H., *hare*, *haar*.

Horeest. Zie Oreest.

Horen ww., als subst. gebezigd, I. c. 17. v. 72, *het gehoor*, als zintuig.

Houde subst., II. c. 44. v. 482, *gunst*. Zie Hout en Hulde.

Houde adv., in de uitdrukking: also houde, I. c. 33. v. 25, c. 46. v. 74, II. c. 9. v. 139, c. 13. v. 52 enz., *terstond*.

Houden (hilt, heelt) intr., I. c. 7. v. 47, c. 21. v. 84, *zich ophouden, zich voortdurend bevinden*. Over de laatst aang. pl., zie bij Heelden.

Houden intr., I. c. 32. v. 7, ook 't houden, I. c. 2. v. 3, c. 21. v. 41, *het er voor houden, gelooven*. Ic hout in dien, III. c. 15. v. 87, *ik houd het daarvoor*. Vandaar, als trans., dat die kerke hout, II. c. 10. Titel, v. 2, 60 enz., *hetgeen de kerk gelooft, aanneemt, als waarheid heeft vastgesteld; onse wet hout, II. c. 36. v. 36 enz., onze wet stelt vast, bepaalt*.

Houden trans., I. c. 33. v. 92, *inhouden, omvatten*.

Houdt, Hout adj., met den dat., I. c. 4. v. 28, II. c. 36. v. 921, *getrouw*, als nog in *houw en getrouw*; doch doorgaans, I. c. 27. v. 84, III. c. 1. v. 59, c. 2. v. 137, c. 12. v. 34, c. 18. v. 47, c. 20. v. 46, c. 23. v. 137, in den zin van *gunstig*, even als 't Hoogd. *hold*. Zie Hulde.

Hovaerde, —en v., I. c. 4. v. 24, 45, c. 28. v. 1 enz., *hoeverde (H.)*, II. c. 36. v. 1807, *hoovaardij, hoogmoed*.

Hoveren intr., IV. c. 5. v. 18, *feestvieren, vrolijk zijn*. Zie *D. Doctr. en Minnen Loep* (op Hoven), Gloss.

Hovesch (var. hoefsch, hoesch) adj., III. c. 2. v. 84, c. 3. v. 411, c. 4. passim, enz., *welgemanierd, wellevend, beleefd, heusch*. Vgl. Prof.

JONCKBLOET op *Beatrijs*, bl. 38, Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 202 vlgg., enz.

Hovescheit, —ede (var. hoofschede, hoefshede enz.), —eden, II. c. 48. v. 323, III. c. 3. v. 82, 84, c. 4. passim, enz., *wellevendheid, beleefdheid, heuschheid.*

Hoveschelike (var. hoefschelike enz.) adv., II. c. 36. v. 1315, III. c. 3. v. 3, 904, c. 4. passim, enz., *beleefdelyk, heuschelyk.*

Huden adv., I. c. 21. v. 130, II. c. 36. v. 726, *heden.*

Hulde v., III. c. 1. v. 75, c. 2. v. 38, c. 14. v. 254, c. 16. v. 134, c. 26. v. 202, *gunst.* Zie Houde en Hout, en vgl., over het een en ander, HUYDEC. op STOKER, I. bl. 366—368, III. bl. 19, CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 147 vlg., enz.

Hurten intr., IV. c. 9. v. 43 var., *horten, stooten.*

Husch, plur. husche (var. Bijl. A. huischen), I. c. 30. v. 66 var., *huisgezin, familie.* In dien zin wordt ons *huis* ook wel gebezigd, en toch, ondanks die schijnbaar ontwijfelbare gelijkheid, toch heeft *husch* met *huis* volstrekt niets te maken. Het laatste is het Ohd. *hūs* (GRAFF, IV. 1050 vlgg.) en neemt nimmer de keelletter aan; maar *husch* beantwoordt aan het Ohd. *hiwiski* of *hiwisca*, ook, bij zamentrekking, *huske* (*) en *husche*, dat *familia* beteekent, en regtstreeks afstamt van *hiwjan*, ons *huwen*. Zie GRAFF, IV. 1068, waar men zelfs *hus unde husce*, huis en familie, vindt aangeteekend.

(*) GRAFF t. a. pl. gist, bij middel van een vraagteken, of men ook *hiiske* lezen moet. Onze Mnl. vorm strekke ter bevestiging van *huske*.

Husch is dus een onderdeel van een geslacht, een huisgezin door het huwelijk gevormd, uit man, vrouw en kinderen bestaande. Ik herinner mij het woord meer te hebben aangetroffen, maar het destijds nog met *huis* verwarrende, heb ik daar, helaas! geen acht op gegeven en verzuimd het op te teekenen.

I. Y.

Ydel adj., I. c. 6. v. 64, *ledig*.

Ye adv., I. c. 1. v. 56, c. 16. v. 66, c. 17. v. 2, *immer, ooit*; ye zint, I. c. 26. v. 28, *ooit sedert, immer daarna*.

Elders, II. c. 36. v. 1729, *immer, altijd*; yesint, II. Prol. v. 29, of ye zeder, II. c. 49. v. 71 enz., *steeds daarna, altijd sedert*.

Ye lanc zo mee (mere), I. c. 13. v. 98, c. 34. v. 41, elders, II. c. 22. v. 71, in lanc zo mere (var. ie l. z. m. en zo l. zo m.), *hoe langer hoe meer*.

Yesch, II. c. 36. v. 152, 371, 388, Imperf. van eeschen, eischen, in den zin van *ontbieden, tot zich roepen*. Zie Heeschen.

Yet adv., II. c. 36. v. 1543, 1737 enz., eig. *eenigzins*, vandaar, *welligt, bij geval, soms*, juist als het Hoogd. *etwa*.

Yewerincs, Yewerincx adv., I. c. 11. v. 73, IV. c. 4. v. 27 var., *ergens*.

Yewers adv., I. c. 11. v. 73 var., hetzelfde; yewers wert, I. c. 5. v. 20 var., *ergens heen*.

Ymnen, II. c. 48. v. 450, *hymnen*.

In (passim), *ic en.*

In dien, III. c. 9. v. 91, c. 14. v. 200, c. 15. v. 87 enz., *in dier voege, alzo.*

In lanc zo mere. Zie Ye.

Inden intr., II. c. 44. v. 39 enz.; trans., I. c. 48. v. 169 enz., *eindigen.* Int, II. Prol. v. 5, III. c. 5. v. 101 enz., derde pers. enk. praes., *eindigt.* Gheënt, II. c. 36. v. 2057 enz., of gheënt, I. c. 13. v. 86 enz., part., *geëindigd.*

Ingaen intr. (van een bisschop), II. c. 48. v. 1181, c. 50. v. 66, *zijn ambt aanvaarden.*

Ynghelheit, III. c. 27. v. 42, *engelaardigheid.*

Ynghelijc, —ike adj., I. c. 7. v. 65, *engelaardig.*

Inne. In inne wesen, II. c. 47. v. 2, *weten, kennis dragen.* Elders ook *in inne worden*, merken, gewaar worden, *in inne maken*, doen weten, bekend maken. Zie HUYDEC. op STOKK, II. bl. 253 vlg. en vooral DE JAGER, *Verscheid.* bl. 263—268, waar de afleiding en het gebruik van *herinneren (iemand aan iets)* zegevierend gehandhaafd worden tegen hetgeen WEILAND, naar eene valsche etymologie en in strijd met het vaste gebruik in de volkstaal, had opgeworpen. Vreemd, dat ook na dit betoog van DE JAGER velen nog niet overtuigd zijn, en zelfs Prof. LULOFS (*Handboek*, bl. 423 vlg.) daartegen opkomt met eene »woordenfabriek” (gelijk hij het zelf noemt), die evenmin iemand begrijpen zal, als hij zelf DE JAGER begrepen heeft.

Innicheit, —ede, —eiden, II. c. 44. v. 18, c. 55. v. 28, III. c. 1. v. 23, c. 8. v. 3, c. 10. v. 211, *vrome, godsdienstige overdenking, het Hoogd. andacht.*

Innichlike, Innechlec adv., II. c. 41. v. 164, c. 51. v. 48, c. 60. v. 114, III. c. 1. v. 89, *met vromen zin, met godsdienstigen ernst.*

Intsel (var. eyndsel) o., I. c. 39. v. 152, IV. Prol. v. 20, ook insel, *ibid.* var., III. c. 3. v. 296 (var. eynsel), *einde.* Zie *D. Doctr.* Gloss., enz.

Yraude (var. yeraut, yraut, hyraude en hieraude) m., III. c. 4. v. 186, 190, 193, (*heraut*), *speelman, muzikant.* Zie de Gloss. op *D. Doctr.* en *Karel d. Gr.*

J. Y.

Jammerhede (var. H. jammerechede), —en, I. c. 19. v. 50, c. 20. v. 62, c. 22. v. 35, c. 23. v. 75, H. c. 17. v. 99 enz., *jammer, groote smart.* Elders ook als *deernis, medelijden.* Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 279 vlg.

Jan. Zie Jonnen.

Jans, II. c. 37. v. 97 var., III. c. 14. v. 38 var., *contr.* uit jan des. Zie Jonnen.

Jarech adj., III. c. 12. v. 129, *eenjarig, een jaar oud.*

Yechtich (var. ghichtich), —ighe adj., II. c. 35. v. 61, c. 36. v. 1486 var., *jichtig.*

Jeeste. Die —, I. c. 41. v. 4, 10, II. c. 36. Titel, *de geschiedenis, het geschiedverhaal.* Oude jeesten, I. c. 42. v. 1, *oude geschiedverhalen.* Zie Geeste.

Jeghen, voorzetsel, oudtijds veel ruimer van toepassing dan tegenwoordig, doch altijd het *vergelij-*

ken of *tegen elkander opwegen* van twee verschillende zaken uitdrukkende. Zoo b. v.

Bastaerde jeghen hare, III. c. 14. v. 51, *bastaarden bij haar, in vergelijking van haar.*

Goet sparen jeghen sine ghesonde, III. c. 3. v. 390, *geld sparen ten koste zijner gezondheid.*

Daer jeghen copen, III. c. 24. v. 53, *voor, of tegen dien prijs koopen.* Hemelrike copen jeghen die arme, III. c. 21. v. 5, *den hemel verwerven (door weldoen) aan de armen, den hemel aan hen verdienen.*

Verzoenen jeghen, I. c. 29. v. 28, *verzoenen met.* Vgl. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 108 vlg., die echter al te sterk zegt, dat »*jeghen met* beteekent.” Hij bedoelde: *jeghen* werd oudtijds in vele gevallen gebezigd, waar wij thans *met* gebruiken: op andere plaatsen echter moeten wij het door andere voorzetsels wedergeven.

Joghet (var. joeght, juecht) v., II. c. 3. v. 83, III. c. 2. v. 18, 19, 21 enz., *jeugd.* Doch elders, Joghet (var. joecht) v., II. c. 4. v. 1, of joocht, II. c. 7. v. 55, *jeugdig persoon, jong meisje, maagd.* Vgl. *Limborch*, Gloss., STOKES, III. vs. 876, enz. Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 333, zegt: »Elders, naar ik mij herinner, heb ik het ook gebruikt gevonden van een' *jong* en schoon *manspersoon.*” Hij bedoelde STOKES, IV. vs. 122, 144.

Joye v., *vreugde, vermaak* (Fr. *joie*), vooral in de spreekwijze: sine joyen setten in, III. c. 25. v. 93, of sine joye legghen aen, III. c.

26. v. 95 vlg., *vermaak scheppen in*. Vgl. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 342.

Jolijf, —ive, II. c. 57. v. 67, hetzelfde als Jolijt, III. c. 4. v. 17, *vreugde, vermaak*. Jolijt hebben in, Prol. v. 51, III. c. 3. v. 981, *vermaak scheppen in*.

Behalve deze beide vormen, *jolijf* en *jolijt*, was nog een derde, *jolijs*, in gebruik. *Jolijf* komt echter zeldzamer voor, ofschoon ook het oud-Fransch het subst. *joliveté* kende.

Joncwijf, —ive, I. c. 46. v. 45, *dienstmaagd, kamenier*.

Jonnen, met den dat. des pers. en gen. der zaak, Prol. v. 6 var., II. c. 17. v. 18 var., III. c. 3. v. 562 var., *gunnen*. Jan, I. c. 5. v. 40 var., c. 48. v. 186 var., II. c. 45. v. 134 var., III. c. 15. v. 97 var., 3. p. enk. praes. (met de vocaal van 't Imperf.), *gunt*. Vgl. Jans. Ghi jont, III. c. 3. v. 104 var., 2. p. meerv. praes., *gij gunt*. Jonste, I. c. 30. v. 58 var., c. 38. v. 9 var., II. c. 47. v. 113 var., Imperf., *gunde*. Vgl. Onnen.

Jonste, —en v., II. c. 11. v. 39 var., c. 61. v. 10 var., III. c. 3. v. 322 var., c. 11. v. 76 var., c. 14. v. 211 var., c. 15. v. 103 var., *gunst, genegenheid*. Vgl. Onste.

Joocht. Zie Jogheth.

C. K.

Cade, I. c. 12. v. 46, *korstje van geroost of gebraden vet*. KILIAEN: »Kaeye, Kaede, *frustula*

frixa sive adusta ex arvina: adustae et exuccae pinguedinis crustae." In de beschrijving der hel-sche tormenten in *Tondalus Visioen* (bij BLOMMAERT, *Oud-Vl. Ged.* II) wordt het, juist als in den *L. Sp.*, in vergelijking met de door het vuur gefolterde zielen, gebezigd. Daar heet het (bl. 35. a.):
 Up dat gloyende decsele so lach eene menichte keytivigher sielen, ende daer up brieden si tote si waren versmolten, ghelijc eender *caden* te siene [d. i. zieden] in eene panne, dat si droopen door 't decsele. In denzelfden zin is *kaaijen* nog heden te Breda in gebruik, volgens HOEUFFT, *Bredaasch Taal-eigen*, bl. 277.

Caf. Een —, Prol. v. 38, *het allerminste, zoo goed als niets*. Niet een —, I. c. 1. v. 22, c. 12. v. 35, III. c. 3. v. 917 enz., *geen zier, volstrekt niets*. Elders vindt men zelfs: *niet twee cave*, als in den Haagschen bundel van HILLEGAERSBERCH, fol. 26. a. Vgl. bij Bast.

Caytijf. Zie Keytijf.

Camerraet (var. beter cameraert), II. c. 49. v. 87, *aartskamerheer*, Lat. *camerarius*, een der hooge ambten aan het keizerlijke hof, het attriboot van den keurvorst van Brandenburg.

Kapen ende kipen (var. kwalijk gapen ende kyken), Prol. v. 33, *rondkijken en op de loer liggen*. In den *Teuthonista* wordt *capen* gelijk gesteld met *umbsyen*, en door *visere, circumspicere, respicere, lustrare* vertolkt; eene beteekenis, die blijkbaar geldt in het subst. *aencape* (*Minnen Loep*, I. 2593):

Daer henck die eersaem hoefsche knape,
 Alle der werlt te *aencape*.

»daar hing hij tot bekijsk van iedereen.» *Kipen*, dat hier bij *kapen* gevoegd wordt, en zich alleen door de gewone klankwisseling onderscheidt, is derhalve hetzelfde, en vereenigd duiden de beide woorden het *aanhoudend rondzien en loeren* uit.

Vgl. DE JAGER, *Verscheid.* bl. 147, die echter (gelijk, naar ik meen, uit het bovenstaande blijkt) minder juist aan ons ww. *kapen* en *kippen* denkt, als ware het: *vatten, vitten, er op uit zijn om te vangen.*

Caproen (var. ook capruin) m., I. c. 24. v. 50, *muts, hoofddeksel*, hier bepaaldelijk voor mannen. Den caproen afdoen, II. c. 52. v. 70, III. c. 4. v. 101, en — ofstriken, III. c. 23. v. 180, *de muts afnemen*, uit eerbied of beleefdheid.

Caproen, het Fransche *chaperon*, is afkomstig van *caput*, en dus geenszins »eene soort van mantel,» gelijk het verklaard wordt in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* V. 2. bl. 133. Dat KIL. er *humerales* voor opgeeft, is alleen omdat de afhangende slippen van den *caproen* ook de schouders bedekten. Zie verder VAN WIJN, *Avondst.* II. 132 en op HEBLU, bl. 206.

Carnacioen o., I. c. 38. v. 73, III. c. 16. v. 122 enz., *de menschwording van Christus, het begin onzer jaartelling.*

Castien (van iets) trans., II. c. 23. v. 23, c. 48. v. 943, III. c. 3. v. 216, 395, c. 17. v. 82, c. 18. v. 16, niet ons *kastijden, straffen*, maar *bestrafen* (met woorden), *berispen, vermanen, te regt wijzen* (over iets). Zie Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 396—398, enz.

- Casufle (de var. casule is eene schrijffout) v., II. c. 51. v. 133, *kazuifel*, *priesterlijk misgevaad*, ook *casughele* geheeten.
- Keefsdoem (var. keesdoem), — me o., II. c. 36. v. 216, 227, 240, *hoereriĳ*, *overspel*. Zie KIL., het *Leven van Jezus*, uitg. door Prof. MEIJER, in Gloss., enz.
- Keefskint (var. keeskint), II. c. 36. v. 232, 564, *hoerenkind*.
- Keelct, Kelct (tekst kelc) m., II. c. 51. v. 143 var., 148 var., 162 var., *kelk*, bij de mis. *Kelect*, schrijft de auteur van *Karel d. Gr.* II. 164.
- Keer, Oghe keer. Zie Oghe.
- Keytĳf (var. ook caytĳf), —ive adj., I. c. 13. v. 24, 99, c. 14. v. 50, c. 18. v. 100, c. 22. v. 66 enz., *ellendig*, *rampzalig*; elders, als I. c. 16. v. 71, c. 20. v. 55, c. 28. v. 52, c. 44. v. 92 enz., *ellendig*, *nietswaardig*. Zie HUYDEC. op STOKK, I. bl. 511—513, enz. enz.
- Keytivechede, III. c. 5. v. 99, *ellende*.
- Kempe m., II. c. 36. v. 1696, of Kimpe, *ibid.* var., II. c. 50. v. 131, c. 52. v. 96 (var. *kampioen*, *kempioen*), *kemper*, *kampioen*.
- Kenlijc adj., III. c. 14. v. 231, *kenbaar*, *bekend*. Nog gebruikelijk in de onderteekeningformule van eenen stedelijken secretaris: »*Mij kennelijk.*»
- Kennen, Kinnen intr., I. c. 18. v. 49, *begrip hebben*; I. c. 8. v. 41, c. 19. v. 83 enz., *inzien*, *begrijpen*; I. c. 25. v. 5, *weten*.
- Elders trans., als I. c. 18. v. 96, c. 19. v. 53,

c. 23. v. 2, c. 48. v. 86, 163, II. c. 36. v. 1097 enz., *inzien, erkennen, bekennen.*

Kinnen (iets aan iemand), III. c. 12. v. 14, is ons *toekennen, toewijzen.*

Kere (cas. obl. van keer). Buten kere (minnen), I. c. 22. v. 56, *bovenmate* en als *buiten zich zelven*, als bedwelmd van liefde; uten kere ghekeert, II. c. 24. v. 84, *buiten zich zelven* van schrik. *Uten kere* of *buten kere* wordt doorgaans gezegd van hem, die of lichamelijk door een zwaren slag, of geestelijk door drift, hartstogt of schrik, *bedwelmd, buiten zich zelven*, of, in één woord, *van zijn streek* is. Zie HUYDEC. op STROKE, II. bl. 428 vlgg., *D. Doctr.* Gloss. op Buten en Uten, enz.

Iets anders is de spreekwijze: in allen keren, III. c. 26. v. 59, *in elk geval, in elk opzigt.* Zie daarover mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 76 vlg.

Keren, hetzelfde als ons *keeren*, maar met zeer gewijzigde toepassing in verschillende spreekwijzen:

Intr., van Gode keren, II. c. 9. v. 38, *zich van God afkeeren*; uter waerheit keren, II. c. 38. v. 105, III. c. 15. v. 95, *van de w. afwijken*; ten ghelove keren, II. c. 9. v. 42, c. 17. v. 172, *zich tot het geloof bekeeren*; ter wijsheit keren, III. Prol. v. 35, *zich tot de w. wenden, naar w. streven*; ter archeit keren, III. c. 3. v. 572, *zich aan de ondeugd overgeven*; ter werelt keren, III. c. 10. v. 48, *zich aan wereldsche zaken wijden*; maar vander werelt keren, III. c. 3. v. 736, *de w. verlaten, sterven*; daer uut keren, I. c. 4. v. 11,

IV. c. 12. v. 22, en daer of keren, III. c. 3. v. 214, *zich daarvan afwenden, er mede ophouden.*

Trans., (een kint) te Gods dienste keren, I. c. 25. v. 91, *leiden, sturen*; ter scolen keren, II. c. 23. v. 11, c. 31. v. 3, *naar school zenden*; sijn gheven te Gods eren keren, III. c. 23. v. 223, *zijne giften tot Gods eer doen strekken*; int quade keren, II. c. 21. v. 24, *ten kwade duiden*, elders in arghe keren (zie Arch); van hem keren, III. c. 23. v. 16, *van zich afzetten, zich er aan onttrekken*; iets aan iemand weder keren, II. c. 48. v. 1191, III. c. 1. v. 70, *teruggeven*; (van de eene taal in de andere) keren, II. c. 34. v. 32, *overbrengen, vertalen*; al aert-riike in een rike keren, II. c. 15. v. 47, *de geheele aarde tot één rijk brengen of vereenigen*; buten zinne ghekeert worden, III. c. 3. v. 68, *buiten zich zelven vervoerd worden, van zijn streek raken*; uten kere ghekeert, hetzelfde, zie Kere.

Hem keren (ter leren, ter archeit enz.), I. c. 29. v. 31, III. c. 3. v. 572 var. enz., *zich begeven tot, zich overgeven aan, enz.*

Kerse v., I. c. 17. v. 22, *kaars.*

Kersten, plur. kerstene, kerstine, I. c. 48. v. 139, 148 enz., *Christen*; iemand kersten doen, II. c. 44. v. 283, 364 enz., (*tot Christen maken*), *doopen.*

Kerstendom. Dat— ontfaen, I. c. 39. v. 161 enz., *het Christendom ontvangen, gedoopt worden.*

Kerstenheit, —ede (var. I. meermalen kersti-

nede), I. c. 48. v. 147, II. c. 43. v. 19 enz.,
(— ontfaen), II. c. 39. v. 236, 260 enz.,
Christendom.

Kerstenrijc, II. c. 50. v. 5, *het Christelijk rijk,
de heerschappij der kerk.*

Kerven, I. c. 17. v. 49, thans alleen voor *insnij-
dingen maken* gebezigd, oudtijds ook voor *door-
snijden, hakken.* Zie mijne aant. op *Warenar,*
bl. 211, *Vanden houte,* vs. 556 enz. Hier is
ontwee kerven zooveel als *in stukken scheuren,
uiteenslaan.*

Chore. Zie Core.

Kimpe. Zie Kempe.

Kinnen. Zie Kennen.

Kint (var. Bijl. A. kinder) plur., I. c. 21. v. 121,
kinderen.

Kipen. Zie Kapen.

Claer, clare adj., I. c. 4. v. 22, c. 5. v. 61, c.
7. v. 19, c. 9. v. 43, c. 21. v. 104, III. c. 23.
v. 97 enz., *luisterrijk, schitterend, heerlijk,* ook
helder (van een licht, eene fontein enz.), of (van
een zin), III. c. 15. v. 196, *duidelijk, klaar,*
Lat. *clarus.* Elders, I. c. 47. v. 105, III. c. 8.
v. 19, doorgaans gevolgd door *van,* II. c. 45. v.
142, III. bl. 23. var. v. 26, c. 3. v. 586, 708 enz.,
zuiver, rein, en vandaar *claer* int ghelove,
I. c. 39. v. 182.

Claer. Al *claer* adv., III. c. 26. v. 206, IV. c.
2. v. 64, *clare,* I. c. 18. v. 25, II. c. 47.
v. 81, c. 48. v. 443, *klaarblijkelijk, zeker.*

Claerheit, —ede, I. c. 5. v. 58, c. 9. v. 41,

49, c. 11. v. 70, c. 13. v. 44 enz., *licht, luster, glans.*

Claerlijk, —like adv., I. c. 5. v. 55, c. 39. v. 181, II. c. 46. v. 6, *klaarblijkelijk, zeker.*

Claghe v., II. c. 20. v. 51, c. 22. v. 58, c. 25. v. 18, *klagt, aanklagt.*

Clam, I. c. 31. v. 62 enz., Imp. van climmen, *klom.*

Clanc, II. c. 56. v. 104 enz., Imp. van clincken, *klonk.*

Clene adj., III. c. 10. v. 137, 141, 145, *klein*, in den zin van *nederig, bescheiden.*

Clergie, —en v., II. c. 39. v. 157, c. 48. v. 1206, III. c. 10. v. 65, c. 14. Titel. en passim, *godgeleerdheid*, in den zin van dien tijd.

Clerc, plur. clerke, subst., Prol. v. 18 enz., *geestelijke.*

Clerkelijk adv., III. c. 14. v. 268, *zoo als 't eenen geestelijke betaamt.*

Cleven (*an* of *in* iets) intr., I. c. 20. v. 52, II. c. 5. v. 18, III. c. 10. v. 260, *vastkleven, vasthouden*, (*er in*) *volharden.* An enen wech cleven, II. c. 16. v. 3, *een weg houden, er op voortgaan.* De var. laat daar ten onregte de praep. *an* weg, hetgeen BILDERDIJK (*Geslachtlijst*, II. 82) tot eene min juiste verklaring verleide.

Die dorst cleeft an hem, III. c. 4. v. 402, is zooveel als *zijn dorst houdt aan, blijft hem bij*, en alsoe deen mitten andren cleeft, III. c. 14. v. 248, *als het een bij het ander komt en zich daarmede vereenigt.*

In een anderen zin echter moet de uitdrukking te hogheren state cleven, I. c. 4. v. 25, wor-

den opgevat. Daar kan *cleven* wel niet anders zijn dan hetgeen gewoonlijk *cliven* heet, d. i. *klimmen*, *stijgen*, eene beteekenis, over welke men Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 458 vlgg. en het Gloss. op *der Minnen Loep* nazie. De verwisseling dier beide vormen (*cliven* en *cleven*) laat zich te eerder denken, daar ook de eerstvermelde en gewone zin van *cleven* (die van *vastkleven*) eigen is aan

Cliven, in de uitdrukking: daer in ghecleven sijn, I. c. 28. v. 72, waar de var. becleven heeft, dat volkomen hetzelfde is. Ik heb de plaats reeds verklaard op Becliven.

Cloot, *bal.* Mit cloten rollen, III. c. 25. v. 122, een balspel. Vgl. *Hor. Belg.* VI. 177.

Knaghen. Van eren gheknaecht worden, III. c. 3. v. 184, *zijne eer trapsgewijze verliezen.* De ledigheid *knaagt* aan 's menschen eer, en vreet die allengs weg.

Knapelij(n) (var. knapelen). Een — kint, I. c. 26. v. 27, *een kind van 't manlijk geslacht.* — *Brab. Yeesten*, IV. 985:

Ende om dat hem niet was bleven
Knapelen kint, soe wart ghegheven
 Sijn hertoghedom Gocelone.

(Var. *knapelij(n)*). *Der Vrouwen Heim.* vs. 597:

Alexander seghet alleene
 Dat men in die rechte zijde *knapelen* draecht;
 Van der slinker hi oec secht
 Dat men wijf draecht daer inne.

Men zeide ook *knapelinc* (zie KIL.), als in het *Leven van S. Amand*, II. 2783:

So was die Vrancsche coninghinne,
Daghebeerts wijf, elc versinne,
Van eenen *knapelinghe kinde* ghenesen.

en *kneplekijn* in 't *Leven van Jezus*, c. 13. Voor 't overige was *knapelijc*, vooral later, ook als subst. in de gewone opvatting van *knaapje* in gebruik. Zie HUYDEC., *Proeve*, I. bl. 38.

Coemanscap, III. c. 10. v. 69, *koopmanschap*.

Coeren, III. c. 26. v. 52 var., alleen in I. en daar de plaats vervangende van *zorghe*, zoo als de tekst heeft. Inderdaad komt *coren* ook elders voor in de beteekenis, zoowel van het intr. *bezorgd zijn*, *zich kwellen* (*met iets*), als van het trans. *bezorgd maken*, *kwellen*. Het eerste in *Limborch*, III. 1273:

O wi, wat maken die!
Si pinen ende *corens* alle drie.

het andere ald. IV. 1275:

(Ic) seggu van Echites voert,
Dien de minne sere *cort*.

Mr. v. D. BERGH in Gloss. verklaart het te regt door *kwellen*; doch minder juist leidt hij er het subst. *coringhe* van af, dat op de beide door hem aang. pll. en overal elders, niet *kwelling*, maar *verzoeking* beteekent. Evenwel hangt dit laatste met het eerste zeer naauw te zamen. De gang der beteekenissen zal deze geweest zijn: *beproeven*, *verzoeken*, dus intr. *moeite doen*, *zich kwellen*, trans. *iemand moeite verwekken*, *hem lastig vallen*, *kwellen*. Het Lat. *tentare* vertoont denzelfden overgang.

Coetse (var. coetche) v., II. c. 9. v. 68, *koets*, bed. Fr. *couche*.

Kockijn, —ine, I. c. 35. v. 7, *lui*, *vadzic schep*

sel. Het Fr. *coquin*, een algemeene schimpnaam, dien men zoowel aan een *armen drommel* (*Hor. Belg.* VI. Gloss.) toewierp, als aan een *loozen en boozen schelm* (*Reinaert*, 5128, 6426), aan een *luijaard*, of aan soortgelijke wezens.

Compleeten. Ten —, II. c. 53. v. 75, *in den avond*, op den tijd der *Completa*, in de R.C. kerk de benaming van de dienst, »met welke alle de diensten van den dag *vervuld* en besloten werden.” Zie HUYDEC. op STOKER, II. bl. 497 en III. bl. 140, waar men tevens ziet, dat het in goed Hollandsch *te vollen tide* heette. Elders werd het ook *te complien* genoemd, als in het *Leven van S. Amand*, II. 919, welke geheele plaats met die van den *L. Sp.* mag vergeleken worden.

Conduut, —dute, II. c. 20. v. 27, *waterleiding*, *goot*. Fr. *conduit*.

Conroot, **Conroet** o., I. c. 20. v. 5, II. c. 58. v. 197, IV. Begin. v. 11, c. 5. v. 26, *troep*, *schaar*, *bende*; *elcx gheslachte[n]* —, I. c. 39. v. 108, *de geheele menigte*, *het gezamenlijke aantal der personen tot ieders geslacht behoorende*. Het is een zeer gewoon woord (zie VAN WIJN op HEELU, bl. 162), en luidde in 't oud-Fransch *conroy*, doch de afleiding blijft onzeker.

Cont adj., I. c. 2. v. 54, c. 8. v. 1 enz., *bekend*. **Cont** maken, IV. Prol. v. 5 enz., *berigten*, *melden*, thans nog *kond doen*.

Convent o., II. c. 36. v. 673, en II. Prol. v. 17 var., waar de tekst *covint* heeft, *gezelschap*. Lat. *conventus*.

Core ww., I. c. 46. v. 103, 104 enz., Imperf. Conj. van kiezen.

Core, Chore subst. m., II. c. 49. v. 76 en var., ook kuere (var. coere), I. c. 46. v. 92, 101, *keus, keur*.

Vandaar de spreekwijze: ter core (var. ook ter cuere), I. c. 19. v. 43, II. c. 9. v. 101, c. 48. v. 895, of ter cure, I. c. 15. v. 73, eig. *naar keus, naar wensch, dus ten volle, ter deeg, zeer*. Doorgaans wordt het bij een adj. of part. gevoegd, om de beteekenis te versterken: ter core goet is dus *zoo goed als men maar wenschen kan, zeer goed*, ter cure besloten, *ter deeg ingesloten*, enz. Zie Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 402—404, Prof. SCHRANT op HARDUYN, bl. 23, enz.

Coren (ghecoort) trans., II. c. 36. v. 1512, *in verzoeking brengen, verleiden*. Uut coren (die duvele), *ibid.* v. 515, (door tooverij) *uitlokken, belezen om uit te komen*. Zie Becoren.

Coringhe, II. c. 41. v. 21, 146, 153, 158, 166, III. c. 8. v. 37, *verzoeking, verleiding*.

Coronike (var. cornike) v., II. c. 44. v. 288, c. 45. v. 140, *kronijk*, en

Coroniste m., III. c. 15. v. 277, *kronijkschrijver*. Zie mijne aant. in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* VI. 184 vlg.

Corporaël o., II. c. 44. v. 137, c. 51. v. 155, *heilige altaardoek*.

Cort adv., III. c. 14. v. 11, en corts, *ibid.* var., c. 6. v. 52 var., *spoedig, weldra, eerlang*. Lat. *brevi*.

Cortelike (var. cortelinghe) adv., II. c. 39. v. 122, hetzelfde.

- Cost enk., III. c. 22. v. 32, *onkosten*.
- Costelijke sijn, III. c. 3. v. 684, *onkosten maken, withalen*. KILIAEN geeft voor 't adj. niet alleen *pretiosus, sumptuosus*, maar ook *luxoriosus, profusus* op.
- Costelijkheid, III. c. 26. v. 75, *kostbaarheid*.
- Covint. Zie Convent.
- Cracht, —te, I. c. 28. v. 14, c. 30. v. 73 enz., *geweld, gewelddaad*.
- Craijeren, IV. c. 4. v. 40 var., *uitroepen, afkondigen*. Fr. *crier*. Doch deze lezing kan hier niet bestaan: die van den tekst is de ware.
- Craken over iemand, III. c. 4. v. 522, *op iemand losbarsten, op zijn hoofd nederkomen*, van tegenwoord gesproken. Ook gevolgd door *op*, als *Karel d. Gr. V. 184*.
- Cranc adj., I. c. 11. v. 28, c. 15. v. 9, II. c. 50. v. 82, III. Begin. v. 18, c. 3. v. 339, 954 enz., *zwak*; ook, I. c. 7.¹ v. 37, c. 26. v. 67, II. c. 22. v. 16, III. c. 3. v. 296, 297, *gering, onbeduidend, slecht*.
- Cranken (ghecranct) trans., III. c. 23. v. 158, *verzwakken, krenken*.
- Crancheit, III. c. 10. v. 236 var., *zwakheid*.
- Cranclijc adv., III. Prol. v. 27, *slecht, kwalijk*; doch, I. c. 16. v. 48, (*zwakjes*), *zachtjes aan, langzaam*.
- Crepel, Cropel adj., II. c. 35. v. 61 en var., c. 36. v. 39 en var., IV. c. 6. v. 50 en var., enz., *kreupel*.
- Creten (ghecreet) trans., II. c. 36. v. 1511, *tergen, sarren*. KIL. heeft drie vormen, *graeten*,

kreyten en *kreten*, allen in den zin van *provocare*, *irritare*, *exasperare*, en zoo wordt ook *creytzen* in den *Teuthonista* (op *Bedroeven*) met *tergen*, *verstoeren* gelijkgesteld en door dezelfde en meer dergelijke Latijnsche woorden vertaald. Hiertoe behoort ook het spreekwoord: »Als de hond onderligt, al de wereld wil hem *kreesten*,» door CATS gebruikt in het derde deel van zijn *Spiegel v. d. o. en n. tijd*.

Elders staat *creten* ook in den zin van ons *krijten*, *weenen*, als in *Karel d. Gr. I.* 1053.

Criselinghe (van tanden), I. c. 13. v. 96 var., *gekners*. Zie Ghecrijisch, Ghecrisel.

Crisma o., I. c. 39. v. 91, II. c. 44. v. 391, c. 48. v. 1142, *heilige olie*, het Gr. *χοῖσμα*.

In den *Floris e. Blanc.* vs. 980, 984, las HOFFMANN v. F. *crisine* en *crisivier*. Hij verklaart het eerste door *chrisma*, vermeldt bij het tweede het Fransche *cresmier*, en nog ziet hij niet, dat hij *crisme* en *crismier* had moeten lezen! Verdiende zóó iets door Prof. LULOFS onverbeterd te worden nageschreven (zie *Handboek*, bl. 171 en 389)?

Crocht (komt in alle drie geslachten voor), I. c. 8. v. 5, II. c. 9. v. 64, 69, 88, II. c. 13. v. 5, 9, c. 45. v. 77 enz., hetzelfde als ons *krocht*, *spelonk*.

Croec, II. c. 44. v. 68, 216, *haarlok*. Zie *Limborch*, Gloss. op *Croke*, *Ferguut*, vs. 2410 enz.

Op de laatst aang. pl. verklaart Prof. VISSCHER het door *staf*, maar is deswege reeds terechtgewezen door Dr. HALBERTSMA, *Lett. Naoogst*, I. 20—22.

Cropel. Zie *Crepel*.

- Cuelne**, cas. obl. van *cuelen* intr., III. c. 6. v. 76, *koelen*, *verkoelen*.
- Cume** adv., I. c. 15. v. 12, c. 22. v. 52, c. 28. v. 62, 63 enz. enz., *naauwelijks*. Hoogd. *kaum*. Over de etymologie, zie bij *Becumen*.
- Cure**, —en, I. c. 32. v. 18, *kuur*, *genezing*. Lat. *cura*.
- Cureit**, —te, II. c. 48. v. 369, *parochiepriester*, *pastoor*. Fr. *curé*, van 't Lat. *curatus*.
- Curen** ww., III. c. 7. v. 21. Dezelfde gedachte met hetzelfde woord uitgedrukt leest men in het *Sacr. van Aemst.* vs. 360:

Voer die doot en is gheen *curen*,
 waar LEENDERTZ in Gloss. het te regt verklaart door:
 » *middelen ter genezing aanwenden.*” Het naast
 beantwoordt het aan ons *verhelpen*. Vgl. *Cure*.

L.

- Lach**, II. c. 36. v. 1211 var., 1392 var., 1669 var., tweede pers. enk. Imperat. van *laten*, *laat*. Deze merkwaardige vorm, waarop het eerst de aandacht gevestigd werd in de *Holl. Spraakleer* van Dr. BRILL, bl. 817 vlg., is te regt aldaar verklaard uit den door synkope ontstanen Infin. *laen* (voor *laten*), als *doch* van *doen* enz. Zij kwam mij ook voor in *der Ystorien Bloeme*, fol. 14. b.:

Doen sprac Andries sonder waen :
 » Egeas, *lach* varen datgode
 Ende houti an die Gods ghebode.”

Ook het Ohd. kende, nevens *laz*, nog de vormen *laxh* en *la*. Zie GRAFF, II. 303.

Lachter m., I. c. 23. v. 28, *schande, schuld, misdaad*. Iemand lachter doen, III. bl. 15. v. 46, *schande aandoen*; lachter spreken van iemand, III. c. 2. v. 140 var., *schande of kwaad spreken*, gelijk het ook, III. c. 15. v. 203, als *schande, kwaadspreking*, bijna ons *laster*, moet worden opgevat. Inderdaad is *lachter* etymologisch hetzelfde als *laster*, ofschoon men ziet, dat de oude beteekenis noch aan den Hoogduitschen zin des woords, noch aan den bij ons gewonen, ten volle beantwoordt, maar tusschen beiden in dobbert. Vgl. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 86—90.

Laden trans., *overladen, overlast aandoen*, in de spreekwijze: die twater laedt (var. laet), I. c. 28. v. 41, III. c. 4. v. 399, *wien het water (de waterzucht) overlast aandoet of kwelt*. Dat de auteur *die* voor *dien* schreef, is te wijten aan de zamensmelting van Nom. en Acc., want voluit moest het *die(gene) dien* luiden. Voor den zin vgl. men III. c. 10. v. 186 vlgg.

Te meer was hire gheladen mede, II. c. 5. v. 34, is zooveel als *des te meer was hij er mede bezwaard, zat hij er mede verlegen*.

Laye v., I. c. 17. v. 39 var., IV. c. 9. v. 74 var., *vlam*, als nog in ons *lichterlaaije*. Vgl. Loghe. Het woord is te bekend om er lang bij stil te staan. Ter loops zij echter de Heer OUDEMANS opmerkzaam gemaakt, dat hij, zijne etymologie uit het Maleisch bij tijds herroepende, van kwaad tot erger vervallen is, door een zestal plaatsen van CATS geheel verkeerd te verklaren. Zie het *Mag. v. Ned. Taalk.* I. 160—162.

Lac, II. c. 53. v. 40, Imperf. van leken, *vloeide*.
 Lake, II. c. 48. v. 2. Elders is dit woord zeer ge-
 woon in den zin van 't Lat. *lacus*, Fr. *lac*, dus
 ons *meer*; doch hier ter plaatse geldt eene zeer bij-
 zondere opvatting. De schrijver namelijk vertaalt
 insgelijks het Lat. *lacus*, maar hier als benaming
 van de vijvers of waterkommen, die in zoo grooten
 getale te Rome gevonden werden, en die, later uit-
 gedroogd, allengs modderige kuilen, diepten of
 hopen werden, maar desniettemin den ouden naam
 van *lacus* behielden. In zoodanig een kuil of hol,
 slechts door de verbeelding wat heel diep uitgegra-
 ven, lag de draak, dien SYLVESTER bedwong.

Laken met den dat., III. c. 12. v. 203, *ontbreken*.

Ik haast mij, de grove vergissing te herroepen, die
 mij (tijdens het drukken van deze plaats) aan de
 var. *wie* boven de ware lezing *wien* de voorkeur
 deed geven. Ik vatte toen *laken* in den tegenwoor-
 digen zin van *berispen* op, maar had beter kunnen
 leeren uit KILIAEN, die het door *deficere*, *deesse*
 vertolkt, en te regt naar het Eng. *to lack* verwijst.
 Die beteekenis geldt ook in de *D. Doctr.* III. 53:

Gheen dinc nes eersam no volmaect,
 Daer gherechteheit iet in *laect*.

Prof. JONCKBLOET in Gloss. vat dit ook als *laken*,
afkeuren op, hetgeen werkelijk een tamelijken zin
 zou opleveren. Doch bij nader inzien zal hij voor-
 zeker toestemmen, dat wij beiden misgetast hebben,
 en dat ook hier de beteekenis van *ontbreken* geldt.

Ik heb over dit woord nog het een en ander aan
 te merken (ook naar aanleiding van het Gloss. op

- Limborch*), maar, om ruimte te winnen, bespaar ik dit liever voor DE JAGER'S *Archief*.
- Lamp^{te}, —en, II. c. 56. v. 91, *lamp*. Elders ook *lampde*, als in het *Leven van Jezus*, c. 201.
- Langde v., II. c. 29. v. 30 var., *lengte*.
- Langhen trans., II. c. 29. v. 27 var., *verlengen*.
- Langhen (langhede, ghelangt), onpers. ww., met den dat. Mi langhet, II. c. 55. v. 51, III. c. 3. v. 907, *ik verlang*. Vgl. mijne aant. op *Warenar*, bl. 238.
- Lant. Te lande, II. c. 20. v. 6, 9, III. c. 3. v. 899, *naar zijn eigen land, naar zijn vaderland*. Zie HUYDEC. op STROKE, II. bl. 408 vlg.
- Lantwinninghe, III. c. 14. v. 115, *landbouw*. Zie Winnen.
- Laten (liet) trans., II. c. 53. v. 64, III. c. 1. v. 40, *nalaten, staken*.
- Lazarie, Lazerie, —ien v., II. c. 45. v. 20, 143 enz., *Lazarusziekte, melaatschheid*.
- Lazersch, Lazers adj., II. c. 35. v. 56, c. 36. v. 40, 530 enz., ook lazarsch, II. c. 48. v. 782, *melaatsch*.
- Leden part. Zie Liden.
- Leden trans., III. c. 15. v. 124, *leiden, beleiden*, hier zooveel als *vergezeld doen gaan*.
- Leec adj., I. c. 2. v. 1, *ongeleerd, dom*, een complimentje, door de geestelijken van dien tijd aan hunne leeken gemaakt. Vgl. *D. Doctr. Gloss*. Elders staat het in den gewonen zin.
- Leellijc adj., III. c. 15. v. 230, *smadelijk, schandelijk*.
- Leellijc, —like adv., I. c. 42. v. 143, c. 44. v.

45, IV. c. 2. v. 82, *smadelijk*. Zamengeotr. uit *leedelyc*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 326 vlg.

Leet, Leit adj., III. c. 3. v. 1022, c. 10. v. 122, c. 16. v. 104. enz., het opp. van *lief*, dus *onlief*, *onbemind*, *ongevallig*. Vandaar (iemand, of, iets) leit hebben, II. c. 1. v. 115, III. c. 4. v. 154, het opp. van *liefhebben*, dus *haten*.

Legghen (gheleit) trans., I. c. 14. v. 66, IV. c. 4. v. 54, *vaststellen*, *bepalen* (eene straf, een dag).

Elc selt opten andren legghen, IV. c. 4. v. 46, is zooveel als *elk zal het aan een ander willen opdragen*.

Leie plur., II. c. 49. v. 79, 86, *lecken*, van de vier wereldlijke keurvorsten gesproken. Hoogd. *laien*.

Waarschijnlijk is het gebruik van dezen Duitschen vorm met de zaak zelve uit Duitschland tot ons gekomen.

Leit subst. o., IV. c. 5. v. 53, *leed*.

Leit adj. Zie Leet.

Lenghe v., II. c. 29. v. 30, *lengte*.

Lesen. Zie Lesse.

Lesse v., I. c. 23. v. 135, c. 38. v. 87 enz., *het gelezene*, *het gesprokene*, eene benaming waarmede de auteur zijn eigen werk aanduidt, of wel de bron waaruit hij putte, als in de uitdrukking: seit die lesse, II. c. 48. v. 866, 1145, IV. c. 4. v. 79.

De destijds algemeene gewoonte van het voorlezen der boeken (een gevolg van het geringe aantal personen, die lezen konden) gaf hiertoe aanleiding, gelijk ook de auteurs, waar zij naar het vroeger of later door hen behandelde verwezen, dit behande-

len niet alleen, gelijk thans, *spreken, zeggen* enz., maar doorgaans lezen noemden. Zoo b. v. Prol. v. 39, I. c. 26. v. 18, c. 42. v. 140, c. 48. v. 122, II. c. 39. v. 82, III. c. 15. v. 45, IV. c. 5. v. 80, c. 12. v. 17 enz.

Vandaar dan ook uitdrukkingen, als: dit is een ghemeine lezen, I. c. 22. v. 84, *dit is een algemeen zeggen*; die daer meest na lezen, I. c. 2. v. 58, *die dit onderwerp het meest behandelen, er het meeste onderzoek naar doen*, enz. Let o., I. c. 18. v. 19, III. c. 3. v. 523, c. 7. v. 17, c. 11. v. 21, c. 17. v. 28, *lid*.

Lette, II. c. 9. v. 124, *letsel*. — Zonder lette, zie Letten.

Letten intr., II. c. 39. v. 88, *wachten, vertoeven*, of, I. c. 29. v. 74, *ophouden, verwijlen, (er bij) stilstaan*. Veelal in de spreekwijze: zonder lette of zonder letten (het laatste meest in de var.), I. c. 46. v. 79, II. c. 3. v. 11, *onverwijld* (vgl. Onghellet); of wel, I. c. 21. v. 115, c. 33. v. 73, II. c. 10. v. 27, c. 40. v. 157, c. 44. v. 526, c. 48. v. 1084 enz., *zonder verzuim, zonder mankèren*.

Letten met den dat., II. c. 36. v. 861, c. 52. v. 18, *hinderen, letsel aandoen*; met den acc., II. c. 50. v. 86, *beletten*.

Leventheit, II. c. 24. v. 127, *leven, levenskracht*.

Leveren, I. c. 14. v. 33, *overgeven*. De zin is: »omdat zij hun geheele leven aan het bedrijf der onkuischheid overgaven.» Vgl. HUYDEC., *Proeve*, II. bl. 271 vlg.

Lichte adv., III. c. 19. v. 54 enz., *welligt, misschien*. De uitdrukking: met lichten, I. c. 31. v. 34,

is niet duidelijk. Men zou *lichte* als subst., in den zin van *ligtheid*, *ligtzinnigheid*, kunnen opvatten. Maar liefst denk ik, dat het *ligtelyk*, *zonder bezwaar*, beteekent.

Lide. Ter lide, III. c. 3. v. 466, *in het voorbijgaan*. Ter lide slaen is dus *een lossen klap geven*.

Liden (hi lijdt, leet, is leden), volkomen het Fransche *passer*, als:

Intr., I. c. 11. v. 38, 60, 71 var., c. 32. v. 75, II. c. 36. v. 99, c. 53. v. 88 enz., *voorbijgaan*; II. c. 28. v. 74, *overgaan*; I. c. 18. v. 79, c. 19. v. 44, *doorgaan*; I. c. 3. v. 41, *duren*, voorbijgaan van tijd.

Leden, I. c. 38. v. 85, II. c. 36. v. 848, III. c. 3. v. 1212, c. 25. v. 17 enz., *voorbijgegaan*, *voorbij*, of wel, als het thans heet, *geleden*, *verleden*.

Laten liden, I. c. 29. v. 67, c. 44. v. 72, III. c. 16. v. 73, *laten varen*, *laten loopen*. Ic latet te zachter liden, Prol. v. 41, *ik laat het des te geruster loopen*, *ik neem het des te minder kwalijk*.

Trans., I. c. 9. v. 48, 80, 83 enz., *voorbijgaan*; ic lijdt, II. c. 13. v. 124, *ik ga het voorbij*; I. c. 5. v. 8, II. c. 6. v. 181, *doorgaan*.

Lidenesse, III. c. 3. v. 1013 var., en

Lidentheit, *ibid.* tekst, *het laten voorbijgaan en geen gebruik maken van de omstandigheden*, dus *werkeloosheid*, *slofheid*.

Liebaert (var. lybaert), —rden, II. c. 18. v. 11, *doorgaans een leeuw*, maar hier, met *leeuwen* te zamen genoemd, kan 't wel niet anders dan *luipaard* zijn. Misschien vergiste zich de dichter bij

de vertaling van *leones et leopardi*. Doch ook SPIEGHEL (*Hertsp.* II. 93) noemt *leuw en lyberts* bij elkander.

Liefghetal adj., soms gevolgd door *met*, III. c. 2. v. 159, c. 3. v. 460 var., 885, c. 4. v. 193, c. 10. v. 45, 147, c. 12. v. 93, *aangenaam, welgevallig, bemind, gezien* (bij de menschen), steeds van personen gezegd.

Liefghetalhede (var. liefghetalliche), III. c. 2. v. 36, 128, *het aangenaam of gezien zijn bij de menschen*.

Lieftal adj., III. c. 3. v. 460, hetzelfde als Liefghetal. Niet te verwarren met ons *lieftalig*.

Lien, Lyen, II. Begin. v. 1, c. 45. v. 144, III. c. 9. v. 26, c. 14. v. 109, IV. bl. 231. var. v. 1, c. 6. v. 69, derde pers. enk. praes. līj t, II. c. 1. v. 73, Imperf. lide, II. c. 52. v. 50, Part. ghe līj t, III. c. 3. v. 118, *melden, verhalen, zeggen*.

Ook, II. c. 17. v. 30, c. 36. v. 262, 629, c. 45. v. 29, 73, c. 48. v. 105, III. c. 14. v. 188 enz., tweede pers. plur. praes. Conj. līj t, II. c. 36. v. 266, plur. Imperat. līj d t (var. līj t), II. c. 36. v. 992, Imperf. līj d d e, III. c. 3. v. 639, *belijden, erkennen*. Lij s, II. c. 36. v. 702 var., contr. uit lie des, sing. Imperat., *beken het*. Die gen. *des, dies* staat veelal bij *lien*, eenmaal ook, II. c. 36. v. 992, de gen. *der waerheit*, anders doorgaans de acc.

Wildijs lien, II. c. 54. v. 63, *wilt gij het erkennen*, d. i. *men moet het erkennen*, is niets anders dan eene verzekeringsformule.

Lieve (tekst kwalijk m., doch var. Bijl. A. v.), I. c. 22. v. 25, *liefde*. Iemand lieve doen, I. c. 27. v. 51, III. c. 4. v. 423, c. 5. v. 60, c. 17. v. 9, c. 19. v. 73, *liefde bewijzen, genoeg aandoen, doen wat hem lief is*.

Ligghen (leecht) in een boek, II. c. 57. v. 3 enz., *staan*, als men thans zegt.

Ligghen (leit of leecht, Imp. lach), II. c. 7. v. 140, c. 39. v. 114 var., 206 var., c. 45. v. 139, 166, c. 48. v. 845, 930, c. 49. v. 5, van een datum gesproken, *invallen*. Zie Gheligghen.

Ligghen, in de spreekwijze: het leecht (leit) daer aen, I. c. 10. v. 52, II. c. 36. v. 1504, III. c. 16. v. 62, *het is daaraan gelegen, hangt daarvan af, of is er aan verbonden*. Zie Gheligghen.

Ligghen van kinde, III. c. 15. v. 172, *verlossen, bevallen*. Zie Gheligghen.

Lijdde, Lijdt. Zie Liden, Lien.

Lijf, live o., dikwijls in den nog heden gewonen zin van *ligchaam*, maar ook, I. c. 14. v. 31, c. 35. v. 35, 88, II. c. 48. v. 948, c. 50. v. 40 var., III. c. 15. v. 140, IV. c. 12. Besluit. v. 42, 44 enz., in dien van *leven*, het Eng. *life*. Te live blijven, I. c. 30. v. 64, II. c. 54. v. 9, III. c. 16. v. 17, IV. c. 4. v. 20, of —houden, I. c. 42. v. 161, *in het leven blijven, of behouden*. Vanden live blijven, I. c. 42. v. 109, *om 't leven komen, sneuvelen, of —scheiden*, II. c. 44. v. 270, III. c. 25. v. 28, —varen, II. c. 56. v. 55, *sterven*, vanwaar vanden live alleen, I. c. 47. v. 35, *gestorven, dood*.

- Lijfnere (var. lijfneringhe), — en v., III. c. 1. v. 94, *levensonderhoud*. Zie Nere, en vgl. Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 276.
- Lijm, lime o., I. c. 15. v. 7, *leem*, *klei*. Vgl. Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde enz.* bl. 335.
- Lijs, Lijt. Zie Lien.
- Lingde v., II. c. 29. v. 30 var., *lengte*.
- Linghen (linghede, var. lenghde, lingde) trans., II. c. 29. Titel, *verlengen*.
- Linten, II. c. 54. v. 65, *lente*. Elders *lentijn*.
- Liselike adv., II. c. 56. v. 7, *zachtjes*, *stilletjes*. Hoogd. *leise*, vgl. ook 't Fr. *lisse*, *zacht*, *glad*. Zie HUYDEC. op STROKE, III. bl. 233 vlg.
- List, — te, — ten v. (soms m.), I. c. 26. v. 5, II. c. 13. v. 54, c. 46. v. 13, c. 48. v. 396, IV. Begin. v. 38, *verstand*, *schrandtheid*, *kennis*. Zie GRAFF, II. 282 vlgg., *Minnen Loep*, Gloss., enz.
- Litteiken o., I. c. 42. v. 81, *litteken* (var. *lijcteecken*), II. c. 52. v. 95, *herkenningssteeken*. Zie Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde enz.* bl. 409 vlg.
- Livereert. Te — (var. *gedelivereert*), II. c. 61. v. 34, *bevrijd*. Lat. *liberatus*, Fr. *délivré*. Vgl. bij Te.
- Locht, — te v., I. c. 8. v. 6, III. c. 4. v. 43 enz., *lucht*.
- Loech, II. c. 16. v. 83, c. 42. v. 22 enz., Imp. van lachen, *lachte*. *Lachen op iemand*, d. i. hem *toelagchen*.
- Loedt, II. c. 16. v. 72, Imp. van laden, *laadde*.
- Loec, II. c. 59. v. 20, Imp. van luken intr., (*zich*) *sluiten*.
- Loeken intr., II. c. 7. v. 4, *zien*, *kijken*. Eng. *to look*. — Karel d. Gr. I. 451:

(Si) *loecte* in hare entare,
Maer si en warter niet geware.

Belg. Mus., 1846, bl. 74, vs. 170:

Die dief saecht; hi sprac: » *Loec!*
Gheselle, mijn moeder . . . . .”

hetgeen straks (vs. 177) aldus herhaald wordt:

Sie, gheselle, waer si staet!

Loenlijk adj., III. c. 6. v. 9, *loonwaardig, verdienstelijk*.

Loesten trans., II. c. 36. v. 1580 var., c. 41. v. 22
var., *verlossen*. Vgl. Verloosten.

Loghe v., I. c. 17. v. 39, *vlam*. Zie *Minnen Loep*,
Gloss. en vgl. bij Laye.

Loy. Dat —, III. c. 14. v. 18, *de verzameling
van wetten*. Fr. *loi*. Zie KIL. en v. H. ald.

Lossen trans., II. c. 41. v. 22, *verlossen*.

Loven (ghelooft), III. c. 3. v. 225, *beloven*.
Elders *prijzen*.

Lude ende stille, I. c. 6. v. 13, c. 22. v. 60,
c. 23. v. 49, c. 25. v. 87, III. c. 4. v. 433, c. 5.
v. 22, c. 9. v. 5 enz., lude of stille, I. c. 48.
v. 149, II. c. 10. v. 36, III. c. 16. v. 131, ook
stille ende luut, IV. c. 1. v. 107, algemeene
spreekwijze, welke men nu eens door *geheel en al*,
volstrekt, dan eens door *in elk geval, in elk opzigt*
moet wedergeven.

Zoo ook lude noch (no) stille, II. c. 36.
v. 771, III. c. 9. v. 99, c. 14. v. 61 enz., *in het
geheel niet, of in geen geval, in geen opzigt*.

Ludeke (eigenaam), II. c. 48. v. 937, 940, *Luik*.

Hoogd. *Lüttich*.

Luut, II. c. 48. v. 862, *geluid*.

Luxure, —en v., III. c. 24. v. 33, of
Luxurheit, —eden v., II. c. 44. v. 18 var., of
Luxurie, —ien v., I. c. 14. v. 32, c. 43. v. 49,
 III. c. 3. v. 983, 985, c. 8 passim, enz., *geilheid*,
onkuischheid, waarmede het soms verwisseld wordt.
 Zie bl. 336 en vgl. *D. Doctr. Gloss.*, enz. Fr. *luxure*.

M.

Maghedoem, **Maghedom** (var. *maechdom*),
 —me, I. c. 25. Titel, v. 19, 41, 79, *ongehuw-*
de staat.

Maisniede, —en v., III. c. 5. v. 94, *huis- en*
hofhouding; plur. m., III. c. 12. v. 90, *de personen*
daartoe behoorende, *het gevolg*. — Van het Midd.
 Lat. *mansionada*, Oud-Fr. *maisnie*. Zie CLIGNETT,
Bijdr. bl. 256 vlgg., de Gloss. op *Floris e. Bl.*,
Limborch, enz., en de schier bij allen aang. verh.
 van Mr. ACKERSDIJCK.

Maken intr., III. c. 15. v. 93, in den zin van
dichten, *schrijven*. Vgl. het Gr. *ποιεῖν*, *ποιητής*.

Male. Te —, adv. III. c. 9. v. 34, c. 14. v. 124,
te gader, *te zamen*, en vandaar, III. c. 26. v.
 68, *geheel en al*.

Mamme v., III. c. 10. v. 11 var., *voedster*, *minne*.
 KIL. en v. H. ald.

Man. Een merkwaardig gebruik van dit woord in
 den *L. Sp.* en elders verdient hier aangeteekend te
 worden. Wanneer er namelijk van eene deugd, on-
 deugd of gemoedsaandoening gesproken wordt, en
 men dengenen wil aanduiden, *die ze bezit of bij*

wien zij huisvest, dan wordt die persoon kortweg haer man geheeten, als zijnde de vazal, die zich aan hare dienst heeft toegewijd (b. v. mildheit bidt voor haren man). Zoo I. Prol. v. 25, III. c. 3. v. 704, c. 23. v. 135, 138, 145, 179 (in de laatste pl. merke men op, dat *haren man* niet in acc., maar in dat. staat. De zin is: »Mildheid maakt dat men voor haren man (d. i. voor den milde) wijkt’’).

Men vgl. ook II. c. 60. v. 90, waar tote sinen man zooveel is als *tot dengenen die zijne partij gekozen had*, dus *tot zijn aanhanger*.

Ook heer wordt op dezelfde wijze gebruikt, als I. c. 27. v. 42 (nijt en spaert sinen heer niet), waar het straks afgewisseld wordt met die ne draecht.

Man plur., I. c. 26. v. 142, *mannen*, *lieden*.

Maniere (ook mainiere), —ren v., I. c. 4. v. 2, c. 18. v. 33, 39, 47, c. 20. v. 21, 47, II. c. 18. v. 9, c. 59. v. 100, III. c. 4. v. 403 enz., *soort*. Vgl. *Minnen Loep*, Gloss.

Manslacht, —te, II. c. 36. v. 577, *manslag*, *moord*. Vgl. Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde* enz. bl. 396, het *Uitl. Woordenb.* op HOOFD, enz. Men had er ook het adj. *manslachtich* van.

Marche (tekst onjuist marthe), III. c. 26. v. 183 var., *mark*, gewone benaming der *grenslanden* in het Duitsche rijk, vanwaar de titel van *Markgraaf*, *Markies*. Zie VAN WIJN op HEELU, bl. 184.

Mare subst. v., II. c. 48. v. 444, *vermaardheid*,

faam. Van quader mare sijn, in een kwaden naam staan, slecht befaamd sijn.

Mare maken, II. c. 1. v. 109, c. 36. v. 951, 1031, *ruchtbaar maken, het gerucht verspreiden*.

Men zou *mare* in deze spreekwijze als subst. kunnen opvatten, als ware 't *het gerucht maken*; doch liever houd ik het voor een adj., en verklaar het door *ruchtbaar maken, rondvertellen*, in overeenstemming met *mare* worden, IV. c. 7. v. 59, *ruchtbaar, vermaard worden*. Zie mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 86.

Mare sijn met Gode, III. c. 3. v. 707, is zooveel als *Gode lief en welgevallig sijn*, volgens de afgeleide beteekenis, reeds verklaard door DE JAGER, *Nalezing op 't Gloss. van Prof. LULOFS*, bl. 28 vlg. Het opp. *ghehad met Gode d. i. bij God gehaat, Gode ongevallig*, leest men in de *D. Doctr.* III. 372.

Marthe. Zie Marche.

Martilie, Martelie, —en v., II. c. 44. v. 352 var., 481 var., *martelaarschap*. Martilie ontfaen, *ibid.* v. 101, 125, of martelie ghewinnen, IV. c. 5. v. 2, *den martelaarsdood sterven*, hetgeen als een zegen werd aangemerkt, vanwaar ook de uitdrukking: *martelie wart hem ghegheven*, II. c. 44. v. 394, *hij stierf als martelaar*.

Martilien (ghemartilijt) trans., II. c. 44. v. 179, c. 48. v. 1003, *als martelaar ter dood brengen*.

Mate adj., I. c. 34. v. 88 var., II. c. 9. v. 149, c. 12. v. 50, c. 16. v. 87, c. 44. v. 346, III. c. 3. v. 277, 315, c. 10. v. 145, c. 11. v. 42, c.

12. v. 55, c. 17. v. 6, 23, 25, c. 22. v. 8, IV. c. 7. v. 10, *arm, gering*. Zie Prof. JONCKBLOET, Gloss. op de *D. Doctr.* en de aldaar aang., als mede DE JAGER, *Nalezing op 't Gloss. van Prof. LULOFS*, bl. 30 vlg.

Of in I. c. 44. v. 67 deze beteekenis geldt, of wel *mate* als subst. staat in den zin van *gematigdheid*, is niet te beslissen.

Mate subst. Te maten, III. c. 3. v. 7 var., c. 10. v. 43, eig. *naar de juiste maat*, dus *van pas, behoorlijk*, niet te veel noch te weinig. HUYDEC. op STOKE (III. bl. 129) verklaart het door *zeer*, CLIGNETT (*Bijdr.* bl. 73 vlg.) door *tamelijk, matig, niet zeer*. Het eerste zegt te veel, het laatste te weinig: de waarheid ligt in het midden. Vgl. ook *Minnen Loep*, Gloss.

Maten intr., III. c. 3. v. 7, *zich matigen, zich inhouden*; trans., III. c. 3. v. 37, *matigen, inhouden, bedwingen*. Vgl. *Limborch*, Gloss.

Mee adj., I. c. 33. v. 4 enz., adv., I. c. 13. v. 98, c. 16. v. 7 enz., *meer*. Zoo *ee, bet, min, voor eer (eerder), beter, minder*.

Meensaemheit, —ede, II. c. 41. v. 55, c. 43. v. 20, III. c. 3. v. 458, c. 26. v. 174, *gemeenzaamheid, gemeenschap*.

Meer, Meere o., IV. c. 1. v. 64, 158, *zee*. Hoogd. *das Meer*.

Meer, meerre adj., II. c. 40. v. 144, *grooter*, tegenover *minder*, *ibid.* v. 143, *kleiner*. Elders staan die beide woorden veelal in den zin van *ouder* en *jonger*, vanwaar de twee gelijknamige

Apostelen doorgaans ter onderscheiding die meerre Jacob, II. c. 2. v. 40, en Jacob die minder, *ibid.* v. 30, geheeten worden. Zoo ook meerre ende minder, I. c. 19. v. 64, c. 29. v. 83 enz., *ouderen en jongeren*, d. i. *allen te zamen*. Meerren (meerrede, meerde) intr., II. c. 15. v. 34, 36, c. 45. v. 149, *vermeerderen, zich uitbreiden, toenemen* in bloei en luister; trans., I. c. 25. v. 28, II. c. 15. v. 39, c. 48. v. 808, *vermeerderen, uitbreiden*.

Meerren, II. c. 34. v. 19. Zie Merren.

Meest adj. Die meeste, I. c. 7. v. 5, c. 24. v. 30, c. 41. v. 3 enz., *de voornaamste, grootste, magtigste*; dat meeste, I. c. 39. v. 168 enz., *het voornaamste*. Vgl. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 266 vlg.

Meyen. Hem—, II. c. 36. v. 1776, *zich vermaken, zich verlustigen*. Zie DE JAGER, *Verscheid.* bl. 238.

Meyer, III. c. 4. v. 176, c. 26. v. 55, *pachter, rentmeester*. Midd. Lat. *major*. Zie *D. Doctr.* Gloss. en WEILAND in v.

Mekel. Zie Michel.

Mecken, Micken, eig. *zijne gedachten op iets, als op een mikpunt, vestigen*. Vandaar de volgende wijzigingen:

Intr., I. c. 30. v. 21, *oplettten, nagaan*; III. c. 10. v. 101, *inzien, begrijpen*; I. c. 22. v. 67, III. c. 15. v. 265, *toezien, zorgen*; II. c. 1. v. 107, ook gevolgd door *te* met een ww., II. c. 13. v. 72, *plan maken, beramen*, of wel, II. c. 17. v. 49, *het er op toeleggen*.

Met den gen., III. c. 4. v. 422, *opletten*, *opmerken*; *op* iets— (in de var. ook *om* iets), I. c. 19. v. 88, c. 46. v. 121, II. c. 7. v. 18, c. 38. v. 30, *opletten*; I. c. 33. v. 23, *oplettendheid* *betoonen* of *zorg dragen* voor iets.

Trans., I. c. 11. v. 39, *nagaan*, *inzien*, *begrijpen*.

Zie HUYDEC. op STROKE, III. bl. 306 vlg., Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 446 vlg., enz. Melt, Melde adj., III. c. 12. v. 22, 111 enz., *mild*. Meltheit, *ibid.* v. 113 enz., *mildheid*.

Menich. Die menighe, gevolgd door een enk., III. c. 15. v. 308, c. 18. v. 27, c. 23. v. 191, den menighen, I. c. 28. v. 16, III. c. 20. v. 51, c. 23. v. 177, *menigeeen*.

Menichfonden intr., I. c. 25. v. 10, *zich vermengvuldigen*, of, III. c. 4. v. 407, *grooter worden*, *toenemen*; trans., I. c. 30. v. 56, *doen vermengvuldigen*.

Menichfout, adv., II. c. 3. v. 133, *grootelijks*, *zeer*.

Menighertiere, III. c. 23. v. 68, *menigerhande*, *velerlei*.

Menistreel, —ele, bekende benaming der Middeleeuwsche zangers en muzikanten in het gevolg der edelen, van 't Lat. *ministeriales*. Zie vooral HOFFMANN v. F., *Hor. Belg.* VI. 193 vlg. Des duvels menistrele, III. c. 4 v. 440, noemt onze dichter diegenen, die zich op hunne zonden beroemen; omdat de lofzang op het kwade een zang des duivels is.

Menschelicheit, —ede, Prol. v. 69 var., I. c. 16. v. 40, II. c. 19. v. 71, III. c. 19. v. 102 var., c. 27. v. 43, *de menschelijke natuur*, of wel, I. c. 1. v. 34, c. 15. v. 9, *het menschelijk geslacht, het menschdom*.

Merken, in de spreekwijze: alsic merke, III. c. 14. v. 235 enz., *zoo als ik kan nagaan, gelijk mij gebleken is*.

Merre v., II. c. 3. v. 131, *vertoef, uitblijven*. Van **Merren** (merrede, ghemerret) intr., I. c. 8. v. 14, II. c. 16. v. 24, III. c. 1. v. 43, c. 3. v. 906, c. 4. v. 210 enz., ook meerren, II. c. 34. v. 19, *marren, toeven, talmen, uitblijven*. Zonder merren, I. c. 46. v. 70, II. c. 12. v. 28 enz., *onverwijld*.

Mes, —sse, I. c. 23. v. 89, III. c. 19. v. 50 var. (waar de tekst misch, —ssche heeft), *mest, drek, vuil*. Vgl. VELTHEM, bl. 12, 13, *Ferguut*, vs. 401, 545, enz. Een mes, I. c. 2. v. 39, gelijk 't art. een bij stofnamen plagt gebruikt te worden. Vgl. Messen.

Mesgaen, —ane, intr., III. c. 10. v. 26, *den verkeerden weg opgaan, zich slecht gedragen*.

Mesgripen (mesgrepen) intr., I. c. 46. v. 25, *zich vergrijpen, misdrijven, misdoen*.

Meshopen intr., III. c. 3. v. 581, *wanhopen*.

Mescomen intr., met den dat., III. c. 4. v. 229, *overkomen* (van kwaad), *wedervaren*. Vgl. Mesquame.

Meslijc (var. messelijc), of **Misselijc** adj., III. c. 3. v. 417, c. 13. v. 58, en adv., III. c. 15.

v. 94 var., eig. *wat missen of falen kan*, dus *onzeker, hagchelijk*. Zie DE JAGER, *Taalk. Mag.* IV. 353 vlg.

Meslove o., II. c. 9. v. 152, *ongeloof*.

Mesnieden (var. *meysniede, maisniede*) plur., I. c. 35. v. 65, *de personen tot de hofhouding behoorende, de hofstoet, het gevolg*. Men rangschikke den zin aldus: »dat hij zelf en zijne *mesnieden* van zijne renten zouden leven.” *Zine* staat in nom., tegenover *sinen* in dat., als voorafgegaan door *van*. Zie verder bij *Maisniede*.

Mesquame v., I. c. 23. v. 116, *ongeval, weder-varen*. Zie *Mescomen*.

Mesraect, II. c. 21. v. 10 var., slechte lezing voor *messaect*, van

Messaken (*messaecte, messaect*), met den gen., I. c. 48. v. 11, II. c. 21. v. 10, *verzaken*; II. c. 38. v. 59, c. 44. v. 550, *verloochenen*. Reeds STOKÉ (VI. 332, VIII. 899, IX. 455) en anderen gebruiken het ook in verzwakten zin, als niet meer dan *loochenen, ontkennen*, en als zoodanig bleef het nog lang in gebruik, doch met verloop van den gen. Zie *Uitl. Woordenb. op HOOFD*, en DE JAGER, *Handl. tot den Staten-Bijbel*, bl. 67 vlg.

Messchien, onpers. ww., met den dat. *Mi meschiet*, I. c. 5. v. 36, II. c. 18. v. 16, c. 56. v. 110, III. c. 3. v. 874, c. 4. v. 496, c. 19. v. 28, *mij geschiedt iets kwaads, mij overkomt een ongeval*. Vgl. *D. Doctr. Gloss*. Latere schrijvers kennen ook het subst. *misschienis* voor *ongeval*.

- Messelgier, I. c. 15. v. 90, *bode*. Fr. *messenger*.
- Messen (tekst misschen) trans., III. c. 18. v. 23 var., *mesten*.
- Mesval, III. c. 3. v. 291, *ongeval*, *tegenspoed*.
- Mesvallen, onpers. ww., met den dat. Mi mesvalt, I. c. 5. v. 36, *mij overkomt een ongeval*, *mij treft tegenspoed*. Zie Messchien.
- Mesvaren (hi heeft mesvaren) intr., III. c. 3. v. 1206, c. 16. v. 77, *kwelijk varen*, *ongeluk of tegenspoed ondervinden*.
- Meswende v., I. c. 19. v. 89, III. c. 4. v. 19, ook meswinde, II. c. 6. v. 198, of meswint, II. Prol. v. 14, eig. *slechte wending van zaken*, *ommekeer ten kwade*, dus *ongeval*, *onheil*. Zie CLIGNETT, Voorrede voor den *Teuth.* bl. XXXVI, *Beatrijs*, *Limborch*, *Minnen Loep* enz., Gloss.
- Meswrachte (beter ware meswrochte), II. c. 19. v. 170 var., Imperf. van meswerken (iemand iets), *misdoen*. Vgl. bij Ghewracht.
- Met desen. Zie Mittien.
- Metael, III. c. 14. v. 119, hier in den bijzonderen zin van *koper*, terwijl het algemeene begrip, dat men gewoonlijk aan *metaal* hecht, door *mine* wordt uitgedrukt. De *Teuthonista* (bl. 90) geeft niet alleen *metallum*, maar ook *aes*, *chalcus* op.
- Meter, plur. metren, II. c. 44. v. 186 var., *peet*, *doopmoeder*. Lat. *mater*. Nog niet geheel in onbruik.
- Mettenen (var. mettenne, mattenen) plur., II. c. 53. v. 7, 13, 21, *de vroegdienst* in de R.C. kerk. Lat. *matutinae (horae)*. Vgl. HUYDEC.

op *STOKE*, II. bl. 497. Het leeft nog in onze spreekwijze *korte metten maken*.

Mettien. Zie *Mittien*.

Michel (var. *mekel*) adj., II. c. 51. v. 151, bijna niet verschillende van het volgende *groot*. De meest gewone vorm was *mekel*, doch men zeide ook *mechel* en *migel*. Het woord is in alle Duitse talen bekend, en volkomen hetzelfde als het Gr. *μεγάλη*. Uitvoerig handelde daarover CLIGNETT, Aant. op MAERLANT'S *Spieg. Hist.* II. Aant. bl. 87—93; vgl. ook *Taalk. Mag.* I. 97 vlg., Prof. MEIJER op het *Leven van Jezus*, bl. 309 en 322, *Reinaert*, vs. 718, enz.

Middelen (een gedicht) trans., III. c. 15. v. 23, *tot het midden brengen*, een middelwoord tusschen *beginnen* en *eindigen*.

Middelheit houden, III. c. 20. v. 66, *de middelmaat houden*. Zie *D. Doctr. Gloss*.

Midel adj., II. c. 7. v. 52, *bedeesd*, *ingetogen*, van *miden*, *vermijden*. Met *schamel* verbonden komt het ook voor in de *Spreuken* enz. uitg. door Prof. MEIJER, bl. 71:

De schamele ende *midete*
Gaet alijts ydele.

»Om het rijm, voor *midere*, vermijder,» zegt M., alsof het rijm elke taalverkrachting wettigde. Doch de adj. op *—el* zijn te bekend om hier langer bij stil te staan.

Mids (passim) praep., *met*, *door*, *ten gevolge van*; *mids dat*, *omdat*, *dewijl*.

Miede subst., I. c. 28. v. 10, c. 34. v. 36, c. 35.

- v. 72, IV. c. 7. v. 6, *loon*, *betaling*, vooral gezegd van den prijs der omkoopning. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 52—55.
- II. c. 40. v. 138 is het woord misplaatst. Men leze naar de var. *met niede*, en het vorige rijmwoord *liede*. Zie *Niede*.
- Micken. Zie *Mecken*.
- Minder. Zie *Meer*.
- Mine, III. c. 14. v. 120, *metaal*, of liever *erts*, uit de *mijn* opgegraven.
- Minghen (gheminct) trans., I. c. 16. v. 64, III. c. 10. v. 264, *mengen*.
- Mincke, I. c. 9. v. 44, *gebrek* of *mankement*, als men thans zegt. Zie
- Mincken intr. Zonder—, I. c. 13. v. 68, *zonder ophouden*, *zonder mankéren*. Klankwisseling voor *mencken*, van *mank*, het Fr. *manquer*, Lat. *mancus*.
- Mis..... De woorden, met dit voorvoegsel beginnende, zijn in den *L. Sp.* nu eens *mis...*, dan eens (en wel meestal) *mes...* gespeld. Gemakshalve heb ik ze alle onder *Mes...* gerangschikt.
- Misch, Misschen. Zie *Mes*, *Messen*.
- Misselijc. Zie *Meslijc*.
- Mittien adv., I. c. 36. v. 34, c. 37. v. 21 enz., *mettien*, II. c. 6. v. 119, 121, *mit dien*, II. c. 9. v. 52, ook met *desen*, II. c. 9. v. 48, c. 33. v. 14, c. 36. v. 1131, 2081, of met *deser dinc*, II. c. 36. v. 626, eig. *te gelijk daarmede*, dus *terzelfder tijd*, *terstond daarop*, *meteen*.
- Moeden (3 pers. enk. praes. moet, Imp. moeden of moedden), met den gen., I. c. 16. v.

9, II. c. 4. v. 20, iets *vermoeden*, (er op) *bedacht zijn*.

II. c. 40. v. 121 staat *moeden* (iets op iemand) als trans., in den zin van *toepassen*, eig. *vermoeden dat iets op iemand van toepassing is*. De zin is: »De Christenen vermoedden, dat dit geroep hunne Apostelen betrof.»

Moeyen (var. moyen) trans., III. c. 14. v. 151, *vermoeijen*.

Moet, moede m., I. c. 19. v. 19 (waar de cas. obl. moete rijmshalve staat voor moede), c. 24. v. 64, c. 32. v. 94, c. 39. v. 98 enz., *gemoed*. In moede, III. c. 3. v. 898, *in de gedachten*, doorgaans in sinen (minen enz.) moede of moet, II. c. 36. v. 138, c. 37. v. 70, III. c. 4. v. 206, c. 5. v. 28, *in zijne (mijne) gedachten, bij zichzelven*.

Sinen moet setten, gevolgd door *te* (ook *om te*), I. c. 26. v. 44, II. c. 15. v. 16, III. c. 10. v. 97, c. 25. v. 111, eig. *zijne gedachten vestigen* (op iets), dus *zich toeleggen op, streven naar*, en vandaar: mi staet die (of mijn) moet daer toe, I. c. 28. v. 30, III. c. 23. v. 55, *ik leg mij daarop toe, ik streef daarnaar*.

Moete v. Mit goeder moeten (ook moete), II. c. 6. v. 54, c. 28. v. 31, c. 39. v. 69, *op zijn gemak*, bij KIL. *otiose, cunctanter, commode*; van *moete*, bij KIL. *otium*, het Hoogd. *musze*. Zie HUYDEC. op STROKE, III. bl. 58, de aant. op de *Proeve*, I. bl. 10, en vgl. GRAFF, II. 907. Men zeide ook *met groter moete*, als in *der Ystorien Bloeme*, fol. 20. c.:

Doen Matheus begonste naken,
Doen vielen die draken *met groter moete*
In slape vor Sint Matheus voete.

Moete, afkomstig van *moeten* in den ouden zin van *mogen* (zie het volgende art.), beteekent dus eigenlijk *licentia*, *otium*.

Moeten (in den conj.), Prol. v. 6, II. c. 53. v. 93 enz., bij wenschen, waar wij thans *mogen* bezigen. GRAFF (II. 905) geeft als oorspronkelijke beteekenis *possum*, *licet mihi* op, en nog heden worden *moeten* en *mogen* in sommige dialekten, met name in het Zeeuwsche, verwisseld. In het Mnl. beantwoordt *moghen* doorgaans aan ons *vermogen*, *kunnen*, vanwaar

Moghentheit, —ede, I. c. 2. v. 27, c. 3. v. 19, c. 29. v. 28, c. 32. v. 46 enz., *magt*. Uwe —, II. c. 36. v. 60, c. 37. v. 66, als eeretitel.

Moghentlike (var. ook moghendelike) adv., I. c. 40. v. 4, II. c. 36. v. 1741, c. 48. v. 1042 enz., *met magt*, *magtig*.

van Monde slaen. Zie Slaen.

Monighen (monichde, var. muenechde) trans., II. c. 38. v. 8, 24, 42, *de communie toedienen* (aan iemand); van het Lat. (*com*)*municare*. Zie HUYDEC. op STOKER, III. bl. 143, de aant. op MAERLANT, *Sp. Hist.* II. bl. 238, enz.

Moordelike slaen (var. mordelinghe), III. c. 3. v. 627, *doodslaan*, *vermoorden*.

Moort, III. c. 15. v. 175, *doodschuldige* en dus *zware misdaad*, *schanddaad*. Vgl. *D. Doctr.*, *Karel de Gr.*, *Minnen Loep*, enz. Gloss.

- Morghen. Ghenen — hebben, III. c. 3. v. 305, *niet verzekerd zijn van den dag van morgen*. Vgl. *D. Doctr. Gloss*.
- Morseel o., I. c. 28. v. 62, III. c. 4. v. 504, *stuk, brok*. Fr. *morceau*.
- Mortere (var. moertre), II. c. 48. v. 398, *kalk*, thans *mortel*. Fr. *mortier*, van 't Lat. *mortarium*.
- Moude v., I. c. 37. v. 89, II. c. 39. v. 14, *stof*, *aarde*, vooral van het graf gezegd. Zoo is in de eerst aang. pl. zonder moude zooveel als: *zonder dat er aan begraven behoefde gedacht te worden*. HUYDEC. op STOKES, II. bl. 418 vlgg. en CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 38 hebben over dit woord en zijne verwanten uitvoerig gehandeld. Daartoe behoort ook
- Mul, II. c. 43. v. 43, *stofje* (in het oog). In den *Reinaert* leest men *mul* en *mol* beide, vs. 7108 en 6999.

N.

- Na dat adv., IV. c. 1. v. 69, 161, *daarna*.
- Naernstelike, Nernstelike (var. neerenstelike, neerstelike) adv., II. c. 3. v. 33, c. 13. v. 76, c. 44. v. 274, c. 48. v. 403, in het algemeen gezegd van al *met ernst* en dus *met ijver*, *inspanning of aandrang* geschiedt; derhalve ons *ernstig* en *naarstig* beide, die dan ook etymologisch niet van elkander verschillen.
- Naerste adj., II. c. 45. v. 147, *naarstig*.
- Namaels adv., I. c. 7. v. 56, II. c. 49. v. 73, *later*, *naderhand*.
- Namecont (var. naemcont) adj., III. c. 15. v.

328, *beroemd*; van *naem* en *cont*, bekend. Zie *Karel de Gr. Gloss., Renout*, vs. 316, *Walewein*, vs. 8266, enz. HOOFD gebruikt in dien zin *naamhaftigh*, maar neemt *naamkundigh* in de beteekenis van *bij name bekend*.

Namelike, Namelic adv., I. c. 26. v. 99, III. bl. 23. var. v. 47, *met name, vooral*.

Bij STROKE, IV. 1403 en in de daarbij (II. bl. 576) door HUYDEC. aang. pl., is 't adj. *die namelike* niet anders dan 't Hoogd. *der nāmliche*, dus *dezelfde*, eig. *de genoemde*.

Naspreken met den dat., III. c. 15. v. 227, (iemand) *berispen, de waarheid zeggen*. Elders ook *kwaadspreken* (van iemand), als *Gloriant*, vs. 165, 167.

Nog zegt men in dergelijken zin: *iemand te na spreken*.

Nauwe adv., III. c. 2. v. 89, c. 3. v. 940, c. 15. v. 92, 294 enz., *naauwkeurig, naauwlettend*, en vandaar, II. c. 61. v. 1, *schrander, slim, fijn*. In III. c. 15. v. 94 zou men 't door *fijn, moeilijk te onderscheiden*, kunnen wedergeven, doch de lezing der var. (*meslyc*) verdient de voorkeur.

Ten nausten niet betruwen, III. c. 17. v. 78, eig. *ten naauwkeurigste* (d. i. *met de strengste behoedzaamheid*, en dus *in het geheel*) *niet vertrouwen*, is eene uitdrukking, die ook in de *D. Doctr.* II. 3740 (te n. niet gheloven) en III. 1704 (te n. niet ghetruwen) voorkomt, en derhalve spreekwoordelijk was. Prof. JONCKBLOET (in Gloss.) had echter het *nauwer* van HILLEGAERSBERCH in den zin van *nergens* daarmede niet moeten vergelijken. Dat is niet anders dan

nieuwer: een dialectverschil, ook bij KIL. opgeteekend.

Neder adj., II. c. 36. v. 1701, c. 48. v. 1155, III. c. 3. v. 485, c. 4. v. 522, c. 25. v. 66, *laag*, *gering*; III. c. 3. v. 51, *nederig*. Mit *nederen* moede, II. c. 7. v. 114, *met een nederig gemoed*, *ootmoedig*; ook als adv. *neder ghemoet*, II. c. 7. v. 32, *nederig van gemoed* of *van zin*. Zie Prof. SIEGENBEEK in den *Konst- en Letterbode* van 26 Julij 1839, bl. 58.

Neder cleet o., I. c. 33. v. 9, *onderkleed*.

Nederen intr., I. c. 9. v. 26, 31, *naar beneden gaan*, *dalen*. Elders ook trans., *doen dalen*, *vernederen*, als *Rose*, vs. 5630, *Karel de Gr. I.* 1857, *STOKE*, I. vs. 65, enz. Vgl. *Hoghen*.

Nederlegghen (een onderwerp), I. c. 17. v. 85, II. c. 17. v. 184, III. c. 12. v. 135, *laten staan*, (*er mede*) *uitscheiden*; (de afgoden), II. c. 19. v. 130 var., *laten varen*, *afschaffen*; (goed en eer), III. c. 20. v. 13, *laten varen*, *afstand doen (van)*.

Nederre adv., I. c. 45. v. 28, *lager*. Zie *Neder*.

Nederste adj., I. c. 13. v. 21, II. c. 36. v. 1751, *laagste*, *onderste*.

Neerenstich, Neernstich adj., II. c. 45. v. 147 var., III. c. 3. v. 1015 var., *naarstig*. Vgl. *Naernstelike*.

Neernst, III. Prol. v. 69 var., c. 3. v. 621 var., 1227 var., en

Neerst, II. c. 47. v. 37 var., *ernst*. Zie *Aernst*.

Nemmee adj. en adv., I. c. 29. v. 106, *nemmeer*, II. c. 36. v. 1768, *nemmer*, II. c. 19. v. 86 var.,

- nemmere, I. c. 44. v. 51, niemere, II. c. 20. v. 80, nimmere, III. c. 13. v. 24, *niet meer*.
- Nere subst., III. c. 3. v. 143, *nering*, *inkomsten*, *middelen van bestaan*. Vandaar het spreekwoord: *den teer naar den neer zetten*, thans *de tering naar de nering*. Vgl. Gheneren.
- Nerghen, Nerghent adv. (passim), *nergens*.
- Neringhe. Scalke —, III. c. 16. v. 55, c. 26. v. 87, *kwade nering*, *oneerlijke geldwinning*.
- Nernstelike. Zie Naernstelike.
- Nie, Nye adv., I. c. 24. v. 22, 45 enz. enz., *nooit*; ook als negatie, waar wij het bevestigende *ooit* gebruiken: die felste strijt die nye gheviel, IV. c. 2. v. 48 var., *qui eut jamais lieu*. Vgl. Noyt.
- Niede. Met —, II. c. 40. v. 138 var. (de ware lezing: vgl. bij Miede), met groten —, II. c. 55. v. 23, *met (grooten) ijver*, *met aandrang*, *met hart en ziel*, wat men in 't Fr. *avec empressement* noemt. HEELU, vs. 4398:

Knapen, riddersen ende heeren
Daden daer als die vroede,
Ende ontfingen, met oetmoede,
Al meest als kerstene liede,
Dat hoege sacrament, *met niede*.

Reeds vroeger heb ik deze plaats aangehaald in het *Taalk. Mag.* IV. 79 vlg. en te kennen gegeven, dat BILDERDIJK *met niede* te regt verklaart door *met innige gretigheid*, *cum fervore animi*, doch verkeerdelijk aan het subst. *nijd* denkt, waarmede het niets te maken heeft. *Niede* is de dat. van *niet*, het Ohd. *niot*, bij GRAFF (II. 1048 vlg.) door *desiderium* vertaald, en in 't Mnl. gebruikelijk in

de spreekwijze *sijn niet* d. i. *zijne volle begeerte, zijne bekomst, volop*. — *Ferguut*, vs. 2301:

Oft u wille si,
So comt vechten jegen mi:
Ic saels u leveren *uwen niet*.

en hetzelfde, vs. 4701:

Laet ons vechten *onsen niet*.

d. i. *naar hartelust*. *Met niede* is dus eig, *met begeerte, gretigheid, ijver* enz. Zie ook de verzen door mij in het *T. M. t. a.* pl. bl. 80 aang.

Er is eene andere plaats van *HEELU*, die tot hertoe duister bleef. Zij luidt aldus (vs. 930):

Want si wisten wale,
Dat men den hertoge weder *nieden*
Niet en mochte, met even vele lieden.

WILLEMS verklaart het, zonder eenigen grond, door *niden, steken*, maar voorzigtiger zegt *VAN WIJN* (bl. 184): »*Weder nieden*. De zin schijnt te zijn *wederstaan*. Ik vinde het nergens.» *VAN WIJN* had zich in den zin niet bedrogen: *nieden*, als *ww.* van *niet* afgeleid, is *ijveren, streven*, en *weder nieden* niet anders dan *wederstreven*. Ik verwijs hierbij nog naar het *Leven van St. Franc.*, waar van den held des gedichts gezegd wordt, dat hij, bij het zien van iemand die armer was dan hij, zich zelve aanporde om dat voorbeeld na te volgen (vs. 3712),

Als of hi *nijdde* hertelike
Te stridene om de armoede.

Kon dit voor *niedde* of *niede* staan, en dus zoo-veel als *ijverde, streefde* beteekenen, het zou best

in den zin passen. Maar naar den vorm behoort het tot *niden*, en zal dus aan *aemulabatur* beantwoorden.

Men vgl. ook boven bij *Ghenieden*, waar ik verzuimd heb hierheen te verwijzen.

Niemare v., II. c. 5. v. 123, 136, c. 9. v. 80 var., c. 11. v. 10 enz., ook nuwe mare, II. c. 36. v. 871, III. c. 3. v. 93, eig. *nieuwe mare*, dus *tijding*, *gerucht*.

Niemere. Zie *Nemmee*.

Niewelinghe adv., II. c. 37. v. 3, *onlangs*.

Nyewerinc adv., II. c. 36. v. 1076 var., III. c. 14. v. 56 var., *nieuwerincx*, III. c. 2. v. 139 var., IV. c. 5. v. 14 var., en

Niewers, II. c. 11. v. 54 var., *nergens*.

Nighen (Imperf. *neech*, *neghen*, Part. *gheneghen*) intr., met den dat., II. c. 28. v. 58, c. 36. v. 73, 151, 159, 177, 183, c. 48. v. 328 enz., *nijgen*, *buigen* voor iemand.

Als trans. gebruikt, *thoof*t *nighen*, II. c. 18. v. 19, 44, ook met den dat., II. c. 28. v. 28, *het hoofd buigen* voor iemand.

Over het gebruik van den dat. bij dit ww., vgl. mijne aant. in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* VI. 171 vlg. — De transitive opvatting wordt door Mr. v. D. BERGH (in Gloss. op *Limborch*) in 't algemeen te regt afgekeurd; doch *thoof*t *nighen* is niettemin volmaakt goed gezegd. Het is de acc. bij intr. ww., als in *den dood sterven* enz. In de pl. uit den *Limborch* houd ik het woord stellig voor intr., in de ironische bedoeling, door v. D. B. gegist.

Nijt. Mit nide, II. c. 48. v. 343, *met heftigheid, met verbittering*. Zeer gewone uitdrukking van vechtende partijen, vanwaar de strijd zelf ook *nijtspel* heette. Men wachte zich, dit *nide* met het boven behandelde *niede* te verwarren.

Nicken. Hem —, I. c. 16. v. 55 var. (in var. Bijl. A. intr., zonder *hem*), *zich nederbuigen, bukken*. Zie HUYDEC. op STOKK, III. bl. 197, enz.

Nimmere. Zie Nemmee.

Nochtan adv., I. c. 12. v. 65, c. 28. v. 29, II. c. 15. v. 141, c. 44. v. 325, III. c. 19. v. 79, c. 25. v. 117, *daarenboven*, volgens de oorspronkelijke kracht des woords (*noch dan*). Elders zeer gewoon in de hedendaagsche opvatting van *nogtans, echter* (Hoogd. *dennoch*). Het verband der beide betekenissen heb ik aangewezen in de aant. op *Warenar*, bl. 235 vlg.

Noene, — en v., II. c. 53. v. 55, eig. (*hora*) *nona*, dus de *negende ure* des dags, ook de benaming van de dienst, die in de R.C. kerk op dat uur verrigt werd. Volgens de oude tijdrekening begon de dag met *priemetijt* (zie ald.) d. i., naar onze telling, des morgens te zes ure, den gemiddelden tijd van den opgang der zon. De *noene* komt dus overeen met ons *'s namiddags drie ure*, en dus vatten men het, II. c. 47. v. 84, c. 54. v. 76, III. c. 4. v. 259, in den algemeenen zin van *namiddag* op. Die hoghe noene, II. c. 36. v. 730, *hoog op den namiddag*. Later bleef het woord, even als 't Eng. *noon*, nog lang in gebruik voor *middag*. Vgl. Prof. VISSCHER, Gloss. op *Ferg*.

Noetdorfste, Noetdorftecheit. Zie Noodtorfte. Noyt adv., II. c. 3. v. 103 var., bij eene vraag, op welke men een ontkennend antwoord wacht. Thans gebruiken wij daar alleen het bevestigende *ooit*: destijds zeide men even goed *ie* of *nie*, *oit* of *noit*, gelijk men in 't Fr. zeggen zou: *qui fut jamais* etc.? Vgl. Nie.

Noodtorfte, Noodtorft (var. nootdorste) v., I. c. 16. v. 20, c. 24. v. 18, c. 35. v. 42, of nootdorfte, nootdorft (var. noetdorfste, nootdorst), II. c. 41. v. 57, 94, III. c. 5. v. 18, c. 19. v. 8, *nooddruft*, *behoefte*. Van dorven. Zie aldaar.

Nootdorfticheit (var. nootdorsticheit), —ede, III. c. 26. v. 113, of noetdorftecheit (var. noottdorstheyt), III. c. 4. v. 393, hetzelfde.

Nopen, II. c. 36. v. 1784, eig. *raken*, *stooten*, *steken*, en vandaar *aanporren*, *aansporen*, *opwekken*, veelal van het aanzetten der paarden gezegd. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 377 vlg., *Karel de Gr.*, *Limborch*, enz. Gloss.

Hier is de zin: »Zij die altijd hopeloos waren, mij dunkt dat het (hetgeen gij gedaan hebt) hen thans anders *opwekt*,» d. i. »mij dunkt dat zij nu geheel bemoedigd zijn.» Het pron. 't of *het* is in *dunct* ingesmolten.

(In den *Walewein*, vs. 10025, lees ik *nopen* als intr., in den zin van *zich bewegen*).

Nose v., II. c. 36. v. 1913, *schade*, *ongemak*, *verdriet*. Zie CLIGNETT, Aant. op MAERLANT's *Sp. Hist.* II. Aant. bl. 132 vlg., *Vanden houte* enz. Gloss.

Het is van het ww. *nosen*, oorspronkelijk één met het Latijnsche *nocere*. CLIGNETT t. a. pl. zegt, dat dit ww. zeldzaam voorkomt: men vindt het in den *Theoph.* vs. 924, *Leven van St. Amand*, I. 1119, *Belg. Mus.* 1845, bl. 96, vs. 1003, enz. Vgl. ook *Floris e. Bl.* Gloss. en Prof. JONCKBLOET op den *Dietscen Catoen*, bl. 41.

Nosel adj., I. c. 23. v. 20 var. Bijl. A. (de ware lezing), *schuldig*, *slecht*, het opp. van *onnoozel*. Van hetzelfde *nosen*, waarvan bij Nose. Een voorbeeld van *nosel* in den zin van *schadelijk* haalt Prof. CLARISSE aan in zijne aant. op de *Natuurkunde* enz. bl. 421; zie ook het *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, op *Noosselijk*.

Nuwe mare. Zie Niemare.

O.

Ocht, II. c. 36. v. 1359 var., enz. enz., *of*.

Oefenen. Afgode —, II. c. 19. v. 122, *afgoderij plegen* of *(uit) oefenen*. Zoo in den *Delftschen Bijbel* van 1477, aang. bij Prof. LULOFS, *Handboek*, bl. 246:

Du en sulste dij gheen beelde maken: noch ghene ghelikenisse..... en sultstu niet aenbeden noch *oeffenen*.

Men zeide ook *den acker oefenen*, voor *bebouwen*. In beide zinnen is het 't Lat. *colere*.

Oer. Zie Oor.

Oert. Zie Oort.

Of, Off, Oft, Ofte, I. c. 24. v. 65, c. 25. v. 103, 108 (en var.) enz. enz., *indien*.

- Ofbreken (andren sijn lant —), III. c. 25. v. 96, *een ander afbreuk doen ten opzichte van zijn land, hem daarvan gedeeltelijk berooven.*
- Ofdwaen. Zie Dwaen.
- Officiale m., III. c. 14. v. 194, *die een geestelijk ambt (officium) bekleedt.*
- Ofgaen. Zie Afgaen.
- Ofkeren intr. Ghevens —, III. c. 23. v. 47, *zich van het geven afwenden, zich daaraan onttrekken.* Zie bij Keren.
- Oflegghen, ook Aflegghen en Avelegghen trans., I. c. 35. v. 39, II. c. 19. v. 130, *in onbruik brengen, laten varen, afschaffen, zoo als men nog van eene gewoonte afleggen spreekt.* Vandaar of gheleit (var. gheleeght), III. c. 14. v. 241, c. 26. v. 185, *in onbruik geraakt.* Vgl. Nederlegghen. Ten nauwste hiermede verwant is
- Oflegghen trans., III. c. 4. v. 136, *(iets) afslaan, van de hand wijzen, zich er van afmaken.* Doch vgl. Omlegghen.
- Ofweghes adv., II. c. 45. v. 78, *van den weg af, op eene heimelijke plaats.*
- Oghekeer, I. c. 3. v. 44, *oogwenk*, als aanduiding van het kortstmogelijke tijdsbestek, gelijk ons *oogenblik*. In dezelfde opvatting staat ook een oghe opslaen, I. c. 2. v. 26, II. c. 54. v. 82, en also zaen, alse een oghe toesoude slaen, I. c. 5. v. 38. Vgl. hierover DE JAGER, *Verscheid.* bl. 254 vlg.
- Oyt adv., II. c. 36. v. 32, 601, III. c. 23. v. 89 enz., *altijd, steeds.* Vgl. Ye en ons *immer*, dat

desgelijks de beteekenissen van *umquam* en *semper* vereenigt.

Occusoen, Ocsuin (var. ook occasoën, ockyzoen en ockisoën) o., III. c. 4. v. 288, c. 9. v. 23, *aanleiding, oorzaak, beweegreden*, of wel, III. c. 23. v. 18, *verdichte beweegreden, voorwendsel*. Om dit occusoën, I. c. 42. v. 155, *naar deze aanleiding, om deze reden, op grond hiervan*, om docsoen dat, II. c. 52. v. 3, *om reden dat, omdat*. Het is 't Lat. *occasio* in ruimere toepassing.

Om dat conj., zeer gewoon in den zin van ons *opdat*. Waar een praesens voorafgaat, wordt het òf met den praes. conj. geconstrueerd, I. c. 42. v. 82, c. 48. v. 75, III. c. 11. v. 81, òf met het fut., I. c. 6. v. 3, òf met *moghen*, I. c. 24. v. 90; waar een imperf. voorafgaat, met den condit. (*zoude*), I. c. 17. v. 31; bij een imperat., met praes. conj., III. c. 4. v. 247, enz.

Omberecht (var. onberecht), III. c. 4. v. 59, *onbediend, zonder bij zijn sterven de genademiddelen der kerk (het kerkelijk regt) ontvangen te hebben*.

Ombesceden (ook onbescheiden) adj., III. c. 12. v. 79, *zonder juist oordeel, onverstandig*, en vandaar, I. c. 31. v. 35, II. c. 30. v. 28, *onbeschoft, overmoedig*, niet in de zwakke opvatting van ons hedendaagsche *onbescheiden*, maar veeleer de krachtige uitdrukking der plumpe ruwheid, die het gevolg van onverstand is. Zie bij *Bescheden*, waar ik dit woord, in de ontwikkeling zijner be-

- teekenis, nader verklaard heb. Hiertoe behoort ook
Ombescheidenheit, —eden, I. c. 32. v. 98,
onmatigheid, redelooze zwelgzucht.
- Omelie**, —ien, II. c. 48. v. 691, *leerrede, preek.*
 Gr. *ὁμιλία.*
- Omlegghen** trans., III. c. 4. v. 136 var., niet het-
 zelfde als oflegghen (zie ald.), zoo als de tekst
 heeft, maar *inkleeden, bemantelen*, om de hard-
 heid der weigering te verzachten. Het is dezelfde
 metaphora als *er doekjes om winden* enz. Hier
 houd ik het voor de ware lezing.
- Ommate** (var. onmate) v., I. c. 29. v. 132,
overmoed, buitensporigheid. Zie mijne aant. in de
N. W. d. M. v. N. Lk. VI. 175. Doch III. c. 26.
 v. 11 staat het in de bijzondere opvatting van *ijdel*
gezwets of *snoeverij*. Kortom, die de *maat* te bui-
 ten gaat, hetzij in daden of woorden, die pleegt *onmate.*
- Ommegaen**. Der werelt —, I. c. 40. v. 21,
de geheele omvang, de gansche uitgestrektheid der
aarde. Hiertoe behoort ook het adv. *ommegaende*,
 I. c. 8. v. 2, c. 43. v. 22, *in omvang, in ontrek.*
- Ommenschelijc**, —like adj., II. c. 15. v. 147,
bovenmenschelijk; doch, IV. c. 5. v. 27 (onm.),
 in de hedendaagsche beteekenis.
- Ommerinc**, II. c. 54. v. 84, *kring, cirkel, ontrek*,
 hier dus *het uitspansel.* Vgl. *omringen.*
- Omsaten**, III. c. 12. v. 181, bl. 143 var. v. 10,
de bewoners der omliggende landen. Vgl. *land-*
zaten, onderzaten enz.
- Omtrent** adv., I. c. 11. v. 14, c. 14. v. 29, II.
 Prol. v. 26, *in de rondte, rondom.*

Onbelet (ook ombeledt), II. c. 41. v. 103 var.,
ongehinderd, ongedeerd, zonder letsel. Zie
 Letten.

Onbescheiden. Zie Ombesceden.

Ondadich, —ighe adj., I. c. 41. v. 113, II. c.
 50. v. 31 var., c. 59. v. 66, *misdadig.* On heeft
 hier de kracht van *wan*, als in *onkruid, ondier,*
onmensch, enz.

Ondanc hebben, III. c. 15. v. 173, (*van iets*)
verdriet of berouw hebben, geregte vergelding
(daarvoor) ontvangen, boeten. Zie Danc.

Ondanckelicheit, III. c. 1. v. 135, c. 2. v. 105,
ondankbaarheid. Zie Danckelichede.

Onder, gevolgd door ende, I. c. 29. v. 49, *beide*
—en, zoowel — als. Zie mijne breede verklaring
 van deze zegswijze in DE JAGER'S *Archief*, I. 69—
 72. Ten overvloede voeg ik er nog een paar nieu-
 we bewijsplaatsen bij. In de fragmenten van *Huon*
de Bordeaux (*Nieuwe reeks van W. d. M. v. N.*
Lk. V), bl. 285, vs. 29:

Maer wel .v^c. der verrader
 Die so waren daer te gader,
Onder rudders ende knecht.

Lancelot, vs. 45660:

Ende *onder* te watere ende te lande
 Soe eest .XV. milen tot daer.

Karel de Gr., II. 730 (vroeger door mij voorbij-
 gezien):

Menegen versloechi in there,
Onder Persine ende Affricane.

Onderhalf, II. c. 48. v. 12 var., *anderhalf.* De-
 ze vorm komt niet alleen voor in *Karel d. Gr.*

(zie Gloss.) en in de var. op de *Natuurkunde enz.* vs. 525, maar staat ook bij KIL. opgeteekend. Men denke noch aan schrijffout, noch aan dialektverschil, maar verklare het op dezelfde wijze als *ondertusschen* en *onderwijl* uit de bovengenoemde kracht van *onder*. $1\frac{1}{2}$ staat tusschen 1 en 2 in: het is hun *onderling* middelpunt. Het is dus een geheel ander woord dan *anderhalf*, ofschoon daarmede in beteekenis geheel, in klank bijna, overeenstemmende.

Ondermoeten. Hem—, II. c. 3. v. 147, *elkan-der ontmoeten*.

Ondersteken. Hem—, IV. c. 9. v. 43 var., *elk-ander stooten*. Zie Steken.

Ondertusschen adv., I. c. 48. v. 179, II. Prol. v. 57, *er tusschen in, tusschenbeiden*, het Lat. *passim*.

Ondervinden (ondervant) trans., II. c. 7. v. 63, c. 12. v. 26, c. 48. v. 422, 690, c. 49. v. 25, III. c. 15. v. 291, c. 20. v. 15, *bevinden, te weten komen, leeren kennen*, het gevolg van *onderzoeken*. Nog in de 17^e eeuw was het in gebruik, doch in den verder afgeleiden zin van *kennen*. »*God, die alle harten ondervindt*,» is bij CATS eene niet ongewone uitdrukking. Zij komt ook reeds voor in *Karel d. Gr.* I. 840.

Onderwinden. Anders mans wijf —, I. c. 45. v. 95, en hem onderwijnden van a. m. w., *ibid.* v. 99 var., *zich inlaten, het houden met de vrouw van een ander*.

Ondrachticheit, I. c. 40. v. 46. Men leze, met

de var. (Bijl. A.), oneendrachticheit, dus *tweedragt*. Ondrachtich, van eene vrouw gezegd, staat altijd in den gewonen zin van *onvruchtbaar*, als II. c. 3. v. 98, 107, 110, c. 24. v. 119.

Op de laatste pl. heeft de var. ongedrachtich.

Ongave adj., I. c. 32. v. 15, van wijn gezegd, *onzuiver*, *slecht*. Thans wordt het van geene vlocistof meer gebruikt, maar oudtijds was de beteekenis zoo ruim, dat b. v. in de *Brab. Yeesten* (II. 5499) zelfs van » een verradere ende een *ongave* » gesproken wordt, d. i. *een valsch, slecht man*, die niet is wat hij schijnt, maar op de proef evenveel waling wekt als *ongave* wijn aan den disch.

Onghedaen adj., IV. c. 1. v. 68, *onverrigter zake, zonder gedaan te hebben wat men wilde*. Dezelfde active opvatting van een part. pass. treffen wij aan in *onghecocht*. Zie aldaar. Doch dit punt hoop ik elders opzettelijk te behandelen.

Onghedeghen adj., III. c. 3. v. 1186, *klein, gering, onbeduidend*, van ghedeghen (zie ald.), het part. van dighen, dien, ons (*uit*)dijen. *Ghedeghen* is dus *gegroeid*, *onghedeghen* oorspronkelijk *onvolgroeid, onvolwassen*. In dien eigenlijken zin zegt de auteur van *der Vrouwen Heimel*. vs. 634:

Van eenen droeghen melancolijn
Comt een clene menschelkijn,
Onghedeghen ende droeve van sinnen.

» een *onvoldragen* kind.” En niet anders in *Limborch*, IV. 1006:

Maer Morant scoet op doe
Ende ginc Echites jeghen,
Die jeghen hem sceen *ongedegen*.

Noch het *deformis* van KIL., noch het *onbestand*, *niet opgewassen* van Mr. v. D. BERGH in Gloss., komt hier in aanmerking. » De reus MORANT kwam op ECHITES af, die in vergelijking van hem een *onvol-dragen kind* scheen.” Daarom noemt hij hem straks (vs. 1025) met minachting *ene poppe*, gelijk ook elders (VI. 1106 en 1174) *onghedegen vorme* en *onghedegen poppe* de schimpnamen zijn, waarmede een overmoedig strijder de nietigheid zijner partij bespot.

Ook LEENDERTZ (in Gloss. op *der Minnen Loep*) heeft het woord niet helder begrepen. Zijne verklaring door *improbis* is kennelijk het uitvloei- sel eener verwarring met het adj. *ondeghe*, waarmede het niets te maken heeft. *Dese vule onghedeghen* (M. L. II. 3952) is een plomp scheldwoord: *dit verachtelijke miswas, dit wanschepsel*. En langs dezen weg komt men tevens tot het begrip van *deformis*, waarmede KIL. het vertolkt.

Onghehier (var. onghier) adj., Prol. v. 68, l. c. 12. v. 4, c. 13. v. 26, 38, 58, II. c. 46. v. 33 var. enz., *akelig, vreeselijk, schrikwekkend*, veelal van de hel of van verschrikkelijke beesten. Het Hoogd. *ungeheuer*, ons *onguur*. Zie mijne breede verklaring in het *Taalk. Mag.* IV. 67—71, en vgl. de aant. van Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde* enz., bl. 419—425.

Onghecocht adj., III. c. 3. v. 233, *zonder iets gekocht te hebben*. Zie Onghedaen.

Onghelet adv., II. c. 5. v. 107, c. 16. v. 72, c. 20. v. 11, 49, c. 22. v. 26, c. 23. v. 33, *onverwijd*. Zie Letten.

- Onghelt gheven, III. c. 23. v. 189 var., *schatting betalen*. Zie KIL. Het komt dus met *boeten*, of *ontgelden*, zoo als de tekst heeft, vrij wel overeen, maar is toch stellig de ware lezing niet.
- Onghemac. Tonghemake zijn, I. c. 6. v. 40, II. c. 19. v. 28, c. 23. v. 6, c. 30. v. 22, c. 36. v. 1141, III. c. 17. v. 66, *bedroefd, misnoegd zijn*. Zie HUYDEC. op STOKE, II. bl. 99 vlg. en vgl. Ghemac. In II. c. 36. v. 380 is het *ongesteld, ziek zijn*, even als bij STOKE, VI. vs. 1303. De var. *tonghereke*, hoe gepast ook, behoeft dus nog niet voor de ware lezing te gelden.
- Onghemicke adj., met den dat., I. c. 5. v. 5, II. c. 6. v. 179, eig. (*voor iemand*) *niet van pas, niet naar den zin* (zie Ghemic), en dus *te groot, te dik, te zwaar, te hoog* enz. voor hem. Zoo in den *Minnen Loep*, II. 1000, vgl. Gloss. Doch, bij uitbreiding, ook zonder den dat. gebruikt, II. c. 4. v. 16, en dan *groot, zwaar, lomp* in 't algemeen. Zie Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, bl. 110, *Karel d. Gr.* II. 622 enz. De verklaring van BILDERDIJK (*Verscheid.* III. 20) is onjuist; die van WILLEMS (*Brab. Yeesten*, III. vs. 1140) geheel verkeerd.
- Ongheraect adj., van het ongelooft, II. c. 9. v. 152, van een mensch, III. c. 3. v. 87, 933, het opp. van wel gheraect (zie Gh.), dus *slecht, schandelijk, onhebbelijk*.
- Ongherecht adj., II. c. 36. v. 196, *ongerechtig, slecht*. Zie Gherecht.
- Onghereet zijn, III. c. 26. v. 51, *niet voorhan-*

den, niet te verkrijgen zijn. Zie Karel d. Gr. en *Minnen Loep*, Gloss., mijn *Brief aan Dr. J.* bl. 29, *Walewein*, vs. 1225, 1230, enz.

Ongherec. Tonghereke zijn, II. c. 36. v. 380 var., *niet in orde*, dus *ongesteld*, *ziek zijn*. Elders, in ruimeren zin, *in slechten staat*, *er slecht aan toe zijn*, kortom, het opp. van te Ghereke. Zie ald. en vgl. Prof. JONCKBLOET, *Spec. d. Velth. l. III*, bl. 88, *Limborch*, Gloss. enz. Den Nom. *ongherec* vindt men in *Reinaert*, vs. 1201.

Onghesonde v., III. c. 24. v. 21, *ongesteldheid*, *ziekte*. Vgl. Ghesonde.

Onghespaert adv., I. c. 3. v. 40, II. c. 20. v. 59, *zonder ophouden*, elders ook *zonder verwijl*, dus *onverwijld*, *terstond*. Zie Sparen en vgl. DE JAGER, *Verscheid.* bl. 254 vlg.

Onghestade adj., I. c. 48. v. 59, en

Onghestadich, —ighe, I. c. 22. v. 13, niet in den hedendaagschen zin, maar in dien van *onstandvastig*, *onzelfstandig*, dus *niet bestand tegen verleiding*. Zie Ghestade.

Onghetelt, —lde adj., I. c. 24. v. 43, *ontelbaar*.

Ongheviert adv., II. c. 36. v. 255, IV. c. 2. v. 29, eig. *zonder rusten*, dus zoowel *zonder ophouden*, *onophoudelijk*, als *zonder oponthoud*, *onverwijld*, *terstond*. Van *vieren*, *rusten*, *viere*, *vierte*, *rust*, *rustdag*. Zie *D. Doctr.* Gloss.; HUYDEC. op STOKER, III. bl. 55 vlg., enz.

Onghevoech o., I. c. 29. v. 10, II. c. 36. v. 1520, c. 48. v. 1014, eig. *wat niet voegt*, doch in versterkten zin, dus *kwaad*, *schanddaad* of *schan-*

- delijke behandeling.* Des honghers —, III. c. 24. v. 25, *de kwaal, de kwelling van den honger.* Vgl. Ghevoech en zie Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, bl. 108, VAN WIJN OP HEELU, bl. 50 vlg., *Minnen Loep Gloss.*, enz.
- Onghewaent adv., II. c. 3. v. 161, c. 40. v. 50, c. 44. v. 62 enz., *stellig, voorzeker*, bevestigingsformule. Vgl. (zonder) Waen.
- Onghewedere (var. Bijl. A. onweder), I. c. 21. v. 30, niet ons *onweder*, maar *slecht weder* in 't algemeen. Hoogd. *ungewitter*.
- Onghier. Zie Onghehier.
- Ongoet. Tongoede maken, I. c. 6. v. 10, *nutteloos maken, verderven.* Zie KIL.
- Onheymelijc adj., II. c. 17. v. 17, *niet heimelijk.*
- Onhoefscheit (var. onhoescheyt), III. c. 4. v. 316, *onwellevendheid*, en
- Onhovesschelike (var. onhoefschelike, onhoeschelijc) adv., III. c. 3. v. 626, *onbeleefd.* Zie Hovesch enz.
- Onlanghe, Onlanghen adv., I. c. 10. v. 70, c. 41. v. 97 enz., *niet lang, kort.*
- Onlant, I. c. 35. v. 29, *onbebouwd, woest land.* Zie HUYDEC. op STOKES, II. bl. 23.
- Onlede, —en v., eig. *onledigheid*, dus òf, II. c. 4. v. 66, *bezigheid, drukte, gewoel*, òf, III. c. 25. v. 45, 50, 72, 119, *bezigheid, arbeid.* Zie mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 54 vlg. Prof. JONCKBLOET (Gloss. op de *D. Doctr.*) gaat te ver, als hij het door *tweedragt* verklaart. Het verband van de pl. der *D. Doctr.* laat die verklaring vol-

strekt niet toe, maar eischt de bet. van *drukke*, *gewoel*, waaruit dan verder *perlament ende onminne*, twist en tweedragt, ontstaat.

Onleren, III. c. 10. v. 176, voor ontleren.
Tonleerne, *te ontleeren*.

Onneeren (var. Bijl. A. ontderen) trans., I. c. 29. v. 134 var., *schande aandoen*, *onteeren*.

Onnen, met den dat. des pers. en gen. der zaak, Prol. v. 6, II. c. 17. v. 18, III. c. 3. v. 562, *gunnen*. An, I. c. 5. v. 40, c. 48. v. 186, II. c. 45. v. 134, 3. p. enk. praes. (met de vocaal van 't Imperf.), *gunt*. Vgl. Ans. Ghi ont, III. c. 3. v. 104, 2. p. meerv. praes., *gij gunt*. Onste, I. c. 38. v. 9, II. c. 46. v. 26, c. 47. v. 113, Imperf., *gunde*. Vgl. Jonnen.

Onnere v., I. c. 28. v. 78 enz., *oneer*, doch in de sterkere opvatting van *schande*. Hi laet die scande voor donnere gaen, III. c. 16. v. 63, *hij pleegt schande voor en schande na*, *hij stapelt schanddaad op schanddaad*, een spreekwoord.

Onnosel adj., I. c. 23. v. 9, 12, II. c. 16. v. 40, c. 36. v. 1817, III. c. 12. v. 192 enz., *onschuldig*. Zie Nosel.

Onnoselheit, —ede, II. c. 16. v. 35, c. 36. v. 1795 enz., *onschuld*.

Onraet, III. c. 3. v. 78, *gebrek aan raad*, *aan goed overleg*. LEENDERTZ, in Gloss. op den *Minnen Loep*, verklaart het door: *onbedachtzaamheid*, *gevaar*, *schade*. Het eerste is goed en geldt op al de drie pll. van den *M. L.*; doch wat die bei-

de andere geheel verschillende woorden hier te maken hebben, begrijp ik niet.

Onraste, —en v., III. c. 4. v. 526, 531, *onrust*, *zorg*, *kommer*. Zie Raste en vgl. mijn *Brief aan Dr. J.*, bl. 37, *Limborch Gloss.*, enz.

Onrustelijc (var. Bijl. A. onrasteleec) adj., I. c. 44. v. 10, *onrustig*, *oorlogzuchtig*.

Onscone adv., II. c. 48. v. 1029, *op eene schandelijke wijze*, een gewoon euphemismus, thans met zoovele andere geheel verloren. Men doorloope slechts de in dit Gloss. met On— beginnende woorden, en elk lezer, die voor fijnheid van taal een open oor heeft, zal beseffen, hoeveel wij hebben laten versterven.

Onscout (ook Onscult en Ontscout) gheven (var. —doen), I. c. 23. v. 52, *zich verontschuldigen*; —doen omme iemand (var. iemands —doen), II. c. 58. v. 97, iemand *verontschuldigen*, *zijne voorspraak zijn*, *hem verdedigen*; —soeken, III. c. 23. v. 30, *zich zoeken te verontschuldigen*, *uitvlugten zoeken*.

Onsienlec adj., III. c. 4. v. 413, *gevaarlijk*, *hagchelijk*. Zie HUYDEC. op STROKE, I. bl. 104 vlgg. en 364, *Karel de Gr.*, *Limborch* enz., Gloss. De verklaring van v. H. op KIL. is valsch.

Onsluten, IV. c. 1. v. 38 var., *ontsluiten*.

Onsoete adv., I. c. 48. v. 49, II. c. 47. v. 105, c. 53. v. 49, *op eene onzachte*, *harde wijze*.

Onspienen. Zie Ontspienen.

Onspoet, III. c. 10. v. 163, *ongeluk*, *ramp*, hier tevens eene woordspeling, want men kan het ook

- als oppos. van *spoed*, dus van *haeste*, opvatten. De bedoeling van het spreekwoord is dubbel: »kwade haast is geene haast, maar brengt ongeluk aan.»
- Onstade**, II. c. 44. v. 502, *ongemak*, *schade*, *nadeel*, het opp. van *Stade*. Zie aldaar.
- Onste**, —en v., II. c. 11. v. 39, c. 61. v. 10, III. c. 3. v. 322, c. 11. v. 76, c. 14. v. 211, c. 15. v. 103, *gunst*, *genegenheid*. Vgl. *Onnen* en *Jonste*.
- Ontbaren** met den gen., II. c. 4. v. 6, klankwisseling van *ontberen*, dat hier zoowel in den hendaagschen zin kan opgevat worden, als in den oudtijds gewonen. Zie het volg. art.
- Ontbeeren** met den gen., III. c. 3. v. 214 var., verkeerde schrijfwijze voor *ontberen*, *nalaten*. Zie HUYDEC. op *STOKE*, II. bl. 548, *CLIGNETT*, *Bijdr.* bl. 69 vlg.
- Ontbieden** (*ontboot*) iets aan iemand, I. c. 46. v. 87, II. c. 36. v. 188, c. 55. v. 68, III. c. 3. v. 722, 724, *doen weten*, *aanzeggen*. Het tegenwoordige *ontbieden* is elliptisch voor »*ontbieden dat hij kome.*» Zie HUYDEC. op *STOKE*, II. bl. 244 vlg.
- Ontbinden** (*ontbant*, *ontbonden*) trans., II. c. 13. v. 55, c. 36. v. 114, c. 45. v. 10, c. 48. v. 689, 694, c. 52. v. 134, III. c. 4. v. 256, c. 12. v. 25, c. 14. v. 96, c. 18. v. 11, IV. c. 7. v. 23, *uitleggen*, *ontvouwen*, *verklaren*.
- Ontbiten** (*ontbeet*) trans., I. c. 28. v. 62, (eene spijs) *nuttigen*, *gebruiken*. Men zeide het ook van dranken, als bij *MAERLANT*, *Sp. Hist.* D. II. bl. 170, vs. 31:

Ne waent niet dat wi dronken sijn,
Wine *ontbeten* noch heden *wijn*.

Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 206, *Hor. Belg.* V. bl. 53, vs. 266, *Reinaert*, vs. 611, enz., waar men ook de spelling *onbiten* en *ombiten* vindt.

Deze ruimere beteekenis des woords is de oorspronkelijke: de tegenwoordige slechts eene bijzondere toepassing.

Ontdaen part., II. c. 36. v. 909, *ontsteld*, *verschrikt*; III. c. 12. v. 161, *in de war gebragt*. Elders, in een anderen zin, van

Ontdoen (ontdede, var. ook ondede en ont-dade) trans., I. c. 23. v. 129, H. c. 36. v. 703, c. 59. v. 21, III. c. 23. v. 133, *openen*. Ontdaen part., II. c. 36. v. 1292, IV. c. 5. v. 24, *geopend*.

Ontdraghen. Sijn lijf —, I. c. 46. v. 111, *het leven er af brengen*, *zijn leven behouden* (uit een gevaar). Maar elders, in afgeleiden zin, dlijf —, II. c. 41. v. 115 var., III. c. 5. v. 87 var., *zich onderhouden*, *zich het levensonderhoud verschaffen*. Op beide pll. heeft de tekst bedraghen. Zie aldaar.

Voor de eerste spreekwijze, die zich van zelf uit de oorspronkelijke kracht des woords ontwikkelde, zie men CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 308, *Limborch Gloss.* (ondr...), *Ferguut*, vs. 2445, 3593 enz. De laatste wordt te regt verklaard door HOFFMANN v. F. op *Caerl ende Eleg.* bl. 54, die tevens van de pl. uit den *Esopet* eene betere uitlegging geeft dan CLIGNETT t. a. pl. gedaan had. Zoo luidt ook

het opschrift van een hoofdstuk in de *D. Doctr.* bl. 179:

Hoe men lichte die nature mach *ontdraghen*.

d. i. *onderhouden*.

Ontfacht. Zie Ontvechten.

Ontfaen (ontfinc, cas. obl. ontfane), IV. c. 9. v. 86, 104 enz., Infin., en, I. Prol. v. 13, c. 4. v. 44 enz., Part., *ontvangen*. Ontfaet, I. c. 9. v. 81 enz., 3 pers. sing. praes., *ontvangt*.

Dat, I. c. 9. v. 53 (vgl. 81 vlg.), de maan gezegd wordt te *ontfaen*, d. i. »*na eenige oogeblikken van verduistering, door de zon weder met licht bestraald te worden:*» zie daarover de aant. van Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde* enz. bl. 360 vlgg.

Ontfanclijc adj., IV. c. 12. Besluit. v. 26, *welgevallig*. Lat. *acceptus*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 409.

Ontfermherticheyt, I. c. 2. v. 19 var., *barmhartigheid*.

Ontfermich, —ighe adj., I. c. 39. v. 71, *barmhartig*.

Ontfermicheit, —ede, I. c. 2. v. 19, c. 13. v. 118, c. 14. v. 83, c. 24. v. 88 enz., *barmhartigheid*.

Ontgoeden. Hem—, III. c. 20. v. 18, *zich van zijn goed ontdoen*. Het part. *ontgoet* bij STOKE, I. vs. 1208. Vgl. Goeden.

Ontgout, II. c. 16. v. 29, c. 47. v. 118 var., Imperf. van ontghelden, voor *ontgold*. Zie Gout.

Onthoopt van ghenaden, II. c. 36. v. 1783, *be-roofd van hoop (op genade)*. Over den zin de-

zer pl., zie bij Nopen. *Onthopen* met den gen., voor *wanhopen aan iets*, lees ik bij HEELU, vs. 7575.

Onthouden trans., II. c. 14. v. 54, *omvatten, bevatten*.

Hem—, IV. c. 5. v. 38, *zich ophouden, zijn verblijf houden*; II. c. 16. v. 74, *zich onderhouden*. Beide beteekenissen nog in de 17^e eeuw zeer gewoon.

Onthout, —oude o., I. c. 35. v. 32, III. c. 10. v. 21, c. 24. v. 42, c. 26. v. 136, *levensonderhoud, voedsel*.

Onthout, II. c. 36. v. 1509 var. Zie Behout.

Ontkeert, II. c. 36. v. 866, *buiten zich zelven gebragt* van verwondering en schrik. Zie (buiten) Kere.

Ontkeren iets aan iemand, II. c. 48. v. 1190, *afhandig maken, ontnemen*, gelijk wederkeren (zie Keren) *teruggeven* beteekent. In het Gloss. op *Partonopeus und Melior*, bl. 242, vertaalt MASSMANN het door »*verkehrt, perversus*,” woorden, die men op deze zijne vertaling zou kunnen toepassen. De ware verklaring van dezelfde plaats had hij kunnen vinden bij BILDERDIJK, *Verscheid*. III. 159, die te regt het Hoogd. *entwenden* ter vergelijking aanvoert. Zie ook de aant. van LELYVELD op HUYDEC. *Proeve*, I. 499.

Ontcleet van Gods gracie, I. c. 23. v. 5, *van de genade Gods verstoken*. Men wachte zich, *ontcleet* hier met de naaktheid (vs. 2) van het eerste menschenpaar in verband te brengen.

Vanden gelde ontcleet, zegt MAEBLANT in het

Leven van St. Franc., vs. 715, en zich uitkleeden, voor *al zijn goed te koste leggen*, is nog eene gemeenzame spreekwijze.

Ontcrechten, Ontcrachten iets aan iemand, II. c. 36. v. 1818, c. 48. v. 1189, *met kracht d. i. met geweld ontrukken, ontweldigen*. Men schreef ook *ontcrichten*. Zie de aant. van LELYVELD op HUYDEC. *Proeve*, I. 497 vlgg. De fout van Prof. LULOFS (*Handboek*, Gloss.), die aan een frequent. van *ontcrighen* denkt (op gezag eener losse gissing van WILLEMS op HEELU, vs. 25), is reeds aangewezen door DE JAGER, *Nalezing* enz. bl. 34 vlg.

Ontladen. Des kinds — worden, I. c. 26. v. 24, *verlossen, bevallen*.

Ontleggen, III. c. 4. v. 136 var., Imperf. ontleide (iets aan iemand), II. c. 44. v. 401, »eigenlijk, wat een ander grijpen wil, *verleggen*, en alzoo hem mis doen grijpen; van daar, door eene uitvlugt, eene slimheid in woorden of daden, *ontwijken, onthouden*;" zoo luidt de juiste verklaring van dit woord in het *Uitl. Woordenb.* op HOOFD, ook aang. in mijne aant. op *Warenar*, bl. 216.

In de eerstgenoemde pl. geeft zoowel deze var. als het oflegghen van den tekst een zeer goeden zin; doch de andere var. (omlegghen, zie ald.) houd ik voor de ware lezing, gelijk ik reeds boven gezegd heb.

Ontleiden (var. ontleedden), II. c. 36. v. 1583, 1708 var., *ontvoeren, wegleiden*. Part. ontleedt

- (van Gods graciën), I. c. 23. v. 6 var., (*van Gods genade*) door *verleiding afgebragt, afgetroond*.
- Ontliven, II. c. 12. v. 42, III. c. 2. v. 114, Part. ontlijft, II. c. 17. v. 89, *van het leven berooven*. Zie Lijf.
- Ontmaken, I. c. 2. v. 25, II. c. 19. v. 136, c. 51. v. 132, III. c. 3. v. 835, c. 4. v. 8, *vernietigen, doen ophouden te bestaan*. Zie Gloss. op *Karel d. Gr.* en *Minnen Loep*.
- Ontploec, II. c. 17. v. 21, Imperf. van ontplukken intr., *zich openen*; ontploeken, II. c. 13. v. 109, Imperf. plur., en, II. c. 15. v. 90, c. 24. v. 82, Part. van hetzelfde ww., doch trans., *openen*. Sine redene —, III. c. 26. v. 156 var., *zijne bewijsgronden blootleggen, openbaren*. Zie Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 453, Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, bl. 72, enz.
- Ontplucken iets aan iemand, I. c. 45. v. 24, *ontnemen, ontrooven*.
- Ontrechten iets aan iemand, II. c. 36. v. 1818 var., door *regterlijke uitspraak ontzeggen*. Doch de lezing van den tekst verdient de voorkeur. Het schijnt, dat *ontrechten* al vroeg verouderd is: althans meermalen treft men *ontrechten* (of *ontrichten*) als variant aan. Zie de aant. op HUYDEC. *Proeve*, I. 500.
- Ontsculdighen iemand van iets, III. c. 3. v. 1245, (*iemand in iets*) *verontschuldigen, (het hem) niet ten kwade duiden*.
- Ontsetten, II. c. 48. v. 1138, (een besluit, eene

- verordening), *intrekken*, *afschaffen*, het oppos. van Setten. Zie aldaar.
- Ontsiene adj., I. c. 26. v. 125, hetzelfde als onsiene, *leelijk*, *schandelijk*. Zie de aang. bij Onsienelec. Doch de lezing der var., *tontsiene* d. i. *te ontzien*, zal wel de ware zijn.
- Ontsinnen intr., II. c. 24. v. 98, *buiten zijne zinnen geraken* van toorn. Vandaar *ontsint* (var. *onsint*) op iemand, II. c. 22. v. 59, *zeer ver-toornd*, *verwoed*; elders ook in de hedendaagsche opvatting van *zinneloos*.
- Ontslaen. Wijn—, III. c. 3. v. 909, *het wijvat openen*, *de spon van het bomgat afslaan*, of wel, *wijn opdoen*, *aanschaffen*, wat onze kooplieden nog *inslaan* noemen. Is dit laatste het ware, dan hangt het te zamen met de uitdrukking *de tenten ontslaen*, d. i. *opslaan*, vermeld bij v. H. op KIL.
- Ontsparen, III. c. 3. v. 146, c. 21. v. 25 var., *opsparen*. Zie KIL., *die Dietsce Catoen*, vs. 393, enz.
- Ontspienen (tekst onspienen), II. c. 53. v. 48 var., Imperf. plur. van ontspannen intr., *zich ontspannen*, *los raken*, *vaneengaan*. — *Spien* was het regelmatige Imperf. van *spannen*: zie Dr. HALBERTSMA, *Lett. Naoogst*, I. 43, VELTHEM, bl. 204, *Ferguut*, vs. 365, *Walewein*, vs. 11107, enz.
- Ontspringhen intr., III. c. 1. v. 78, 145, Imperf. ontspranc, I. c. 39. v. 55, eig. *uit den slaap opspringen*, dus *wakker worden*, *ontwaken*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 392, enz.
- Ontvechten intr., met den dat., I. c. 6. v. 41,

(iemand) *ontworstelen*, zich met geweld van hem losrukken, ontgaan; vandaar (Imperf. ontvacht of ontfacht), II. c. 61. v. 53, III. c. 4. v. 373, ontgaan, mislukken. Uitvoerig handelde hierover de Heer DE JAGER in het *Letterlievend Maandschrift*, 1845, Boekbeoord. bl. 265—267. Ziehier tot nadere bevestiging nog een paar voorbeelden. *Der Ystorien Bloeme*, fol. 9. c.:

Want hi [*S. Johannes*] die scripture heeft ontbonden
 Ende Gods verholenheit voert bracht,
 Datten andren al *ontvacht*
 Ende besloten bleef, dats waer.

Lancelot, vs. 31139: »In eene andere kamer lag”

die coninginne,
 Diere dat slapen al *ontfacht*,
 Want si weende al den nacht.

Walewein, vs. 8330:

Met dusghedaenre sericheit
 Daden si claghe, eert hem *ontfacht*,
 Al tote over die middernacht.

d. i. *voordat het hun ontging, voordat er een einde aan kwam*. Zie ook *Belg. Mus.*, 1846, bl. 51, vs. 5 enz. *Ontwee* adv., I. c. 17. v. 49, II. c. 22. v. 9, c. 36. v. 1623, 1766, c. 55. v. 108, III. c. 4. v. 372, IV. c. 9. v. 46, niet juist *in tweeën*, maar *in stukken, kapot*, even als het Lat. *dis*. Die zide met enen spere — steken, II. c. 36. v. 1522, is zooveel als *doorsteken* en dus *vaneenrijten*; *tlijf* — *gheeselen*, II. c. 51. v. 117, *het ligchaam aan flarden geeselen*. *Ontweeght*, III. c. 6. v. 80, *van den weg afgedwaald, het spoor bijster*. Men gebruikte *ontweghen* zoowel trans. als intr., dus *van den weg af-*

brenghen en *afdwalen* beide. Zie Prof. SIEGENBEEK op de *Heim. d. Heim.* bl. 443 vlg.

Ontwecken intr., IV. c. 10. v. 18, *ontwaken*. Al de drie HSS. stemmen hier overeen; doch al stond het ook in duizend HSS., en bij welken schrijver ook, nooit zou de vorm te regtvaardigen zijn, die trans. is en blijven moet. Beter gebruikt het de auteur van *der Ystorien Bloeme*, fol. 18. c.:

Daer si in slape laghen beide:
Doen *ontwecte* hise ende seide.

- Ontwisen. Enen sijn lijf (of dlijf) —, I. c. 35. v. 88, *iemand ter dood veroordeelen*, eig. *hem sijn leven door een regterlijk gewijsde ontzeggen*.
- Onverbeidentheit, —eden, I. c. 32. v. 98 var., *ongeduld*, van 't ww. *verbeiden*, wachten. Doch de lezing van den tekst is de ware.
- Onvergouden (loon), III. c. 1. v. 64, (*onvergouden*), *onbetaald*.
- Onvermoghen adj., III. c. 3. v. 339, *onvermogen*, *zwak*, *gebrekkig*. Men had ook *vermoghen* als adj., d. i. *vermogen*, *magtig*: beide nog later in gebruik. Zie mijne aant. op *Warenar*, bl. 87.
- Onversocht, III. c. 3. v. 1218, *onverleid*, *vrij van verzoeking*.
- Onversterfelijc, —like adj., II. c. 13. v. 36, *onsterfelijk*, *eeuwig*.
- Onvertellijc, —like adj., I. c. 19. v. 68, *onuitsprekelijk*.
- Onvrame v., I. c. 24. v. 4 var., *schade*, *nadeel*. Gewone klankwisseling voor onvrome. Zie ald. en vgl. Vrame.

Onvrede, II. c. 48. v. 480, IV. c. 5. v. 14, *twist*.

Onvro, Onvroë adj., III. c. 9. v. 108, in den eigenlijken zin van *niet vrolijk*, en dus *bedroefd*. Vandaar, met een oudtijds zoo gewoon euphemismus, de spreekwijze: onvro maken, I. c. 41. v. 12, c. 48. v. 48, *in het ongeluk, in het verderf storten*, en (des) onvroë worden, III. c. 4. v. 396, *treurige gevolgen (er van) ondervinden*, (*er door*) *in het ongeluk geraken*. Elders, III. c. 3. v. 1058, staat diezelfde spreekwijze weder in zwakere opvatting, want de zin is: »dat hij van den koek *geen plezier* zou *hebben*, dat hij er van ver-stoken zoude blijven.»

Onvrome subst., III. c. 20. v. 52, *schade, nadeel*.
Zie Vrome.

Onwaerde (var. onweerde, onwerde), —en v., I. c. 26. v. 74, II. c. 58. v. 77, *verachting, smaad*. Den ynglen tonwaarden, I. c. 15. v. 8, *den engelen tot smaad*; in sijnre groter—, II. c. 36. v. 818, *tot zijn grooten smaad, om hem zwaar te honen*. Iemand —doen, II. c. 38. v. 64, *smaad of hoon aandoen*.

In I. c. 27. v. 4, IV. c. 8. v. 27, geldt de afgeleide beteekenis van *gevoel van geleden hoon, wrokkende spijt*, en beantwoordt het derhalve bijna aan ons *verontwaardiging*.

Onwaerde adv., II. c. 44. v. 555, *smadelijk*.

Onwaert (var. onweert, onwert), —rde adj., I. c. 16. v. 65, III. c. 3. v. 147, 387, 701, 993, c. 5. v. 52, *veracht*. Onwaert hebben (ie-

mand), III. c. 4. v. 35, *verachten*, even als *lief hebben*, *leed hebben*, enz.

Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 145, 196, en vgl. bij Waerde en Waert.

Onwette, II. c. 48. v. 1132, *onwettigheid*; maar elders, I. c. 48. v. 6, *ongodsdienstigheid*, *afgoderij*, namelijk *wet* in den gewonen zin van *godsdiens*t genomen.

Onwille (ook onwil), I. c. 21. v. 32, c. 27. v. 48, eig. *wat men niet wil*, dus *onaangenaamheid*, *verdriet*. Zeer gewoon met het bezitt. voornw.: zijn—, I. c. 23. v. 72, c. 27. v. 48 var., *wat hem onaangenaam of verdrietig is*.

Oor, Oer, —re, m. en v., I. c. 42. v. 115, *erfgenaam*, hier *erfdochter*; doch doorgaans (onz.), I. c. 29. v. 12 var., v. 62, 63, 103, 130, II. c. 1. v. 72, c. 49. v. 54, 57, III. c. 4. v. 147, *nakroost*, *nakomelingschap*. Recht oor, II. c. 48. v. 1090, *afstammelingen in de regte lijn*. Van oor thoore (var. van ore te ore en van oere toere), II. c. 49. v. 75, *bij erfopvolging*.—Fr. *hoir*, Lat. *haeres*.

Oorbaer, —are m. (var. orbare, n.), Prol. v. 13, I. c. 14. vs. 41, c. 31. v. 31 enz., orbaer, I. c. 7. v. 40, c. 22. v. 61, 62 enz., orboer, orbore, I. c. 31. v. 70 var., III. c. 6. v. 41 enz., *nut*, *voordeel*.

Oorbaerlijk, of —lic adj., II. c. 48. v. 1175, III. c. 3. v. 212, c. 4. v. 5, *nuttig*, *dienstig*, *voordeelig*.

Oordene. Van oordenen, IV. c. 4. v. 16, ge-

ordend, tot eene geestelijke (ridder)orde behorende.

Oorconde, Orconde v. en o., I. c. 45. v. 98, c. 46. v. 22, II. c. 36. v. 298, 1245, IV. c. 7. v. 44, *getuigenis*, in ruimeren zin dan het tegenwoordige *oorkonde*.

Oorconden, Orconden trans., I. c. 2. v. 17, III. c. 3. v. 578 enz., *getuigen, vermelden*.

Oorcontscap, Orkontscap, —pen of —pe, II. c. 36. v. 2029, 2035, *getuigenis*, doch niet geheel hetzelfde als oorconde. Het laatste is *het getuigde*, het eerste *de daad van getuigen*. Thans behooren wij deze beide denkbeelden door het geslacht, *het getuigenis* en *de getuigenis*, te onderscheiden. Dat velen dit voorbijzien, en het woord ook in den eersten zin vrouwelijk gebruiken, is eene miskennis van het logisch beginsel, dat toch bij de geslachtsbepaling eene hoogere kracht heeft dan het grammatische.

Oorlof nemen, II. c. 5. v. 9, c. 28. v. 86, (aan iemand) II. c. 5. v. 104, *afscheid nemen (van iemand)*. Vgl. bij An.

Oort, Oert m. en o., II. c. 54. v. 80, eig. *een vierdedeel*, maar, bij uitbreiding, *een zeer klein onderdeel* in 't algemeen. Vandaar, in nog ruimere beteekenis, mar een —, II. c. 46. v. 28, *slechts eene kleinigheid, zoo goed als niets*, niet een —, Prol. v. 36, III. c. 6. v. 41, c. 14. v. 29, c. 15. v. 214, 272, *geen zier, volstrekt niets*. Vgl. bij Bast.

Ootmoet m., III. c. 27. v. 50, *genade*, het gevoel

van den vergevingsgezinden regter, niet (gelijk thans) van den berouwhebbenden zondaar. Zie HUYDEC. op STOKE, II. bl. 514, CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 80, enz.

Op (ook wel Up gespeld). Geen voorzetsel in onze taal was oudtijds ruimer van toepassing. De verschillende wijzigingen, die in den *L. Sp.* voorkomen, kunnen gevoegelijk tot drie hoofdbegrippen gebracht worden, die natuurlijk ten naauwste zamenhangen, of liever, uit elkander voortvloeijen:

1°. *Plaats- en tijdsbepaling*, als: Op drie milen, II. c. 48. v. 1073, *op drie mijlen afstands*; op dat dorp (op dorpe) wonen, III. c. 26. v. 103, 165, 199, *in het dorp (dorpen)*; optie zee, II. c. 31. v. 67, *aan de zee*; op dat bederven, I. c. 41. v. 111, *op den rand des verderfs*, op dat breken, II. c. 36. v. 1524, *op het punt van te breken*, gelijk men nog heden zegt: *op zijn vertrek staan, op sterven liggen* enz.

2°. *Bepaling eener betrekking tusschen personen of zaken*, als: Op Gode roepen, II. c. 47. v. 72, *God aanroepen*; iets op iemand begeeren, I. c. 27. v. 52, *thans van*; op iemand lachen, II. c. 42. v. 22, *hem toelagchen*; op iemand striden (orloghe, ghespan), I. c. 26. v. 137, c. 41. v. 109, III. c. 13. v. 74, IV. c. 1. v. 122, *thans met of tegen*.

3°. *Bepaling eener voorwaarde of verpligting, die eene betrekking tusschen personen doet ontstaan*, als: Op haer hoeft of te slane, II. c. 36. v. 169, *op straffe van onthoofding*; op ghehoersam-

heit ghebieden, III. c. 3. v. 808, (*iemand iets*) *bevelen op grond van de door hem verschuldigde gehoorzaamheid.*

Op ende neder, II. c. 48. v. 286 enz., gewone spreekwijze voor *aan alle kant, overal.*

Deze verschillende opvattingen zouden uit andere schrijvers nog veel vermeerderd kunnen worden (vgl. mijne aant. op *Warenar*, bl. 116). Ik kom er elders op terug, vooral ook om het logisch verband aan te wijzen, dat ze alle aaneensnoert.

Op dat, I. c. 37. v. 134, II. c. 10. v. 38, c. 41. v. 176, c. 60. v. 113, III. c. 15. v. 203 enz., *mits maar, indien maar*; I. c. 27. v. 12, III. c. 1. v. 64, 114 enz. in zwakkere opvatting, *indien*. De oorspronkelijke beteekenis is *op voorwaarde dat*: zie Op, 3°.

Openbare adv., I. c. 22. v. 11, c. 29. v. 75, ook al —, I. c. 10. v. 15, *zeker, stellig*. Wat openbaar en algemeen bekend is, daar kan geen bedrog mede plaats hebben: dus wordt uit de openbaarheid tot de stellige waarheid besloten.

Opgaen, III. c. 23. v. 163, IV. c. 9. v. 66, *opengaan, zich openen.*

Opghehaelt, II. c. 36. v. 1249, 1251, *ten hemel gevaren*. Ibid. v. 1256, 1925, 1928, wordt van ENOCH en ELYAS gezegd, dat zij op derde ghehaelt en vervolgens ten hemel gevoerd waren. *Uphalen* voor *ten hemel optrekken* lees ik ook in 't *Leven van St. Franc.* vs. 1742.

Opheffen (hief op). Den sanc —, II. c. 56. v.

103, *aanheffen*; die ghebode —, I. c. 48. v. 44, *herstellen, weder in eere brengen.*

Opcomen (opquam), I. c. 42. v. 171, *volwassen worden, den manlijken leeftijd bereiken.* Prof. MEIJER (Gloss. op *Leven van J.*) en Prof. JONCKBLOET (Gloss. op *Karel d. Gr.*) verklaren het door *opgroeyen*: minder juist evenwel, want het wordt nooit van kinderen, maar steeds van jongelingen gezegd, en beantwoordt dus veeleer aan *opgegroeid zijn*. Zie slechts de tegenstelling in het *Leven van J.*, c. 7.:

Dar na so segt dewangeliste dat dat kint *opwis* beide na den lichame ende in den gheeste. Ende alst *opquam*, so ghingt in der wustine,

Opwassen is dus *adoleasco*, opcomen *adolevi*.

Oplegghen. Dach—, II. c. 60. v. 87, *een dag bepalen.* Lat. *diem dicere*.

Oplopen met den dat., III. c. 26. v. 152, (*iemand*) *heftig aanspreken, driftig aanvallen*; hetzij, gelijk hier, met woorden, hetzij metter daad, als in *Ferguut*, vs. 3558, waar de zin is: »hij liep met drift op den reus aan.” Het is dus eene versterking van *Angaen* (zie ald.). Wij hebben er nog het adj. *oplopend* van.

Oprechten intr., I. c. 29. v. 56, (*zich oprigten*), *oprijzen, opkomen, voortkomen*, van een geslacht gesproken (vgl. *Opstaen*). Of moet men hier aan het ww. *opgaen* denken, en *rechten* als adv., rijmshalve voor *rechte*, opvatten, zoodat de zin zij: »die hier nu in eene regte lijn opkomen”? Ik durf niet beslissen.

Oprinnen met den dat., IV. c. 2. v. 25, (*op ie-*

mand aanrennen), *bespringen*, *aanvallen*. Zie *Rinnen*.

Opstaen, II. c. 3. v. 111, *ontstaan*, *voortkomen*, van de geboorte eens kinds gesproken.

Opverstaen part., II. c. 36. v. 889, c. 37. v. 45, *opgestaan*, *verrezen*.

Opverstaen infin. als subst., II. c. 36. v. 1346, *opstanding*.

Opverstandennisse (var. *opverstannisse*), —en v., I. c. 48. v. 115, *opverstannesse*, II. c. 36. v. 2016, *opstanding*.

Orbaer, *orbore* enz. Zie *Oorbaer*.

Oreest (var. *horeest*) o., II. c. 6. v. 15. In de verklaring van dit woord heerscht nog verwarring, die gemakkelijk weg te nemen is, wanneer men op den gang der beteekenis let. HUYDEC. op *STOKE*, III. bl. 396 vlg. en 473, verklaart het door *gemor*, *geroep*, en daarmede vereenigt zich Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, p. 111. Beiden verwerpen de beteekenis van *onweer*, door LELONG opgegeven en klaarder uitgedrukt door KILIAEN, bl. 852: »*Oreeste*, oragie. *Horrida tempestas, vis major.*” Zij deden dit te regt, voor zoo ver de door hen behandelde plaatsen betreft: doch niettemin is *oreest* wel stellig het Fr. *orage*, en beteekent het oorspronkelijk *onweder*, *storm*. In het *Esbatement van den Visscher* (*Belg. Mus.* 1842, bl. 56) hoort men van achter de schermen »een rommelinghe als een donderslach,” en daarop wisselen man en wijf de volgende woorden:

M. Wat hooric daer? W. Een donderslach,

Alzoo my dochte, met fellen *oreeste*.
M. Godt wil ons bescermen van *tempeeste!*

Deze beteekenis nu ging eerlang over, niet tot *gemor*, *geroep*, maar tot *opschudding*, *getier*, *geraas*, de uitdrukking zoowel van levendige feestvreugde, als van wanhoop, woede enz. Doch de oorspronkelijke kracht des woords werd daarbij niet terstond uit het oog verloren. Daarom zegt VELTHEM (III. c. 34. vs. 17):

Si hadden spel ende feeste,
So dat van desen groten *oreeste*
Dwoud daer *verdonderen* dochte.

Bij het verhaal van een onverhoedschen aanval door den vijand, heet het in de *Reimchronik von Flandern* (in KAUSLER'S *Denkmäler*), vs. 9225:

Ende verloren in dien *oreeste*
De soffisantste ende de meeste
Van hare lieder compaengyen.

»in den storm, in het gewoel van den strijd.» In den *Lancelot*, bij de vermelding van rouwmisbaar, dat buitenshuis gehoord wordt (vs. 44272):

Die here van daer in hi geboet
Datmen gevreisce om die niemare,
Wat *horeeste* daer buten ware.

Op dezelfde wijze verklare men ook al de vijf pl. bij HUYDEC. t. a. pl. En zeer natuurlijk vloeide hieruit de verder afgeleide beteekenis voort, die in den *L. Sp.* geldt: *in dit oreest* is zooveel als *in deze onrust*, *in deze woeling* van het leven op aarde, in tegenoverstelling der hemelsche rust. Orghene plur., II. c. 48. v. 862, *orgel*. Van 't Gr. τὰ ὄργανα.

- Orisoen** (plur. —oene of —one) o., I. c. 47. v. 99, II. c. 17. v. 73, c. 36. v. 1154, c. 41. v. 189, c. 48. v. 449 enz., *gebed*. Lat. *oratio*, Fr. *oraison*.
- Orconde.** Zie Oorconde.
- Orlof**, II. c. 36. v. 2046, *oorlof*, *verlof*.
- Orloven**, **Oorloven**, I. c. 22. v. 3, c. 32. v. 2, II. c. 45. v. 93, *veroorloven*.
- Ostelier** (var. ostelgier), III. c. 4. v. 178, *logementhouder*, *herbergier*. Fr. *hôtelier*.
- Oude** v., I. c. 1. v. 50 var., II. c. 6. v. 112, III. c. 3. v. 366, c. 4. v. 123, *ouderdom*.
- Ouden** intr., I. c. 1. v. 50, c. 21. v. 34, III. c. 4. v. 408, *oud worden*.
- Oudervader**, I. c. 42. v. 179, II. c. 2. v. 9 (waar kwalijk oudevader gespeld is), c. 48. v. 950, III. c. 15. v. 151, *grootvader*; ook, I. c. 39. v. 126, *overgrootvader*.
- Outhaer**, —are m. (var. o.), I. c. 2. v. 70, II. c. 3. v. 47, 52, c. 44. v. 455, c. 45. v. 80, 89, *altaar*.
- Oütheit**, II. c. 3. v. 83, III. c. 10. v. 10, *ouderdom*.
- Over**, in de spreekwijze: iemand of iets houden over dit of dat, I. c. 46. v. 65, II. c. 37. v. 63, c. 45. v. 136, III. c. 3. v. 158, c. 5. v. 49 var., c. 16. v. 140, IV. c. 10. v. 58 var., c. 12. v. 9, waar wij thans *voor* gebruiken. Dezelfde opvatting geldt ook in de uitdrukkingen: over goet nemen, II. c. 41. v. 83, *voor goed opnemen*, *als goed beschouwen*; over sculdich proeven,

II. c. 36. v. 664, *voor schuldig bewijzen, van schuld overtuigen*; over recht setten, II. c. 48. v. 213 var., *voor regt of als wet instellen*; over doot slaen, III. c. 4. v. 50, *bijna of zoo goed als dood slaan*; vgl. ons *voor dood laten liggen*. Vandaar ook over waer als adv., II. c. 48. v. 1217 enz., *voorwaar*, eig. *pro vero*, dus *vere*.

Gelijk in het bovenstaande onze praep. steeds aan het Lat. *pro* beantwoordt, zoo komt zij elders met *super* overeen in de volgende spreekwijzen: over iemand gaen, III. c. 4. v. 497, en over iemand craken (zie Craken), *ibid.* v. 522, *op iemand nederkomen, hem treffen* (van tegenspoed); dat u vriend over u quame, *ibid.* v. 459, *bij u overkwam, u kwam bezoeken* (vgl. *supervenire*); daer over sijn, III. c. 14. v. 143, *daarmede bezig zijn* (vgl. »*super vinum et epulas*»); dat men hem over seide, II. c. 48. v. 494, *dat men van hem zeide, tegen hem inbragt* (vgl. »*Multa super Priamo*» enz.).

Zeer uitvoerig is over de verschillende opvattingen van dit voorzetsel gehandeld door STEENWINKEL in de aant. op MAERLANT, *Sp. Hist.* I. Aant. bl. 4—14. Doch ten onregte beweert hij, dat *over* oudtijds ook de beteekenis van *ante* en *post* had, en zoekt hij daarvoor een bewijs in het zeggen: *over vele jaren*. Daar geldt de gewone beteekenis van *super*: de afstand van tijd, waarover men, voorwaarts of achterwaarts, heenblijkt. Ook de Heer OUDEMANS (*Mag. van Ned. Taalk.* I. 113)

gaat te ver, als hij het oude *over* kort en goed met ons *voor* gelijkstelt, en daaruit afleidt de verklaring van *overgrootvader* als *vader vóór den grootvader*. Neen, het oude *over* beantwoordt steeds aan *pro* of *super* (Fr. *pour, sur*), nooit aan *ante* (*avant*). *Overgrootvader* is hij, wiens leeftijd *over* dien des grootvaders heenreikt, dus, die *verder* of *hooger* staat dan deze, de *PROAVUS*.

Overaet ende overdranc. Zie *Aet*.

Overdaet, —ade v., I. c. 35. v. 62, c. 45. v. 6, III. c. 11. v. 81, c. 12. v. 190, c. 16. v. 15, c. 18. v. 17, IV. c. 2. v. 8, *moedwil, geweldenaarij*. Prof. CLARISSE, op de *Heim. d. Heim.* bl. 270, voert te regt het woord *insolentie* aan, dat de beteekenis het best en krachtigst uitdrukt.

Overeen adv., II. c. 25. v. 9, c. 36. v. 544, *met elkander, te zamen*; al—, II. c. 17. v. 105, (*alles*) *gezamenlijk, gelijkelyk, dus geheel en al*. HUYDEC. op STOKES (passim) geeft enkele andere wijzigingen op.

Overeendraghen, I. c. 40. v. 27, *eensgezind zijn*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 272, Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 286 enz.

Overliden trans., II. c. 52. v. 135, *voorbijgaan, doorgaan*, hier in den zin van (een onderwerp) *ten einde toe afhandelen, er doorheenkomen*. Zie *Liden*.

Overste adj., I. c. 13. v. 16, II. c. 6. v. 106, c. 7. v. 80, *bovenste, opperste, hoogste*. Zoo wordt God, II. c. 7. v. 85, die overste, en CHRISTUS, II. c. 11. v. 4, die overste coninc genoemd.

Ten oversten boven (var. Bijl. A. tovers b.),
I. c. 39. v. 53, *bovenaan, in de bovenste
hoogte.*

Overtallich, Overtallic (var. overtollech)
adv., eig. *het bepaalde getal of de juiste maat
te boven gaande*, in welken zin het woord bij
HOOFD niet ongewoon is (zie het *Uitl. Woordenb.*).
Vandaar, —spreken, II. c. 9. v. 23 (vgl. v.
30), *te veel*, en dus *ijdele taal spreken*; zijn goet
—verteren of verdoen, III. c. 24. v. 14, 38,
bovenmatig, overdadig, verkwistend. Dezelfde
beteekenis geldt ook van 't adj. *overtellich* bij VELT-
HEM, III. c. 52. vs. 32:

Si hadden wel haren gere
Van wine ende van goeder spisen;
Dit es aldat si sere prisen.
Oec sijn si so *overtellich* daeran,
Datse vervullen en can geen man.

Het verband laat geen twijfel over, dat er aan *on-
matigheid, overdaad*, moet gedacht worden.

Overtollic, —ike als adj., I. c. 20. v. 36,
is misschien de ware lezing niet; althans de var.
(Bijl. A.) heeft onvertellike, en voor die le-
zing pleit de vergelijking van I. c. 19. v. 68. Niet-
temin levert *overtollike* een even goeden zin op,
dien van *bovenmatig of uitermate groot.* Zoo
leest men in het *Leven van J.* (c. 195) van
»*overtolleghe quaetheit,*» en in denzelfden zin
versta men de beide pll. van den *Limborch* (VII.
445 en 896). Het eerste werd door Prof. MEIJER
(bl. 369) zeer onjuist verklaard door *ontelbaar.*
Waarom hebben Prof. JONCKBLOET (*Spec.* p. 126)

en Mr. v. D. BERGH (Gloss. op *Limb.*) die verklaring overgenomen en zelfs op de straks aangehaalde plaats van VELTHEM toegepast?

Overtallicheit (var. overtollijcheit), III. c. 21. v. 13, *onmatigheid, overdaad*. In vs. 16 wordt het afgewisseld met »*boven mate verdoen*.”

P.

Paelgien plur., II. c. 18. v. 34, *stroo*. Lat. *paleae*, Fr. *paille*. Vgl. *Brab. Yeesten*, II. 5230.

Paes m., II. c. 48. v. 207, 888, *de vredekus*, bij de mis. Lat. *pax*, Fr. *paix*.

In de *Bediedenis van der missen* wordt er over gehandeld op fol. 8. c. d.

Pays, Paeyts m., I. c. 10. v. 49, c. 23. v. 104 enz., *vrede*. Lat. *pax*, Fr. *paix*.

Paysen trans., III. c. 13. v. 71, *bevredigen, tot vrede brengen*.

Pale plur., I. c. 11. v. 78, c. 42. v. 118, III. c. 25. v. 97, eig. *grenzen*, en vandaar de geheele *uitgestrektheid van land, of het gebied*.

Pant doen aan iemand, IV. c. 1. v. 80, *schade toebrengen, overlast aandoen*. Zie HUYDEC. op STOKÉ, I. bl. 460 vlg., Prof. CLARISSE in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* III. 2. bl. 159 vlg., Gloss. op *Ferguut* enz. Hoe kwam WILLEMS er toe, deze spreekwijze door *aenvatten* te verklaren (*Reinaert*, Gloss. ad vs. 1269)?

Parten, II. c. 48. v. 1200, III. c. 15. v. 47, wat

wij nog in de Latijnsche scholen *partes* noemen, ontleding der rededeelen, hier dus *spraakunst*, *grammatica* in den beperkteren zin, tegenover Gramarie (zie ald.), dat zich wijder uitstrekt. Het woord wordt op beide pll. voorafgegaan door het pron. *zijn*, *sine*, juist als wij nog heden zeggen: »hij kent *zijne grammatica* niet, hij is *zijn Latijn* vergeten,” enz.

Partye, Pertie, —ien v., II. c. 54. v. 64, *deel*; te sire pertien, te horre partie, thaerre pertyen, II. c. 48. v. 692, c. 54. v. 68, IV. c. 1. v. 127, voor *zijn* (*haar*, *hun*) *aandeel*.

Gelijk *partye* in het bovenstaande aan het Fr. *partie* beantwoordt, zoo komt het elders met *parti* overeen, en beteekent dus *de partij*, *het gezamenlijke aantal der tot iemand behorende personen*, als: hare partyen, I. c. 25. v. 28, *hun geslacht*; met *sijnre* partijen, I. c. 30. v. 4, *met zijn huisgezin*, *met de zijnen*; Salomons pertie, II. c. 1. v. 80, *het nageslacht van S.*; van Cristus pertyen, II. c. 45. v. 74, *tot de partij van C. behorende*, *een aanhanger van C.*; die Joodsche pertyen, II. c. 31. v. 1, en die Noordsche pertie, IV. c. 1. v. 140, kortweg *de Joden en het Noordsche volk* (d. i. *de kruisvaarders*).

Pas m., I. c. 41. v. 50, *overtogt* (over eene rivier), het Fr. *passage*; I. c. 9. v. 65, van de zon gesproken, *weg*, *koers*, *loop*; den pas winnen, II. c. 48. v. 346, *den doortogt veroveren*, *zich een weg* (*door de vijanden heen*) *banen*.

- Passen (eene rivier of zee), I. c. 41. v. 47, IV. c. 1. v. 74, 123, *overtrekken*. Fr. *passer*.
- Patene v., II. c. 51. v. 149, *de schotel, die tot deksel op den miskelk dient en waarop de hostie gelegd wordt*. Lat. *patina*. Zie de *Bediedenis van der missen*, fol. 7. b. c.
- Pauwelioen, III. c. 12. v. 118, *tent*. Lat. *papilio*, Fr. *pavillon*.
- Peinsen (var. peysen), I. c. 16. v. 73, c. 23. v. 10, 20 enz., *denken*, het Fr. *penser*; III. c. 15. v. 173, in den zin van *uitdenken*, *verzinnen* (vgl. Denken).
- Peysinghe, III. c. 3. v. 85 var., *gedachte*: eene lezing, die hier volstrekt niet te pas komt.
- Perlement, I. c. 34. v. 16, c. 43. v. 51, II. c. 36. v. 599, III. c. 3. v. 441, *twist*. Yeven perlemint, II. Prol. v. 7, *de twist door Eva verwekt, de strijd der zonde, die het gevolg was van den val van Eva*. Oorspronkelijk beteekende het *gesprek, zamenspraak*, en vandaar *raadsvergadering* of *teregtzitting*: beide maar al te dikwijls eene bron van hevige woordenwisseling, van twist en tweedragt. Zie HUYDEC. op STROKE, III. bl. 395 en het Gloss. op *Floris e. Bl.*
- Persem, Perseme, III. c. 16. v. 54, c. 25. v. 104, c. 26. v. 87, *woeker*, en
- Persemier, III. c. 4. v. 177, *woekeraar*. Zie de aant. op MAERLANT, *Sp. Hist.* III. bl. 292, CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 263 vlg., *D. Doctr.* Gloss. enz., en over de afleiding het *Taalk. Mag.* III. 159 vlg. Vgl. ook GRAFF, III. 369.

Pertie. Zie Partye.

Pete, II. c. 44. v. 186, *peet*, *doopmoeder*.

Peter (petren, peterne), *ibid.*, *peet-* of *doop-*
vader. Lat. *pater*. Vgl. Meter.

Pine v., I. c. 42. v. 48, 78, II. c. 45. v. 82, c.
46. v. 62 enz., *moeite*; iemand — doen, II. c.
48. v. 79, *moeite baren*, *overlast aandoen*. Nog
zeggen wij: *'t is de pijnne waard!*

Pinen (hi pijnnt, pijnnde) intr., I. c. 16. v. 31,
III. c. 2. v. 131, c. 19. v. 54 enz., *moeite doen*.

Hem pinen, gevolgd door *te* met een Infin.,
II. c. 48. v. 901, III. Prol. v. 50, c. 4. v. 156,
door *te* met den dat., III. c. 16. v. 162, door
den gen., I. c. 29. v. 104, *zich moeite geven*
(*voor*), *zich bevljtigen* (*op*).

Pinen trans., I. c. 14. v. 71, *pijnigen*.

Piscine, II. c. 51. v. 169, *de plaats, waar men*
het waschwater der gewijde vaten uitstort. Lat.
piscina, vijver, in welken zin *piscine* meermalen
voorkomt in *Dboec vanden houte*: zie Gloss.

Plaetse. In plaetsen brenghen (een verhaal,
gevoelen enz.), III. c. 15. v. 142, *ter neder of*
op het papier stellen, eig. *zijne plaats in het ge-*
schiedverhaal aanwijzen.

Plaghen. Zie Plien.

Plac, I. c. 23. v. 109, Imp. van pleken, hetzelf-
de als *plukken*. Er is mij geen tweede voorbeeld
van bekend, maar het is analogisch met *helen* (*hal*),
hullen; *zelen* (*zal*), *zullen*; *reken* (*rac*) *rukken*
(zie R.); *wreken* (*wrac*), *wrokken* enz.

Planteyt, I. c. 21. v. 76, *overvloed*. Oud-Fr.

plenté, Eng. *plenty*, van 't Lat. *plenitas* d. i. *plenitudo*.

Plechten (gheplecht) intr., *zich verbinden*.

Aen die quaetheit —, I. c. 6. v. 42, *zich aan de ondeugd verbinden, de partij der snoodheid kiezen*; mede—, II. c. 36. v. 770, *zich met iemand verbinden, zijne partij kiezen, dus mededoen*, vanwaar ons adj. *medepligtig*. Zie HUYDEC. op STOKE, I. bl. 382, Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 124, VAN WIJN op HEELU, bl. 30.

WILLEMS op de *Brab. Yeesten*, V. 417 en 1513, en LULOFS, Gloss. op *Handboek* enz. (ad bl. 133) dwaalden in de verklaring van dit woord, doordien zij het met *pleghen* verwarden. Aan dezelfde verwarring heeft men meer dan eene verkeerde uitlegging van het subst. *plecht* te danken. Zie slechts de Gloss. op *Brab. Yeesten* D. II, op *Reinaert* en op het *Leven van Jezus*. Gelukkig dat Dr. VERMEULEN in 't Gloss. op *Vanden levene o. h.* iets beters geleverd heeft.

Pleyn, Plein m., I. c. 21. v. 63, II. c. 19. v. 99, c. 48. v. 1113, *vlakke, plein*. Fr. *plaine*.

Plien, doorgaans met den gen., III. c. 10. v. 54, 124, c. 15. v. 55, 220, derde pers. enk. praes. pliet, I. c. 27. v. 42, II. c. 48. v. 218, 546, III. c. 3. v. 1176, c. 4. v. 160, 355, c. 5. v. 35, c. 6. v. 76, c. 14. v. 125, c. 25. v. 64, meerv. plien, III. c. 10. v. 62, c. 15. v. 91, Imperf. plach, I. c. 29. v. 68, c. 41. v. 92 enz., meerv. plaghen, II. c. 36. v. 1770 enz., Imperf. Conj. ploghe, I. c. 46. v. 78 var., *plegen*, in

- de beide opvattingen van *doen en gewoon zijn*. Het part. was gheploen. Zie aldaar.
- Ploechde, II. c. 29. v. 3, *ploeg*.
- Poente. Zie Point.
- Poenten trans., III. c. 14. v. 33, *punt voor punt vaststellen, bepalen*. Zie mijn *Brief aan Dr. J.* bl. 30. Ten naauwste hangen hiermede zamen de gewijzigde opvattingen in den *Limborch*: zie Gloss. Poghen, gevolgd door *hoe hi mach doen*, I. c. 7. v. 9 vlg., c. 15. v. 13 vlg., II. c. 43. v. 41 vlg., IV. c. 1. v. 45 vlg., 96. vlg. enz., ons *pogen (te doen)*; gevolgd door *om* met een acc. of infin., III. c. 12. v. 123, c. 27. v. 32, *streven naar*.
- Poyen (ghepoyt), II. c. 7. v. 6, 7, *opsieren, uitdossen*. Men had ook het subst. *poye* d. i. *dos, opschik*; vanwaar de uitdrukking *ter poien staen* d. i. *naar opschik staan, op een kostbaar toilet uitzijn*. In de *Oud-Flaemsche Ged.* (I. bl. 83, vs. 731) geeft een vader aan zijnen zoon raad over de keuze eener vrouw, en zegt:

Hoet u ooc van hen allene,
 Die legghen haer goet ane diere stene,
 Ane diere striketten ende ane langen sloien,
 Ende altoes *staen ter poien*,
 Ende an andren diere saken,
 Die die liede aerm maken.

Vermakelijk is de verklaring van **BLOMMAERT** in Gloss.: »Bij KIL. *puye, puyde, podium, suggestus lapideus*.” De vader zegt dan: »Zoon, neem geene vrouw, die altijd op de pui van het huis staat!” en tevens wordt de pui gerekend onder de »kostbare zaken, die de lieden arm maken!”

Point (ook poent). Te pointe, III. c. 3. v. 716, c. 12. v. 109, 116, 132, c. 14. v. 72, 76, eig. *tot op een punt toe, od een prik, dus juist, naar behooren, van pas*, Fr. *à point*. Te pointe ghesetten (een kind), II. c. 39. v. 87, *op zijne plaats zetten, doen bedaren*. Inden pointe van dertich jaren, IV. c. 10. v. 22, *in den staat van 30jarigen ouderdom*. Ook in het Fransch is *point* in den zin van *état* zeer gewoon (*il est toujours au même point*).

Pointelijc (var. ghepointelic, pointelike) adv., III. c. 14. v. 74, c. 15. v. 20, *stiptelijk, naar behooren*. Zie Point.

Poort v., I. c. 34. v. 38, c. 44. v. 62, II. c. 11. v. 74 enz., *stad*.

Poorter, Portere (plur. poorteren en poorters) m., I. c. 34. v. 43, c. 40. v. 52, III. c. 26 passim, enz., *stedeling, burger*.

Porren intr., III. c. 12. v. 150, ook hem—, IV. c. 5. v. 34, *trekken, optrekken, op marsch gaan*. Zie HUYDEC. op STOKÉ, II. bl. 399 en 585.

Prant, II. c. 56. v. 4, Imp. van prinden, *aangrijpen, opnemen*, het Fr. *prendre*. Het part. was *ghepronden*, ofschoon, naar ik meen, het ww., als hoogstdenkelyk uit eene vreemde taal overgenomen, de zwakke buiging had behooren te volgen. Voorbeelden bij HUYDEC. op STOKÉ, II. bl. 347 vlg., Prof. MEIJER op het *Leven van Jezus*, bl. 362 vlg., *Minnen Loep*, Gloss., enz.

Predecade v., II. c. 44. v. 88, *predikatie, preek*.

Predicaren (var. predekeren), IV. c. 7. v. 31,

Dominicanen, eig. *predikers*, thans nog, bij verbastering, *Predikheeren* genoemd.

Prenten, Printen (gheprent, gheprint) trans., II. Prol. v. 25, c. 46. v. 78, eig. *drukken*. Aen dat cruce gheprint is dus zooveel als *tegen het kruis aan gedrukt, er aan vastgenageld*. Het is van 't Lat. *premere*, door middel van den Franschen vorm *preindre*.

Elders vindt men ook het part. met gewijzigden klank, *gheprant* (vgl. hetzelfde bij *Senden*), als in der *Vrouwen Heimeel*. vs. 1103, waar het *gedrukt, beklemd* beteekent. Ik merk dit aan, omdat *BLOMMAERT* in Gloss. het door *geprangd, gepraemd* verklaart: beide woorden, het is waar, van dezelfde beteekenis en oorsprong als *gheprant*, maar hier toch berustende op een misverstand van den grammatischen vorm; want *gheprant* is een part. van *prenten*, geenszins uit *geprangd* samengetrokken.

Priemetijt. Te priemetide, II. c. 53. v. 23, *des morgens te zes ure*. Eig. *de tijd der prima (hora)*, volgens de oude verdeeling van den dag: zie bij *Noene* en vgl. *HUYDEC.* op *STOKE*, II. bl. 496. Ziedaar tevens den oorsprong van het adj. *priemdonker*.

Prijch. Met *prighe*, IV. c. 2. v. 45, *met ijver, met geestdrift*. Zie *HUYDEC.* op *STOKE*, I. bl. 36, *CLIGNETT, Bijdr.* bl. 119 en 205, die echter het ww. *prighen* wat al te sterk vertolkt door *wan-gunstig, nijdig zijn*. Beter ware *ijveren*, of wel, om het met een germanisme uit te drukken, *ijver-zuchtig zijn*.

- Waarom zegt Mr. v. D. BERGH in Gloss. op *Limborch* twijfelende: »Prighen, streven?» Het woord is toch bekend genoeg en de beteekenis op geene der beide aang. pll. twijfelachtig. Men zou ze daar wel het best wedergeven door *zich beijveren*.
- Prijs, —ise m., III. c. 3. v. 244, 249, c. 5. v. 30, *lof*; III. c. 26. v. 73, *lofspraak*. Van prise, I. c. 23. v. 120, eig. *prijzenswaardig*, dus *heerlijk*, *voortreffelijk*; van groten prise, I. c. 31. v. 24, *van groote waarde*. Beide spreekwijzen worden als adj. gebruikt, gelijk wij nog zeggen: *van waarde*, *van gewigt* enz., en oudtijds *van love*, in denzelfden zin als *van prise*, zeer gewoon was.
- Prighe. Zie Prijch.
- Prime (van de maan) v., II. c. 44. v. 279, *de derde dag na nieuwe maan*. Zie KIL. Het is 't Lat. *prima (luna)*.
- Prise. Zie Prijs.
- Prochie, —en v., II. c. 44. v. 467, 468, c. 48. v. 364, III. c. 4. v. 260, *parochie*, *kerspel*.
- Proeven (gheproeft en gheproevet) intr., II. c. 23. v. 31, *beproeven*, *de proef nemen*; I. c. 34. v. 24, *de bewijzen voor iets overwegen*, dus *onderzoeken*, *nagaan*; trans., I. c. 37. v. 7, III. c. 4. v. 207, *beproeven*, *op de proef stellen*; II. c. 9. v. 129, 138, *onderzoeken*; II. c. 24. v. 9, c. 36. v. 664, c. 48. v. 119, c. 60. v. 6, *bewijzen*. Vgl. het Fr. *prouver* en ons *probéren*: beiden van 't Lat. *probare*.
- Provende (var. provene), III. c. 14. v. 218,

- 255, c. 23. v. 161, *kerkelijk inkomen*. Lat. *praebenda*. Vandaar onze *provenireren*.
- Puer, Puur, Pure adj., II. c. 10. v. 98, III. c. 9. v. 3, *zuiver, rein*. Elders zooveel als *louter, onvermengd*, niet *purus*, maar *merus*. Zoo: in sijnre puerre kintschede, II. c. 10. v. 91, *toen hij nog maar louter een kind was*; een puer mensche, II. c. 36. v. 1495, c. 39. v. 14, IV. c. 10. v. 58, *niets meer dan een mensch*; een puer leke man, III. c. 14. v. 250, *een eenvoudige leek*. Hiertoe behoort ook als adv. puer valsch, I. c. 31. v. 40, *louter d. i. doorendoorvalsch*.
- Puerlijk (of —lec, —lic) adv., III. c. 9. v. 17, c. 23. v. 72, 86, 88, *louter, alleen*.

Q.

- Quaderhande als adj., I. c. 29. v. 19, *slecht, kwaadaardig*.
- Quadertieren adj., III. c. 3. v. 87, hetzelfde.
- Quadyen. Zie Quaet.
- Quaet subst. Een—, II. c. 44. v. 263, *een booswicht*. Het meervoud was quadyen, quadien, I. c. 29. v. 14, c. 44. v. 86, II. c. 43. v. 8, III. c. 12. v. 196, soms, III. c. 2. v. 116, in de bijzondere opvatting van *lafaards*. Zie HUYDEC. op STOKE, I. bl. 425. Wij hebben nog twee zulke meervoudsvormen van woorden op *d (t)*: *sieradiën* en *kleinodiën*. Maar een enkelvoud *quadie*, dat Prof. JONCKBLOET in Gloss. op de *D. Doctr.* onderstelt, bestaat niet.

- Quellen intr., I. c. 20. v. 64, III. c. 3. v. 662, IV. c. 11. v. 54, *in kwelling zijn, gekweld worden.*
- Quic, —cke o., I. c. 35. v. 5, II. c. 44. v. 572, *klein vee.* Zie HUYDEC. op STOKE, II. bl. 556 en 589, *D. Doctr. Gloss.*, en DE JAGER, *Verscheid.* bl. 295 vlg.
- Quijsquans, Quisquans adv. *Alse —*, II. c. 28. v. 34, III. c. 3. v. 1073. »Men bezigde deze uitdrukking in die gevallen, als men te kennen wilde geven, *wat de persoon, van wien men spreekt, bij het verrigten zijner handeling, bij zich zelven dacht.* De woorden, die men hem dan in den mond (of liever in het hart) legt, volgen dan terstond, en *alse quisquans* kan dus omschreven worden door: *als dacht hij bij zich zelven, of als wilde hij zeggen.*” Ziedaar de slotsom der breedvoerige verklaring van dit woord, door mij gegeven in DE JAGER'S *Archief*, I. 72—76. Ik heb daar ook de beide pll. uit den *L. Sp.* opzettelijk behandeld.
- Quiste. *Te — gaen*, I. c. 26. v. 128, c. 29. v. 136, *verloren gaan, tot armoede vervallen; te — maken*, III. c. 4. v. 539, *verloren doen gaan*, bijna ons *verkwisten.* Zie 't *Gloss.* op de *D. Doctr.* en de ald. aang., en vgl. over de afstamming des woords in de oudere Deutsche taaltakken, het *Gloss.* op ULFILAS van DE GABELENTZ en LOEBE, bl. 54 vlg., alsmede GRAFF, IV. 680—682. Jammer echter, dat de laatste het Hollandsche woord niet kende! Hij had zich anders stelliger en klarer kunnen uitdrukken.

Quisten laten (var. te quiste l.), I. c. 34. v. 106, (geld) *verloren laten gaan*.

Quite adj., met den gen. of de praep. *van*, II. c. 36. v. 1913, (*kwijt*), *vrij, bevrijd*. Quite worden, I. c. 14. v. 44, II. c. 45. v. 142, III. c. 5. v. 78, (*iets*) *kwijt raken*, (*er van*) *bevrijd of ontheven worden*. Quite zijn, I. c. 23. v. 92, c. 30. v. 49, II. c. 4. v. 64, c. 36. v. 1726, *vrij zijn (van iets)*, *niet (aan iets) onderworpen zijn*. Quite maken, II. c. 36. v. 1457, III. c. 18. v. 18 var., (*iemand van iets*) *bevrijden, ontheffen*.

III. c. 4. v. 189 staat quite zijn (zonder naamval) in de bijzondere opvatting van *vrij zijn van betaling, vrijgehouden worden*.

Quiten iemand van iets, I. c. 37. v. 116, *bevrijden*.

Elders staat quiten in den gewonen zin van *kwijten, voldoen*, als: si quiten hare (hoer) scout, III. c. 1. v. 60, c. 12. v. 47, *zij voldoen hunne schuld* (vgl. I. c. 24. v. 16); maar, III. c. 12. v. 33, si quiten sine scout, *zij betalen hunne schuld aan hem (aan God)*. Men ziet, dat *scout* in het eerste passief, in het tweede actief genomen is. Zie Scout.

R.

Rabat. Zie Rebat.

Raeye, IV. c. 9. v. 74, *straal*. Lat. *radius*. Zie Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, bl. 125 vlg. Het ww. *rayen* voor *stralen* vindt men in het *Belg. Mus.* 1845, bl. 59 en 117.

Raet m., I. c. 46. v. 102, II. c. 36. v. 1101, *besluit, voornemen*, de vrucht van beraadslaging.

Den raet doen, gevolgd door *dat*, I. c. 46. v. 54, III. bl. 22. var. v. 3, c. 3. v. 74, 666, *de zaak zoo inrigten (dat), het zoo overleggen (dat)*, eig. het genomen besluit ten uitvoer brengen. Voorbeelden bij CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 296 vlg.

Raetgave m., III. c. 13. v. 94, *raadgever, raadsman*. Het woord komt een paar malen voor in een charter in den *Codex diplom.* achter de *Brab. Yeesten*, D. I. bl. 823.

Rac, Raken. Zie Reken.

Rake v., III. c. 3. v. 486, *geluk, voorspoed*. Grote rake hebben, *er goed aan toe zijn, een groot geluk deelachtig zijn*. Zie *Minnen Loep*, Gloss. en HUYDEC. daar aang. In den grond is het eene *vox media*. *Raken is treffen, een raak* dus wat wij een *tref* noemen, een *geval*; derhalve, ten goede, *geluk*: ten kwade, *ongeval, ongeluk*. De laatste opvatting past op STOKES, IX. 884.

Ran. Zie Rinnen.

Rancbraken (gherancbraect, doch in den tekst verkeerdelijk gheranbraect). Hem —, III. c. 3. v. 1074, *zich uitrekken en geeuwen*, bij het ontwaken. Er is mij geen tweede voorbeeld van bekend, maar de beteekenis is niet twijfelachtig. KIL. vertaalt het door *pandiculari*, en geeft in denzelfden zin ook *rancken, ranghen* op, hetgeen hem doet denken aan de afleiding van het subst. *rank*, blijkens zijne verklaring: *extendere brachia velut palmites*. Hoogstdenkelijk ligt dan ook aan

rank, *ranken* enz. het denkbeeld van uitrekking of uitstrekking ten grondslag, waarmede het Hoogd. *ringen* (*brachia exserere*, dus *worstelen*) overeenstemt. Het tweede deel des woords moet buiten twijfel vergeleken worden met *braecken*, bij KIL. *frangere membra vigiliis* (zie HUYDEC. op STOKE, I. bl. 440, HUYGENS, *Korenbl.* I. bl. 608, vs. 1), met het gelijkbeteekenende hedendaagsche *nachtbraken* en het oude *voghel-braecken*, bij KIL. *dormitare instar avium*, *leviter dormire*. — Ziedaar stoffe ter verklaring van de beide deelen des woords, welker zamenstelling mij echter nog niet helder is.

VAN HASSELT (op KIL.) vergist zich, als hij in de spreekwijze *honger leert ranken* het woord *ranken* als ww. opvat in den bovengenoemden zin van *de armen uitsteken*. Het is niet anders dan het gewone subst. *ranken* d. i. *streken*, *listen*, uit CATS te over bekend. Ranspoet, III. c. 6. v. 12, c. 10. v. 126 enz. (in HS. H.); *rampspoed*.

Rasen intr., III. c. 26. v. 141, *dol* of *bezeten zijn*. Raste, — en v., II. c. 9. v. 62 var., c. 11. v. 52 var., c. 17. v. 145, c. 36. v. 447, 538, III. c. 9. v. 70, 93, 110, 132 enz., *rust*. Hem te rusten setten, *ibid.* v. 111, *zich geruststellen*, *kalm blijven*. — HUYDEC. op STOKE, III. bl. 399, zegt dat hij »niet weet het elders gevonden te hebben, dan bij Kakolijn:» thans kent men het als een der gewoonste woorden.

Rau (tekst *rouwede*, var. *beroude*), II. c. 48. v. 293 var., Imperf. van *rouwen*, *berouwde*. Denselfden vorm vindt men in *Limborch*, II. 1890, en

berau in *Esopet*, Fab. 54 vs. 6, *Leven van Jezus*, c. 168, 226, waar men ook (c. 179, 226) *spau* en *spowen* voor *spuwde*, *spuwden* aantreft, op dezelfde wijze gevormd van *spouwen* of *spuwen*: vgl. *Bespouwen*. Doch men zeide ook *rieu* en *berieu*: zie HUYDEC. op STROKE, II. bl. 461 vlg. en III. bl. 256, waar nog eene variant *rou* vermeld wordt.

Rebat (var. *rabat*, *tebat*) o., III. c. 26. v. 16, *gekijf*, *twist*. VELTHEM, bl. 268:

Dit oreest ende dit *rabad*
Liep al dorentore in tlant.

»deze opschudding en dit twist-alarm.» In het Spaansch heeft men nog *rebate* en *rebato* voor *twist* en *opschudding*, *alarm* beiden. De eerste dezer beide opvattingen schijnt afgeleid, de laatste oorspronkelijk te zijn. Althans het Oud-Fr. ww. *rabaster* of *rabater* wordt bij LACOMBE verklaard door »*faire un tapage épouvantable*,» bij DU CANGE (Suppl. D. IV) door »*lutiner*, *faire un bruit extraordinaire*.» Dat *lutiner* bij DU CANGE behelst eene etymologie, want *rabat* was eene Oud-Fr. benaming, die hij door *lutin*, *esprit follet* vertolkt, en waarover hij in het Suppl. D. III, in v. *Rabes*, handelt. Ziedaar dan tevens de verklaring van de woorden *die wrede rebas* in den *Minnen Loep*, II. 1535, van welke LEENDERTZ zich met een vraagteeken afmaakte. »*Die wreede kwelgeest*,» meent de dichter; want *rebas* of *rabat* is een spook, een kwelgeest, het ww. *rabater* niet anders dan *den boozen drommel spelen*, dus eerst *geraas*, *alarm maken*, vervolgens *kijven*, *twisten*.

Rechenen, II. c. 48. v. 675 var., *regenen*. Vgl. Sechenen voor *zegenen*.

Recht adj., I. c. 26. v. 111 var., hetzelfde als gherecht (zie ald.), zoo als de tekst heeft, dus *naar regt toekomende, regtmatic, wettig*.

Recht subst. Van rechte, I. c. 3. v. 10, *naar eisch, naar behooren*; van allen rechte, III. c. 25. v. 69, *naar alle regt, naar regt en pligt*.

Rechten intr., I. c. 35. v. 96, *regtspreken*; trans., I. c. 35. v. 76, c. 39. v. 60, 81 enz., *oprigten*. In de eerst aang. pl. is de zin: »Op deze voorwaarden werd de heerschappij opgerigt of gevestigd.»

Redene, —en v., thans *rede* of *redelijkheid*, in de volgende spreekwijzen: te redenen, III. c. 20. v. 78, te redenen waert, III. c. 4. v. 531, met redenen, III. c. 11. v. 14, also verre also redene si, III. c. 19. v. 87, *naar rede en billijkheid, voor zoover de redelijkheid het veroorlooft*; onscout gheven, dat redene gave, I. c. 23. v. 52, *zich op redelijke gronden verontschuldigen, zich zoodanig vrijpleiten, dat het zich hooren liet en wat beteekende*.

Redene tonen (in plur.), III. c. 26. v. 17, *redenen of bewijsgronden (voor zijn gevoelen) bijbrengen*.

Reeken trans., II. c. 36. v. 358 var., *in orde, in goeden staat brengen*. De ware spelling is *reken*, bij KIL. *reparare, reficere*. Vgl. Ghereken en Ghereke.

Reimeren trans., III. c. 25. v. 91, *op rantsoen*

stellen, schatting doen betalen. Het is van 't Lat. *redimere*, dus *loskopen* of *los doen koopen*, iemand dwingen om eene gewelddadige behandeling voor geld af te koopen, dus *rantsoeneren, brandschatten*, of zelfs, *afzetten*. De onjuiste verklaring van HUYDEC. op STOKKE, I. bl. 126 vlg. is reeds verbeterd in het Gloss. op *Limborch*. Voorbeelden in de aant. op de *Heim. d. Heim.* bl. 475 vlgg., *Brab. Yeesten*, III. 741 enz. Zie ook vooral DU CANGE, Suppl. in v. *Redimere*.

Reynen, II. c. 48. v. 675 var., samengetrokken uit *regenen*, als *zeil*, *dweil* uit *zegel*, *dwegel* enz. Eng. *to rain*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 106, *Brab. Yeesten*, I. Gloss. enz.

Reken (rac, plur. raken, var. ook reecte) trans. In dasschen —, III. c. 3. v. 1042, *onder de asch steken*; uut —, ibid. v. 1064, *uit (de asch) halen*; tfer toe —, ibid. v. 1068, *het vuur met asch bedekken, inrekenen*. De oorspronkelijke beteekenis is *harken, schrapen* of *schroffelen*, gelijk nog het Eng. *to rake*, en het Fr. *racler* duidelijk vertoonen. Wij hadden er ook het subst. *reek* of *raak* van, voor *hark* en *pook* beiden, en nog zijn de freq. ww. *rakelen* en (*het vuur*) *inrekenen* in dagelijksch gebruik. De grondbeteekenis blijkt duidelijk uit de volgende plaats uit het HS. van HIL-LEGAERSBERCH, waar hij zegt dat de edele heeren dikwijls den havik slachten (fol. 111. d.),

Want sijn bec is voren crom,
Hi mach schoren ende breken.
Oec willen die heren *tsamen reken*
Groten schat, als men ons seit.

»te zamen schrapen,» zou het thans heeten. Doch gelijk ik straks *uttreken* door *uit (de asch) halen* verklaarde, zoo vindt men ook elders de beteekenis op dezelfde wijze tot eene algemeene opgelost: b. v. *Walewein*, vs. 3312:

Doe ghinc die coninc daert (*het zwaard*) lach
Met enen pellele bewonden,
Ende reket voort ten selven stonden.

Voortreken is daar voor den dag *halen*, niets meer. Eerst was het derhalve *halen*, door middel van schrapen, als vuur, asch enz., later *halen*, op welke wijze dan ook.

Het Italiaansche *recare* beteekent *halen*. Is de gelijkheid toevallig? — Vgl. verder *Utreken*.

Recoevereren (var. *recovreren*) intr., IV. c. 1. v. 175, c. 2. v. 33, 75, *zich herstellen*, eig. (*zijne magt, zijne krachten*) *terugkrijgen*. Fr. *recouvrer*, van 't Lat. *recuperare*, dat bij *DUCANGE* in den zin van *convalescere* voorkomt. Volkomen gelijke beteekenis en bijna gelijken klank heeft het ww. *vercoeveren*. Men heeft het laatste dan ook steeds met het eerste verward; want niet alleen *WILLEMS* (op *HEELU*, bl. 281), Prof. *JONCKBLOET* en Mr. v. D. *BERGH* (Gloss. op *Karel d. Gr. en Limborch*), verklaren *vercoeveren* door *recouvrer*, maar uit de varianten op den *Lek. Sp.* is het duidelijk, dat reeds de ouden in die verwarring zijn voorgegaan, zoo zelfs dat zij van *vercoeveren*, naar aanleiding van het Fransche woord, het dwaze *vercoevereren* smeedden. Intusschen is alleen *recoevereren* van *recouvrer* afkomstig; ver-

coeveren daarentegen van het oude subst. *coever*, gelijk reeds te regt is aangemerkt door BILDERDIJK, *Gesl.* I. 134. Zie Vercoeveren en Vercoevereren.

Rennen. Zie Rinnen.

Respijt, I. c. 46. v. 62, *uitstel*, *vertoef*; — maken aan iemand, II. c. 48. v. 440, *uitstel* geven. Zie de aang. door Prof. JONCKBLOET, Gloss. op *Karel d. Gr.* — Oud-Fr. *respit*, van 't Lat. *respectus*. Zie DU CANGE aldaar, onder N°. 4.

Rewaert. Zie Ruwaert.

Riden (twijf den man) trans., I. c. 32. v. 54, *ringelooren*, *kwellen*. Zoo vindt men in *Walewein*, vs. 6164, de verwensching: »*die corts ridene!*” d. i. *de koorts kwelle hem!* gelijk wij thans zeggen: *eene koude koorts rijdt mij door de leden*. Zoo hoort men nog wel; *het is of de drommel hem rijdt* en dergelijke spreekwijzen; en zoo is eindelijk *iemand oprijden* in den zin van *ringelooren* nog heden in gebruik.

Ries adj., II. c. 7. v. 24, c. 36. v. 1753, III. c. 25. v. 100, *dwaas*, *ligtzinnig*, steeds in het handelen. Zie HUYDEC. op STROKE, I. bl. 166 vlgg. Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 324 vlgg. Vandaar

Riesen intr., I. c. 22. v. 69, II. c. 7. v. 27, III. c. 3. v. 379, c. 4. v. 22, c. 6. v. 84, *dwaas* of *ligtzinnig handelen*, en

Riesheit, III. c. 3. v. 877, 924, *dwaasheid*, *ligtzinnig gedrag*.

Rijcheit, —ede, III. c. 5 passim, enz., *rijkdom*.

Rinnen intr., I. c. 15. v. 32, II. Prol. v. 28, c. 36. v. 1463, Imperf. ran, I. c. 41. v. 70, II. c. 36. v. 705, c. 48. v. 676, c. 51. v. 164, *vloeijen, stroomen*. Vandaar het gewone zeggen: doe die diluvie ran, I. c. 30. v. 60, 83, c. 31. v. 2, c. 33. v. 58, eig. *toen de zondvloed stroomde, dus tijdens den zondvloed*. Elders, I. c. 32. v. 1, vindt men in denzelfden zin: dat die diluvie ghinc, vanwaar weder, I. c. 33. v. 81, der diluvien ganc, kortweg *de zondvloed*.

In het bovenstaande zagen wij rinnen alleen van vloeistoffen gebezigd. Doch men zeide het ook van 'mensen, en dan beantwoordde het aan *loopen, gaan*, zonder het minste bijdenkbeeld van snelheid, dat aan ons *rennen* verbonden is. Zoo: (een onderwerp) over rinnen, II. c. 35. v. 21, *er over heen loopen*; uut rinnen, I. c. 48. v. 133, *ontkomen, er uitkomen*; an haer ghelove rinnen, IV. c. 5. v. 62, *tot hun geloof overgaan, hun geloof omhelzen*.

Eindelijk vinden wij het ww., I. c. 8. v. 8, 42, ook van den *loop* des firmaments gebruikt. Op beide pll. is daar *rennen* gespeld; doch dit is niet meer dan eene gewone klankwisseling, blijkens het part. gheronnen, I. c. 9. v. 35, d. i. *gelopen, gewenteld*, van de maan gesproken, hetwelk noodwendig op den grondvorm rinnen wijst. Datzelfde part. wordt, II. c. 28. v. 27, insgelijks in den zin van *gelopen*, ook van leeuwen gezegd, en is bij andere schrijvers veelvuldig in gebruik. Vgl. GRAFF, II. 513—521.

Rint o., III. c. 26. v. 32, *rund*. Vandaar, II. Prol. v. 20, zotter dan een rint, *zotter dan een rund, dommer dan een os*. De var. heeft kint, dat even goed is; want beide *rund* en *kind* golden destijds als sterker of zwakker zinnebeeld van *domheid* of *zothed*. Voor het eerste zie men Prof. SIEGENBEEK in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* III. 2. bl. 162; het laatste vindt men in de *Oud-Vl. Ged.* I. bl. 12. vs. 1004, *Walewein*, vs. 9078 enz. HIL-LEGAERSBERCH gebruikt beiden: fol. 58. c. zegt hij:

Hij donct my sotter dan een *kint*.

Maar fol. 85 d.:

Dat sij leefden als een *rint*.

Risere (var. risers), II. c. 36. v. 95, plur. van rijs, *rijsjes, takjes*. Zie Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, bl. 124 en Gloss. op *Karel d. Gr.* Rive (grondvorm rijf) adj., III. c. 12. v. 22, *mild*. De verklaring van dit woord gaat nog mank aan een groot gebrek: men verwacht het namelijk met het straks volgende *riveel*, waarmede het niets te maken heeft. WILLEMS (op *HEELU*, bl. 195 en *Reinaert*, bl. 191) is met deze dwaling voorgegaan, en werd gevolgd door Prof. JONCKBLOET (*Spec. de Velth. l. III*, bl. 82) en Mr. v. D. BERGH (Gloss. op *Limborch*). Vandaar de uitlegging door *verheugd, blijde, feestelijk* zelfs: beteekenissen, die het woord nooit gehad heeft. *Rijf* (*rive*) beteekent oorspronkelijk: *ruim, overvloedig* (zie KIL.), alles wat niet spaarzaam, maar uit de volle hand geschiedt. Doelt het derhalve op het *geven*, dan is het niet anders dan *mild*, en wordt van eenige

andere handeling gezegd, dat men ze *rivelike* verrigt, dan wil dat zeggen: *met volle ruimte, onbekrompen, fiks, zonder schroom of aarzelen, fluks*. Met dezen sleutel in de hand zal men alle pll., door de genoemde schrijvers aang., gemakkelijk en zeker verklaren. Men vgl. ook LEENDERTZ in Gloss. op den *M. L.*; doch de beteekenis van *koen, stout*, daar op gezag van den *Teuthonista* opgegeven, is al te sterk, en past zeer gebrekkig op de beide pll. van den *M. L.* In de plaats van HEELU, vs. 5215 (ook bij VELTHEM, III. c. 6. v. 47), is de verklaring van LELONG kennelijk de ware (*mirabile dictu!*). De zin is: »*Rijkelijk of ruim zoo lang als, enz.*» — Van het oude *rijf* hebben wij nog *gerijf, ontrijven* en het adv. *grif d. i. gerive*. Riveel (var. reveel) o., I. c. 28. v. 61, *blijdschap, feestvreugde*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 303 vlg., en Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, bl. 82 vlg. Het was een zeer gebruikelijk woord, dat b.v. alleen in den *Walewein* acht malen voorkomt. Het merk zijner vreemde afkomst draagt het op het voorhoofd. Werkelijk was *revelles* dan ook eene Midd.-Lat. benaming voor een vrolijk feest of spel in den nacht (zie DU CANGE, ook in het Suppl.), en bijna gelijke beteekenis leeft nog in het Eng. *revel*. Maar onzeker is het, naar welke oorspronkelijke etymologie dit een en ander heenwijst. BILDERDIJK (*Gesl.* II. 423) denkt aan 't Fr. *réveil*, en zegt: »'t Is eigenlijk de feestmorgen: want de feesten vingen aan in of met de nacht.» Ik twijfel, maar weet niets beters.

Roden intr., I. c. 25. v. 114, *rooijen, planten uit den grond trekken, wieden*. Vandaar uut roden (Imp. roodde), II. c. 50. v. 57, III. c. 25. v. 59, *uitroeijen*, dat vroeger ook *uitrooijen* heette.

Roe adj., III. c. 3. v. 1067, *ongaar, thans raauw*. Het werd ook *ro* gespeld. Zie de aant. van Prof. SIEGENBEEK op de *Heim. d. Heim.* bl. 374, *Reinaert*, vs. 7517, enz.

Roeken intr., *zorgen, zorg dragen voor, zich bekommeren om*. Om meer —, I. c. 28. v. 27, *voor meer zorgen, naar meer streven*; dinc die ghi te doene roect, III. c. 4. v. 132, *iets wat gij plan hebt of u voorstelt te doen*; hem en roect (niet), I. c. 32. v. 74, III. c. 16. v. 61, *hij bekommert er zich niet om, het kan hem niet schelen*; ons en derf roeken, I. c. 37. v. 133, *wij moeten er ons niet aan storen, het moet ons niet kunnen schelen*.

Dat in het Gloss. op de *D. Doctr.* roeken met raken verward wordt, zal wel een *lapsus calami* zijn.

Roere, ook Ruere en Rure, *beweging*, in de volgende spreekwijzen: in roere (roeren) zijn of worden, II. c. 20. v. 81, c. 36. v. 1515, c. 58. v. 52, III. c. 4. v. 266, *in beweging zijn* of *komen, in rep en roer*, als men nog heden zegt; in roeren staen, III. c. 26. v. 180, *in beweging, aan den gang zijn*; in ruren bringhen, I. c. 32. v. 42, *in beweging, op de been brengen*.

Roeren, Rueren, Ruren intr., I. c. 7. v. 88 var., c. 8. v. 25, 27, 46, c. 15. v. 22, II. c. 11.

v. 54, 58, III. c. 14. v. 158, *zich bewegen, zich verroeren*; onser herten overste ruren, III. bl. 13. v. 1, *de voornaamste beweging van ons hart, hetgeen ons hart het meest in beweging brengt of bezighoudt*; sijn godlike milde ruren, I. c. 1. v. 3, *zijne goddelijke en milde (gemoeds) beweging, d. i. de opwelling zijner goddelijke mildheid.*

Elders, ook intr. en gevolgd door *uut*, I. c. 2. v. 51, c. 16. v. 21, c. 24. v. 80, c. 39. v. 75, II. c. 41. v. 40, c. 52. v. 129, III. c. 24. v. 34, *zijnen oorsprong nemen, ontspringen*, vanwaar sijn rueren als subst., I. c. 1. v. 53, *zijn oorsprong*. Bij het *point de départ* begint de beweging eener zaak; van dat punt wordt zij dus beschouwd haren oorsprong te nemen. Vgl. het Hoogd. *herrühren*.

Hiertoe behoort ook gheruert worden als trans., II. c. 50. v. 93, van een twist gesproken, eig. *in beweging komen, ontspringen, dus ontstaan*.

Trans., (een onderwerp) roeren, I. c. 45. v. 104, III. c. 14. v. 95, c. 15. v. 209, ook als intr., gevolgd door *van*, II. c. 53. v. 1, *aanroeren, (er van) spreken*. Zie *Minnen Loep*, Gloss. Royen intr., II. c. 7. v. 5, *rondzwieren, joelen*, bij luidruchtige feestvreugde. Het werd gemeenlijk met *dansen* te zamen genoemd. Zoo vindt men in eene oude keur, aang. door VAN HASSELT op KIL. (in v. Roden): » So wie bi dage off by nacht royde of danste. » En zoo getuigt Prof. CLARISSE (*Heim. d. Heim.* bl. 418), dat het uitgelatene dansen en joelen van het gemeen op de straat, nog

heden te Rotterdam *ruijen* genoemd wordt. Elders kent men ook de uitdrukking: *aan de rooi zijn*, en wij hebben er nog ons *rinkelrooijen* van, dat niet (gelijk BILDERDIJK wil, Aant. op HUYGENS, VI. 257) van *ring*, *rink* komt, dus »*in 't rond dansen of springen*;" maar eigenlijk beteekent: *met gerammel van rinkels en belletjes rondzwieren*, een gewoon spel op de middeleeuwsche dansfeesten. Denk slechts aan de *rinkelbom*, echt-Hollandschen naam voor de Fransche *tamboerijn*. En wie onzer heeft zich als kind niet op allerlei wijzen met rinkels vermaakt?

In de pl. van den *L. Sp.* heeft de var. I. *reyt*.

Het is van *reijen* of *dansen*, nog heden in gebruik. Roven (roofde) iemand van iets, I. c. 42. v. 10, II. c. 36. v. 220, *berooven*.

Rude. Zie Ruut.

Ruere, Rueren. Zie Roere, Roeren.

Rumen (ruumde) trans., I. c. 17. v. 69, c. 20. v. 22 enz., (eene plaats) *ontruimen*, *verlaten*; intr., I. c. 17. v. 70, II. c. 19. v. 11, *heengaan*, *vertrekken*. Vgl. *Minnen Loep*, Gloss. De intransitive opvatting, een gevolg der ellipse van het woord *stad* of *plaats*, was nog in de 17^e eeuw zeer gewoon.

Runen (var. ruynen) intr., III. c. 3. v. 140, 866, *fluisteren*, *in het geheim spreken*, nog in 't Hoogd. *raunen*. Zie CLIGNETT, Voorrede voor den *Teuthon*. bl. XXXV vlg., de aant. op de *Heim. d. Heim*. bl. 481 en HUYDEC. daar aang. Vgl. ook GRAFF, II. 523—527.

Rure, Ruren. Zie Roere, Roeren.

Rusten trans., I. c. 16. v. 17, *doen rusten, te ruste leggen*. Hem —, II. c. 18. v. 56, *zijne rust nemen, uitrusten*. Fr. *se reposer*. Deze transitive opvatting bleef nog tot in de 17^e eeuw in gebruik. Het *gerust* voor *overleden* op de grafsteenen is er nog een getuige van.

Ruut, rude adj., II. c. 44. v. 34, IV. c. 10. v. 25, *ruw, onbeschaafd, dom*. Lat. *rudis*. Zie mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 83 vlg.

Ruwaert (var. rewaert), III. c. 16. v. 102, *ruwaard*, in de gewone beteekenis van *gouverneur eener provincie, plaatsbekleeder van een afwezigen vorst*, bijna hetzelfde als *stadhouder*. Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, bl. 118, geeft eenige andere beteekenissen op, en toont aan, dat de oorspronkelijke kracht des woords die van *bescherming, hoede* is; iets wat mij te meer doet twifelen aan de buitendien reeds zeer verdachte afleiding (van *ruwe, rust, en waren, bewaren*), die men op het voetspoor van KILIAEN vrij algemeen aangenomen heeft.

S. Z.

Saden (ghesaedt) trans., III. c. 5. v. 32, *verzadigen*. Het Imperf. was *saedde*. Het subst. *sade* voor *verzadiging* lees ik in *Reinaert*, vs. 5493.

Zaecht (var. sachtet), III. c. 11. v. 80, derde pers. enk. praes. van *zaechten*, ook *zachten* trans., dus *verzacht*, hier in den zin van *bedaart, still*.

- Zaechte adv., III. c. 10. v. 250, *zachtelijk*.
- Zaen, adv., I. c. 9. v. 39, c. 10. v. 71 enz. enz., *terstond*, *spoedig*; also zaen, I. c. 4. v. 20, 32 enz. enz., *terstond*; also zaen als, I. c. 4. v. 17, 43 vlg. enz. enz., *zoodra als*. Eng. *soon*.
- Zaet. Niet een —, I. c. 28. v. 20, III. c. 4. v. 418, *geen zier*, *volstrekt niets*. Vgl. bij Bast.
- Saghe, I. c. 48. v. 135 var., III. c. 26. v. 10, *valsch verhaal*, *leugen*; zonder —, II. c. 44. v. 12, c. 45. v. 187, c. 48. v. 194 enz., gewone verzekeringsformule.
- Zac m., I. c. 16. v. 61, c. 37. v. 53, benaming van het *ligchaam*, met minachting gesproken. Vandaar, II. c. 10. v. 81, de uitdrukking: den zac der menscheit an doen, van de menschwording waartoe CHRISTUS zich verwaardigde af te dalen. Noemde men daarentegen het ligchaam (b. v. dat der H. Maagd enz.) met eerbied en achting, dan was *vat* de gewone naam.
- In den mond van het gemeen leeft nog het zeggen: »*ik zel je op je zielzak komme!*» d. i. *afranselen*.
- Zake v., I. c. 9. v. 85, II. c. 3. v. 79, c. 48. v. 297, III. c. 3. v. 568, c. 23. v. 14, *oorzaak*, *reden*. Vgl. het Lat. *causa* met het Fr. *chose*.
- Elders, naar de hedendaagsche beteekenis van *zaak*, *geval*, in de gewone spreekwijze: ware dat zake dat, I. c. 8. v. 34 vlg. enz., *als 't het geval ware dat*, dus *indien*.
- Saken (saecte, ghesaect) trans. Aen hem —, I. c. 37. v. 67, II. c. 1. v. 6, *tot zich trekken*,

tot zijne partij overhalen, zich meester maken van; een dinc in een ander dinc —, II. c. 6. v. 158, overbrengen, verkeeren, veranderen, hetgeen in vs. 156 trecken heette; die dinc wart so ghesaect, II. c. 48. v. 482, de zaak werd zoo geschikt, geregeld; doch daar heeft de var. ghesaet, dat de voorkeur schijnt te verdienen. Zie Saten.

Ik zou te ver uitweiden, wanneer ik dit woord in den oorsprong en zamenhang zijner beteekenissen behoorlijk wilde ontwikkelen, en de dwalingen uit den weg ruimen, waartoe het aanleiding heeft gegeven. Liever bespaar ik dus die taak voor DE JAGER's *Archief*.

Salm, Zalm m., II. c. 48. v. 136, plur. zalme (—en), II. c. 4. v. -27, c. 48. v. 242, 248, *psalm*. Bekend is *souter* voor *psouter, psalter, (psalmboek)*: de *ps* als aanvangsletter was te scherp voor de zoetvloeiende taal onzer voorouders. Vgl. ook

Salmodie, —en, II. c. 48. v. 39, *psalmodie, psalmgezang*.

Zamen adv. Te — doen, II. c. 48. v. 490 enz., *vergaderen, bijeenroepen*.

Samen (ghesaemt) trans., I. c. 43. v. 13, (*verzamelen*), *vereenigen*. Elders gewoonlijk *samenen*, vanwaar

Sameninghe, —en v., II. c. 39. v. 256, c. 45. v. 93, c. 51. v. 6, III. c. 3. v. 714, 977, *verzameling, vereeniging, vergadering*.

Sande, Sanden. Zie Senden.

Saten (ghesaet) trans., II. c. 48. v. 482 |var., doch denkelyk de ware lezing. Het is oorspronkelyk niet verschillend van *zetten*, en geldt nu eens in den eigenlyken zin van *zetten*, *stellen*, dan eens in den afgeleiden van *vaststellen*, *regelen*, *bepalen*, of wel van *nederzetten*, *doen bedaren*, *bevredegen*. Hier is de meening, dat de zaak in geschil door eene schikking geregeld en alzoo de vrede hersteld werd. Voorbeelden van *saten* vindt men in de Gloss. op de *D. Doctr.*, HEELU, *Brab. Yeesten II*, *Hor. Belg.* V en VI (waar het echter met *saden* verward wordt), enz.

Saterdag m., II. c. 20. v. 22, c. 21. v. 5, c. 25. v. 5, c. 36. v. 31 enz., *sabbath*.

Scade v., II. c. 36. v. 1679 var., IV. Prol. v. 10, *schaduw*. Hoogd. *schatte*, Eng. *shade* zoowel als *shadow*. Zie mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 73 vlg.

Scaert, I. c. 9. v. 44. Nog heden is *schaarde* in gebruik voor een kerf of breuk in een mes of zwaard: vroeger noemde men zoo elke opening, gat of bres, veroorzaakt door het wegnemen van een stuk des geheels, de schending derhalve van een gesloten geheel door het verlies van een gedeelte. Zoo is hier de zin, dat de zon noch mankement krijgt, noch een stuk verliest, al schijnt door de eklips een gedeelte van haar weggenomen. In den *Caerl ende Elegast* leest men, vs. 1022:

Die coninc es te mi so gram,
Om dat ic hem eens nam
Van sinen scatte sulke *scaerden*,
Dat cume ghedroech twe paerden.

»omdat ik hem eens zulke stukken van zijnen schat heb afgenomen (zulk eene gaping daarin gemaakt), dat twee paarden ze nauwelijks konden dragen (*)». Hiertoe behoort ook de uitdrukking: *enen scaert maken* in een leger, d. i. eene opening, eene gaping in de troepen maken, door vele manschappen te verslaan. Zie Mr. v. D. BERGH in het Gloss. op *Limborch*. Zoo in den *Walewein*, vs. 10640:

Die hertoghe hadde groot volc te voet . . . .
Maer enen harden groten *scaert*
Heveter *Walewein* in ghehouwen.

Scalc, —lke adj. I. c. 23. v. 19, c. 48. v. 60, III. c. 2. v. 64 enz., *loos, bedriegelijk, slecht*. Als subst. die scalke, III. c. 4. v. 160, *de loosaard, de bedrieger*; doch, II. c. 44. v. 89 (in plur.), meer in den zin van *looze bespieders, slimme gasten die altijd loeren of zij iemand ook op eenige fout kunnen betrappen*.

Scalke neringhe, *kwade nering*. Zie Neringhe.

Scalcheit, —eiden v., II. c. 46. v. 89, III. c. 2. v. 55 enz., *loosheid, slim bedrog*. In I. c.

(*) HOFFMANN v. F. verklaart den laatsten regel: » *quod vix pretium duorum equorum explebat*, » het ww. *ghedraghen* als *bedragen* opvattend. Hij werd misleid door den afschrijver van het HS., waarnaar de oude uitgave B. is afgedrukt. Deze had *ghedraghen* even verkeerd verstaan en nu het vers verknoeid door te schrijven: » *dat cume waerdich was twe paerden*. » Dat de door mij gegevene uitlegging de ware is, zal nauwelijks aanwijzing behoeven. Het was een spreekwoordelijk gezegde, o. a. ook voorkomende in *Fergaut*, vs. 3523 vlg. (vgl. ook *Caerl e. Eleg.* vs. 589.) *Ghedroech* staat in sing., omdat het volgende subjeet als maatstaf van kracht in 't algemeen, dus als eene eenheid, gedacht wordt.

23. v. 21 leze men met de var. *scamelhede*, en dezelfde lezing herstelle men aldaar in vs. 3, ondanks de overeenstemming der drie HSS., die *scalchede* hebben, hetgeen hier volstrekt niet te pas komt.
- Scame, — en v., IV. c. 1. v. 112 var., *schaamte*.
- Scamel adj., II. c. 7. v. 52, III. c. 2. v. 25, c. 26. v. 191, *gevoel van schaamte hebbende, eerbear, ingetogen*. In III. c. 12. v. 111 versta men scamel ende melde als *ingetogen en matig voor zich zelven, mild jegens anderen*. De dichter behandelt hier de punten, die hij (vs. 21 vlg.) als het vijfde en zesde genoemd had, in omgekeerde orde: eerst de mildheid, dan de dapperheid.
- Scamelheit, —ede, —eden v., I. c. 23. v. 21 var., c. 24. v. 87, III. c. 2. v. 33, 95, 109 enz., *gevoel van schaamte*. Doch die scamelheit, I. c. 33. v. 24, 66, *de schaamdeelen*.
- Scandeleren (tekst scandaliseren) trans., II. c. 38. v. 16 var., (*iemand*) *schande aandoen*.
- Scaper, II. c. 44. v. 131, *schaapherder*. Zie KIL. en *D. Doctr.* II. 2212, waar de var., even als in onze plaats, *scepper* heeft. Vgl. *Scepper*.
- Scaut. Zie Scout ww.
- Scheerne. Te —. Zie Scheren.
- Schelden trans., III. c. 4. v. 309, c. 9. v. 77, c. 15. v. 121, *berispen, bestraffen*. Zie DE JAGER, *Handl. tot den Staten-Bijbel*, bl. 92 en de ald. aang. Elders evenwel geldt de hedendaagsche opvatting van *smadelijk berispen, uitschelden*, als III. c. 3. v. 1116 enz.
- Schenden, met klankwisseling Schinden, van

waar de 3 pers. enk. praes. schint, III. c. 20. v. 64, het part. gheschint, II. Prol. v. 8, c. 50. v. 96, III. c. 3. v. 156, c. 4. v. 386, ook ghescant, IV. c. 2. v. 96, *in het ongeluk storten; verderven*. De zwakke buiging (*schendde, geschent*) was nog in de 17^e eeuw in zwang; en te regt, want *schenden* is een afgeleid actief ww. van het subst. *schande*. De vormen *gheschint* en *ghescant* zijn uit *gheschent* met gewijzigden klank vervormd. Vgl. hetzelfde bij Prenten en Senden.

Scepinghe, III. c. 14. v. 116, *scheepvaart* (vgl. v. 146). Elders ook *het inschepen* of *scheepsuitrusting*, als *Walewein*, vs. 9481, 9528, *Floris e. Bl.* vs. 1761 enz.

Sceppen (sciep) trans. Hem als here —, III. c. 10. v. 155, *zich als heer aanstellen of gedragen*; hem te wighe waert —, III. c. 12. v. 142, *zich ten strijde toestellen of uitrusten*, hetgeen VELTHEM (III. c. 5. v. 57) *hem te stride werd sceppen*, en STOKE (VI. 53) *hem ter weren sceppen* noemt.

Over de oorspronkelijke beteekenis en aanverwanten van dit woord is meermalen uitvoerig gehandeld. Ik verwijs slechts naar HUYDEC. op STOKE, II. bl. 458 vlg., Prof. CLARISSE, *Natuurkunde* enz. bl. 337—340, *Taalk. Mag.* II. 170—172, enz. Vgl. GRAFF, VI. 442—454.

Dat onze dichter sciep, II. c. 26. v. 12, ook gebruikt als Imperf. van *sceppen* in den zin van *haurire* (iets wat ook voorkomt in *Walewein*, vs. 9647 en meermalen bij CATS enz.), moge destijds

goed geweest zijn: thans is het stellig af te keuren. En toch, een onzer keurigste schrijvers liet zich nog onlangs ontvallen: »*hij schiep er vermaak in!*»

Scepper, II. c. 44. v. 131 var., *kleedermaker*. HUYDEC. (op STOKES, II. bl. 586 vlg.) haalt eene plaats aan, waar *scepper* de benaming is van een *schoenmaker*. Gewoonlijk echter heette deze *scoesutter* (vgl. Lat. *sutor*), en was *scepper* de naam van den *kleedermaker*. Dit strookt niet alleen met het getuigenis van KILIAEN, maar blijkt overtuigend uit het werk van FÉLIX DE VIGNE, getiteld: *Recherches historiques sur les costumes civils et militaires des gildes et des corporations de métiers* (Gand, 1847). Daar vindt men als wapen van het *sceppers-gild* nu eens drie scharen, dan weder eene schaar, naald en vingerhoed, terwijl elders de *causescepperen* voorkomen, met drie kousen in hun wapenschild (zie Plaat 9 en 25). DE VIGNE vertaalt den naam dan ook door *tailleur* (bl. 50 en 60). Evenzoo wordt in den *Ferguut* (vs. 74) de vrouw, die den mantel der koningin gemaakt had, *die scepsterigge* genoemd. Ook was het ww. *sceppen* de gewone benaming van het kleedermakershandwerk. *Beatrijs*, vs. 273 (van een kleed):

Wel *ghescepen* int ghevoech.

wat thans *welgemaakt* heet. Vgl. nog *Belg. Mus.*, 1840, bl. 41, 50, en 1846, bl. 21, Plaat 2.

Maar welke is nu in de pl. van den *L. Sp.* de ware lezing, *scaper* of *scepper*? Was de vader van SIXTUS I. een schaapherder of een kleedermaker?

De liefhebber moge dit in de oude kronijken en legenden opsnuffelen.

Scherde, II. c. 47. v. 78, *schrede*, als lengtemaat.

Zie KIL. en v. H., *Ferguut*, Gloss. enz.

Scheren, *schertsen*, doorgaans als subst., I. c. 9.

v. 75, II. c. 36. v. 1755, III. Prol. v. 69, c. 3.

v. 959, in dat. *scherne* (*scheerne*), III. c. 3.

v. 6, 150, 621, 1227, *scherts*, *gekheid*, *spot*;

iemand te *scheerne* (var. *tscerne*, *dscerne*)

driven, II. c. 16. v. 4, c. 24. v. 100, *voor den*

gek houden, *den spot drijven* (*met*). Zie CLIGNETT,

Bijdr. bl. 10 vlg., 93, enz. In het Gloss. op *Lim-*

borch vindt men *scerne* als grondvorm opgegeven,

in strijd met de grammatica: als casus rectus staat

de Infin. *sceren*, maar *scerene*, *scerne* is een dativus.

Scheren (*ghescheert*) trans., II. c. 16. v. 94,

beschikken, *bepalen*, *verordenen*. Men zeide ook

bescheren, vanwaar, met sterke buiging, het ge-

wone *beschoren*. Zie BILDERDIJK, *Gesl.* I. 64.

Scheren is eigenlijk *spannen*, dus *de draden van*

het weefgetouw (*de schering*) *opspannen*, vervol-

gens, naar het bekende zinnebeeld der Parcen en

Nornen, *het lot of de toekomst beschikken*, *bepa-*

len. Ten bewijze strekt het ww. *beweven*, dat

ik elders hoop te verklaren.

Scerien, III. c. 14. v. 32, *rangschikken*, hetzelfde

als ons *scharen*, het Ohd. *scerian* bij GRAFF,

VI. 532. *Scheren*, *spannen*, is ook hier weder

het gronddenkbeeld: wat op eene lijn gespannen

is, is in orde gerangschikt.

Bescheerrien voor *bespotten*, *beschimpen*, dus

van *scheren* in den bovenvermelden zin, lees ik bij VELTHEM, I. c. 39. vs. 27. *Scheeriaer* voor (*wolle*)*scheerder*, en *speeliare* voor *speler*, vermeldt HUYDEC. op STROKE, III. bl. 265.

Sciep. Zie Sceppen.

Schiere adv., I. c. 20. v. 29, c. 41. v. 41 enz., *spoedig, aanstonds, ons schielijk*; also schiere, I. c. 12. v. 19 enz., *terstond*.

Schiet (plur. schieden), I. c. 22. v. 8, II. c. 19. v. 170 enz., Imp. van scheden of scheiden intr., *scheidde, vertrok*. Elders trans., II. c. 48. v. 363 enz., *scheidde, verdeelde*.

Schijn m., I. c. 9. v. 37, 45, 62, 68, c. 17. v. 23, III. c. 1. v. 40, *schijnsel, licht*, als nog in *zonnenschijn*, welk woord, I. c. 11. v. 58, ook als onz. voorkomt.

Schinen (scheen) met den dat., II. c. 45. v. 35, *blijken*. Zie HUYDEC. op STROKE, II. bl. 168 vlgg.

Schinke (tekst scincker), II. c. 49. v. 89 var., *schenker*, een der hooge ambten aan het keizerlijke hof, het attriboot van den keurvorst van Boemen. Vgl. de lijst der keurvorsten bij STROKE, I. vs. 968—994, en zie HUYDEC. ald. op vs. 990.

Schint. Zie Schenden.

Scoe, I. c. 24. v. 50, *schoen*.

Sconfieren (var. scoffieren) trans., III. c. 12. v. 161 var., IV. c. 1. v. 109, 171, 179, c. 2. v. 30, c. 3. v. 69, ook scouffieren, II. c. 58. v. 197, III. c. 12. v. 161, *geheel en al ver slaan* (den vijand). Hem— (var scoff—, scouff—), III. c. 3. v. 27, c. 4. v. 138, *zich verstaan*, ge-

lijk men vroeger zeide, thans *beschaamd worden*, vanwaar ghesconfiert, *ibid.* v. 140, *verslagen*, *beschaamd*, *onthutst*.

Van *sconfieren* had men ook het subst. *sconfel-ture* voor *zware nederlaag*. Het een en ander is van het Oud-Fr. *desconfire*, Midd.-Lat. *disconficere*. Dat ons *schofferen* er nog een overblijfsel van is (ofschoon in eene andere opvatting), zou WEILAND gezien hebben, indien hij Mnl. verstaan had. Zie voorts HUYDEC. op STOKKE, II. bl. 196 vlg. en III. bl. 100 vlg., *Limborch*, Gloss., enz.

Scop, *spot*, in de spreekwijze: sijn scop maken met iets, I. c. 33. v. 14, II. c. 58. v. 191, *den spot drijven*, *den gek steken*. Zonder scop, I. c. 8. v. 4, *zonder spot*, dus *naar waarheid*, *zeker*, bevestigingsformule. Zie de Gloss. op *Ferguut*, *Hor. Belg.* VI, enz.

Score v., II. c. 17. v. 156, *scheur*, *spleet*, *kloof*.

Scoren intr., I. c. 30. v. 14, II. c. 36. v. 732, *scheuren*; I. c. 40. v. 40, *verbroken worden*; trans., I. c. 41. v. 100, 103, II. c. 17. v. 100, c. 36. v. 1675, 1676, III. c. 11. v. 38, *verscheuren*; I. c. 17. v. 34, II. c. 1. v. 19 var., c. 5. v. 128 var., c. 39. v. 248, IV. c. 1. v. 37 var., *verbreken*, bij de verschillendste objecten gebezigd, als: vriendschap, overeenstemming, de magt des duivels, de hel. Ghescoort, van de deugd gezegd, I. c. 43. v. 52, is zooveel als *vernietigd*, *te gronde gerigt*. Vgl. Storen, eene zeer gewone variant van dit ww.

Scouffieren. Zie Sconfieren.

Scout, plur. scoude en scouden v., I. c. 23. v. 53, c. 24. v. 16, 28, II. c. 41. v. 18, III. c. 1. v. 60 (waar het verkeerdelijk m. gebruikt is) enz., *schuld*; die — verdienen, I. c. 23. v. 118, *de schuld op zich laden* en dus *de straf* (*de betaling der schuld*) *verdienen*; van rechter scouden (scout), II. c. 49. v. 97, III. c. 22. v. 3, c. 24. v. 41 enz., *naar regtmatische verpligting, volgens billijke schuld*.

Ik heb reeds elders (bij Quiten) aangemerkt, dat scout, III. c. 12. v. 33, actief staat, in den zin van *schuld, die men in te vorderen heeft*, dus wat men thans *inschuld* noemt. Daartoe zou men ook kunnen rekenen de uitdrukking: dies nooit scout en ghewan, III. c. 15. v. 98, van iemand gezegd, die eer geniet, welke men hem niet verschuldigd is, dus *die er nooit aanspraak op had*. Maar eenvoudiger, geloof ik, is de passieve opvatting: *die er nooit schuld aan had*, d. i. *die nooit iets had bedreven om die eer te verdienen*, de *schuld* dan natuurlijk in een goeden zin genomen. Doch stellig actief is *scout* in het zeggen van VELTHEM, bl. 78:

Doe gaf hi der doet haer scout.

»hij gaf aan de(n) dood het haar verschuldigde, wat zij in te vorderen had, d. i. hij betaalde den tol der natuur.»

Scout of Scaut, II. c. 36. v. 716 en var., plur. scouden (var. scolden), II. c. 48. v. 407, Imperf. van schelden, *berispen, schelden*. Zie aldaar en vgl. Gout.

Scouwe, I. c. 46. v. 44 var., *het aanschouwen*.

Men denke bij dit vers aan ons *oogenschouw*.

Scouwen (scoude, ghescout) trans., Prol. v.

50, I. c. 5. v. 18, 53, II. c. 3. v. 109, 134, c.

36. v. 1382, c. 60. v. 56 enz., *aanschouwen*.

Alsic(t) scouwe, II. c. 60. v. 71, III. c. 6. v.

15, c. 17. v. 1 enz., *naar mijne beschouwing*,

naar mijn inzien.

Scriben, II. c. 13. v. 57, *schriftgeleerden*. Lat.

scriba.

Scricht, II. c. 48. v. 130, *geschrift*. Vgl. Ghichte.

Scrine, II. c. 45. v. 81, *schrijn, kastje*, in de

var. te regt vr. gebruikt: zoo ook STOKKE, IV.

457. Lat. *scrinium*.

Scriven trans., I. c. 5. v. 25, 30, II. c. 60. v.

65, *schilderen, afbeelden*; ghescreven, II. c.

45. v. 171, *geschilderd*, vanwaar ghescreven

vier, I. c. 13. v. 28, *geschilderd vuur*. In die

Rose, vs. 137, vind ik *bescreven* zelfs van beeld-

houwwerk gezegd. Vgl. het Gr. $\gamma\rho\acute{\alpha}\rho\omega$.

Sculdare (var. sculdere), II. c. 41. v. 20,

122, *schuldenaar*. Zie *D. Doctr.* Gloss.

Scutten ('t licht), I. c. 9. v. 37, 72 var., *on-*

derscheppen, afweren. Doch in vs. 37 leze men,

niet *scudt*, maar *scut*, volgens de betere spelling

der var. in Bijl. A.

Sechenen, III. c. 1. v. 104 var., 140 var., *zege-*

nen, door het teeken des kruises te maken. *The-*

oph., vs. 562, *Limborch*, Gloss., enz. In het

Belg. Mus., 1846, bl. 54, vs. 99, verklaart WIL-

LEMS *sechende* door *noodigende*, als ware het een

part. praes. van *sechen!*? Het is niet anders dan *zegende*, in de ironische bedoeling van *vervloekte*, *verwenschte*.

Zede m. en vr., I. c. 3. v. 10, c. 18. v. 46, c. 25. v. 4, c. 26. v. 58, 70 enz., plur. I. c. 26. v. 94, *gewoonte*, *gebruik*.

Zeder adv., I. c. 30. v. 26, 28, 68, c. 31. v. 20 enz. enz., *sedert*, *naderhand*; zeder dat, I. c. 34. v. 12 enz., *sedert*, *sinds dat*.

Zeent (var. ook zent) m., II. c. 48. v. 65, 147, 490, 1032, 1166, 1172, ook sint, *ibid.* v. 834, verbasterde uitspraak van *synode*, dat reeds in het *Ohd. senod* heette. Zie GRAFF, VI. 245. Voorbeelden bij MAERLANT, *Sp. Hist.*, D. II. bl. 377, vs. 3, 4, 21, *Brab. Yeesten*, I. 1611 var., IV. 506, *Reinaert*, 2738 (cas. obl. *seende*). Eenige wijzigingen der oorspronkelijke beteekenis vindt men bij LAURMAN, *Taalk. Bijdr.* bl. 80 vlg.

Zeer, zere subst., I. c. 12. v. 64, c. 46. v. 136, III. c. 14. v. 223, *verdriet*, *droefheid*.

Seerech adj., II. c. 36. v. 1482 var., *bedroefd*.

Zeericheit, —ede, I. c. 19. v. 49, 57, IV. c. 9. v. 99, *verdriet*, *droefheid*.

Seindde. Zie Senden.

Sekeren. Den huweleec —, II. c. 44. v. 95, *het huwelijk verzekeren of bevestigen*, *het echt-paar plegtig verloven*, het Lat. *spondeo*. Vgl. HUYDEC. op STOKKE, III. bl. 416.

Zekerheide doen met den dat., II. c. 5. v. 16, *de plegtige verzekering geven*, *de gelofte afleggen*.

Selc. Zie Sulc.

Zelsien, —ne, —nre adj., II. c. 36. v. 939, 993, 1302, ook selsen, *ibid.* var. en II. c. 3. v. 90, c. 58. v. 190, III. c. 4. v. 412, *ongehoord, vreemd, wonderlijk*. Zie Prof. SIEGENBEEK, op *Wap. Mart.* bl. 212, die het kortweg verklaart door *zelden gezien, zeldzaam*, eene verklaring waarin men tot nog toe berust heeft. De etymologie ligt dan ook zoo voor de hand, dat het bijna jammer is haar licht te moeten verwerpen, om tot duisternis terug te keeren. Doch de onverbiddelijke grammatica zit liever in het duister dan een schijnlicht aan te gapen. En een schijnlicht is het inderdaad, dat de genoemde afleiding over *zelsien* verspreidt. Reeds in het Ohd. bestond het adj. *seltsāni*, bij GRAFF (VI. 216—218) *rarus, insolitus* en het subst. *seltsāni* voor *raritas, novitas, miraculum, prodigium*. Vandaar, in gelijken zin, het Mhd. *seltsaene* (bij ZIEMANN, 380). Dat het eerste lid der zamenstelling het adj. *selt (rarus)* is, vanwaar ons *zelden* enz., lijdt geen twijfel. Maar het tweede lid *sāni* met het part. *(ge)sehan*, of *saene* met *(ge)sehen* te rijmen, is wat al te fors, en daarvan kwam bij GRAFF zelfs de gedachte niet op. Hij laat *sāni* twijfelend in het midden, en vermeldt alleen nog (VI. 239) het adj. *unsāni* d. i. *deformis*. Dit helpt ons althans op het spoor, want aanstonds denken wij aan de bekende Mnl. adj. *onzien*, leelijk, en *zien*, schoon, bij welke de etymologie van HUYDEC. (op STOKE, I. bl. 105): »'t geen men gaarne of noode *ziet*,” meer een spel dan eene waarheid oplevert. Het Ohd. *unsāni*

leert ons thans, dat *zien*, *onzien* en *zeltsien* op ééne lijn staan, en allen tot het grondwoord behooren, waarvan in de eerste plaats het adj. *sāni* gevormd is. Dat grondwoord is tot nog toe duister: welligt wordt het later opgehelderd. Kon het zooveel als *forma* beteekenen, dan ware *zien* *formosus*, *onzien*, *informis*, *zeltsien*, *rariformis*.

Zeltsien verliep weldra tot *zelsien*, *zelsen*. Later begreep men het tweede deel niet meer. Men wist er toen niets beters op dan het met *zaam* gelijk te stellen, en zoo vormde zich ons *zeldzaam*.

Sen, III. c. 3. v. 992 enz., rijmshalve voor *sin*. Zie **Zin**. **Senden**, naar de zwakke buiging, die het oudtijds volgde en ook volgen moest, omdat het een afgeleid ww. is. Het intr. *sinden* was *gaan*, *reizen*, (GRAFF, VI. 234), het trans. *senden* dus *doen gaan*. Vgl. *liggen* en *leggen*, *zitten* en *zetten*, *drinken* en *drenken* enz. Vandaar: Imperf. *seinde* of *seinde* (var. *zende*), II. c. 36. v. 185, 1730 enz., door klankwisseling ook *sinde*, II. c. 13. v. 85, 108 enz., of *sande*, II. c. 16. v. 60, c. 19. v. 127, III. c. 16. v. 81, *zond*; het Part. *ghesent*, II. c. 6. v. 34 enz., *ghesint*, I. c. 37. v. 52, II. Prol. v. 11, c. 3. v. 74 enz., of *ghesant* (thans nog als subst. in gebruik), I. c. 5. v. 22 enz., *gezonden*. Volgens diezelfde klankwisseling (vgl. bij **Prenten** en **Schenden**) vindt men ook *zanden*, IV. c. 3. v. 66, in den **Infin.** voor *zenden*.

Sericheit. Zie **Zeericheit**.

Set (var. ook *zedt*), I. c. 32. v. 35, II. c. 43. v.

14 var., III. Prol. v. 20, c. 4. v. 32, c. 26. v. 102, voor *zit*, derde pers. enk. praes. van *zitten*, meest rijmshalve.

Setten trans., I. c. 3. v. 46, c. 12. v. 40, c. 25. v. 15, II. c. 48. v. 1139 enz., (eene wet, een gebruik enz.) *instellen*, *verordenen*.

Hem setten, II. c. 50. v. 32, *zich aanstellen*, *zich gedragen*; hem ter doghet setten, I. c. 29. v. 107, *zich op de deugd toeleggen*, *het pad der deugd betreden*, en hem ter quaetheit (of na die quaethede) setten, I. c. 30. v. 70, c. 33. v. 95, *het pad der zonde betreden*.

Sextentijt, II. c. 36. v. 728, *des middags te twaalf ure*, eig. *de tijd der sexta (hora)*, hetgeen elders, II. c. 53. v. 45, ter sester uren heet. Zie bij Noene.

Sich, I. c. 22. v. 35, II. c. 47. v. 38, *zie*, tweede pers. enk. Imperat. van zien. Vgl. Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde* enz. bl. 354 vlg. en de aldaar aang.

Zicht, — te o., I. c. 5. v. 58, *gezicht*.

Zider adv., I. c. 26. v. 94 enz., *sedert*, *naderhand*. Sierheit. Zie Chierheit.

Symoniake, III. c. 14. v. 216, die zich schuldig maakt aan

Symonie, *ibid.* v. 220, *simonie*. De dichter verklaart er zelf den oorsprong en de beteekenis van.

Zin m., I. c. 17. v. 66, *zintuig*; maar doorgaans, in ruimere opvatting dan thans; de zetel van het *denken* zoowel als van het *gevoelen*, van het *weten* zoowel als van het *willen*, dus *hoofd* en *hart*

beiden. Zoo, I. Prol. v. 15, 47, c. 10. v. 17, II. c. 19. v. 67, c. 44. v. 34, III. c. 6. v. 90, c. 14. v. 55, 244 enz., *verstand*, mit zinne, III. c. 3. v. 23, 84, *met verstand*; elders *gevoel*, als in de uitdrukkingen: met zinne groeten, II. c. 13. v. 100, *met hartelijkheid*, *met warmte*; met zinne bidden, IV. c. 4. v. 57, *met gevoel*, *met aandrang*; met groten zinnen (of mit allen zinnen) minnen, I. c. 6. v. 47, III. bl. 13. v. 5, *van ganscher harte*. Hiertoe behoort ook het zeggen: daer toe staet sijn sin, III. c. 26. v. 86, *daarheen is zijn wil gerigt*, *daar is hij op uit*, of *daar heeft hij zin in*, als men thans zegt.

In allen zinnen, I. c. 24. v. 89, II. c. 23. v. 21, III. c. 4. v. 299, c. 9. v. 1, 35, c. 17. v. 79, IV. c. 7. v. 21, *geheel en al*, *ten eenenmale*, of wel, *in elk opzigt*. Fr. *en tous sens*.

Sindael, I. c. 31. v. 13, ook in plur., II. c. 11. v. 32, *zijden stoffe*, *ons taf*. Zie *Limborch*, Gloss. en HUYDEC. ald. aang., DU CANGE in v. *Cendalum* en *Sindalum* enz.

Sinde. Zie Senden.

Sinder adv., I. c. 34. v. 15 var., en sindert, I. c. 26. v. 94 var., c. 30. v. 26 var., 28 var., 68 var., c. 31. v. 20 var. enz., *sedert*, *naderhand*; sindert dat, I. c. 34. v. 12 var. enz., *sedert*, *sinds dat*.

Zinghen. Zulken zanc — (alse dandre zonghen), I. c. 35. v. 74, *hetzelfde liedje zingen*, d. i. *hetzelfde lot ondergaan*, *op gelijke wijze behandeld worden*, spreekwijze.

Sint subst. Zie Zeent.

Zint adv., I. c. 26. v. 28, c. 34. v. 15, c. 42. v. 114 enz., *sedert, naderhand*; sint dat conj. III. c. 3. v. 552 enz., *daar, omdat*, het Eng. *since*.

Sire en Sise (passim), *zij er* en *zij haar* of *zij ze*.

Slaen intr., zeer gewoon ww. om eene beweging in eene bepaalde rigting uit te drukken. Zoo zegt men nog heden: *hij sloeg op den grond, de vlam slaat het dak uit, een weg inslaan, een hoek omslaan*, enz. Oudtijds strekte dit gebruik zich nog wijder uit. Vandaar de volgende spreekwijzen: tote den viant slaen, II. c. 58. v. 196, *op den vijand aanrukken, hem aanvallen*; tote op derde slaen of toten voeten slaen, II. c. 51. v. 104, 120, van een kleed gesproken, *tot op den grond (de voeten) nederhangen*; te hemel waert slaen, I. c. 26. v. 65 (vgl. v. 73), van rook, *ten hemel stijgen*; toten hemel slaen, I. c. 47. v. 85, van eene ladder, *tot den hemel reiken*. Uit deze laatste plaats blijkt overtuigend, dat ook I. c. 39. v. 51 *slaen* voor *staen* moet gelezen worden, gelijk ik boven (bl. 328) reeds aanduidde. Ook de var. Bijl. A. heeft *slaen*, ofschoon met het volgende rijmwoord *gaen* van plaats verwisseld. Een dergelijk zeggen vind ik bij JACOB VILT, aang. door DE VRIES, *Gesch. der Nederd. Dk.* I. 24:

De mensche, die *upwaert* heeft *slaende*
Den lechaem recht ten hemelwaert *staende*.

Opwaarts slaan en *tot den hemel slaan* geven beiden de rigting te kennen, zelfs zonder beweging. Vgl. ook *Minnen Loep*, Gloss.

Slaen trans. Van monde —, I. c. 27. v. 12, II. c. 38. v. 89, III. c. 2. v. 142, c. 15. v. 104, 108, *van zich afwerpen, ontkennen, tegenspreken*. Elders ook in de gewijzigde opvatting van *daarlaten, er niet van spreken*, als *Karel de Gr.* I. 1346. Te gronde —, zie Gronde.

Slecht adj., IV. c. 4. v. 89, c. 9. v. 56, *effen, vlak*, vanwaar het ww. *slechten*.

Sleet, *slaat*. Zie Slaen.

Slijc. Een —, I. c. 2. v. 38, c. 7. v. 22, gelijk 't art. *een* bij stofnamen plagt gebruikt te worden, waar men niet zoo zeer de stof zelve *in abstracto*, als wel een deel daarvan *in concreto*, een voorwerp dus, bedoelde. Zoo zeide men: *het veld is bedekt met sneeuw*, maar: *het kleed is wit als een sneeuw* (Vgl. Atrémint, Mes, Snee en Vee). Alweder eene van die fijne schakeringen der gedachte, door welke de oude taal zich zoo gunstig boven de hedendaagsche onderscheidt.

Inden helschen slike, III. c. 14. v. 182, *in den helschen poel*.

Sline, —ke adj., II. c. 51. v. 128, c. 52. v. 52, 60, *linker* (arm, zijde). Vandaar het adj. *slinksch*.

Sliten (sleet, ghesleten) trans. Te niete —, I. c. 34. v. 66, *vernielen, te gronde rigten*; intr., te niete ghesleten, I. c. 45. v. 4, *te gronde of te niet gegaan*.

De oorspronkelijke beteekenis was *scheuren*, gelijk ik heb aangetoond in het *Taalk. Mag.* IV. 52 vlg. Bij uitbreiding werd het *verscheuren, verbreken, vernielen*, een overgang, die ook in

het Ohd. plaats had. Zie GRAFF, VI. 815—818. Ons (*ver*)slinden staat tot *slijten*, als *splinter* tot *splijten*, *blinken* tot *blijken*, *zinken* tot *zigen* enz. Vgl. ook het Eng. *to rend* met ons *rijten*. Sloyen, II. c. 7. v. 8, *de slippen of strooken, die van achteren bij wijze van vleugels of waaijers uitstaken aan de zoogenaamde hoornen, en met deze het hoofdhulsel der middeleeuwsche vrouwen uitmaakten*. Zie de platen, aang. bij Hoornen. Dergelijke hoofdsieraden treft men bij de boerinnen in Braband en Vlaanderen nog wel hier en daar aan.

De *sloye* verschilt in aard en gebruik, maar niet in naamsoorsprong van den *sluiker*: beiden zijn van 't ww. *sloyen* (zie 't volg. art.), het eerste als *sleep*, *slip*, het tweede als *sleper*.

Een voorbeeld van *sloye* vindt men in de pl. uit de *Oud-Vl. Ged.*, aang. bij Poyen.

Sloyen (*sloyde*) trans., II. c. 48. v. 604, *slepen*, *sleuren*. Het werd ook intr. gebezigd, als bij VELTHEM, bl. 188:

Dese halseberch was groet ende stranc
 Ende swaer ende harde lanc;
 En was niemen int lant here
 Hine *sloyde* hem twee voete oft mere.

»Er was niemand, of het harnas zou hem wel een paar voet achterna *gesleept* hebben, zoo groot was het." Van *sloyen* is, gelijk ik straks zeide, ons *sluiker*, en *sleuren* is er de frequentative vorm van. Zoo beantwoordt het adj. *reurig*, levendig, woelig, aan het ww. *royen* (zie R.), enz.

Smaken ww., I. c. 15. v. 47, *de smaak*, als zintuig. Smaken trans., in ruimere opvatting dan thans, en

met zeer verschillende objekten, b. v.: wijsheid —, III. c. 14. v. 246, d. i. *proeven, genieten*; maar doorgaans van slechte of treurige zaken, en dus zooveel als *ondervinden, lijden*. Zoo: venijn, Prol. v. 45; pijn, I. c. 12. v. 38, of wel, den dood, II. c. 16. v. 37, c. 59. v. 58, 103, III. c. 3. v. 834, eene uitdrukking, die ook elders zeer gewoon is.

Smal adj., I. c. 10. v. 82, c. 33. v. 104 enz., *klein, gering*; III. c. 17. v. 30, *gering in getal, schaarsch*. Groot ende smal, Prol. v. 107 enz., *groot en klein, alles te zamen, in het geheel*; maar groot of smal (na eene negatie), Prol. v. 19 enz., ook, groot noch smal, I. c. 26. v. 85, *in het geheel niet of volstrekt niets*. — Eng. *small*.

Smeeds, III. c. 14. v. 189, genit. van smit, thans *smids*.

Smeetten, II. c. 18. v. 21, slechte vorm voor smeten, Imperf. van smiten, *smijten*, in den gewonen zin van *slaan* (zie mijne Aant. op *Warrenar*, bl. 144). Er staat dus: »*zij sloegen met de staarten*,” maar de lezing deugt niet. Zie het volgende artikel.

Smeken intr., I. c. 28. v. 15, III. c. 3. v. 1170, *vleijen*; trans., II. c. 39. v. 85, III. c. 4. v. 299, 507, *vleijend en zacht behandelen*.

Mitten sterte smeken, II. c. 18. v. 21 var. (de ware lezing: zie de aant. ald.), *met den staart vleijen; kwispelstaarten*. Ook de Nederrijnsche vertaling heeft *smeichden* (zie bl. 330).

Over *smeken*, nog in het Hoogd. *schmeicheln*, zie men HUYDEC. op STÖKE, II. bl. 312, enz.

Smelten. Vandaar *smoute*, I. c. 12. v. 10, derde pers. enk. Imperf. Conj., *smolte* of *zou smelten*; part. ghesmouten, I. c. 12. v. 46, III. c. 16. v. 92, *gesmolten*. Vgl. bij Gout, Scout, enz.

Smitte, III. c. 23. v. 196, rijmshalve voor *smit*, *smid*.

Smoute. Zie Smelten.

Snee, I. c. 12. v. 11, II. c. 36. v. 881, *sneeuw*.

Over het art. *een*, met dit woord verbonden, zie bij Slijc.

Sneven intr., I. c. 6. v. 24, II. c. 19. v. 19, III. c. 3. v. 302, 584, c. 6. v. 25, *vallen, ten val komen*.

So adv., als expletivum gebruikt, I. c. 7. v. 24, c. 17. v. 27 enz. enz., als nog in *hierzoo, daarzoo*.

Gevolgd door een vragend of betrekkelijk voornaamwoord of bijwoord, strekt het om de algemeenheid aan te duiden, die in 't Lat. door —*cunque* wordt uitgedrukt, als: so wanneer, I. c. 6. v. 24 enz., so welc, I. c. 7. v. 31 enz., so waer so, I. c. 5. v. 7 enz., in welke laatste pl. het tweede so de algemeenheid nog sterker uitdrukt.

So herhaald, bij een tweeledig voorstel, en in beide leden gevolgd door een comparativus, I. c. 6. v. 56 vlg., c. 22. v. 77 vlg., c. 27. v. 47 vlg., c. 28. v. 43 vlg. enz. enz., thans *hoe — des te*. De constructie is in beide leden: 1°. *so*, 2°. het subjekt, 3°. de compar.

So herhaald, bij eene tweeledige vraag of een twijfel, I. c. 1. v. 52 vlg., II. c. 6. v. 152 vlg.,

III. c. 27. Titel, v. 2 vlg. enz. enz., thans *òf* — *òf*, het Lat. *utrum* — *an*.

So, Soe, Zo, II. c. 6. v. 90 var., 92 var., 101 var., enz. enz., pron. pers. fem. sing., *zij*; sore, III. c. 3. v. 1114 var. enz., *zij er*.

Soch v., I. c. 42. v. 85, *zeug*, *wijfjes varken*.

Zocht adj., I. c. 9. v. 20, gewone klankwisseling voor *zacht*.

Zode, II. c. 33. v. 7, Imperf. Conj. van zieden trans., in den zin van *koken*; het part. ghezoden, I. c. 12. v. 45, nog heden in gebruik.

Solas, Solaes, II. c. 55. v. 56, *troost*, *verkwikking*; III. c. 3. v. 803, 822, 831, 849, *genoe-gen*, *vermaak*, *vreugde*. Zie ROQUEFORT en LACOMBE op *Soulas*, DU CANGE op *Solatium* en *Solatiari*, vanwaar nog het Fr. *soulager*.

Zome, Zomme adj., I. c. 10. v. 40, 45 enz. enz., *sommige*; ook gevolgd door *die* met een plur., als partitief, b. v. *zomme die yngle* (var. Bijl. A. *som dingle*), I. c. 7. v. 2, niet *sommige engelen*, maar *sommigen der engelen*, *some die dinc*, *die*, II. c. 10. v. 1, *eenige van de zaken*, *welke*, enz. enz.

Zom staat ook als adv. voor *gedeeltelijk* (*sommige deelen*), als II. c. 1. v. 123, vanwaar, bij herhaling des woords, I. c. 12. v. 45 vlg., 51 vlg. enz. enz., *deels* — *deels*.

Somme. Teenre —, I. c. 3. v. 1, *in éene som*, dus *in het geheel*, *totaal*, bij optelling. Zoo ook I. c. 43. v. 12, waar de zin is: »hij maakte om de elf steden één muur *in het geheel*, d. i. die ze

alle te zamen omvatte." In de *Natuurkunde enz.*, vs. 1677, verklaart Prof. CLARISSE het: *in een kort sommier. Juister ware ook daar: in één getal uitgedrukt, in het geheel, totaal.*

Sonder adv., I. c. 22. v. 6, c. 24. v. 31, c. 29. v. 58, 84, c. 30. v. 75, c. 31. v. 32 enz., *behalve*; conj., III. c. 3. v. 349, 1039, eig. *behalve alleen dat*, dus *maar, doch*, waar namelijk één enkel punt uit het vroeger algemeen gezegde wordt uitgezonderd. Vgl. het Hoogd. *sondern* enz. Zonderlinc, —ghe adj., II. c. 13. v. 128, *afzonderlijk*; I. c. 23. v. 84, *bijzonder of bovenmate groot*.

Zonderlinghe adv., II. c. 36. v. 1240, 1343, *afzonderlijk*; Prol. v. 8, I. c. 16. v. 1, c. 26. v. 15, c. 27. v. 21 enz., *inzonderheid, bovenal*; als bepaling bij een adj., II. c. 17. v. 6, c. 18. v. 43 enz., *bijzonder, buitengewoon, bovenmate*.

Sore. Zie So.

Zorghen intr., I. c. 22. v. 55, *bezorgd zijn, vreezen*. Doch deze onzin van den tekst make plaats voor de lezing der var., die natuurlijk de ware is.

Sorcoers o., IV. c. 3. v. 73, *hulp*. Fr. *secours*, van 't Lat. *succursus*. Zie DU CANGE in v.

Soudsspel (var. soutspeel) ende tsollen, III. c. 25. v. 121, twee spelen. *Sollen* luidt bij KIL. *in sublime jactare pilam*, en is volgens hem afkomstig van *solle* d. i. *pila amentata*, een bal die met een riem geworpen wordt. *Tsollen* is buiten twijfel hetzelfde woord, doch dat er niet het *omhoogwerpen*, maar het *voortstooten* van den bal

mede bedoeld wordt, maak ik op uit de volgende Brusselsche keur van d. j. 1360 (*Belg. Mus.* 1843, bl. 308):

Wie *met coloen tsolt*, es om twintich scellinge.

Dit ziet natuurlijk op het *kolfspel*, en men zal dan aan *sollen* of *sullen* in den zin van *glijden* moeten denken, transitive opgevat als *doen glijden*, *voortrollen*. *Soutspel* is hoogstdenklijk niets anders dan de zeer gewone klankwisseling van *soltspel* en schijnt op denzelfden oorsprong te wijzen. Waarschijnlijk heeft onze dichter *kaatsen en kolven* bedoeld. Althans het gebruik kon ligtelijk de beide oorspronkelijk gelijke, maar in vorm gewijzigde woorden, op twee wel verschillende, maar toch zeer na verwante zaken toepassen.

Sout, I. c. 44. v. 4 var. Zie Tsout.

Souter, —tre m., I. c. 38. v. 60, zouter, I. c. 46. v. 20, c. 48. v. 81, II. c. 19. v. 22, *het boek der psalmen*. Zie Salm.

Spanen (ghespaent), III. c. 9. v. 53, (eene vrouw) *kort houden, verstoken houden van geldmiddelen, schaars van 't noodige voorzien*. Vgl. ons *spenen*. Doch over dit woord elders nader.

Sparen intr. Sonder —, III. c. 3. v. 549, 733, *zonder uitstel, onverwijld*. Zie Onghespaert.

Spel, een woord van zeer ruime toepassing (zie *Minnen Loep*, Gloss.). Alles laat zich echter gemakkelijk afleiden uit de thans nog gewone betekenis, die tevens de oorspronkelijke was (GRAFF, VI. 329—333) en ook in den *L. Sp.* doorgaans geldt, soms met de kleine wijziging van *vrolijk-*

heid, vermaak, als III. c. 3. v. 822 enz. (zelfs van het mingenot, I. c. 25. v. 6). Men vgl. de uitdrukking spelen varen, III. c. 3. v. 734, *een plezierreisje doen*, vanwaar ons verbasterd *spelevaren*.

Spel van wapene, III. c. 26. v. 184, is zoo veel als *wapenoefening, wapenhandel*, het liefste spel van den ridder. Vandaar die beste vanden spele, III. c. 20. v. 59, *de beste ridder uit het geheele tournooi of wapenspel*, dus *de beste van allen*, en daer ghedeelt waer tspel, III. c. 26. v. 154, *waar het wapenspel gedeeld of beslist werd, waar om den prijs gestreden werd*, dus in 't alg. *waar het er op aankwam*.

In allen spele, I. c. 7. v. 42, of tallen spele, I. c. 31. v. 56, II. c. 54. v. 94, III. c. 3. v. 505, *bij elke gelegenheid, in elk opzigt*. Eigenlijk *in elk wapenspel*, in elke kans die zich voor den ridder opdoet.

Tgaet uten spele, I. c. 35. v. 18, (met hem) I. c. 27. v. 92, c. 33. v. 94, eig. *het houdt op spel te zijn, 't is geen gekheid meer, 't wordt ernst*, ridderlijk spreekwoord voor: *het loopt slecht af, het is er erg aan toe, de zaak komt tot het uiterste*, kortom voor elke ramp, nederlaag enz., zelfs voor den dood. Ziedaar, dunkt mij, de ware verklaring dezer veelbesprokene zegswijze, die uit het ridderwezen ontsproot en daarmede weder te niet ging. Ik mag mij hier niet ophouden met het wederleggen der verklaringen van CLIGNETT (Voorr. v. d. *Teuth.* bl. LXXVII vlgg.), HALBERTSMA

(*Lett. Naoogst*, bl. 77 vlg.) (*) en anderen, allermint van BILDERDIJK (*Verscheid*. IV. 135).

Speltmaent (var. Spelmaent), II. c. 3. v. 162, *Herfstmaand*, *September*. Volgens sommigen van het inoogsten der spelt. Zie *Taalk. Mag.* III. 252, Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde enz.* bl. 204, enz.

Spien intr., thans *spieden*. Om iets —, I. c. 34. v. 78, *er op loeren*, *op uitzijn*; na iets —, II. c. 9. v. 51 (var. om), c. 16. v. 5, *er naar omzien*, *naar zoeken*. Zie HUYDEC. op STROKE, III. bl. 16 vlg., CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 280 vlgg.

Spliten (spleet, ghespleten) trans., gevolgd door *van*, I. c. 26. v. 141, II. c. 10. v. 78, *afscheiden*, *afzonderen*, *vervreemden*, zeer natuurlijk uitvloeisel der gewone beteekenis van *splijten*. Elders treft men ook andere wijzigingen aan, doch die zich even gemakkelijk laten verklaren. VELTHEM, bl. 2:

desen boec willie heten

Die vifte pertie, *utgespleten*

Allen den andren van selsenheden.

»*afgescheiden*, *uitgezonderd* van, d. i. *zich onderscheidende* boven al de anderen, in wondervolle zaken.” *Vanden houte*, vs. 205:

Dit doet uwen vader weten,

Dat ghi saecht een kint *ghespleten*

Uter herten der godlijcheden.

(*) Één woord slechts over de meening van H., dat *spel* hier voor *nijdspeel* staan zou en dus *strijd*, *gevecht* beteekenen. In *Ferguut*, vs. 3452 leest men: »*dat en dochte Ferguut gheen spel*,” en die uitdrukking is ook elders zeer gewoon. *Dat en dochte hem gheen spel en tghinc met hem uten spele* zal wel 't zelfde zijn, dat is klaar. Welnu, meende F. dan dat het geen *gevecht* was? Dat ondervond hij anders. —

In den *Minnen Loep*, I. 854 leest men: »*het tghinc uten spotte*.” Kan men krachtiger bewijs voor onze verklaring verlangen?

» *afgescheiden* van, dus *voortgebracht, ontsproten.*» Als intr. lees ik *spliten* in den *Reinaert*, vs. 4499:

(Si) at van den wormen so veel,
Dat si haer *spleten* uter keel.

» dat zij haar de keel *uithingen*,» eig.: » dat zij zich van de keel afscheidde, omdat de keel al vol was.»

Spoet m., III. c. 3. v. 267, 297, c. 14. v. 192, rijmshalve ook spoede v., I. c. 31. v. 45, *voorspoed*; men heeft toe soe cranken spoet, III. c. 4. v. 470, *men heeft daarin zoo weinig voorspoed*, d. i. *men slaagt er niet zoo ligt in* (een vriend te verkrijgen).

Spraeyen (spraejde) trans., II. c. 36. v. 74, 98 var., c. 44. v. 522, III. c. 14. v. 263, IV. c. v. 9. 73, *spreiden*.

Spranc, I. c. 23. v. 127 enz., Imp. van springhen, *sprong*.

Springhen intr., ook gevolgd door *uut*, I. c. 8. v. 29, c. 9. v. 8, 11, 22, c. 21. v. 119, III. c. 23. v. 86, *ontspringen, ontspruiten*. Te niete —, I. c. 31. v. 72, *te niet gaan, op niets uitloopen*.

Stade v., oorspronkelijk hetzelfde als stat (zie ald.) en dus *plaats*, maar gewoonlijk, III. c. 1. v. 28, c. 3. v. 177, 750, c. 25. v. 35, *gelegenheid*; stede, stade noch ooc stonde, III. c. 25. v. 52, *plaats, gelegenheid noch tijd*, drie woorden van nagenoeg dezelfde beteekenis. Het is dus niet noodzakelijk, om met LEENDERTZ (Gloss. op

M. L.) de woorden *stade ende stede* in *Karel d. Gr.* I. 90 in *stonde ende stede* te veranderen; ofschoon anders *stat ende stonde* maken, III. c. 11. v. 49, d. i. *gelegenheid geven*, eene zeer gewone verbinding is.

Uit de grondbeteekenis van *juiste plaats, gelegenheid*, vormde zich het bekende *te stade komen*, d. i. *juist te pas komen*, en derhalve, *baten, helpen, bijstaan*. Dezelfde kracht hebben ook de spreekwijzen: *stade doen*, I. c. 12. v. 65, en in *staden staen*, I. c. 5. v. 39, c. 13. v. 116, c. 26. v. 23, II. c. 48. v. 416, III. c. 22. v. 15, beiden met den *dat.* des *persoons*.

Met *staden*, II. c. 48. v. 442, of met *goeden staden*, I. c. 33. v. 80, c. 46. v. 42, *op zijn (mijn, haar) gemak*, eig. *met gunstige gelegenheid*.

Men zie over *stade* enz. de uitvoerige aant. van den Heer DE JAGER en mij in het *Taalk. Mag.* IV. 57—62. Vgl. ook *Ghestaden*.

Staan als subst. In *haren stane*, I. c. 9. v. 23, *vanden stane*, I. c. 10. v. 77, *stand*, van de *hemelbollen*.

Staan, in verschillende spreekwijzen, als:

Uten *zonden staen*, I. c. 6. v. 20, *de zonden laten varen* (vgl. *Afstaen*); der *zonnen nature* steet dat si *droghe* is, I. c. 9. v. 13, *de natuur der zon staat daartoe*, d. i. *brengt mede* enz., gelijk wij thans zeggen: *het staat er zoo mede geschapen*. Vandaar: *staen*, gevolgd door *om te* met den *Infin.*, II. c. 36. v. 442,

thans *er naar staan, zich er op toeleggen*; na iemands ruste staen, II. c. 9. v. 62, *voor iemands rust en gemak zorg dragen*.

Elders, met het bijdenkbeeld van voortdoring en dus zelfstandigheid, I. c. 21. v. 17, 138, c. 25. v. 124, c. 33. v. 41, II. c. 36. v. 468, III. c. 2. v. 174 enz., *staande blijven, in stand blijven*, of wel, van een getuigenis gesproken, II. c. 36. v. 1245, *vaststaan, kracht van bewijs hebben*. Vgl. Ghestaen.

Staerblind adj., II. c. 48. v. 833, c. 58. v. 193, *stekeblind*. — *Der Ystorien Bloeme*, fol. 3. b. (bij de verschijning aan PAULUS):

Doen stont Saulus op met desen . . .
Ende was al *staerblind*.

Reinaert, vs. 76:

Datter twee noint meer ne sagen,
Ende si worden *staer blind*.

Ziehier uit hetzelfde werk de etymologische verklaring (vs. 3572):

Daer lach gelijc enen doden kative
Reinaert de vos, op die heide
Sijn ogen stonden *te staer* beide,
Sijn tonge hinc ver uut sinen mont,
Recht gelijc enen doden hont,
Met opgelokenre wider kele.

Het ziet dus op het *starre, strakke, onbewegelijke* in de oogen van een blinde. Men denke aan ons *staroogen, staren* en aan de *staar*, als oogkwaal. Stal m., I. c. 22. v. 82, (*inwendige*) *gesteldheid, aard, natuur*. Quaet inden stal is derhalve *van nature slecht* (vgl. v. 79). *Stal*, afkomstig van *staan*, beantwoordt geheel aan ons *stand*, en

deed op zijne beurt het ww. *stellen* ontstaan. *Toestand, gesteldheid*, dat is, *aard, natuur*, is dus de grondbeteekenis. Vgl. mijne aant. op *Warenar*, bl. 146.

Stan, III. c. 4. v. 216, Imp. van stenen, thans *steende, zuchtte*. Zie Gloss. op *Reinaert, Vanden houte*, enz.

Stanc, II. c. 35. v. 80, Imp. van stinken, *stonk*. Stant, I. c. 42. v. 72, II. c. 20. v. 86, tweede pers. enk. Imperat. van staen, *sta*. Zie DE JAGER, *Verscheid*. bl. 198, enz.

Stapel m., II. c. 29. v. 20, een paal, die tot stut of steun dient, hier dus eene der opstaande *schragen* of *stijlen* aan de bedstede, in welke de dwarsbalken aan beide zijden sluiten.

Stapans adv., II. c. 24. v. 22 var. (v. 8), *terstond*.

Starf, II. c. 48. v. 606 enz., Imp. van sterven, *stierf*.

Stat v., I. c. 5. v. 3, c. 12. v. 32, c. 15. v. 4, IV. Prol. v. 12, 14 enz., ook stede, I. c. 13. v. 5, c. 36. v. 47 enz., *plaats*; bed stat (bedde staden), II. c. 29. v. 4, 6, *bedstede* (v. 31); in zine stat, I. c. 42. v. 178, *in zijne plaats*, *in stede van hem*; te sulker stat, I. c. 3. v. 47 enz., *op sommige plaatsen, hier en daar*; in enigher stede, I. c. 27. v. 58 enz., *ergens, in eenig opzigt*; optie stede, opter stat, II. c. 60. v. 64, III. c. 4. v. 214, IV. c. 1. v. 178 enz., *op staanden voet, terstond*; stede maken, III. c. 4. v. 119, ook stede gheven, II. c. 19. v. 20, beiden met den dat., *plaats maken (voor)*;

dichters stede houden, III. c. 15. v. 14, *de plaats eens dichters bekleeden, den naam van dichter waard zijn*. Stat ende stonde, zie Stade.

Elders staat het woord ook in de hedendaagsche beteekenis van *stad* (*urbs*), en heeft alsdan gewoonlijk in plur. staden, I. c. 43. v. 9, c. 44. v. 11, 78, III. c. 12. v. 119, of stade, staede, III. c. 26. v. 199, IV. c. 1. v. 194 var., c. 4. v. 85 var. Doch op vele dezer pll. vindt men in de var. ook steden; het verschil in spelling is dus eene bloote klankwisseling, niets meer.

Stede. Zie Stat.

Steendoot adj., II. c. 46. v. 40, *morsdood*, zoodat men als een steen ter neder ligt. Zie KIL. Men zeide ook *steendoof*, wat wij thans *potdoof* noemen, dat op 't zelfde uitkomt (*Leven van St. Franc.* vs. 652).

Steenen trans., II. c. 8. v. 70, ook stenen (slechte spelling), II. c. 36. v. 413, *steenigen*.

Steenrootse (var. steenroke) v., II. c. 48. v. 455, *steenrots*. *Roke* voor *rots*, Fr. *roche*, is bekend.

Steet, staat. Zie Staen.

Steken (stac, ghesteken) trans., I. c. 7. v. 36 var., c. 42. v. 144 var., II. c. 25. v. 11, c. 26. v. 9, c. 36. v. 1623, c. 50. v. 88, IV. c. 9. v. 43, 46, *stooten*; I. c. 30. v. 13, meer in 't bijzonder *schudden*, *schokken*.

Ook, als intr., steken jeghen hem, III. c. 12. v. 183, *zich verzetten (tegen hem), in strijd koen (met)*, eig. eene botsing veroorzaken. Besi-

den steken, III. c. 10. v. 174, eig. *op zijde stooten*, derhalve, naar ik vermoed, *wegmoffelen*, *verdonkeremanen*, *krabbedieven*. Dezelfde betekenis moet liggen in het spreekwoord in vs. 172. Denkelijk is de meening: »*Waar zij niets nederleggen, daar ook niets vinden, d. i. niets nemen zonder betaling,*» derhalve het zevende gebod.

Stelpen trans. Commer —, III. c. 5. v. 25, c. 17. v. 86, *stillen, doen ophouden*. Thans zegt men het alleen van den loop van vloeistoffen, vooral van het bloed, soms ook wel van den dorst; maar oudtijds *stelpte* men allerlei ongeval, verdriet, leed enz. *Leven van St. Amand*, I. 4606:

Ghine vint an niemende hulpe
Dan an uwen heere, hi mach *stulpen*
Al uwe mesquame ende deeren.

SPIEGHEL (*Hertsp.* VI. 261) spreekt nog van »koud, honger en dorst stelping.» Vgl. *Ghestelpen*.

Stenen. Zie *Steenen*.

Sterf, I. c. 13. v. 17 enz. enz., klankwisseling voor *starf*, Imp. van *sterven*, *stierf*.

Stichten trans. Eene stad —, IV. c. 7. v. 58, niet ons *stichten*, maar *versterken*, naar de afleiding van *stijf*, hard, sterk. In afgeleide betekenis, I. c. 31. v. 33, overmoet —, d. i. *aanrigten*, *in het werk stellen*, gelijk men nog van *kwaad*, *tweedragt*, *brand stichten* spreekt. Een opmerkelijk gebruik van dit woord trof ik aan in het Hamburgsche HS. van 't Schaakspel, als:

Fol. 98. Ende aldus es des verduldichs menschen pine vele te mindre, ende hij es het *ghesticht* omme ghesont te werdene.

Fol. 163 vlg. Starcheit es meer *ghesticht* te dienene, heerseepie te regiërne.

Fol. 189. Hij viel van grooter rouwen te bedde, met zulke ziechten dat hij te male ter dood was *ghesticht*.

Ghesticht (*omme* of *te*) is dus zooveel als het Lat. *dispositus*, Hoogd. *beschaffen*, wat men in 't Fr. *de nature à* noemt, een natuurlijk uitvloeisel van de oorspronkelijke kracht des woords. De loop der beteekenissen was deze: 1°. *stijven*, *sterken*; 2°. (iets wat hecht en sterk is) *bouwen*, *oprigten*, *tot stand brengen*; 3°. *aanrigten*, *in het werk stellen*; 4°. *inrigten*, *toestellen*.

Stijf adj., II. c. 50. v. 40 var., III. c. 3. v. 675, c. 11. v. 15, *hard*, *streng*, *onverzettelijk*.

Stoele. Zie *Stôle* subst.

Stoet, Stoeden, I. c. 28. v. 57, III. c. 26. v. 180 enz. enz., Imp. van staen, *stond*, *stonden*.

Stole subst., II. c. 51. v. 119, ook stoele, II. c. 36. v. 2038, *stool*, *lang priesterlijk opperkleed*. Lat. *stola*.

Stole ww., II. c. 48. v. 787 var., derde pers. enk. Imp. Conj. van stelen, *stale*, *zou stelen*; stolen, II. c. 40. v. 112, derde pers. meerv. Imp. Indic., *stalen*. In de eerste pl. heeft de tekst *stale*, de var. *steelde*, in de laatste de var. *steelden*.

Stont, *stond*, *tijdstip*, in de volgende spreekwijzen: die stont dat, III. c. 4. v. 311, *terzelfder tijd dat*, *terwijl*; onlanghe stont, IV. Prol. v. 6, *korten tijd*; te menighen stonden, III. c. 24. v. 22, c. 25. v. 33 enz., *dikwijls*; tallen stonden, III. c. 27. v. 45 enz.,

altijd; mit stonden, I. c. 30. v. 42, *met tijd en wijle, elk op zijn tijd.*

Sinen stont verliesen, III. c. 15. v. 164, *zijn tijd verliezen, verspillen.*

Stoppen trans. Armoede —, II. c. 48. v. 1107, *ondersteunen, te gemoet komen.*

Hem stoppen, I. c. 16. v. 69, *zich den neus toestoppen.*

Storen (ghestoort) trans., een rijk, I. c. 41. v. 104, overeenstemming, II. c. 39. v. 248 var., de magt des duivels, II. c. 1. v. 19, de hel, II. c. 5. v. 128, c. 39. v. 35, IV. c. 1. v. 37, *te gronde rigten, verbreken, vernielen.* De var. heeft doorgaans scoren (zie ald.): het een is zoo goed als het ander.

Hem storen, H. c. 36. v. 807, III. c. 3. v. 1209, *zich verstoren of vertoornen, boos worden.* Vgl. Ghestoort.

Stranc adj., I. c. 29. v. 81, *sterk, hevig, ons streng* in ruimere opvatting. Vgl. het Eng. *strong*. In den *Walewein* wordt het nu eens van eene weeklagt gezegd, dan eens van een leger, een slag, eene speer (vs. 9164, 10323, 10571, 10723), en beantwoordt dus geheel aan ons *sterk*. In het *Leven van St. Amand*, II. 5727 zou ik 't adv. *strange* niet (met BLOMMAERT in Gloss.) als *straks* opvatten, maar als *sterk, ernstig, ijverig*, welke beteekenis Mr. v. D. BERGH te regt toepast op *Limborch*, VIII. 1052.

Men vgl. ook DE JAGER, *Handl. tot den Staten-Bijbel*, bl. 105 vlg.

Strate, *weg*, vanwaar die langhe strate, II. c. 18. v. 76, *de lange weg, de lange reis*. Gewoonlijk in de uitdrukking: *sijnre strate* (straten), I. c. 11. v. 35, II. c. 8. v. 28, *haerre straten*, II. c. 4. v. 37, c. 28. v. 88, *zijns (huns) weegs* gaan, keeren enz. In de eerst aang. pl. is de zin: »hij zou niet verder vallen *op zijnen weg*, dan enz.»

Striken (streec, ghestreken) intr., I. c. 21. v. 131, c. 29. v. 59, c. 30. v. 91, c. 33. v. 27, c. 39. v. 129, c. 41. v. 66, c. 48. v. 173, II. c. 44. Titel, enz., *in eene bepaalde rigting voortgaan* (op de eerst aang. pl. zooveel als *voortkomen*, het Hoogd. *hervorgehen*). Vandaar *gaan* in 't algemeen, gewijzigd door het volgende voorzetsel, als II. c. 17. v. 84, *binnentreden*, II. c. 18. v. 47 var., *heengaan*, *zich begeven*. Zie *Minnen Loep*, Gloss.

Striken met iemand, III. c. 4. v. 491, *gelijken tred houden*, d. i. *dezelfde levenswijze volgen*; te Gods ghenaden —, I. c. 47. v. 26, *zich tot Gods genade wenden*, *zich daaraan overgeven*.

In I. c. 48. v. 71 schijnt de zin te zijn: »dat zij zelfs van den geringste *verdreven* of *verjaagd* (dus *verstooten*) worden.» *Striken*, nog heden *gaan strijken*, is dan *vlugten*, transitive opgevat, *op de vlugt jagen*, *verdrijven*.

Strueren (strueerde, struerde, ghestrueert, ghestruweert. Var. meermalen *destrueren* enz.) trans., I. c. 15. v. 58, c. 19. v. 16, c. 21. v. 54, c. 36. v. 20, c. 41. v. 117, II. c. 48. v.

284 var., 310 var., III. c. 3. v. 985, c. 24. v. 13, *vernielen, verwoesten, verderven*. Lat. *destruere*.

Stuer, Stuur, Stuere adj., van een mensch, II. c. 30. v. 9, III. c. 4. v. 535, c. 12. v. 188, *norsch, barsch, streng*; van woorden, II. c. 23. v. 9, III. c. 9. v. 73, *bits, hard, fel*; van een stroom, I. c. 41. v. 52, *fel, hevig*. Het woord bleef tot in de 17^e eeuw zeer gewoon, en leeft thans nog in het afgeleide *stuursch*.

Stunen (daer jeghen) intr., III. c. 3. v. 865, *zich (daartegen) aankanten, verzetten*. — *Belg. Mus.*, 1842, bl. 63:

Hoe cuntger tjeghen *stunen*?

In deze opvatting wordt het ww. steeds vergezeld van de praep. *jeghen*; maar even gewoon is de verbinding met de praep. *op*, en dan wordt het doorgaans gezegd van den vijand, die aandringt om zich duchtig te weren en een zwaren strijd te voeren. *MAERLANT, Sp. Hist. D. III. bl. 52, vs. 15:*

Alse hi vernam Goten ende Hunen
Beede gader up hem *stunen*,
Coes hi eenen stouten man, Enz.

Limborch, VIII. 689:

Die Berberien entie Hunen
Die alle op her Heinrije *stunen*
Met enen conroete swaerlike.

Als rijmwoord op *Hunen* kwam het den dichters heerlijk te pas, en zij hebben er ook rijkelijk gebruik van gemaakt. Zie de voorbeelden (maar niet de verklaringen) in de *Brab. Yeeften*, I. Gloss. Zie

ook Prof. JONCKBLOET, *D. Doctr. Gloss.* in v. *Ghestuin*.

Stuur. Zie Stuer.

Subtjil, —tile adj., van de ziel als stof, I. c. 18. v. 73, *fijn*, *ijl*; van een handwerk of kunst, II. c. 4. v. 49, III. c. 14. v. 129, *fijn*, *moeilijk*; maar veelal, I. Prol. v. 15, c. 5. v. 13, c. 6. v. 19, c. 32. v. 19 enz., *vernuftig*, *schrander*, *verstandig*; ook, I. c. 16. v. 8, *behendig*; of wel, I. c. 7. v. 41, 61 enz., *slim*, *listig*, *doortrapt*.

Subtjilheit, —eiden, I. c. 7. v. 68, IV. Begin. v. 24, c. 6. v. 65, c. 10. v. 35 enz., *slimheid*, *sluwheid*; in plur. subtjilheden, I. c. 6. v. 5, *listen*.

Subtjillic, —lijc adv., III. c. 4. v. 161, c. 15. v. 123, *behendig*, *slim*.

Sudare v., II. c. 51. v. 156, *lijkgewaad*, *doodskleed*. Eig. *zweetdoek*, van 't Lat. *sudarium*.

Sulc, Selc, —ken adj., met het subst. zoowel in sing. als in plur., I. c. 3. v. 47, c. 18. v. 1, 4, c. 24. v. 49, c. 30. v. 35, 36 enz. enz., *sommig*. Als subst., ook herhaald met het ww. in sing., I. c. 7. v. 78, c. 30. v. 34 enz. enz., *sommigen*.

Op sulc jaer, II. c. 36. v. 758, *in sommige jaren*; sulken tijt, I. c. 27. v. 33 enz., op sulke stonde, I. c. 19. v. 38 enz., of sulc stont (var. ook sulctijt), I. c. 9. v. 33, 88, c. 10. v. 61 enz., *somtjids*.

Ook met het pron. demonstr. die selc, gevolgd door een ww. in sing., I. c. 30. v. 34 var., c.

32. v. 72 var. enz., *sommigen*. — Men vgl. het Fr. *tel, un tel*.

Zuren intr., III. c. 17. v. 58, *zuur worden, verzuren*. Zie bij *Besuren*.

Zware (var. *zwere*), I. c. 18. v. 30, klankwisseling voor *zwere, zweer*, in den zin van *pijn*. Zie *Sweren* en vgl. *KIL.*, die ook *hoofdsware* en *tandsware* opgeeft.

Zweer m., I. c. 42. v. 112, 118, *schoonvader*. Lat. *socer*. Zie *IJPEY, Taalk. Aanm.* bl. 113 vlgg., *VAN WIJN* op *HEELU*, bl. 67 vlgg. en, over de afleiding, mijne aant. op *Warenar*, bl. 195.

Sweren intr., I. c. 18. v. 20, *pijn doen*, ook als subst., *ibid.* v. 15, zooveel als *pijn*; bij uitbreiding, II. c. 41. v. 185 (met den dat.), *smarten, kwellen*, in 't algemeen. Zie *HUYDEC.* op *STOKE*, III. bl. 357. Ten onregte echter past *CLIGNETT* (*Bijdr.* bl. 94 en 172) deze beteekenis toe op de woorden *cranken ende swaren*, van den ouderdom gezegd. Dat *swaren* is niet anders dan *zwaar* of *bezwaard worden* door den last der jaren, eene letterlijke vertaling van het » *annis ingravantibus* » bij *PHAEDRUS* (V. 10. 3.).

Zwijn plur., I. c. 31. v. 6, *zwijnen*.

T.

Taelman, III. c. 4. v. 178, *advocaat*. Zie *D. Doctr. Gloss.*, *LAURMAN, Taalk. Bijdr.* bl. 67, enz.

Tafelronde, III. c. 10. v. 52, c. 25. v. 94, *steekspel, waarin de ridders man tegen man streden*

(hetzelfde als *joeste*, *jostierspel*), in tegenoverstelling van het *tornooi*, in hetwelk troepsgewijze gestreden werd. De onderscheiding, door onzen dichter gemaakt, bevestigt de verklaring van DU CANGE, aang. bij VAN WIJN op HEELU, bl. 172 vlg. Zie ook ald. bl. 177, en vgl. het gedicht *Ene Tafelronde* in het *Belg. Mus.*, 1841, bl. 256—258.

Tamelijc, —like adv., I. c. 26. v. 99 var., II. c. 58. v. 1, III. c. 9. v. 48, *betamelijk*, *naar behooren*.

Tamen, III. c. 21. v. 23 var., *van zich verkrijgen*, *toelaten*, *gedoogen*. Elders *temen*: zie bij Betemen.

Tard, II. c. 36. v. 525 var., of tart, *ibid.* v. 1200 var., plur. torden, *ibid.* v. 226 var., 249 var., Imperf. van terden, gewone omzetting voor *treden*, dus *trad*, *traden*.

Targhe. Zie Arch.

Tassen (ghetast) trans., III. c. 10. v. 189, c. 26. v. 119, *ophoopen*, *opstapelen*. Fr. *entasser*.

Tasten (taste) trans., I. c. 17. v. 15, 44, 57, II. c. 9. v. 159, c. 36. v. 537, c. 39. v. 78 enz., *aanraken*; merken ende tasten, II. c. 36. v. 448, *opmerken en inzien*, als eene duidelijke, *tastbare* waarheid.

Ook als subst., I. c. 15. v. 47, *het gevoel*, als zintuig.

Tavaerne, III. c. 25. v. 108, c. 26. v. 90, *herberg*, *kroeg*. Lat. *taberna*.

Te praep. met den dat. (passim), *tot*, *naar*.

Te bij werkwoorden, met de kracht van het voorvoegsel *ver-* (het Hoogd. *zer-*), als: te gaen (te ghinc),

- I. c. 41. v. 16, c. 44. v. 29 var., III. bl. 13. v. 12 var., bl. 14. v. 22 var., c. 4. v. 180 enz., *vergaan*; te varen ende te gliden, I. c. 11. v. 30 (tekst en var.), *vervaren en verglijden*, d. i. *van zijne plaats raken en afglijden*; te vallen part., II. c. 45. v. 130, *vervallen*; te broken, II. c. 24. v. 81, c. 48. v. 1156, *verbroken, gebroken*. Vgl. nog *Barenteren, Blouwen en Livereert*.
- Te met dat, III. c. 4. v. 408, *naarmate, naar gelang dat*. Zie *Altemet*.
- Tebat, III. c. 26. v. 16 var., schrijffout voor *Rebat*. Zie ald.
- Teech. Zie *Tien*.
- Teechenen (var. *tekenen, Bijl. A. teghenen*), I. c. 26. v. 106, (*teekenen*), *te kennen geven*.
- Teelde, I. c. 21. v. 8, rijmshalve voor *telde*. Zie *Tellen*.
- Teer (passim), *te eer; tenen, teenre, tere enz., te eenen, te eene*.
- Teere v., III. c. 3. v. 144, *vertering*. Vgl. bij *Nere*.
- Tey, I. c. 2. v. 60. Zie *Ey*.
- Telgheren (tekst *telghe*), II. c. 22. v. 19 var., meervoud van *telch, uitspruitsels, takken*. Zie *CLIGNETT, Bijdr. bl. 265 vlg., Vanden houte Gloss., enz.*
- Tellen trans., I. c. 13. v. 1, c. 24. v. 53, III. c. 3. v. 1032, 1080 enz., *vertellen, verhalen*.
- Tenden praep., I. c. 39. v. 140, (*te enden d. i. aan het einde van, dus*) *achter, na; tenden een, II. c. 47. v. 79, achtereen, na elkander; als adv. daer tenden, III. c. 1. v. 92, na af-*

loop daarvan, daarna. Zie mijne uitvoerige aant. in DE JAGER'S *Archief*, I. 76—78. Ik heb daar tevens mijne gissing op I. c. 39. v. 140 herroepen en *deen tenden andren* als de ware lezing aangewezen.

Hier tenden en daer tenden voor hierna, daarna, tref ik nog aan in de *Reimchronik* bij KAUSLER, vs. 4964, 7899; *tenden een* in *Limborch*, IX. 394.

Tennen adj., II. c. 44. v. 296, 318, *tinnen, van tin*. Vgl. bij Guldijn. De var., teenin, teenen (*vimineus*), komt hier natuurlijk niet te pas.

Tes (passim), *te des*; als conj., II. Prol. v. 81, in den zin van *totdat*.

Tghuent, I. c. 12. v. 76 var., (*het gunt*), *hetgeen*.

Thant, Thands enz. Zie Hant.

Thoore. Zie Oor.

Tidelike (var. ghetijdelike, Bijl. A. ghetidechlike) adv., I. c. 9. v. 21, *op zijn tijd, ter juister tijd*.

Tiden. Te —, I. c. 26. v. 146, *voor een tijd, tijdelijk*.

Tiden (hi tijdt) intr., I. c. 9. v. 47, c. 44. v. 71, II. c. 13. v. 14, c. 52. v. 136, III. c. 12. v. 149, *trekken, gaan, zich begeven*. Alse gheselschap ane u tijdt, III. c. 3. v. 236, *als g. zich bij u aansluit*. Het Imperf. was *tide* of *tijdde*, als bij STOKE, II. vs. 947, 1039 enz. Het part. luidt ghetiet, ghetyet, II. c. 14. v. 85, c. 20. v. 9, c. 36. v. 1441, III. c. 3. v. 771, c. 26. v. 171. Eigenlijk had het ghetijt moeten wezen, doch de verkeerde schrijfwijze ontstond denklijk uit eene verwarring met het straks volgende

Tien, waarvan trouwens Tiden slechts een afgeleide en afwisselende vorm is.

Tien, Tyen (tiet of tyet, tooch, toghen, ghetoghen). Intr., I. c. 18. v. 23, III. c. 1. v. 87, c. 3. v. 231, 423, 631, c. 12. v. 168 enz., *trekken, gaan, zich begeven*; an hem tien, IV. c. 6. v. 24, c. 7. v. 14, *zich bij hem aansluiten, tot zijne partij overgaan*; uut tyen, II. c. 24. v. 56 var., *uitgaan, eindigen*; ter doeght tien, III. c. 13. v. 17, en ter archeit —, I. c. 29. v. 66, *het pad der deugd (ondeugd) inslaan*.

Trans., I. c. 11. v. 45, II. c. 29. v. 28, *trekken*; aen hem tien, I. c. 26. v. 134, II. c. 48. v. 337, *tot zich trekken, zich toeëigenen*; van Gode tien, III. c. 3. v. 710, 856, *van God aftrekken*; ter scolen tien, III. c. 10. v. 64, *naar school zenden*; ter archeit tien, III. c. 3. v. 928, *tot de ondeugd trekken, verleiden*; in arghe tien, zie Arch.

Hem tien (te penitencie, ter ledicheit), II. Prol. v. 81, III. c. 25. v. 67, *zich begeven tot, zich overgeven aan*.

Men vgl. Trecken, dat volkomen dezelfde wijzigingen der beteekenis vertoont, en ook wel als var. met tien afwisselt.

Tien, in de vermelde beteekenis, is eigenlijk eene zamentrekking van *tiegen*, en beantwoordt geheel aan het Hoogd. *ziehen, zog, gezogen*, dat reeds in het Ohd. *ziuhan, zoh, (ga)zogan* luidde. Men heeft het meermalen verward met het straks volgende Tien, doch de gelijkheid is slechts toe-

vallig en de verbogen vormen toonen het verschil aan. Het laatste is eene zamentrekking van *tigen*, Ohd. *zihan*, *zêh*, (*ga*)*zigan*, Hoogd. *zeihen*, *zieh*, *geziehen*, thans bij ons *tijgen* luidende. Vgl. GRAFF, V. 600 vlgg. met V. 585 vlgg. en ZIEMANN, 686 met 688.

Tien, Tyen, (tiet, teech, gheteghen). An tien iets aan iemand, II. c. 8. v. 68, c. 48. v. 485, c. 49. v. 32 var., *aantijgen*, *te laste leggen*, *verwijten*; ook in een goeden zin, III. c. 15. v. 97, (eer) *toekennen*, *toezwaaijen*; of wel in de oorspronkelijke *vis media*, II. c. 57. v. 6, *toeschrijven*.

Zonder *an* lees ik *tien* (*teech*) bij STOKE, VI. 292, in het *Belg. Mus.*, 1846, bl. 86, vs. 89, *tighen* in *Theoph.* vs. 51, enz.

Tien, Tier (passim), *te dien*, *te dier*.

Tilde, III. c. 12. v. 112 var., rijmshalve voor *telde*. Zie Tellen.

Toebringhen (brochte, brachte, bracht) trans., III. c. 15. v. 282, c. 16. v. 35, 110, IV. c. 6. v. 48, 60 enz., *tot stand brengen*, *vervaardigen*, *verrigten*, *veroorzaken*. Iets aen iemand —, II. c. 48. v. 754 vlg., *iets bij iemand bewerken*, *van hem gedaan krijgen* (vgl. bij An).

Toebringhere, II. c. 36. v. 1754, *veroorzaker*.

Toecomen (quam) intr., Porl. v. 86, II. c. 7. v. 79, c. 48. v. 401, III. bl. 23. var. v. 60, *tot stand komen*, *ontstaan*, *volbragt worden*, zooveel als het passief van *toebringhen*.

Toelegghen (leide) trans., Prol. v. 30, III. c.

15. v. 287, *volbrengen, vervaardigen*, wat **HOOFD** *te werke leggen* noemt.

Toepsel, II. c. 44. v. 48, *het doopsel, de doop*.

Toghe. Zie **Tooch**.

Toghen, Toeghen (*toocht, toeght, toechde, ghetoecht*) trans., I. c. 12. v. 72 var., c. 46. v. 19 var., 35 var., 148 var., c. 47. v. 9 var., c. 48. v. 167, II. c. 7. v. 19 enz., *toonen*, als nog in ons *betoogen*. Alsmen *toeght*, III. c. 6. v. 17, *gelijk men aantoot, gelijk de schrijvers leeren*, bevestigingsformule.

Tomme (var. *tumme*) v., II. c. 36. v. 930, *tombe, grafstede*. Zie **DE JAGER**, *Archief*, I. 49.

Ten Zeyen Tommen, III. c. 15. v. 161, naam van eene plaats bij Leuven.

Tonghemake, Tonghereke. Zie **O**.

Tooch, toghe m. (van de zon), I. c. 9. v. 79, *togt, loopbaan, de weg dien zij beschrijft*. Eig. *een trek*, vandaar *de getrokken lijn, de beschreven loopbaan*.

Tooch, Toghen ww. Zie **Tien**.

Torden. Zie **Tard**.

Toren, I. c. 23. v. 66, c. 25. v. 94, c. 37. v. 92, c. 41. v. 55, c. 48. v. 41 enz., *verdriet*.

Torre m., II. c. 48. v. 386 var., 1164 var., c. 51. v. 41, *toren*. Lat. *turris*.

Torten (*tortte*), II. c. 45. v. 47, hetzelfde als ons *tarten*. Zie **KIL.** en **PLANTIJN**. De zin is: »de kerk steeg niet door hen, die aanvallend en uitartend te werk konden gaan, d. i. niet door de overmagt der grooten, maar enz.»

Tortise (var. tortijs) v., III. c. 13. v. 37, c. 22. v. 28, *toorts, fakkel*. Fr. *torche*, van 't Midd.-Lat. *torticia* of *tortisius*, dat van *torquere* komt, en dus eig. een *gedraaid en bepikt touw* aanduidt. Bij DU CANGE (Suppl. D. IV) vindt men het Oud-Fr. part. *torticié*, hetzelfde als *tortillé*.

Trac, Traect, Traken. Zie Trecken.

Tracten (var. tracte) plur., II. c. 48. v. 450, *kerkelijke gezangen* bij de mis; dus genoemd, omdat zij op een slependen toon (« *trahendo, id est tractim* ») gezongen worden. Zie DU CANGE.

Trecken, Treken (hi trac, ghi traect, si trakken, ghetreken). Intr., II. c. 18. v. 41, 47, c. 28. v. 84, c. 36. v. 1299, III. c. 3. v. 817, c. 4. v. 209 enz., *trekken, gaan, zich begeven; aen hem treken*, II. c. 14. v. 22, *tot hem overgaan, zijne partij omhelzen; ter doghet (ten duechden) trecken*, I. c. 29. v. 57, c. 39. v. 18, en ter archeit —, *toten zonden* —, I. c. 29. v. 66 var., c. 33. v. 64, *het pad der deugd (ondeugd, zonde) inslaan; te huwelike trecken*, II. c. 10. v. 17, III. c. 4. v. 327, c. 9. v. 19, *zich in het huwelijk begeven; te paepscape trecken*, II. c. 48. v. 190, *zich in den geestelijken stand begeven; van nieute op ghetreken*, III. c. 13. v. 9, *van niets opgekomen, van lage geboorte (parvenu)*, in tegenoverstelling van vs. 4.

Trans., (iets) an hem treken, III. c. 3. v. 136, *zich aantrekken; sine gheboorte trecken van iemand*, I. c. 29. v. 78, *zijn geslacht*

afleiden; sijn beghin trecken uut iemand, I. c. 30. v. 90 vlg., *zijnen oorsprong ontleenen*; den stoel te Ludeke trecken, II. c. 48. v. 939 vlg., *den bisschopszetel naar Luik overbrengen*; niet in yet trecken, II. c. 6. v. 156, *niets in iets overbrengen, verkeeren, veranderen*. — Vgl. Tien, Tructe en Unttrecken.

Tricht (eigenaam), II. c. 2. v. 12, c. 48. v. 938, ook Tricht optie Mase, II. c. 2. v. 10, en Maestrecht, II. c. 48. v. 936, *Maastricht*.

Troon, ook Throon, — one m., I. c. 2. v. 42, 79, c. 5. v. 59, II. c. 15. v. 98, c. 36. v. 1360, III. c. 16. v. 44, *het uitspansel, het firmament*; ook, II. c. 10. v. 76, c. 22. v. 66, *de hemel*. Zie Prof. CLARISSE, *Heim. d. Heim.* bl. 503—507.

Trouwe. Op trouwe (ook trouwen) aanbevelen, bidden, I. c. 6. v. 23, 30, II. c. 55. v. 85 enz., met trouwen raden, II. c. 61. v. 69, *op grond van de verschuldigde trouw, dus met vertrouwen* (dat het bevel enz. volbragt zal worden).

Tructe, I. c. 6. v. 37, Imperf. van trucken, klankwisseling voor trecken, dus *trok*. Doch de var. (ook in Bijl. A.) heeft *trocke*, dat de voorkeur verdient. Trucken, II. c. 54. v. 23 var., staat als Imperf. voor trocken, gelijk de tekst heeft. De gewone buiging was *trac, ghetreken*, doch men zeide ook *troc, ghetroken*, of gebruikte het als zwak ww. *trecte, ghetrect* (STOKE, V. 55, 61, 398 enz.).

De uitdrukking: ter quaetheiden trecken

is zooveel als *den kwaden weg opgaan, zich aan het kwaad overgeven*. Zie Trecken.

Tsaerter, III. c. 14. v. 22 var., *charter*, gelijk de tekst heeft.

Tseren, III. c. 16. v. 134 var., *des heeren*. Voor een eigennaam luidde het bij verkorting tser, II. c. 1. v. 72, elders veelal *ser*, gelijk wij nog van het dorp *Seer-Arends-kerke* spreken. Voorbeelden bij HUYDEC. op STROKE, II. bl. 150.

Tsollen. Zie Soudsspel.

Tsop m., II. c. 5. v. 87 var., c. 18. v. 64 var., hetzelfde als *top*, gelijk de tekst heeft. Zie KIL. en *Limborch*, Gloss. op *Tscop*. Het staat ook in *Ferguut*, vs. 1579, althans in het HS.; maar Prof. VISSCHER schijnt met die *s* geen weg geweten te hebben. Ondertusschen was die schrijfwijze oudtijds zeer gewoon, en daarom van belang, omdat zij ons wijst op den uitheemschen oorsprong des woords. *Sop* of *tsop* komt van 't Lat. *caput*, door middel van de Fransche *ch*.

Tsout (var. *sout*), I. c. 44. v. 4, *soldij*, eig. *sold*. Zie VAN WIJN op HEELU, bl. 46—48. *Sout* was de gewone spelling, doch ook *tsout* is niet zeldzaam; men vindt ook *saut* (*Belg. Mus.*, 1840, bl. 69, 199).

Twaren (var. I. doorgaans te waren) adv., I. Prol. v. 21, c. 17. v. 9 enz. enz. enz., *in waarheid, jaarlijk, voorwaar*.

Twent. Zie Twint.

Twi adv., II. c. 56. v. 50, *waarom?* Zeer uitvoerig is daarover gehandeld in de *Taalk. Mengel.* van CLIGNETT en STEENWINKEL, bl. 158—175.

Twien (*twide*) intr., I. c. 40. v. 33, III. c. 26. v. 3 var., *twisten*, gelijk ter laatst aang. pl. de tekst heeft. Zie v. H. op KIL. in v. *Twist*, waar hij echter uit het Imperf. *twijden* ten onregte tot een ww. *twyden* besluit. Het door v. H. vermelde subst. *twij* of *twy*, voor *twist* of *geschil*, lees ik ook in een charter in den *Codex Diplom.* achter de *Brab. Yeesten*, D. II. bl. 683, en elders vindt men in denzelfden zin *twyunge*, d. i. *twi-ing* (zie WILLEMS op de *Brab. Y.* VI. 10675). Het laatste lost tevens de zwaarigheid op, die IJPEY (*Gesch. d. Ned. tale*, I. 382) in het woord *twynighe* vond, door hem in een oud HS. aangetroffen. Hij had *twynghe* moeten lezen.

Ten naauwste hiermede verwant is het bekende *twien* als onpers. ww. (*mi twiet*), in den zin van *twijfelen* (zie b. v. LEENDERTZ, Gloss. op *Sacr. v. Aemst.*), vanwaar de uitdrukking *sonder twi*, d. i. *zonder twijfel*, in *Reinaert*, 4678, D. *Doctr.* II. 44, enz. Dat het een en ander zijn grond heeft in het telwoord *twee*, is reeds dikwijls opgemerkt.

Twint, voorafgegaan door de negatie *en*, I. c. 2. v. 13, c. 5. v. 28, c. 21. v. 56 enz. enz., *niets*; I. c. 13. v. 42, c. 15. v. 31, c. 17. v. 44, c. 18. v. 12, 87 enz. enz., rijmshalve *twent*, IV. c. 10. v. 36, of wel *en twint* (bij anderen veelal *een twint*), I. c. 12. v. 13, *in het geheel niet*; anders *twint*, I. c. 11. v. 69 enz., ook zonder de negatie, I. c. 1. v. 43, c. 18. v. 81 enz., *niets anders*. — Over de afleiding zie men DE JAGER, *Verscheid.* bl. 251—259.

Twivelijc adj., II. c. 5. v. 42, *twijfelachtig*.

Twivuldich adj., I. c. 27. v. 66, *tweevoudig, dubbel*.

U.

Ulen intr., II. c. 36. v. 1786, *huilen*.

Up, Up dat. Zie Op, Op dat.

Ute..... Zie Uut.....

Uterlijcheit, —eiden, II. c. 7. v. 26, *uitwendige pracht, kostbare opschik*. Zoo leest men in den *Walewein*, vs. 10988:

Men brochte een paer cledre saen
Dat *uterlijc* was ende diere.

en kort daarna van het schaakspel, dat met zijnen glans de geheele zaal verlichtte (vs. 11143):

So *uterlijc* waest ende so diere.

Het is dus niet anders dan *prachtig*, eigenlijk ziende op het heerlijk uitwendig voorkomen. *Uutwendich* zelf werd in gelijken zin gebezigd.

Uutgaen, II. c. 27. v. 5, van gezaaide tarwe, *opkomen, opgroeijen*.

Uutghenomen van iets, II. c. 23. v. 39, *ontheven (van), niet onderwerpen (aan)*. Bekend is *uutnemen* in den zin van *uitzonderen*: ook hier is de meening, dat CHRISTUS, bij uitzondering, van de wereldsche zaken ontheven, dus in een *exceptionelen* toestand geplaatst was.

Uutghetoghen (armen), IV. c. 3. v. 46, *uitgestrekt, wijd opengeslagen*, part. van Tien. Zie ald.

Uutgheven intr., gevolgd door *dat*, II. c. 44. v. 406 enz., *uitspraak doen*; ook trans., III. c. 26. v. 160 enz., *uitwijzen*. Vgl. het Lat. *edere*.

Uutlede (var. utlede) v., II. c. 55. v. 98, c. 56. v. 40, c. 57. v. 2, ook uutleede, II. c. 58. v. 103, (*uitgeleide*), *uitvaart*, *begravenis*. In den *Limborch* is op twee plaatsen (VI. 1478 en VIII. 999) *vlede* gedrukt, en Mr. v. D. BERGH heeft aan dit woord in het Gloss. eene plaats op de *V* aangewezen. Doch reeds het woord *uutlede* (IX. 876), dat hij weinige bladzijden vroeger door *begravenis* verklaarde (gelijk nu *vlede* door *uitvaart*), had hem moeten waarschuwen, dat het niet *vlede* was, maar *ulede*, een verkorte vorm voor *utlede*, met wegwerping der *t* voor de *l*.

Wat hij er verder bijvoegt: » van het oude *vleen*? In de *Doctr.* III. 696 (C.) is het *vlade*,” dit heb ik vergeefs getracht te ontcijferen. Wel weet ik, dat *vleen* vleijen, smeeken, en *vlade* vleijerij, beteekent; maar hoe dat met eene uitvaart in verband staat, is mij niet al te helder.

Uutlegghen. Vele spraken ute legghen, III. c. 3. v. 935, kortweg *veel praten*. *Uitleggen* (exponere) is eig. *ontvouwten*, *verklaren*: vandaar *redeneren*, *spreken* in 't algemeen.

Uutreken (sin ende woort —), III. c. 14. v. 72, den zin en de woorden *voor den dag brengen*, *uuten*. Gelijk ik boven aantoonde, heeft *reken* (zie ald.) de algemeene beteekenis van *halen*. *Uutreken* is dus eig. *uithalen*, en dit laatste werd inderdaad op dezelfde wijze (van taal, spraak, woor-

den enz.) gebruikt, in den zin van *expromere*, *in medium proferre*, zoo als KIL. het te regt ver taalt. Volkomen hetzelfde geldt ook van het ww. *voortreken*. *D. Doctr.* II. 1262 (volgens var. C.):

Al eest dat si u smeken
Ende scone tale *voirt reeken*.

»voor den dag brengen,» zou men ook daar kunnen zeggen, gelijk ik hetzelfde ww. in den *Walewein* door *voor den dag halen* verklaarde, waar het van een zwaard gezegd werd. — Vgl. nog bij *Uuttrecken*.

Uutscheiden intr., van de ziel gesproken, I. c. 12. v. 15, *scheiden*, *henengaan* (uit het ligchaam).

Uuttrecken, *Utetrecken* (trac) trans., II. c. 13. v. 3, III. c. 15. v. 266 (van eenre spraken in dander sprake), *overbrengen*, *vertalen*, gelijk meermalen: uten *Ebreusche(n)* in *Latine* *trec*ken, II. c. 10. v. 9 vlg., III. c. 15. v. 255 vlg. enz.

Sine redene uuttrecken (part. uut ghetroken: zie bij *Tructe*), III. c. 26. v. 156, *zijne bewijsgronden voor den dag brengen*, *aanvoeren*. In dezen zin staat *uuttrecken* volkomen gelijk met *uuthalen* en *uutrecken*: zie *Uutrecken*.

V.

Vadde. Zie *Fadde*.

Vaen (vinc, ghevaen) trans., passim, *vangen*, ook, II. c. 44. v. 575, enz. enz., in den zin van *gevangen nemen*, *vatten*.

Vaen intr., gevolgd door *te* met den dat., (*aan*

vangen), *aanvatten*, *aangrijpen*, als: ic salre toe vaen, I. c. 28. v. 84, *ik zal het* (dit onderwerp) *aan- of opvatten*, *ter behandeling opnemen*; te penitentie vaen, II. c. 36. v. 2051, *boetedoening aanvaarden*. Bekend is de uitdrukking *ten swerde* (of *ant swaert*) *vaen*, enz.

Vaer, vare m., I. c. 5. v. 50, c. 12. v. 21, c. 14. v. 81, c. 19. v. 68, c. 42. v. 6, 26 enz., *vrees*. Vgl. ons *vervaard*.

Vaersekin, —ine, III. c. 17. v. 94, *versje*, *dichtregel*.

Vaert, Vert, Veert, —rde v., passim, *reis*, *togt*, *weg*, vooral in de volgende spreekwijzen: sine vaert setten (var. ghereden) te enz., IV. c. 2. v. 9, *den togt ondernemen*, *zich op weg begeven naar*; sire vaerde (varen, trekken, gaan, zijn enz.), II. c. 61. v. 65 enz., sire verde, II. c. 44. v. 57, III. c. 5. v. 80 enz., sire veerde, I. c. 38. v. 53 enz., sijnre vaerde, I. c. 30. v. 1 enz., hare vaerde, I. c. 4. v. 46 enz., beter haerre vaerde, I. c. 17. v. 80, c. 18. v. 71, c. 23. v. 78, II. c. 6. v. 135, c. 47. v. 34 enz., dijnre vaerden, II. c. 61. v. 63, *zijns*, (*huns*, *haars*, *uws*) *weegs*, *heen*, *weg*; ter vaert, I. c. 18. v. 60, c. 47. v. 51, II. c. 11. v. 132 enz., ter vaerde, III. c. 15. v. 323 enz., of mitter vaerde, I. c. 24. v. 1, II. c. 13. v. 9, *terstond*.

Vallen (viel of vel), onpers. ww., I. c. 9. v. 33, 51, c. 38. v. 29, *gevallen*, *gebeuren*. Op de laatst aang. pl. staat Abraham in den dat.;

de var. Bijl. A. heeft dan ook te regt Abrahame.

Vallen (viel of vel) intr. In een scip —, II. c. 48. v. 352, *zich in een schip werpen*; an tghelove —, IV. c. 2. v. 65, c. 3. v. 82 enz., ook in tgh. — (doch de var. an), IV. c. 7. v. 62, *het geloof omhelzen*; aen hem —, IV. c. 1. v. 42 enz., *hem toevallen, tot zijne partij overgaan*; (des) mit iemand —, III. c. 26. v. 205 vlg., 208, *iemand's gevoelen omhelzen, hem (daarin) bijvallen*, als men thans zegt. Vgl. Anvallen.

Vane, I. c. 6. v. 7 enz., verbogen naamval van vaen. Zie aldaar.

Vant, I. c. 14. v. 78 enz., Imp. van vinden, *vond*.

Vant, IV. c. 9. v. 13 var., tweede pers. Imperat. van vanden, *willen*. Vant is dus juist hetzelfde als wilt, gelijk de tekst heeft. Doch het woord is minder gewoon, en juist daarom hier voor de ware lezing te houden.

Voorbeelden van *vanden*, vooral van den Imperat. *vant*, bij HUYDEC. op STROKE, II. bl. 557 vlg. en 589. In den grond is het niet verschillende van het gewone *vanden* d. i. *bezoeken*. De loop der beteekenis was deze: *gaan vinden, bezoeken, zoeken, trachten, willen*. Men houde hierbij in 't oog, dat *vanden* niet *per se* hetzelfde als *wilten* beteekent, want dat het geen subst. als objekt bij zich duldt, maar alleen in verbinding met den Infinitivus die beteekenis aanneemt.

Varen (voer) intr., II. c. 61. v. 63, 65, III. c. 10. v. 59, 70 enz. enz., *gaan*. Hoe dat vaert,

I. c. 28. v. 45, III. c. 4. v. 532, c. 15. v. 309, c. 17. v. 46 enz., ook hoe soot vaert, III. c. 14. v. 179, *hoe het ook ga*, niet veel meer dan eene bevestigingsformule.

Vat, vate o., II. c. 45. v. 208, hier in den zin van *lijkkist* van heilige personen, hetzelfde wat anders *casse*, *scrijn* of *fierter* heet.

Elders, I. c. 19. v. 58, c. 20. v. 22, II. c. 24. v. 112, c. 35. v. 60, III. c. 3. v. 18, is het eene benaming van het *ligchaam*, als receptakel van de ziel, van goede of kwade geesten, enz. Als zoodanig werd het vooral met eerbied van de H. Maagd gezegd, II. c. 55. v. 88, III. bl. 23. var. v. 34, die ook, II. c. 58. v. 164, vat des levens genoemd wordt. *Der Ystorien Bloeme*, fol. 26. b.:

Doen ghebodense optie stat
Den duvelen, dat si ruunden *vat*
Van den beelden daer si in waren.

En fol. 23. a. (CHRISTUS is door God gezonden):

Hier neder in onse arme stat,
In der reinre maghet *vat*.

Vgl. LEENDERTZ, Gloss. op *Sacr. v. Aemst.* en Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde* enz., bl. 389 vlg. Zie ook bij Zac. »'t Is een *zwak vat*,” voor een *zwak mensch*, is nog een gewoon zeggen.

Vaten trans., I. c. 15. v. 57, *vatten*, *bevatten*.

Vee. Een —, I. c. 15. v. 66 var. (ook in Bijl. A.), *een stuk vee*. Zie bij Slijc.

Veede v., I. c. 34. v. 48 var., *veete*, *haat*, *vijandschap*.

Veelijc adj., III. c. 27. v. 40, *dierlijk*, *beestelijk*.

Veert, veerde. Zie Vaert.

Vel, I. c. 33. v. 6 enz., Imp. van vallen. Zie aldaar.

Vele adv., I. c. 10. v. 52, c. 25. v. 5, c. 30. v. 72 enz., *grootelijks*, *zeer*.

Vellen. Iemands ere —, III. c. 3. v. 1216 var., *ter neder slaan*, *te gronde rigten*; gramschap of toorn —, II. c. 3. v. 190, IV. c. 1. v. 120, *te niet doen*, *doen ophouden*. Zou in *Vanden levene o. h.*, vs. 1226:

*Vellet evel ende strijt
Over al daer ghi sijt.*

Zie Bevellen.

Vente. Alle die — verliesen, II. c. 46. v. 30, *de partij verliezen*, spreekwijze aan het schaakspel ontleend. *Vent* (Ohd. *fendo*, GRAFF, III. 540; Mhd. *vende*, ZIEMANN, 539), het Ital. *fante*, is oorspronkelijk een *voetknecht*, en vandaar *de boer of pion* (*piéton*) in het schaakspel. *Floris e. Bl.*, vs. 2743:

Binnen der wilen hi een dracht vercoos,
Daer die portwerder bi verloos
Een riddere ende enen roc van sinen spele
Ende ooc van sinen *venden* vele.

Venden is hetzelfde als *venten*. In het Hamburgsche HS. van 't Schaakspel heet het altijd *vinnen*; ook KIL. heeft *veyn* zoowel als *vent*. Zie voorts HOFFMANN v. F. Gloss. t. a. pl.

Ver (genit. *veren* in var. H.), voor een eigennaam, I. c. 23. v. 61, c. 25. v. 2 var. Bijl. A. (*veren* in dat.), c. 26. v. 19, c. 37. v. 3, II. c. 2. v. 46, c. 3. v. 18, 93, 97, of voor een naam bij personificatie, II. c. 36. v. 1637, 1639, 1644 enz., *vrouw*.

- Verbernen (verbernde) trans., I. c. 26. v. 57 var., II. c. 1. v. 104 enz., *verbranden*.
- Verbidden (verbat) trans., II. c. 36. v. 776, 784, 808, (*iets*) *afbidden*, *door bidden verkrijgen*; Moyses verbadse, II. c. 36. v. 622, *M. bad voor hen en verkreeg hun vergiffenis*. Eig. *impetravit eos* (i. e. *eorum veniam*) *a Deo*.
- Verbieden iets aan iemand, I. c. 7. v. 72, c. 41. v. 44, *beletten*. Zie STOKER, III. vs. 392, *Ferguut*, 2380, *Caerl e. Eleg.* 616, enz.
- Verbien, I. c. 37. v. 123, Imp. van verbannen d. i. *in den ban doen*. — *Die Rose*, vs. 11189:

Ghi waert wale
Werdich dat men hu al te male
Jaechde of *biene* uten lande.

- Bekend is *spien* van *spannen*, *stiep* van *stappen*, enz. Vgl. Dr. BRILL, *Holl. Spraakleer*, bl. 598.
- Verbinden (de oogen), III. c. 3. v. 810, *toebinden*, *blinddoeken*.
- Verbiten (3 p. enk. praes. verbit, Imp. verbeet, part. verbeter) trans., II. c. 28. v. 41, III. c. 4. v. 246, 263, *doodbijten*, *verscheuren*, van een wild dier. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 289.
- Bij uitbreiding wordt het ook overdrachtelijk gezegd van menschen onderling, I. c. 34. v. 65, en dan is het zooveel als *dooden*, *verdelgen*; of wel wordt de dood gezegd den mensch te *verbiten*, I. c. 23. v. 76, III. c. 7. v. 24, d. i. te *verslinden*, als ware zij een wild dier. Elders leest men zelfs van CHRISTUS, dat hij met ere doet, die hi leet, dewelike doet verbeet, II. c. 53. v.

73 vlg., d. i. *door den eenen dood, dien hij onderging, den eeuwigen dood te niet deed* (hetgeen in Jes. XXV. 8 en I. Cor. XV. 54 *verklinden* heet). Volkomen dezelfde wijziging en toepassing van beteekenis zagen wij boven bij Scoren en Sliten.

Verbliden (verblijdde) intr., I. c. 20. v. 18, II. c. 3. v. 133, c. 36. v. 1361, 1399, *zich verblijden*.

Verblusschen trans., II. c. 14. v. 56, *uitblusschen, uitdooven*, hier in den zin van *overschijnen*.

Verboren, Verbueren (verboorde, verboort) trans., I. c. 14. v. 10, c. 17. v. 33 enz., *verbeuren*, in den gewonen zin, vanwaar zijns lijfs verboort hebben, II. c. 36. v. 378, *het leven verbeurd hebben, den dood verdienen* (v. 383).

Bij uitbreiding, zonder objekt en dus als intr., I. c. 29. v. 133, *misdoen, zondigen*, waardoor men den zegen verbeurt en straf verdient. Zie **KIL.**, *Minnen Loep*, Gloss., enz.

Merkwaardig is de spreekwijze: die doot verbueren, I. c. 35. v. 83, die juist hetzelfde beteekent als des lijfs verboren, eig. het leven verbeuren en dus den dood verdienen. *Verbeuren* staat hier dan bijna gelijk met het vlak tegenovergestelde *verdienen*, zoo echter dat er steeds mede bedoeld wordt het verdienen van iets kwaads door verbeurte van het goede. **STOKE**, VI. vs. 323:

Wies mesdaet ic vinde so groot,
Dat hi hevet *verboert de doot*.

Esopet, Fab. II. vs. 18 (de wolf verscheurde het lam,):

Dlam nochtan hads niet *verboert*.

»Het had niets misdreven dat zoo iets waardig was, het had dat niet *verdiend*." De verklaring *verbeurd* (in Gloss. op 't *Handboek* van Prof. LULOFS) is voor deze plaats al zeer onvoldoende.

Nog heden zegt men, in gelijke opvatting, *eene boete verbeuren*.

Verchieren trans., I. c. 16. v. 42, c. 21. v. 112, *versieren*. Dat verchierste, I. c. 41. v. 22, van een koningrijk gezegd, is zooveel als *het luis-terrijkste, weelderigste, in pracht meest uitmun-tende*.

Hem verchieren, III. c. 20. v. 62, *zich aan een kostbaar en weelderig leven overgeven, goede sier maken*.

Verc.... Zie Verk....

Verdaert, IV. c. 9. v. 61, *ontroerd, ontsteld, verbijsterd*, part. van *verdaeren*, bij KIL. *stupefacere*. Het is denkelijk niet anders dan *verderen*, van *deren*, dus *getroffen, ter nedergeslagen*, even als *vertaert* (zie ald.) het part. was van *verteren*. In het *Leven van Jezus* komt de freq. vorm *verdarnt* en het subst. *verdarntheit* voor (c. 30, 234, 240), beiden reeds door Prof. MEIJER te regt ver-klaard.

Verde. Zie Vaert.

Verdeelt, III. c. 11. v. 90, *veroordeeld*. Zie KIL. en v. H. ald.

Verdiente, — en v., I. c. 4. v. 55, *verdienste*, of wel, III. c. 3. v. 531, van iets kwaads gezegd, *schuld*. Elken sine — gheven, II. c. 19. v.

150, *aan ieder geven hetgeen hij verdiend heeft, loon naar werk geven.*

Verdiepen trans. (eene rivier), I. c. 23. v. 132, *de diepte (er van) meten, peilen; (een mensch), II. c. 36. v. 124, doorgronden, uitvorschen. Het Evangelium Nicodemi, waaruit deze plaats vertaald is, heeft dezen regel niet; maar hoogstdenkelijk is de zin: »Gij hebt gehoord wat uw eigen volk riep: wat tracht gij nu angstvallig dezen man uit te hooren (die een vreemdeling is en er niets naders van weet)?»*

Verdinghen (verdinghede) trans., II. c. 16. v. 38, *vrijmaken, verlossen. Eig. vrijpleiten (met woorden), maar hier (met daden, en dus) bevrijden. Zie mijne aant. in het Taalk. Mag. IV. 55 vlg.*

Verdoen (passim), *slecht besteden, verkwisten, als nog heden, maar, (den tijd nuttelijk —), III. c. 25. v. 136, in een goeden zin, besteden, gebruiken.*

Verdooft, Verdoeft (var. verdovet), I. c. 48. v. 119, II. c. 58. v. 126, IV. c. 2. v. 71, *verdwaasd. Eig. verdoofd of bedwelmd (van een slag), dus zijn verstand bijster of doof voor rede.*

Verdoort, Verdoert, III. c. 3. v. 1163, c. 9. v. 119, IV. c. 9. v. 61 var., *verdwaasd. Zie Dore.*

Verdrach, III. c. 3. v. 1005, *het verdragen, verdraagzaamheid, geduld (vgl. v. 997, 1002); elders, II. c. 36. v. 575 var., kwijschelding, vanwaar zonder verdrach, ibid. v. 1955, zonder genade, ook, III. c. 6. v. 32, c. 15. v. 109, zonder ophouden, zonder verpoozing, of wel, II. c. 36. v. 1589, 1647, zonder uitstel, terstond.*

Verdraghen en *verdrach* komen in alle wisseling van beteekenis overeen met het Lat. *remittere* en *remissio*. De gang der gedachten was in beide talen dezelfde, in beide even geleidelijk. Vgl. voorts *Minnen Loep*, Gloss.

Verdraeyen intr., II. c. 50. v. 48, *van den regten weg afdwalen*. Maar verkieselijk is de lezing der var., volgens welke het ww. transitief is, en dus *af doen dwalen* beteekent.

Verdraghen trans., I. c. 34. v. 39, (*iemand*) *vrijspreken, verschoonen, hem zijne schuld kwijtschelden*. Zie *Verdrach*.

Verdranc, I. c. 29. v. 82 enz., Imp. van verdrinken, *verdronk*.

Verduldelijke, Verduldichlijke, —like, —liken adv., I. c. 46. v. 129, III. c. 3. v. 539 en var., *met geduld, met lijdzaamheid*.

Verduldich adj., III. c. 3. v. 532, *geduldig, lijdzaam*.

Verduldicheit, —eide, *ibid.* v. 560, *geduld, lijdzaamheid*.

Verduwen (gramschap), III. c. 7. v. 1, (*wegduwen*), *verdriven*.

Vererren trans., I. c. 39. v. 99 enz., *bedroeven*; I. c. 46. v. 69 enz., *vertoornen*. Zie *Erre*.

Vergadren tenen wighe, II. c. 48. v. 349, of — te wighe, IV. c. 2. v. 46, *ten strijde bijeenkomen, handgemeen worden*, vanwaar: int vergadren vanden stride (var. wighe), I. c. 46. v. 80, *in het dichtste gewoel, in het heetst van den strijd*. Zie HUYDEC. op STOKER, III. bl. 252 vlg.

Uit hetzelfde gronddenkbeeld van *bijeenkomen*, doch in vredelievende opvatting, spruit de betekenis van *zich vereenigen* (in het huwelijk), *eene echtverbindtenis aangaan*, als II. c. 44. v. 96, vanwaar, als trans., thuwelijc vergaderen, *ibid.* v. 98, *het huwelijk sluiten*, het werk van den priester.

Vergaen (verghinc) intr., I. c. 44. v. 29, *omkomen, gedood worden*.

Vergheefs. Te —, I. c. 45. v. 92, *zonder geldige reden, ligtvaardig, onbedacht*.

Vergheven, in den wensch: vergave God!, II. c. 56. v. 36, hetzelfde als *geven*.

Elders, nagenoeg in den hedendaagschen zin, *kwijtschelden, vergiffenis schenken*, in de zeggwijze: God vergheeft ons sinen hat, III. c. 27. v. 38, *God laat zijnen haat (zijne gramschap) jegens ons varen, hij vergeeft ons onze zonden*. Thans *vergeeft* men iemand zijn misdrijf, oudtijds *vergaf* men iemand zijne eigene gramschap over dat misdrijf, d. i. men *schonk* hem die gramschap, *stond ze af, liet ze varen*. — *Ferguut*, vs. 1936:

Hine sal u niet wesen wreet,
Hi sal u vergeven sine gramheit.

Ibid. vs. 2854:

Om dat u hier sende Ferguut,
Vergevic u minen evelen moet.

Zoo ook *Reinaert*, 2506 vlg., *Theoph.* 692, enz. Vergouden (loon), III. c. 1. v. 64 var., (*vergolden*), *betaald*. Zie *Gout*. Doch de lezing van den tekst is de ware.

Vergronden trans., II. c. 14. v. 65, *doorgronden*.
Zie Gronde en Gronden.

Verhalen (den tijd), III. c. 25. v. 18, *terughalen*, *terugroepen*.

Verhaven (var. verheven), part. van verheffen, II. c. 36. v. 1940, c. 50. v. 23, III. c. 3. v. 496, c. 5. v. 55, c. 26. v. 167, *verheven*.

* Vgl. Ghehaven.

Verheeschen trans., III. c. 3. v. 827 var., *inzien*, *erkennen*. Het is niet anders dan *vereeschen*, *vereischen*, dus: *door eischen of vragen te weten komen*, *vernemen*, *verstaan*. Zie verder Ghevreeschen.

Over de uitdrukking: diet wel verheest (var. Bijl. A. vereest), I. c. 2. v. 7, c. 39. v. 175, *indien men het wel inziet*, of *goed begrijpt*, zie het gezegde bij Die.

Verhinc, II. c. 36. v. 2031 var., *verlof*. Vgl. Ghehinc.

Verhoeden trans., II. c. 44. v. 88, *behoeden*.

Verhoghen trans., III. c. 20. v. 82, *verheugen*; part. verhoghet, I. c. 9. v. 6, *verheugd*. Als subst., een groot verhoghen, III. c. 25. v. 23, *eene groote vreugde*.

Verholentheit, Verholenheit, —ede, I. c. 5. v. 15, II. c. 2. v. 42, c. 36. v. 2011 var., *verborgenheid*.

Verhoopt worden, II. c. 36. v. 1428, *hoop oppvatten*. Elders *hem verhoppen* (op) voor (al te zeer) *zijne hoop stellen*: zie de *Taal- en Dichtk. Aanm.* achter FORTMAN'S *Dichtl. Mengel.*, bl. 18.

Verhoren trans., I. c. 32. v. 9, II. c. 6. v. 57
var., *hooren, vernemen.*

Verkeert adj., I. c. 48. v. 96, *van den regten
weg afgedoold, spoorbijster*, part. van

Verkeren trans., IV. c. 6. v. 66, *misleiden, op
een dwaalspoor brengen.*

Verclaren trans., II. c. 36. v. 1717, *verhelderen,
verlichten.* Van *klaar*, het Lat. *clarus*.

Hem —, I. c. 10. v. 80 var., *helder schijnen,
lichten.* Doch de lezing van den tekst is de ware.

Vercoenen intr., III. c. 12. v. 144, *koen of dap-
per worden, moed scheppen*; trans., *ibid.* v. 147,
moed doen scheppen, bemoedigen.

Vercoeveren intr., I. c. 41. v. 115, III. c. 2. v. 157,
zich herstellen. Van het oude subst. *coever*, dat in
beteekenis geheel overeenstemde met het Lat. *copia*,
en dus zoowel *voorraad, overvloed*, als *kracht, ver-
mogen* (tot iets) aanduidde. *Floris e. Blanc.* vs. 1843:

Van so scoonre herberghe ende so goeder
Vant men quaden *coever* daer.

»Men vond er geringen *overvloed* (parvam copiam)
van, zij waren schaarsch.” *Limborch*, I. 2674
(reeds aang. door BILDERDIJK, *Gesl.* I. 134, die
het echter in plaats van *veel*, liever *zelden* voor-
komende had moeten noemen):

(Ic) hadde beghert
Dat mijn jonfrouwe bleef op doever
Ende mijns beide, want *coever*
En hadde si niet wel te gane.

»Zij had geene *kracht* om mede te gaan (non
erat ei copia eundi),” een woord, dat wel eene
plaats in het Gloss. verdiend had.

KIL. kent *koever* slechts als adj. en adv. in den zin van *abundans(-de)*, *copiosus(-se)*, maar vermeldt nog het ww. *koeveren* d. i. *verkrijgen*, dat dan ook reeds in het Ohd. *koborón*, *arkoborón*, in het Mhd. *koberen*, *erkoberen* luidde (GRAFF, IV. 357 vlg., ZIEMANN, 190 en 81). *Voorraad verkrijgen* en *kracht bekomen* is dus de grondbeteekenis, en *vercoeveren* kan niet anders zijn dan *zijne krachten herwinnen*, *zich herstellen*.

Aan eene afleiding van *copia* valt natuurlijk niet te denken, maar hetgeen DU CANGE aanteekent op *Comparatum*, maakt het niet onwaarschijnlijk, dat het Ohd. *koborón* eene verbastering is van *comparare*. Het ww. *coeveren* zou dan het oudste zijn, *coever* als subst. daarvan ontleend, *vercoeveren* eindelijk hieruit ontsproten, en vandaar

Vercoevereren intr., I. c. 41. v. 115 var., IV. c. 1. v. 175 var., c. 2. v. 33 var., 75 var., hetzelfde als *vercoeveren*, een dwaze vorm, die zoo wat luidt als *verhinderéren*, *verzilveréren* enz.! Zie *Recoevereren*.

Verladen part., I. c. 26. v. 139, *beladen*, *bezwaard*, *verlegen*, door geldgebrek; (mit kindren), III. c. 3. v. 323, *belast*, *bezwaard*.

Verlanghen (verlanct), onpers. ww., met den dat. Mi verlanghet, I. c. 6. v. 63, III. c. 3. v. 907, *ik verlang*. Vgl. *Langhen*.

Verlanc o., I. c. 18. v. 108, *verlangen*; tferlanc (van), II. c. 55. v. 49, *het verlangen (naar)*.

Verlasten trans., III. c. 4. v. 421, *overladen*, *bezwaren*.

- Verlatenisse (var. verlanesse), —en, II. c. 43. v. 21, c. 48. v. 706, *vergiffenis*. Van *verlaten* in den zin van *vergeven*, *kwijtschelden*: zie Prof. SIEGENBEEK in den *Konst- en Letterbode* van 2 Aug. 1839, bl. 77.
- Verlesen trans., III. Prol. v. 51, *overlezen*, *herlezen*.
- Verletten (zijn dagloon), III. c. 1. v. 44, *doorletten* (*vertoeven*, *van 't werk blijven*) *verloren laten gaan*, dus *verzuimen*, *verluiseren*.
- Verlien (verlijde, var. verlīde, verlijdde) trans., II. c. 44. v. 520, 553, *belijden*, *bekennen*. Zie Lien.
- Verloos, III. c. 16. v. 111, Imp. van *verliezen*, *verloor*.
- Verlooste, IV. c. 11. v. 45, of *verloeste*, I. c. 20. v. 66, *verlossing*.
- Verloosten, Verloesten trans., I. c. 26. v. 10, II. c. 36. v. 1580 var. (tekst *verloossen*), *verlossen*.
- Verloostenesse, Verloestenesse, II. c. 44. v. 178, *verlossing*.
- Verlooster, Verloester, II. c. 14. v. 26, c. 36. v. 1856, *verlosser*.
- Vermaen, —ane o., I. c. 6. v. 19, *vermaning*, *waarschuwing*.
- Vermaledien (vermaledide, vermalendijt) trans., I. c. 29. v. 12, III. c. 4. v. 446 var., *vervloeken*.
- Vermanen met den genit., III. c. 3. v. 266, 1144, c. 6. v. 5, *melding maken*, *gewagen* (*van iets*).

Deze beteekenis geldt ook in *Karel d. Gr. II.* 1619, op welke plaats de Heer DE JAGER (*Nalez. op het Gloss. van Prof. LULOFS*, bl. 47 vlg.) het minder juist door *ondernemen* verklaart. Het pron. *mi* aldaar behoort niet bij *vermanen*, maar bij *vermiden*.

Vermeensamen (var. vermeesamen) trans., II. c. 44. v. 543, c. 48. v. 1039, 1185, *in den (kerkelijken) ban doen, vervloeken*. Zie DE JAGER, *Verscheid.* bl. 302—304, die zich echter in de afleiding vergist, door aan het adj. *mein* (vanwaar *meineed* enz.) te denken en daaruit de verklaring *kwaad toewenschen, verwenschen* te ontleenen. *Vermeensamen* is eene letterlijke vertaling van het kerkwoord *excommunicare*. Het adj. *meensaem* of *ghemeensaem* was *communis*, dus *catholicus*, lid der katholieke kerk. *Excommunicare*, bij ons *vermeensamen*, was dus *uit de gemeenschap der kerk verbannen, ontkatholijken*, om zoo te zeggen. GRAFF, naar wien de Heer DE JAGER verwijst, onderscheidt ook *mein* (II. 779—782) naauwkeurig van het daaruit afgeleide *gamein* (782—785), en rangschikt *gameinsam, farmeinsamón* enz. te regt onder het laatste.

Vermeyen. Hem —, II. c. 36. v. 1776 var., *zich vermaken, zich verlustigen*. Zie Meyen.

Vermen trans., II. c. 44. v. 47, thans verbasterd *vormen, het vormsel toedienen*, van 't Lat. (*con*)-*firmare*.

Vermeten adj., I. c. 45. v. 3, eig. *die zich veel durft vermeten*, zoowel in goeden als kwaden zin,

dus *stout*, *moedig*, ook *sterk*, *krachtvol*, zoo als hier, of *al te stout*, *laatlunkend*, ons *vermetel*. Voorbeelden van 't eerste in *Karel d. Gr. Gloss.*, *Walewein*, vs. 7953, *STOKE*, I. vs. 648, II. vs. 491, 675, enz.

Vermiden. Zonder —, II. c. 13. v. 13, *zonder schroom*, *zonder te ontzien* (hetgeen de welvoegelijkheid eischte). *Ontzien* en *vermijden* zijn zoodanig zinverwante woorden, dat het niet bevreemden kan, het laatste in de beteekenis van het eerste aan te treffen. Als zoodanig vindt men *vermiden* in *Walewein*, vs. 10742, *Partonopeus und Melior* (uitg. van Prof. MASSMANN), bl. 79, vs. 12; of wel *hem vermiden* voor *zich ontzien*, *zich sparen*, *het gevaar ontwijken* (*Limborch*, X. 1070), of *zich ontzien* (iets te doen), *er voor schromen*, *het nalaten*, als *D. Doctr.* II. 3435, waar Prof. JONCKBLOET (in Gloss.) het half en half met *vermieden* (*verhuren*) verwarde. — Vgl. *Midel* (*ontziende*, *schromende*, dus *bedeesd*).

Vermoghen adj., II. c. 8. v. 63, *vermogend*, *magtig*. Zie het Gloss. op *Karel d. Gr.* en vgl. bij *Onvermoghen*.

Vernaemt een wijs man, III. c. 5. v. 65, *vermaerd*, *beroemd*, (*gerenommeerd*), als een wijs man.

Vernemen trans., II. c. 4. v. 18, *hernemen*, *weder opnemen*.

Vernoy, —ye o., *Prol.* v. 74, I. c. 5. v. 50, c. 21. v. 97, c. 26. v. 3, 11, c. 32. v. 103, c. 46. v. 124, 131, c. 48. v. 41, 53 enz., *verdriet*.

Vernoyeert, Vernoyiert, II. c. 36. v. 243,

256, *die het geloof* (doorgaans het Christelijke, hier het Joodsche) *verzaakt heeft, afvallige, renegaat*. Zie Prof. JONCKBLOET, Gloss. op *Karel d. Gr.* Doch de daar aang. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 351 vlg., verstond het woord niet, blijkens zijne verklaring door *kwaad*. Reeds *die vernoyerde Juliaen* (Apostata) had hem moeten waarschuwen.

Men wachte zich, dit woord met het voorgaande *vernoy* te verwarren: het laatste is van *nocere* (Fr. *ennui*), het andere van *negare*.

Verre m., II. c. 46. v. 32, 34, 40, 65, *stier*. Zie KIL. en *D. Doctr.* III. 817, waar het staat ter vertaling van *taurus* bij OVIDIUS. Wij hebben er nog *vaarkoe* en *vaars* van.

Verren (gheverret) trans., I. c. 39. v. 100, III. c. 6. v. 74, c. 19. v. 95, *verwijderen, afwenden, verdrijven*; hem — (van), III. c. 3. v. 1115, c. 7. v. 18, c. 9. v. 83, 90, *zich verwijderen, zich ontdoen (van iemand of iets)*. — Van *ver*, dus eig. *verre afzetten*.

Verrieken trans., IV. c. 3. v. 78, *bemerken*. Eig. *er de lucht van krijgen*, van *rieken, ruiken*, oorspronkelijk dus van honden gezegd, als in *Ferguut*, vs. 106.

Verrostecht, II. c. 48. v. 920 var., (*verroestigd*), *verroest*.

Versamen (versaemde, versaemt) intr., II. c. 36. v. 1839, *zich verzamelen*; trans., I. c. 43. v. 13 var., (*verzamelen*), *vereenigen*. Ook staat dit ww. steeds als var. van

Versamenen (versament) trans., I. c. 32. v.

- 43, II. c. 36. v. 440, c. 39. v. 116, 246, c. 44. v. 404, c. 47. v. 10, *verzamelen, vergaderen.*
- Verscapen, III. c. 4. v. 243, part. van versceppen, *herschapen, van gedaante veranderd, gemetamorphoseerd.*
- Verscheden intr., II. c. 48. v. 553, *zich afscheiden, zich afzonderen*; ook trans., hem —, III. c. 4. v. 381 var., *zich scheiden, zich verdeelen.* Part. verscheeden, II. c. 40. v. 145 var., *gescheiden*, vanwaar vanden live verscheden, III. c. 25. v. 28 var., *uit het leven gescheiden, gestorven.* Hiertoe behoort ook
- Verschiet (plur. verschieden), II. c. 32. v. 6, c. 36. v. 1289, III. c. 4. v. 360 enz., Imp. van verscheden intr., ons *verscheiden, dus stierf.*
- Verscoven adj., I. c. 47. v. 11, c. 48. v. 5, *verachtelijk, slecht*; I. c. 36. v. 55, II. c. 46. v. 96 var., *verachtelijk, ellendig*, als scheldwoord. Eig. part. van *verscuven*, ons *verschuiven*, beteekent het oorspronkelijk *verstooten* (zie *Vanden houte*, Gloss.), maar gewoonlijk, bij overdragt, *verworpen, verachtelijk*, letterlijk het Lat. *abjectus*. Dat HOFFMANN v. F. (*Hor. Belg.* VI. Gloss.) en Mr. v. D. BERGH (*Limborch*, Gloss.) het door *dom* en *verdwaasd* verklaren, steunt, mijns inziens, op geen genoegzamen grond.
- Verscoven adj., II. c. 46. v. 96, hetzelfde als *verscoven*, waarmede het ook meermalen als variant afwisselt. Het is van 't ww. *scruven* (*schruiven*), dat insgelijks *verstooten* beteekende (zie *Vanden houte*, Gloss. op *Scruiven*), en werd niet

- alleen voor *ellendig*, *beroerd* genomen, als in *Reinaert*, vs. 925, maar ook voor *ellendig*, *rampzalig*, als in *Walewein*, vs. 8858.
- V**erseert, I. c. 6. v. 25, c. 19. v. 81, *bedroefd*, van Verseren.
- V**erseghen trans., III. c. 3. v. 116 var., 254 var., 517, c. 4. v. 441, *oververtellen*, *ruchtbaar maken*.
- V**ersent, II. c. 44. v. 51, c. 48. v. 104 var., waar de tekst versint heeft, v. 115 enz., part. van versenden, *verzonden*, *in ballingschap gezonden*. Zie Senden.
- V**erseren ww., als subst., I. c. 46. v. 131, II. c. 3. v. 77, *verdriet*, *droefheid*. Zie Zeer.
- V**ersien trans., III. c. 26. v. 158, *zien*, *bezien*.
- V**ersien trans., I. c. 37. v. 22, (*iets*) *bezorgen*, (*er in*) *voorzien*. Iemand — van iets, III. c. 9. v. 43, c. 23. v. 208 var., c. 24. v. 44 var., hem —, II. c. 8. v. 4, III. c. 26. v. 105 var., hetzelfde als *voorzien*.
- V**ersinnen (versinde) trans., I. c. 2. v. 86, II. c. 24. v. 53, 65, III. c. 3. v. 487 enz., eig. *met den zin vatten* (zie *Zin*), dus *begrijpen*, *kennen*; I. c. 34. v. 56, c. 48. v. 164, II. c. 13. v. 74, c. 51. v. 72 enz., *bedenken*, *nagaan*; iemand —, I. c. 16. v. 19, c. 34. v. 22, (*om iemand*) *denken*, (*op hem*) *letten*; hem —, III. c. 3. v. 446, *zich bedenken*, *zich bezinnen*, of wel, II. c. 39. v. 84, *zich zelven kennen*, *verstand hebben*.
- Na onse versinnen, I. c. 48. v. 85, *naar onze overtuiging*, *zoo als wij het begrijpen*;

alsict versinne, I. c. 29. v. 24, II. c. 3. v. 163, *zoo als ik wel weet, gelijk mij bekend is*, bevestigingsformule. — Vgl. *D. Doctr. Gloss.*

Versint, II. c. 48. v. 104. Zie Versent.

Verslaen (verslouch) trans., II. c. 36. v. 845 var., 923 var., (eene deur) *beslaan*, gelijk de tekst heeft, d. i. met spijkers, bouten enz. *vast-slaan, vernagelen.*

Verslaen. Hem —, III. c. 9. v. 106, *verslagen of neerslagtig worden.*

Verslint, II. Prol. v. 30, part. van verslinden, *verslonden*. Het ww. zelf wordt ook, I. c. 23. v. 76 var., *verslijnden* gespeld.

Versoec hebben, III. c. 5. v. 95, *aanzoek krijgen, door verzoeken lastig gevallen worden.*

Versoecken (versochte) trans., II. c. 48. v. 390 var., *onderzoeken.*

Versparen trans., III. c. 21. v. 25, *opsparen.*

Verspreken (versprac) trans., II. c. 21. v. 12 var., c. 36. v. 716 var., *berispen*. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 261 vlgg. en mijne aant. in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* VI. 157 vlg.

Verstaen, als subst., II. c. 11. v. 45, *doorgaans redelijke* —, I. Prol. v. 14, c. 1. v. 25, IV. c. 9. v. 102, c. 10. v. 68, *verstand*; tferstaen, I. c. 18. v. 5, *het verstand.*

Haer (onse) verstaen, I. c. 2. v. 3, II. c. 41. v. 151, *hunne opvatting, hunne wijze van de zaak te verstaan.*

Verstaen (verstont) intr., II. c. 36. v. 1642, *ontstellen, versteld staan.* Eig. *van zijne plaats*

gaan, achteruitdeinzen (vgl. *verzitten, verliggen* enz.), van schrik en ontsteltenis. In *versteld* ver-
toont zich eene dergelijke beeldspraak.

Verstandel adj., III. c. 2. v. 84, *verstandig*.

Verstandelhede, II. c. 48. v. 172, *verstand, rede*.

Verstandenesse, Verstandenis, I. c. 23. v. 44, ook *verstannesse*, *ibid.* var. en IV. c. 9. v. 102 var., *verstand*.

Elders, II. c. 41. v. 27, *beteekenis, meening, zin*; II. c. 24. v. 46, *verstaanbare uiting* (van gedachten); of wel, III. c. 15. v. 26, *kort begrip, inhoudsopgave*, waarin de zin van het volgende ligt opgesloten.

Tot eene andere opvatting van *verstaen* behoort *Verstannesse*, II. c. 36. v. 2016 var., *opstanding*.

Verste, Versten. Zie Vorste, Vorsten.

Versteken trans., III. c. 10. v. 194, *treffen, nedervellen*. Eig. van den ridder, die zijne partij doodelijk treft en ter aarde doet zinken; hier overdragtelijk van den dood gezegd.

Verstoren trans., III. c. 3. v. 1234, *vergoeden, herstellen*. Deze merkwaardige beteekenis vind ik ook in het *Leven van Jezus*, c. 156:

Here, ic wille half mijn goet gheven den armen; ende hebbic imene veronrecht, ic wilt hem virvout *verstoeren*.

Waarbij Prof. MEIJER (bl. 348) verwijst naar NIJHOFF'S *Gedenkw. uit de Gesch. van Geld.*, I. 362 en 435. Vermoedelijk behoort hiertoe ook de plaats uit den *Ferguut*, waar deze den overwonnen zwarten ridder voorwaarden van lijfsbehoud oplegt. Wilt gij die voorwaarden vervullen, zegt hij (vs. 1912),

So moghedi wel *verstoren*
 U lijf, ende quite gaen:
 En doedijs niet, ic sal u slaen.

» zoo kunt gij uw leven, dat nu zoo goed als verloren is, *herstellen*, *herwinnen*.” Prof. VISSCHER (in Gloss.) verklaart het door *verlengen*; misschien zweefde hem het Deensche *stor* (d. i. *groot*) voor den geest. Doch die verklaring vervalt bij vergelijking der andere plaatsen.

Wat de afleiding betreft, de samenhang met het Lat. *restaurare* is niet te miskennen, en het Ohd. *stuurén*, bij GRAFF (VI. 712) *adjuvare*, dus *helpen*, *verhelpen*, zal wel denkelijk hetzelfde zijn.

Dat voor 't overige *verstoren* in den gewonen zin een geheel ander woord is, gelijk het ook lijnrecht in beteekenis verschilt, behoeft niet gezegd.

Versumen intr., II. c. 37. v. 71, niet ons *versuimen*, *verwaarloozen*, maar, bij uitbreiding van beteekenis, *zich vergrijpen*, *misdoen*.

De lezing der var., *verswijmt*, is niet, gelijk ik vroeger vermoedde, eene verkeerde spelling voor *versuymt*, maar een ander woord van gelijke beteekenis, misschien wel de ware lezing. *Verswimen*, *verzwijmen*, afkomstig van *zwijsm*, is oorspronkelijk *buiten zich zelven* of *van zijn streek zijn*, dus *feilen*, *mistasten*, *zich vergrijpen* (bij KIL. *hallucinari*), een samenhang van beteekenis, die zich ook vertoont in het Fr. *défaillir* en *faute*, beiden van het Lat. *fallere*. In de *D. Doctr.* III. 1319 leest men (volgens de var. H.):

Die wise duchtet nacht ende dach
 Datti yet *verswimen* mach.

Hetgeen zeer wel beantwoordt aan de andere lezing *mistreden*. Ook in het Hamburgsche HS. van 't Schaakspel trof ik het meermalen aan.

Verzweren (verzwoer). Gods name —, I. c. 37. v. 71, *Gods naam afzweren, zich aan de dienst van God onttrekken, Gode de gehoorzaamheid weigeren*, eene spreekwijze uit het leenregt. Vs. 69—73 wijzen terug op hetgeen vs. 36—38 gezegd was. — Vgl. HUYDEC. op STOKER, II. bl. 545.

Vert. Zie Vaert.

Vertaren (vertaert) trans., III. c. 3. v. 145, c. 14. v. 180, c. 21. v. 26, IV. c. 4. v. 48, *verteren*.

Het part., IV. c. 9. v. 61 var. (Bijl. A.), in den zin van *verteerd, uitgeput*.

Vertien intr., met den gen., III. c. 3. v. 711, *zich aftrekken, afzien (van iets), het nalaten, laten varen*. Zie *Minnen Loep*, Gloss., v. H. op KIL. (op *Vertijden*) en vgl. VELTHEM, bl. 57, *Esmoreit*, vs. 813, en *hem vertien* bij STOKER, III. vs. 43. Tien (zie ald.) is *trekken*, vertien dus *vertrekken, zich aftrekken* enz. Het Hoogd. kent nog den afgeleiden vorm *verzichten*.

Van vertien in eene andere opvatting is ook Vertoghen part., II. c. 36. v. 792, *vermeld, verhaald*. De Infin. *vertien* in dien zin bij STOKER, VIII. vs. 1272.

Vertoghen trans., II. c. 36. v. 1350, *vertoonen, openbaren*; IV. c. 4. v. 61, *aantoonen, aanwijzen*. Hem —, I. c. 5. v. 42, c. 17. v. 18, c. 36. v. 49 enz., *zich vertoonen, zich laten zien*. Vgl. Toghen.

- Vertraghen intr. Tonswert —, III. c. 3. v. 820, (*jegens ons*) *verflaauwen*, *verkoelen* in liefde of vriendschap.
- Vertrecken iets aan iemand, I. c. 42. v. 130, II. c. 13. v. 125, c. 35. v. 20, c. 60. v. 36, Imperf. *vertrac*, I. c. 14. v. 87, c. 20. v. 67, Part. *vertrokken* (var. *vertrocken*), II. c. 3. v. 149, of *vertrect*, II. c. 56. v. 73, *vertellen*, *verhalen*.
Uwes vrients woort *vertreken* (var. *vertrecken*), III. c. 3. v. 58, *voor uwen vriend het woord voeren*.
- Vervaren (vervoer, *vervaren*) intr., I. c. 11. v. 30, *van zijne plaats gaan*, *uitwijken*; I. c. 30. v. 11, c. 37. v. 37, 72, *vergaan*, *te niet gaan*.
Zie Varen. Maar
- Vervaren intr., I. c. 16. v. 68, *verschrikken*.
Zie Vaer.
- Vervullen (vervult) trans., I. c. 18. v. 74, IV. c. 12. v. 34, *vervullen*. Ghi *vervollet*, Imperf., IV. c. 12. v. 12, *gij vervuldet*. Vgl. Vollen.
- Vervorren, Vervorsen, II. c. 17. v. 87 var., *vervrozen*, *stijf bevrozen*.
- Verwaent, Verwaenthede. Zie Verweent.
- Verwandelen intr., I. c. 7. v. 66, c. 38. v. 39, c. 39. v. 8, II. c. 36. v. 2068, c. 39. v. 163, III. c. 3. v. 780, *veranderen*.
- Verwandren trans., II. c. 44. v. 371, *verplaatsen*.
- Verwanen. Hem —, I. c. 31. v. 51, II. c. 36. v. 823, *zich aan eigenwaan toegeven*, *zich laten voorstaan*, *zich trotschelijk inbeelden*, vanwaar ons *verwaand*. Zie HUYDEC., *Proeve*, II. 154.

Verweent adj., IV. c. 5. v. 16 var., ook verwaent, III. c. 9. v. 54, *weelderig, dartel, brooddronken*. Zie

Verweenthede, —en, I. c. 14. v. 22 var. (tekst verwaenthede), c. 31. v. 36, *weelde, dartelheid*, met het bijdenkbeeld van overmoed en trots.

Verweend komt zoowel in goeden als kwaden zin voor, zoowel voor *heerlijk, prachtig, kostbaar*, als voor hem, die zich aan heerlijkheid en pracht te veel toegeeft, dus *weelderig* enz. Op het voorbeeld van KIL. stelt men het doorgaans met *verwaand* gelijk, en de verwisseling der beide woorden in de verschillende HSS. van den *L. Sp.* (als ook in de var. op de *D. Doctr.* III. 450) schijnt dit te bevestigen. Doch, hoezeer ik erken, dat *weelde* en *trots* zinverwante woorden zijn, en dat aan *verweend* meermalen het bijdenkbeeld van hoogmoed verbonden is, zoo komt mij toch de afleiding van het ww. *verwanen* daarom hoogstonwaarschijnlijk voor, omdat de oudste beteekenis buiten twijfel die van *heerlijk* was, en de uitdrukkingen *verweende Here, verweende Joncfrouwe* enz. (van Heiligen gezegd), alle verwantschap met *verwanen* buitensluiten. En dat deze of gene afschrijver uit misverstand der bijna gelijkkluidende woorden het eene voor het andere schreef, kan toch wel geen degelijk taalkundig bewijs heeten. Doch, hoe 't zij, om gelegenheid tot nader onderzoek te geven, verwijs ik naar FORTMAN'S *Taal- en Dichtk. Aanm.* achter zijne *Dichtl. Mengel.*, bl. 37—40, Prof. MEIJER op het *Leven van Jezus*, bl. 292 vlg. en

- 301 vlg., Prof. SIEGENBEEK in den *Konst- en Letterbode* van 15 Jan. 1836, bl. 41, de Gloss. op de *D. Doctr.*, *Limborch*, enz.
- Verwerf, I. c. 13. v. 18, klankwisseling voor verwarf, Imp. van verwerven, *verwierf*.
- Verwerken (verwrachte, verwrocht) trans., I. c. 6. v. 50, c. 23. v. 48, c. 48. v. 47, III. c. 3. v. 427, c. 17. v. 96, 100, *zich door zijne werken (iemand) afkeerig maken, (iemand's gunst) door eigen schuld verliezen, verbeuren*. Zie Prof. JONCKBLOET, Gloss. op de *D. Doctr.* en *Karel d. Gr.*
- Verwillen intr., III. c. 3. v. 507, *zich aan zijnen wil toegeven, te veel willen of begeeren*; op dezelfde wijze gevormd als *verhopen, vertwijfelen, verwanen* enz.
- Verwinnen (verwan) trans. Eenen strijd —, I. c. 46. v. 8, *winnen*.
- Verwisen (verwijsde) trans., II. c. 47. v. 104, *aanwijzen*. Het part. verwijst, III. c. 11. v. 90, 92, in den gewonen zin van *verwezen, veroordeeld*.
- Verwrachte, Verwrocht. Zie Verwerken.
- Vessemen. Omme — trans., IV. c. 3. v. 45, *omvademen*. *Vessem, vasem* staat tot *vadem*, als *asem* tot *adem*.
- Veste v., IV. c. 1. v. 198 var., *vesting*. Binnen vesten, III. c. 26. v. 144, 149, krijgsmansuitdrukking, het tegenovergestelde van *in het veld*, dus *binnenshuis, in rust en veiligheid*.
- Vesten (ghevest) trans., I. c. 3. v. 52, *vaststellen, verordenen*; I. c. 16. v. 73, *bij zich zelven*

vaststellen, *zich eene gevestigde overtuiging verschaffen*; III. c. 3. v. 1240, *zich vast in het geheugen prenten*. Zie *Minnen Loep*, Gloss.

Vestkijn, IV. c. 1. v. 198, diminutief van Veste.

Veteren plur., I. c. 44. v. 41, *boeijen*. Hoogd. *fessel*, Eng. *fetter*, nog heden bij ons in gebruik in de verzwakte beteekenis van *rijgsnoer*. Zie v. H. op KIL. en Prof. JONCKBLOET, *Spec. de Velth. l. III*, bl. 103 vlg.

Viant. Die —, I. c. 6. v. 5, II. c. 36. v. 40, c. 55. v. 89, c. 61 passim, enz., *de duivel*; plur. *viande*, I. c. 12. v. 19, II. c. 3. v. 183, c. 36. v. 547 enz., *duivelen*, *booze geesten*. Eng. *fiend*.

Vichtach, II. c. 48. v. 1169 var., *vijftig*.

Vier o., I. c. 12. v. 6, c. 13. v. 25, 27, 28, 31 enz., *vuur*.

Vierich, —ighe adj., I. c. 24. v. 2, 11, *vurig*, *vlammend*.

Vierte, —en v., II. c. 21. v. 8, 10, *rustdag*, *feestdag*, *sabbath*. Men schreef ook *viere*, vanwaar het ww. *vieren*, rusten. Zie HUYDEC. op STOKER, III. bl. 55 vlg. Het is 't Hoogd. *feier*, Ohd. *fira* (GRAFF, III. 665—667), van 't Lat. *feriae*.

Vilt. Een —, I. c. 19. v. 74. Zie bij Slijc.

Vingherlijn, II. c. 50. v. 64, *ring*.

Viseie v. Die —houden, II. c. 49. v. 80, naar ik vermoed, *het oog (op iets) gerigt houden*, *(het) in acht nemen*. Thans zou men zeggen: »zoo als men nog *in het oog houdt*.” Het is het Fr. *visée*, van *viser*, bij ons

Visieren, Viseren (ghevisceert) intr., I. c. 35.

v. 21, II. c. 36. v. 853, *bedenken*, *overleggen*; trans., I. c. 30. v. 44, c. 44. v. 40, III. c. 15. v. 122, *bedenken*, *uitdenken*; I. c. 10. v. 38, II. c. 44. v. 26, III. c. 12. v. 151, *beramen*, *bepalen*, *schikken*, van het Lat. *videre*, *visus*.

Mr. v. D. BERGH (Gloss. op *Limborch*) bestrijdt eene meening, die, geloof ik, door niemand verdedigd wordt. Men beweert niet, dat *visieren* van *verziëren* (wel te onderscheiden van *versieren*) afkomt, maar integendeel houdt men het laatste voor eene verbastering van het eerste; en na al wat de Heer DE JAGER bij herhaling daarover gezegd heeft, is dat boven allen twijfel verheven.

Visike, II. c. 33. v. 36, III. c. 14. v. 14, *geneeskunst*. Eig. *physica*, als nog in 't Eng. *physician*. Zie mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 74.

Vitaelge, Vitaelgie (var. vitalien plur.), IV. c. 2. v. 61, c. 3. v. 7, *victualie*, *levensmiddelen*.

Vite v., I. c. 25. v. 96, III. c. 4. v. 190, *leven*, *levenswijze*; II. c. 44. v. 37, 373, c. 48. v. 631, 646, III. c. 15. v. 211, *leven*, *levensbeschrijving*. Lat. *vita*. Zie mijne aant. in het *Taalk. Mag.* IV. 75 vlg.

Vlauwer. Zie Vloe.

Vlederike, —en, I. c. 5. v. 26, *vleugels*, ons *vlerken*. *Ferguut*, 1575, enz.

Vleesschelkijn, II. c. 7. v. 133, dimin. van vleesch.

Vlessen (var. vlassin) adj., II. c. 44. v. 138, ook vlassijn en vlassen, II. c. 48. v. 30, 31, *vlassen*, van *vlas*. Vgl. bij Guldijn.

Vlisheit, III. c. 2. v. 21, ook vlijfsheit, III. c. 10. v. 236 (doch het is in het HS. niet duidelijk: misschien is de *f* doorgeschrapt, en staat er vlijsheit), *ongestadigheid*, *losheid*, *dartelheid*, de eigenschap der onbezonnen jeugd. Het verband laat omtrent de beteekenis geen twijfel over, maar het woord is mij van elders niet bekend, en het verschil der (deels zeer dwaze) varianten toont duidelijk, dat de afschrijvers er geen weg mede wisten. Voor 't overige laat het zich vergelijken met *vlieden*, *vliegen*, *vlieten* enz., allen uitdrukkingen van het *bewegelijke*, *onvaste*, *ongestadige*.

Vloe, I. c. 42. v. 49, II. Begin. v. 18, 22, c. 17. v. 4, c. 36. v. 222, c. 48. v. 599, *vlood*, *vlugte*; met een enclit., *vlauwer*, II. c. 17. v. 4 var., verscherpte uitspraak van *vlower* (*vloe* er), *vlood* er; Part. ghevloen, I. c. 42. v. 8, 14, II. c. 36. v. 14, *gevloden*, *gevlugt*.

Het ww., waartoe dit een en ander behoort, was *vlien*, het Ohd. *fluhan* (GRAFF, III. 764), Hoogd. *fliehen*, thans bij ons *vlieden* luidende. Voor het part. *ghevloen* (vgl. *gheploen* van *plien*) vindt men ook *ghevlouwen*, met dezelfde verscherping als wij straks in *vlauwer* zagen. Elders treft men in Imperf. ook *vlou* en *vlau* aan.

Vluchten trans., II. c. 17. Titel, *doen vlugten*.

Vluchtich, —ighe adj., III. c. 12. v. 171, *vlugtende*; I. c. 42. v. 147, *voortvlugtig*.

Vocht adj., I. c. 9. v. 19, *vochtig*. Hoogd. *feucht*.

Vochthede, II. c. 22. v. 18, *vochtigheid*.

Voeghen trans., I. c. 14. v. 13, c. 25. v. 43, *schikken, regelen, verordenen.*

Voere (var. vuere) v., III. c. 5. v. 50, c. 13. v. 36, *handelwijze, bedrijf.* Van wapenen die edele voeren, III. c. 26. v. 179, *de edele wapenfeiten of krigsbedrijven.* Zie HUYDEC. op STROKE, III. bl. 66 vlg., en vooral VAN WIJN op HEELU, bl. 191 vlg.

Voer—, Voert—. Zie Voor—, Voort—.

Voldoen trans., I. c. 6. v. 55, *aanvullen, volledig maken,* hetzelfde als volmaken in v. 52, 58; elders, I. c. 9. v. 28, 32, *geheel en al doen, volbrengen,* vanwaar, IV. c. 10. v. 40, *volbragt.*

Voldwoeghen, II. c. 57. v. 91, doch de var. heeft de betere lezing voldwaghen, Part. van voldwaen, dus *ten volle, geheel en al gewaschen.* Zie Dwaen.

Volen. Ten duvel —, I. c. 26. v. 122, *den duivel aanbevolen, dus vervloekt, verdoemd.* Elders vindt men gewoonlijk *duvelvolen* of *dievelvolen* en het opp. *godevolen* in één woord geschreven.

Volcomen intr. (van eene zaak), III. Prol. v. 11, *ten einde komen, tot voltooiing geraken,* zooveel als het passief van *volbrengen,* gelijk *toecomen* (zie ald.) van *toebrengen.* Ons adj. *volkomen* is er het part. van.

Van personen gezegd, was *volkomen* zooveel als *ten einde komen, klaar komen (met iets),* dus *volbrengen.* Doch ten onregte wordt het in de aant. op de *Heim. d. Heim.* bl. 338 een » bedrij-

vend ww." genoemd. Ik ontken niet, dat het hier en daar met den acc. gevonden wordt (als in *Walewein*, vs. 8593 vlg., *Leven van St. Amand*, II. 5723), doch dit is aan onkunde der afschrijvers of later misbruik te wijten. Het ware zeggen was: *hi volquam des*, gelijk dan ook te lezen staat in twee van de drie voorbeelden, in de *Heim.* t. a. pl. opgegeven, terwijl in het derde *sine dinc* kennelijk eene fout is voor *sire dinc*, gelijk MAERLANT schreef.

Vollen (ghevolt) trans., I. c. 2. v. 10, c. 5. v. 3, c. 6. v. 65 enz., *vullen*.

Vollic adv., I. c. 42. v. 72, II. c. 25. v. 31, c. 36. v. 1597, c. 61. v. 63, III. c. 4. v. 55, *terstond*, *dadelijk*.

Volsegghen (volseit) intr., III. c. 3. v. 9, *zijne rede voleindigen*, *uitspreken*. Zoo ook *volhoren* voor *ten einde toe aanhooren*, als *D. Doctr.* I. 300, *Karel d. Gr.* I. 1050, enz.

Volstaen (si sijn volstaen) intr., I. c. 12. v. 23, c. 37. v. 38, IV. c. 8. v. 36, *volstandig zijn*, *volharden*.

Volvullen (volvult) trans., II. c. 53. v. 79, III. c. 12. v. 43, IV. c. 12. v. 34 var., *vervullen*. Ghi volvullet, Imperf., IV. c. 12. v. 12 var., *gij vervuldet*.

Volweten trans., I. c. 2. v. 56, *ten volle weten*.

Volwondren intr., met den genit., I. c. 14. v. 89, *zich ten volle of genoeg verwonderen* (over iets). Doch in de var. (Bijl. A.) staat te regt de

dat. *niemanne. Mi wondert des*, zegt men, dus ook *mi volwondert des*, en niet *ic volwonder*.

Voorbaer. Die voorbaerste, I. c. 4. v. 21, III. c. 23. v. 98, *de voornaamste, de eerste in rang*. Zie HUYDEC. op STOKKE, II. bl. 116 en 569, en de Gloss. op *Brab. Yeesten*, I. en *Limborch*.

Voordachtich adj., I. c. 32. v. 93, *bedachtzaam*.

Voordeel, Vordeel, —dele, *het deel dat iemand boven anderen vóór heeft, voorregt, onderscheiding*, zelfs *eer en aanzien*, als:

In voordele van ambachte setten, III. c. 16. v. 143, *met een* (niet juist *voordeeligen*, maar) *aanzienlijken post bekleeden*; Joden van vordele, II. c. 36. v. 2064, *J. van aanzien, aanzienlijke J.*

Voordeel doen aan iemand, II. c. 58. v. 23, *(hem) een bijzonder voorregt schenken, eene bijzondere gunst bewijzen*, hier in een goeden zin, doch elders veelal van partijdigheid, als: *daer en sal sijn gheen vordeel*, III. c. 11. v. 53, *daar moet geene bijzondere gunst gelden, daar mag niemand iets vóór hebben, daar moeten allen gelijkstaan*. Zoo zegt STOKKE bij het verhaal eener loting, dat de beide balletjes, die men trekken zou, volkomen gelijk er uitzagen, opdat men niet zeggen mogte (VI. 252):

Hier is ghesciet

Vordeel of valsheit inne.

Voorders, II. c. 11. v. 136, c. 49. v. 64, *voorders*, II. c. 36. v. 605, c. 47. v. 27, 57, 68, *vordren*, II. c. 36. v. 245 var., 599, c. 47. v.

42, vordre, III. c. 10. v. 210, of ook, in verschillende varr., vorderen, voederen, vordere, *voorouders*. Het is de compar. van *voor*, dus *anteriores*, *majores*.

Voorfeit. Zie Forfeit.

Voorcoop, III. c. 26. v. 87, ook als ww. *voorcoopen*, III. c. 25. v. 104, *het (te voren) opkopen, in het groot inkoop, om het gekochte in een slechten tijd met woekerwinst af te zetten*. Zie *KIL.* in v. *Veurkoop*. Het werd veelal met *persem* of *woeker* te zamen genoemd. *Hamburgsche HS.* van 't Schaakspel, fol. 188:

Stelen, moorden, woukeren, *voorcoopen* ende al dat antieren, daer zij ghelt, goud, selvere mede mueghen vercryghen.

Zie ook het Gloss. op de *D. Doctr.*, waar het wat al te onbestemd door *woeker?* verklaard wordt.

Voormaels, Vormael adv., I. c. 26. v. 40, c. 32. v. 55, c. 48. v. 9, II. c. 36. v. 1794 enz., *voorheen, voordezen*. Vgl. *voormalig* en *namaals*.

Voorsienech adj., III. c. 12. v. 19, (*vooruitziende*), *welberaden, wijs*.

Voorsienicheit, —eiden, III. c. 2. v. 88, *overleg, wijsheid*.

Voorste. Zie Vorste.

Voort ende weder. Zie Weder.

Voortbringhen (brachte, brochte) trans., van een schrijver of spreker, Prol. v. 35, II. c. 46. v. 27, c. 50. v. 46, III. c. 15. v. 5, 293, (*iets*) *voor den dag brengen, te boek stellen, uiten* enz.

Voortgaen intr., III. c. 6. v. 42, c. 23. v. 185,

vervuld worden, zijn beslag krijgen. Nog zegt men: *geen voortgang hebben.*

Doen voertgaen (het regt), III. c. 11. v. 63, c. 13. v. 51, (*het*) *zijn loop laten, ter uitvoering brengen.*

Voortmeer adv., III. c. 23. v. 109, voert meer, III. c. 9. v. 69, *voortaan*; voort mee, III. c. 16. v. 25, *verder, daarenboven.*

Voortsetten trans., I. c. 25. v. 97, c. 44. v. 61, III. c. 1. v. 157, c. 4. v. 353, *op den voorgrond zetten, meer dan iets anders achten of bevorderen.*

Voortsteken trans., I. c. 44. v. 76, III. c. 11. v. 67, *hetzelfde.*

Voorwaert setten, III. c. 17. v. 75, *hetzelfde.*

Vor—. Zie Voor—.

Vorderen, Vordren trans., I. c. 34. v. 32, III. c. 4. v. 126, c. 12. v. 126; *bevorderen, vooruit-helpen.*

Voreghereescap, II. c. 31. v. 63 var., *het te voren bereid of gereed zijn.* Zie Bereetscap.

Voren adv., III. c. 26. v. 73 enz., *voor, vooraan*; I. c. 33. v. 1 enz. enz., *te voren, vroeger, hierboven.*

Te voren bringhen, III. c. 15. v. 179, IV. c. 6. v. 4 enz., *te voorschijn, voor den dag brengen, verhalen, vermelden,* hetzelfde als Voortbringhen.

Vorste (var. verste) v., II. c. 15. v. 76, of voorste, *ibid.* v. 69 (var. vorste, verste), *uitstel.* Misschien geldt deze beteekenis ook I. c.

41. v. 48, zoodat de zin zij: »toen was daar een *oponthoud.*» In dat geval zou achter *vorste* eene punt, achter *man* (in vs. 49) een komma moeten staan. Doch *vorste* kan daar ook het gewone *vorst*, *prins*, *edel heer* zijn.

Vorsten (var. versten) trans., II. c. 16. v. 21, *uitstellen.* Zie HUYDEC. op STROKE, I. bl. 468 vlgg., CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 403, enz. *Vorste* is eene klankwisseling voor het oudere *verste*, en dit eene omzetting van *vreste*, blijkens het Hoogd. *frist*, dat reeds in het Ohd. zoo luidde (GRAFF, III. 834) (*). Hierdoor vervalt de meening van Dr. VERMEULEN, dat het van *ver*, *verren* (verwijderen) zou afstammen. Zie Gloss. op *Vanden levenc o. h.* in v. *Verre.*

Vort—. Zie Voort—.

Vorten (3. p. enk. praes. vordt) intr., I. c. 17. v. 79 var., *rotten* (gelijk de tekst heeft), *verrotten.* Zie KIL. en PLANTIJN. Men had ook het adj. *vort*, *vurt*, voor *verrot*, *vergaan*, als in de *Spreuken* enz. uitg. door Prof. MEIJER, bl. 77.

Liever op een *vurten* waghcn, dan in een nieu schip.

En zoo leest men in het *Belg. Mus.*, 1838, bl. 128, van *vrte sleteren* d. i. *rotte*, *versleten lappen of vodden.* Doch dat het *vuurt scaepkin* (ald. bl. 315) hier ook toe behooren zou, trek ik zeer in twijfel.

(*) Volkomen dezelfde omzetting en klankwisseling heeft men in *frisch*, *versch* en *vorsch*, zoo als het in de volksuitspraak luidt! Men vergelijk ook *christen* en *kersten*, Lat. *crispus* en Mnl. *kersp*; *berste* en *borste*, *perse* en *porse*, *vermen* en *vormen*, *verder* en *vorder*, enz. enz.

Voude v. In deser vouden, I. c. 11. v. 47, III. c. 3. v. 1048, *in dezer voege, op deze wijze; in allen vouden, III. c. 4. v. 71, op alle wijzen.* Vgl. Ghevout. Bekend is het ww. *vouden* voor *vouwen*; het is synoniem met *voegen*, *plooijen* en *schikken*, en heeft met al deze woorden de overdrachtelijke beteekenis van *regelen*, *verordenen* gemeen (*). *Voude*, *vouw*, is dus hetzelfde als *voege* (*plooi*, *schikking*), en werd eveneens opgelost in de algemeene beteekenis van *wijze*, *manier*, die nog in *eenvoudig*, *veelvoudig*, *menigvuldig* enz. doorstraalt. Zoo komen ook *simplex* en *multiplex* van *plicare*.

Vraey adj., II. c. 36. v. 1448, IV. Begin. v. 35, c. 1. v. 106, c. 3. v. 33, c. 4. v. 22, c. 7. v. 46, *waar, waarachtig.* Fr. *vrai*.

Vrame v., III. c. 12. v. 123 var., *voordeel.* Gewone klankwisseling voor *vrome*. Zie ald. en vgl. **Onvrame**.

Vreemden (ghevreemt) trans., I. c. 26. v. 121, *vervreemden, ontvreemden.*

Vreeschen. Zie Ghevreeschen.

Vreude, —en v., II. c. 4. v. 69 var., c. 36. v. 1799, c. 56. v. 13 var., III. c. 3. v. 822 enz. (alleen in HS. H.), *vreugde.*

Vri, **Vry** (die vrie, des vrien) adj., van God gezegd, I. Prol. v. 49, van CHRISTUS, I. c. 21. v. 82, c. 39. v. 64, II. c. 7. v. 116, c. 40. v. 70,

---

(*) Daarom is het ook onnoodig, in *Karel d. Gr. I. 610 vouden* als »eene schrijffout voor *wouden*» aan te zien, gelijk Mr. v. D. BERGH (Gloss. op *Limborch*) wil.

III. Prol. v. 63, van een keizer of het keizerlijke hof, II. c. 15. v. 124, c. 49. v. 91, bij andere schrijvers ook van alle hoogedele heeren en vrouwen, hetzelfde als *edel*, *vrijheerlijk*, een uitvloei- sel van den maatschappelijken toestand der middel- eeuwen, toen een groot deel der menschen nog in dienstbaarheid verkeerde, maar de *vrije stand* die der edelen en aanzienlijken was. Zie vooral VAN WIJN op *HEELU*, bl. 158—161.

Vrien, Vrijen (vrijde, var. vride) trans., I. c. 29. v. 46, (*van* iets) c. 35. v. 60, II. c. 41. v. 180, III. c. 12. v. 195, *bevrijden*; I. c. 48. v. 75, *beschermen*; II. c. 45. v. 13, 25, 160, *met vrijheden begiftigen*. Maar

Vrien intr., III. c. 17. v. 55, ons *vrijen*, meer be- paald *amourettes najagen*.

Vrient plur., III. c. 3. v. 816, *vrienden*.

Vro adj., III. c. 25. v. 148, ook vroe, I. c. 21. v. 100, II. c. 53. v. 94, *verblijd*, thans *vrolijk*, Hoogd. *froh*. Vandaar *vreude*, *vreugde*, enz.

Vroe adv., II. c. 56. v. 108, III. Prol. v. 38 var., c. 7. v. 12, ook vro, II. c. 17. v. 71, *vroeg*, dat eig. *vroe-ig* is. Hoogd. *früh*.

Vroedelike adv., III. c. 3. v. 679, *wijselijk*.

Vroeden intr., I. c. 37. v. 127, *wijs*, *verstandig zijn*; II. c. 11. v. 36, *redelijk verstand hebben*.

Vroescap, III. c. 12. v. 57, voor vroetscap, *wijsheid*. Van

Vroet, Vroede adj., I. c. 24. v. 63, c. 31. v. 74 enz. enz., *wijs*; aen die sterre(n) (of van ster- ren) vroet, I. c. 29. v. 38, II. c. 11. v. 135,

- ervaren in de astronomie (astrologie)*; iemand vroet maken, I. c. 18. v. 7, II. c. 10. v. 88, *onderrigten, leeren*; vroet worden, II. c. 9. v. 111, *te weten komen, bevinden*; des zijt vroet, I. c. 17. v. 3, II. c. 61. v. 73 enz., *weet dat*, gewone verzekeringsformule.
- Vrome, —en v., I. c. 19. v. 5, II. c. 8. v. 36, III. c. 2. v. 135, c. 3. v. 1024, c. 12. v. 123, c. 26. v. 119, IV. c. 3. v. 3, *voordeel, baat, nut*. Vgl. Vromen.
- Vrome adj. Zie Vroom.
- Vromelijke adv., I. c. 20. v. 13, c. 26. v. 144, II. c. 41. v. 163, III. c. 3. v. 64, c. 16. v. 83, c. 20. v. 75, *dapperlijk, kloek*.
- Vromen intr., met den dat., III. c. 3. v. 681, c. 16. v. 146, *tot voordeel strekken, baten*. Zie de schrijvers, aang. door Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 125.
- Vromicheit, III. c. 15. v. 106, *vromechede*, III. c. 4. v. 483, *dapperheid, kloekheid*.
- Vroom, Vrome adj., I. c. 26. v. 142, c. 41. v. 49, c. 46. v. 49, II. c. 36. v. 1498 enz., *dapper, kloek*; ook, III. c. 10. v. 10, 13, *kloek, sterk, krachtig*.
- Vroude, —en v., I. c. 1. v. 8, II. c. 36. v. 1381, III. c. 23. v. 83 var. enz., *vreugde*.
- Vrouwe, —en, II. c. 3. v. 185, III. Prol. v. 23, 26, 34, c. 14. v. 66, *meesteres*. — *Wijf* is het fem. van *man*, maar *vrouwe* van *heer*.
- Vruchten intr., II. c. 36. v. 837, en trans., IV. c. 9. v. 94 var., *vreezen, duchten*. Hoogd. *fürchten*.

Vruechdelichede, I. c. 5. v. 12, *vreugde, zaligheid.*

Vuere. Zie Voere.

Vueren. Zie Vuren.

Vullen. Te —, I. c. 21. v. 26, *ten volle.*

Vuren, I. c. 47. v. 98, II. c. 40. v. 114, IV. c. 8. v. 32 enz., of vueren, I. c. 21. v. 22 enz., *voeren* als Infin. Ook, II. c. 12. v. 23, *voeren* als Imp. van *varen*, gelijk vuer, III. c. 15. v. 133 var., *voer, ging.*

W.

Wachte v. Iemand in sine — nemen, III. c. 19. v. 48, *hoede, bescherming.*

Wachten intr., III. c. 26. v. 84, *waken, op de loer zijn*; met den genit., III. c. 9. v. 93, c. 17. v. 88, *waken, zorg dragen (voor iets)*; trans., III. c. 9. v. 70, hetzelfde; I. c. 42. v. 168, II. c. 11. v. 8, c. 36. v. 1606, *bewaken, oppassen, hoeden.*

Waen, in de gewone spreekwijzen: na minen waen, II. c. 11. v. 89 enz., *naar mijne meening, naar mijn gevoelen*; en zonder waen, I. c. 9. v. 75 enz., *stellig, voorzeker*, bevestigingsformule. Vgl. Onghewaent.

Waer adj., in de spreekwijze: in ware dinc, I. c. 38. v. 55 enz., in waerre dinc, I. c. 23. v. 126, II. c. 13. v. 27 enz., in waren dinghen, II. c. 39. v. 149, c. 46. v. 93, in waren zaken, II. c. 53. v. 79, *waarlijk, voorzeker, be-*

vestigingsformule. Elders ook in waerliker dinc, II. c. 32. v. 26 var.

Si waende waers, I. c. 22. v. 19, *zij kield het voor waar*. Dezelfde uitdrukking lees ik in de var. op *Reinaert*, bl. 87, vs. 9:

Nu wil hi so liegen utter maten
 Ende dat so schoou brengen voort,
 Dat ellic sel *wanen waers*, diet hoort.

Buiten twijfel moet men hier de bekende woorden *jaes* en *neens* vergelijken. Nog heden zeggen wij: *hij meende van ja, hij zeide van neen*, enz. Doch men wane daarom niet, *jaes*, *neens* en *waers* als genitief-vormen te moeten opvatten: zij zijn dit evenmin als eene verkorting van *ja si*, *neen si*, gelijk HUYDEC. wil (op STROKE, II. bl. 519 vlg.). De *s* op het einde is niet anders dan de gewone aphaeresis van *des*, en *jaes* is dus zooveel als *ja daarvan*, d. i. *daarvan gesproken, zeg ik ja*, gelijk dan ook het zeggen *des ja*, *des neen* nog niet in onbruik geraakt is. En ook het oude *waers* is nog niet geheel verdwenen. De platte volkstaal bewaart er nog het spoor van in 't gewone: »'t is niet wares! 't is wel wares!», dat ook »'t is nietes, 't is welles» heet.

Waerde v., II. c. 13. v. 10, *opene plaats, plein*. Hier wordt de opene ruimte bedoeld, die voor de krocht gelegen was. Het is hetzelfde woord als ons *waard* (ook *woerd*), laag en vlak land aan den oever van rivieren en meren, veelal van bedijkt land gezegd. Doch oudtijds werd elke opene plaats voor een huis, in een bosch enz., *waerde* geheeten. Zie b. v. den *Walewein*, vs. 8581, 9634, 9790,

10056, terwijl de dichter het woord elders met *plein* afwisselt (vs. 8558, 8596 enz.), een blijk, dat de beide woorden hetzelfde beteekenden.

BILDERDIJK (*Gesl.* III. 234) haalt deze plaats van den *L. Sp.* aan, en verklaart *op die waerde* door *op de wacht*, eene uitlegging uit *KIL.* geput, maar hier niet van toepassing.

Waerde, — en v., I. c. 33. v. 40, II. c. 60. v. 95, *eer*, *achting*, *aanzien*; met waerden, II. c. 45. v. 157, c. 58. v. 4, of mit groter waerden, II. c. 13. v. 101, c. 36. v. 73, *met (groot) betoon van achting*, *met eerbied*; waerde doen aan iemand, I. c. 27. v. 51, III. c. 3. v. 375, c. 19. v. 24, *achting*, *eerbied betoonen*. Vgl. *Waert* adj.

Waarde is eig. de prijs, waarop men iemand schat of dien men iemand waard *acht*, dus de *achting*, die hij van anderen geniet of aan anderen betoont. **HUYDEC.** (op **STOKE**, I. bl. 109) drukt zich minder juist uit, als hij *met groter weerde* door *met luister*, *met pracht* verklaart. **STOKE** zegt slechts, dat **DIRK** III. met groot eerbetoon ter aarde besteld werd. Dat eerbetoon schitterde nu wel in luisterrijke pracht, maar de pracht was het gevolg der *waerde*, niet de *waerde* zelve.

Waerdelijke (var. *weerdelic*, *werdelijc*) adv., II. c. 36. v. 1316, c. 40. v. 151, c. 56. v. 9, ook *werdelike*, II. c. 52. v. 15, *met eerbied*.

Waerden (var. *weerden*) trans., I. c. 33. v. 35, II. c. 23. v. 20, *hoogachten*, *met eerbied behandelen*; III. c. 3. v. 704, derde pers. enk. praes. werd, III. c. 12. v. 131, *doen hoogachten*, *doen vereeren*.

Waerden intr., I. c. 15. v. 36, II. c. 23. v. 51, klankwisseling voor werden, worden.

Waerdicheit, —eden, II. c. 55. v. 97, c. 57. v. 47, III. c. 3. v. 650, ook werdecheit, II. c. 44. v. 72, III. c. 10. v. 151, *eerbetooning*. Zie Waerde.

Waerlijk (var. werelec, weerlic) adj., II. c. 44. v. 505, c. 48. v. 624, *wereldlijk*, tegenover *geestelijk*.

Waernen iemand van iets, III. c. 19. v. 27 var., *waarschuwen* (voor), als nog in 't Hoogd. en Eng. Zie Prof. MEIJER op het *Leven van Jezus*, bl. 341, Prof. JONCKBLOET, Gloss. op de *D. Doctr.*, enz. Het is een freq. van (be)waren, behoeden.

Waers. Zie Waer.

Waert (var. ook wart) o., II. c. 36. v. 2017, III. c. 10. v. 39, IV. c. 9. v. 62, *woord*.

Waert, —rde adj., III. c. 3. v. 460, c. 15. v. 254, c. 23. v. 139, *op prijs gesteld, hooggeacht, gezien*. Iemand waert hebben, I. c. 26. v. 66, c. 34. v. 92, II. c. 60. v. 5 (waar ten onregte de dat. staat), *op prijs stellen, hoogschatten, vereeren*, gelijk men nog *lief hebben* zegt. Vgl. Waerde.

HEELU (vs. 117) roemt Hertog HENDRIK II. van Braband als *melde ende wert d. i. mild en geëerd, gezien*. Volgens WILLEMS was hij »milddadig en toch zuinig», »ein *wirtschaftlicher* mann»!

Waert, II. c. 11. v. 23, c. 16. v. 79 enz., klankwisseling voor wart, wert, ons *werd*.

Wayen. Met scepē in die zee —, III. c. 14. v. 146, *te scheep varen*, volkssprek wijze.

Wal, m. Die helsche —, II. c. 45. v. 68, IV. c. 11. v. 48, *de helsche diepte of afgrond*. **KIL.** vertaalt *wal* en *walle* door *abyssus*, en *wael* door *gurges*, waarbij VAN HASSELT de volgende plaats van **STOKE** (II. vs. 644) aanhaalt:

Haer herte was een grondeloos *wael*
Van miltheit ende van ontfarme.

Wal in dien zin lees ik nog in de *Souter Liedkens* (Antw. 1564), Ps. LVI:

Voor mi si groeven eenen *wal*,
Daer si in vielen al.

waar de Staten-overzetting (Ps. LVII. vs. 7) *kuyl* heeft. *Wal* en *wael* zijn buiten twijfel hetzelfde woord, en afkomstig van **Wallen** (zie ald.). Zij beteekenen dus eigenlijk de diepte, waarin zich een stroom bruisend en kokend nederstort, dus *draaikolk*, of wel, *diepte*, *afgrond* in 't algemeen, later *kuil*, in verzwakte opvatting. Vgl. **Wiele**.

Wale adv., I. c. 3. v. 41, c. 13. v. 35 enz. enz., *wel*.

Wallen intr., I. c. 20. v. 41, II. c. 60. v. 58, *koken*, eig. *opbruisen en borrelen*. Zie daarover de aant. op **MAERLANT**, *Sp. Hist.* I. Aant. bl. 82 vlg., Prof. **CLARISSE** op de *Heim. d. Heim.* bl. 436 vlg., op de *Natuurkunde enz.*, bl. 400 vlg. en **DE JAGER**, *Verscheid.* bl. 182 vlg.

Walsch, III. c. 15. v. 52 enz., *Fransch*.

Wan. Zie **Winnen**.

Wandelbaer, bere adj., III. c. 4. v. 431, *veranderlijk*, als nog in 't Hoogd. Vgl. ons *wenden* (keeren, verkeeren) en *verwandelen*.

Wandelen met iemand, I. c. 22. v. 77, III. c. 3. v. 2, 154, 159, c. 4. v. 510 enz., *verkeeren*,

omgaan, als in 't Midd. Lat. *ambulare* (III. c. 3. v. 162). Men had ook het subst. *wandelinghe* voor *verkeer*, *omgang*, dat echter doorgaans niet de praep. *met* bij zich had, maar met het pron. poss. of met *van* verbonden werd. Zoo zeide men: *sine*, *hare wandelinghe* voor den *omgang met hem*, *met haar*, of *de wandelinghe van wiven* voor *het verkeer met vrouwen* (zie *Ferg.* 1040, *Karel d. Gr.* I. 1977, *Belg. Mus.* 1843, bl. 323, vs. 157).

III. c. 10. v. 58 staat wandelen in den zin van *zich her- en derwaarts begeven*, *rondzwer- ven*, het leven van eenen ridder. Zoo wordt in de *Samenspraek*, medegedeeld door WILLEMS in het *Belg. Mus.* 1843, bl. 318—324, het zwer- vend leven van eenen menestreele herhaaldelijk *die wandelinghe* genoemd.

Men zie over *wandelen*, *verwandelen* en al wat daartoe behoort, de zeer uitvoerige aant. van HUYDEC., *Proeve*, III. bl. 341—365.

Wanderen (var. wandelen) intr., II. Prol. v. 40, *wandelen*, *verkeeren*, gelijk men nog spreekt van 's menschen *omwandeling* op aarde. Vgl. HUYDEC., *Proeve*, II. bl. 471.

Wanen adv., I. c. 26. v. 114, c. 31. v. 48 enz., *vanwaar*.

Wanen intr., gevolgd door een Infinit., I. c. 4. v. 25, IV. c. 1. v. 184, *willen*. Zie HUYDEC. op STROKE, II. bl. 557 vlg. Het is niet anders dan het gewone *wanen*, meenen. *Hij meent dit of dat te doen*, of *hij wil het doen*, komt op hetzelfde uit.

Wanen intr., van de maan, I. c. 9. v. 31, *afne-*

men, het tegenovergestelde van *wassen*. Zie Prof. CLARISSE op de *Natuurkunde enz.*, bl. 373—378.

Wanhaghen, onpers. ww., met den dat. des pers. en gen. der zaak. Mi wanhaghet des, II. c. 47. v. 20, *dit mishaaft mij*.

Wanc. Zonder —, III. c. 27. v. 33, *zonder aarzeling, zonder weifeling*, naar de oorspronkelijke beteekenis, maar doorgaans afgeleid, I. c. 24. v. 47, II. c. 35. v. 91, III. c. 25. v. 127, *zonder twijfel, voorzeker*, zeer gewone bevestigingsformule. Prof. JONCKBLOET (*Spec. de Velth. l. III*, bl. 111) en HOFFMAN v. F. (*Hor. Belg. V. 110*) stellen het gelijk met *sonder waen*: te regt, in zoover de beteekenis vrij wel op hetzelfde uitkomt, doch men wachte zich, etymologisch eenig verband tusschen *waen* en *wanc* te zoeken. *Wanken*, ten naauwste verwant met *winken, wenken*, is het grondwoord van *wankelen*, en beteekent dus *weifelen, in onzekerheid zijn*. Vandaar het subst. *wanc* (reeds in 't Ohd., zie GRAFF, I. 691) voor *weifeling, wankelmoedigheid*. Zoo in *Reinaert*, vs. 1198:

O wi, Tibert, twi sisi blode?
Wanen quam uwer herten desen *wanc*?

Minnen Loep, II. 43:

In deser minne van soeter roke
Daer wy aff dichten dese sproke,
Daer moet *wanche* sijn verdreven,
In *steder truwen* moetmen leven.

waarvoor LEENDERTZ (in Gloss.) zonder grond *wanc-
kel* wil lezen. Ook behoort hiertoe de uitdruk-
king in den *Ferguut*, vs. 5480:

Ferguut sprac: » Mine lieghe mijn *wanc*,
Ic en wane niet jeghen hem joesteren.»

Prof. VISSCHER verklaart dit echt grammatisch: »*mijne aarzeling ligt niet aan mij,*» maar FERGUUT bedoelde: *tenzij mijne onzekerheid mij liege, tenzij mijne weifeling mij bedriege*, d. i. *zoo ik mij in den persoon niet vergis.*

Wanc komt ook als adj. voor, als in *Esmoreit*, vs. 240:

Vrouwen sijn van herten *wanc*,

d. i. *wankelmoedig, onstandvastig.*

Want, II. c. 36. v. 779, c. 51. v. 157, Imp. van winden, *wond*.

Want conj., Prol. v. 21, I. c. 9. v. 13, II. c. 35. v. 109, c. 36. v. 465, 578, III. Prol. v. 33, c. 14. v. 241, IV. c. 12. v. 6, *omdat*.

Warachtich adj., III. c. 15. v. 12, 284, *waarheidlievend*.

Warachticheide, III. c. 15. v. 54, *waarheidsliefde*.

Ware nemen, gevolgd door *te* met den dat., II. c. 8. v. 38, c. 36. v. 902, III. c. 4. v. 56, *zorg dragen (voor), verzorgen, bewaken*. Het subst. *ware* voor *oplettendheid, zorg*, ook *behoedzaamheid*, leest men in *Beatrijs*, vs. 902, *STOKE*, III. vs. 11 enz., en de uitdrukking *ware nemen* met den genit. bij *VELTHEM*, I. c. 39. v. 15. Vgl. *GRAFF*, I. 907 vlg., ons *bewaren* enz. Het tegenwoordige *waarnemen*, als trans. ww., is er een verzwakt overblijfsel van.

Warem adj., I. c. 18. v. 55 var., *warm*.

Warich, —ighe adj., I. c. 29. v. 32, II. c. 6. v. 2, c. 7. v. 97 enz., *waarachtig*.

Warneren (ghewarneert) trans., II. c. 17. v.

128, *voorzien, uitrusten, verzorgen*, hier in het algemeen, maar doorgaans gezegd van krijgsuitrusting, waardoor men zich in staat van tegenweer brengt. Zie Prof. JONCKBLOET, Gloss. op *Karel d. Gr.* (op *Wernereren*) en aant. op mijnen aan hem gerigten *Brief*, bl. 34. Vgl. ook VELTHEM, II. c. 20. v. 75, waar koning ARTUR zijne ridders met bepaling van plaats en tijd te velde roept,

Ende dat si *warneert* comen.

d. i. *ten strijde toegerust.*

Warp, I. c. 36. v. 80 var. enz., Imp. van werpen, *wierp.*

Warscapen (var. weerscapen, werscapen) intr., II. c. 59. v. 11, *feestvieren.* Zie *D. Doctr.* Gloss. Het is eig. *waardschappen*, een woord dat hier en daar nog wel gehoord wordt.

Wart, II. c. 53. v. 59, 71 enz. enz., Imp. van worden, *werd.*

Wartele, II. c. 24. v. 127 var., *wortel.*

Was m., II. c. 27. v. 5, *wasdom, groei.*

Wasdom, III. c. 16. v. 62, c. 26. v. 85, 126, *het groeijen of toenemen in rijkdom, dus winst, profijt.*

Weddespel (var. wedtspel, wedspel), III. c. 3. v. 966, 981, c. 25. v. 124, niet zoozeer ons *kans-* of *hazardspel*, als wel *het spelen om een prijs, om geld*, waaronder de dichter met name ook het kaatsen, kolven en schaken noemt. *Wedde*, hetzelfde als *pand*, was de benaming van het door beide partijen gestorte of ingezette geld, bestemd om aan den overwinnende geheel te worden uitgekeerd; dus niet alleen het *sacramentum* in regts-

zaken, maar ook de prijs van een spel of van zoodanig een geschil, als juist hieraan den naam van *weddenschap* ontleende. Men zie over dit woord en zijn verband met het Midd. Lat. *vadium*, het Fr. *gage* enz., de aant. van Prof. CLARISSE op de *Heim. d. Heim.* bl. 478 vlgg. en de verh. van Mr. ACKERSDIJK in het *Taalk. Mag.* I. 257—262 (vgl. ook 303).

Weder (var. weer) m., I. c. 37. v. 29, *ram.* Hoogd. *widder*, Eng. *wether*. In de beschrijving van ABRAHAM'S offer treft men het meermalen aan, b. v. in de aan MAERLANT toegeschrevene *Nederd. Prozaische Bijbel-vert.*, bl. 31. Zie de aant. van v. HARDERWIJK aldaar. Nog veel later bleef men van *weervleesch* spreken.

Weder adv., in de spreekwijzen: weder ende wey, I. c. 2. v. 59, of wech ende weder, I. c. 11. v. 56, *her- en derwaarts, overal heen*; voort ende weder, II. c. 28. v. 30, c. 48. v. 390, of weder ende voort, II. c. 15. v. 122, c. 39. v. 213, *aan alle kanten, overal, alom, ook*, III. c. 14. v. 135, *naar elken kant heen, waarheen men ook wil, dus vrijelijk* (de meening is: »men kan aan zijne gedachten den vrijen loop laten’’).

Weder conj., gevolgd door of (oft, ofte), bij een tweeledig voorstel, I. c. 5. v. 48, c. 10. v. 53 vlgg., c. 15. v. 86, c. 22. v. 60 var. enz., *hetzij — hetzij*, Lat. *sive — sive*.

Gevolgd door of, bij een twijfel, II. c. 36. v. 72, III. c. 15. v. 155, thans *òf — òf*, Lat. *utrum — an*.

In beide gevallen zegt nog het Eng. *whether* — *or*, in het eerste het Hoogd. *entweder* — *oder*.

Wederkeren trans. Zie Keren.

Wederraden (riet) trans., II. c. 44. v. 360, *ontraden*, *afraden*.

Wedersake m., II. c. 16. v. 17, IV. c. 7. v. 39, *tegenpartij*, *tegenstander*. Hoogd. *widersacher*.

Zie v. H. op KIL., Gloss. op HEELU, *Limborch*, enz.

Wedersegghen trans., III. c. 3. v. 862, *tegenspreken*, *zich verzetten* (*tegen iets*); IV. c. 4. v. 45, *weigeren*, *van de hand wijzen*, of (iets aan iemand —), II. c. 38. v. 14, *weigeren*, *ontzeggen*. Een bisschop —, II. c. 48. v. 1183, *wraken*, *zijne benoeming niet bekrachtigen en dus vernietigen*.

Wederstriden trans., I. c. 26. v. 145, *tegen (iemand) strijden*, *bestrijden*.

Wedertale. Tale ende —, II. c. 13. v. 126, *hetgeen men over en weder spreekt*, te zamen *gesprek*.

Wedertrecken iets aan iemand, II. c. 38. v. 29, *onttrekken*, *onthouden*.

Wedervechten trans., III. c. 8. v. 38, *bevechten*, *bestrijden*.

Weech m., II. c. 45. v. 170 var., ook weghe v., I. c. 5. v. 26 var., plur. wegghen, II. c. 51. v. 31 var., *binnenmuur*, *wand* (gelijk de tekst telkens heeft), vanwaar nog ons *weegluis*. Ook STOKER, VIII. vs. 1308 gebruikt het woord manlijk, maar doorgaans komt het als vrouwelijk voor. Zie *Vanden levene o. h.* vs. 775, de plaats uit MAERLANT'S

- Rijmbijbel*, aang. bij CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 33, enz.
Vgl. ook ald. bl. 74.
- Weec adj., I. c. 2. v. 2, III. c. 4. v. 497, *zwak*.
Voorbeelden bij CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 180 vlgg.,
die het echter min juist verklaarde door *arm*, *min-*
*vermogen*d. Doch die verklaring werd reeds ver-
beterd door Prof. LULOFS, *Handboek*, Gloss.
- Weelde, —en, II. c. 57. v. 73, *genot*, *wellust*,
zaligheid.
- Weelde, III. c. 8. v. 7 var., rijmshalve voor wilde.
- Ween (m. en o.), II. c. 55. v. 48, c. 59. v. 89
var., *geween*, *droefheid*. Zie STROKE, II. vs. 50,
Karel d. Gr. I. 1458, *Beatrijs*, vs. 787, enz.
- Weer. Zie Weder.
- Weerden. Zie Waerden trans.
- Weerlijk, —like adj., I. c. 4. v. 16 var., *we-*
reldlijk. Doch de lezing van den tekst verdient
de voorkeur.
- Weernen iets aan iemand, I. c. 22. v. 27, *weige-*
ren. — *Der Ystorien Bloeme*, fol. 14. d. (het afgode-
denbeeld antwoordt niet, en daarop vraagt men):

Bi wat saken

Astragod *werende* siere spraken.

Ibid. fol. 24. a., in een dergelijk geval:

Ende vraechde hem, bi wat saken

Sijn God *werende* siere spraken.

Die Rose, vs. 11123:

Die herberghe die ghī hier siet,

Diene wert hu *gheweerent* niet.

Leven van St. Amand, I. 4461:

Bave sprac: » Ic ne dar niet *weernen*,
Helich vader, hu ghebod.'?

Vanden levene o. h. vs. 946 :

Dies my wille *wernen*, hi es sot.

Taalk. Mag. III. 170, vs. 50: » De vrouwen »

volgen haers selfs wille gerne,
So wie dat hem verbiet of *werne*.

Op al de drie laatst aang. pll. wordt het door de uitgevers onjuist verklaard door *afweren* en *waarschuwen*. Men wachte zich, *waernen* en *weernen* te verwarren, al wordt het laatste dan ook in den *Walewein*, vs. 8756, insgelijks *waernen* gespeld. *Waernen*, waarschuwen, is het freq. van *(be)waren*, behoeden, van *ware*, zorg, hoede; *weernen* daarentegen het freq. van *weren*, dus wel eigenlijk *afweren*, maar steeds in de bepaalde opvatting van *afslaan*, *weigeren*, *ontzeggen*.

Zie voorts het Gloss. op *Limborch*, in v. *Wernen*.
Weert adj., I. c. 21. v. 79, *waard*, *kostbaar*.
Zie *Waert*.

Weghe, *Weghen* subst. Zie *Weech*.

Weghen intr., I. c. 11. v. 20 var., *bewegen*, *verwegen*.

Weghen trans. Een kint ten dienste ons heren —,
II. c. 3. v. 37, *den weg wijzen*, *leiden*, *opleiden*. Zie v. H. op *KIL*.

Wey adv., gewone bijvorm van *weg*, *heen*. Zie bij *Weder*.

Weken intr., met den dat., I. c. 48. v. 72, vermoedelijk *zich zwak en deemoedig aanstellen*, *zich vernederen* (voor iemand). Zie *Weec*.

Weken trans., IV. c. 10. v. 38, *week maken*, *vermurwen*.

Wele adv., III. c. 4. v. 203, rijmshalve voor wale, *wel*.
 Welt, III. c. 3. v. 310, rijmshalve voor wilt, *wil*.
 Welverdich adj., II. c. 35. v. 82 var., *welvarend*.
 Wenden intr., IV. c. 11. v. 50, *omkeeren, veranderen*, het grondwoord van *verwandelen*. Vgl. Winden.

Wensch. Na wenschen, I. c. 1. v. 28, te wensche, II. c. 48. v. 869, III. c. 16. v. 149, van wensche, II. c. 36. v. 444, III. c. 2. v. 162, de twee eersten bij een verbum of adj., en dus als adv., het laatste bij een subst., en dus als adj. gebruikt, *zoo goed men immer wenschen kan, voorbeeldig, voortreffelijk*. Zie Limborch en Minnen Loep, Gloss.

Werd. Zie Waerden.

Werdecheit, Werdelike. Zie Waerdicheit, Waerdelike.

Weren trans., II. c. 36. v. 272, (een getuigenis voor den regter) *verwerpen, voor valsch verklaren*. Eig. *afweren, afwijzen*.

Werf. Ter selver —, IV. c. 1. v. 50, *ter zelfder tijd, tevens*. Zeer gewoon is werf, achter getalnamen, *ons keer of maal*, als III. c. 9. v. 71 vlg. enz.

Wermheit, I. c. 9. v. 9, *warmte*.

Werp, I. c. 4. v. 34 enz. enz., klankwisseling voor warp, Imp. van werpen, *wierp*.

Werrachtech adj., II. c. 50. v. 98, (*warachtig*), *verwarring of onrust stokend, woelziek*.

Werre v., II. c. 36. v. 293, 598, *verwarring, opschudding*.

- Werren intr., I. c. 10. v. 47, *in verwarring of opschudding geraken*; I. c. 32. v. 25, *verwarring stichten*; trans., III. c. 19. v. 96, *in de war, in verlegenheid brengen*.
- Werven om iets, I. c. 27. v. 74, *(voor iets) moeite doen, (naar iets) streven*.
- Wes (passim), hetzelfde als wies, *wiens*.
- Wesen. Si —, derde pers. plur. Praes., I. c. 9. v. 34, c. 13. v. 72, c. 18. v. 48, IV. c. 1. v. 10 enz., *zij zijn*. Zie HUYDEC. op STROKE, II. bl. 285.
- Wete v., *kennis, wetenschap*, in de uitdrukking: na mine wete, II. c. 38. v. 107, *naar mijn weten, gelijk ik wel weet*, bevestigingsformule. Zie HUYDEC. op STROKE, III. bl. 400.
- Wide (var. wijdde) v., II. c. 6. v. 211, *wijde*. Zie KLUIT, Voorrede voor HOOGSTRATEN'S Geslachtlijst, bl. LXIII vlgg. en DE JAGER, *Handl. tot den Staten-Bijbel*, bl. 62 vlg.
- Wie adv., II. c. 56. v. 62 var., *hoe*, als nog in 't Hoogd.
- Wiele. Die helsche —, III. c. 16. v. 14, *de helsche diepte of afgrond*. Eigenlijk is *wiel*, thans nog *wieling*, een *draaikolk*, van het ww. *wielen*, dat is *draaijen*, vooral van de draaijende beweging van borrelend kokend water gezegd. *Wielen* wordt niet zelden vereenigd met het gelijkbeteekenende *wallen*, en zoo zijn dan ook de subst. *wiele* en *wal* nauwelijks onderscheiden. Zie Wal, Wallen en DE JAGER, ald. aang.
- Wien, Wyen (tekst wijen) trans., II. c. 45. v. 159 var., c. 48. v. 216, 271 var., 436 var., ook wyhen, II. c. 40. v. 152 (Imperf. wyhede,

var. wijde of wide), *wijen*, thans veelal *wijden*, kerkwoord. Zie *Taalk. Mag.* IV. 184 vlg. De oude spelling is hier, gelijk steeds, de oorspronkelijke: in ons *wijden* is de *d* evenzeer een euphonisch invoegsel als in *geschieden*, *spieden*, *vlieden*, *belijden*, *bevrijden*, *kastijden* enz. Zoo zagen wij boven ook *Tiden*, als afgeleiden vorm van *Tien*.

Wies (passim), *wiens*.

Wijch, *wighe m.*, I. c. 46. v. 80 var., II. c. 48. v. 350, III. c. 12. v. 142, IV. c. 2. v. 46, *strijd*.

Wijle (var. *wiele*), II. c. 44. v. 235, *nonnen-sluijer*, van 't Lat. *velum*, Fr. *voile*.

Wijnghe (var. ook *wyinghe*), I. c. 47. v. 91, 94, 102, II. c. 45. v. 164, *wijding*, contr. uit *wi-inghe*. Zie *Wien*. De spelling *wihinghe* vind ik in de *Reimchronik* bij KAUSLER, vs. 1348.

Wij's maken, II. c. 39. v. 97, c. 40. v. 109, niet in de thans gewone opvatting van *op de mouw spelden*, *foppen*, maar in die van *onderrigten*, *leeren*, hetzelfde dus als vroet maken. Hiertoe behoort ook de verzekeringsformule: des sijt wij's, II. c. 48. v. 615, *weet dat*. Vgl. *Karel d. Gr.* Gloss.

Wij'sdom, III. c. 3. v. 689 var., *wijsheid*. Eng. *wisdom*. Doch die lezing komt hier volstrekt niet te pas.

Wiket (var. *wincket*), III. c. 23. v. 165, *de kleine deur in de groote deuren der stadspoor-ten*, het Fr. *guichet*. Zie HUYDEC, op *STOKE*, III. bl. 110, waar insgelijks de beide spellingen *wiket* en *winket* voorkomen. De eerste vind ik ook bij MAERLANT, *Sp. Hist.* D. II. bl. 88, de laatste in de *Brab. Yeesten*, VI. 4896.

Wildijt (passim), *wilt gij het.*

Wile, *wijl, tijdsruimte*, in de spreekwijzen: te dier wilen, I. c. 41. v. 92, tiere wilen, I. c. 43. v. 21, *destijds*; die wile, III. c. 3. v. 976, *gedurende dien tijd*; doorgaans, als conj., die wile dat, I. c. 40. v. 25, II. c. 55. v. 87, III. c. 14. v. 143, c. 23. v. 212, c. 25. v. 21, 37, ook zonder dat, III. c. 3. v. 1052, *terwijl, zoolang als.*

Wilen adv., I. c. 10. v. 12 var., 38 var., c. 18. v. 2 var., c. 30. v. 24 enz., *weleer*. Nog in ons *wijlen*, van overledenen gezegd. Vandaar

Wileneer adv., I. c. 10. v. 12, 38, c. 18. v. 2 enz., ook wilenneere, IV. c. 1. v. 2, *weleer, oudtijds.*

Winden (hi wint) intr., ook Wenden, *zich wenden, keeren*. Buten sijnre naturen —, I. c. 31. v. 38, uut den ghelove —, II. Prol. v. 21, uter materien —, III. c. 15. v. 24, 273, *afwijken, afdwalen.*

II. c. 22. v. 40 is wint denkelijk ook van winden, doch trans., in den zin van *verkeeren, veranderen*. Althans de meening schijnt te zijn: » Waarom *verandert, herroept* het kind zijne woorden niet? »

Wenden, bij klankwisseling winden, beteekent hetzelfde als *keeren, draaijen*, en is dus in den grond niet anders dan een versterkte vorm van Winden intr., I. c. 13. v. 62, 93, III. c. 10. v. 8, *zich winden, zich kronkelen, zich draaijen*, van een slang of worm gezegd.

Wine (passim), *wij en*, of ook *wij hem*.

Winken intr. Uut Gode —, III. c. 3. v. 784, uut Gods ghebode —, III. c. 1. v. 12, *afwijken*. De grondbeteekenis is *onvast zijn*, *wankelen* (zie *Karel d. Gr. Gloss.*), en het hangt derhalve met ons *wenken* (nutare) even zoo te zamen, als het *knikken* van hoofd of beenen met het *knikken* der oogen. Ondertusschen werden de beide woorden reeds vroeg onderscheiden: het laatste luidde in het Ohd. *winchjan* (GRAFF, I. 720), het eerste *wankôn* en *wenkjan* (GRAFF, I. 692—696). Wij kennen het nog in den afgeleiden vorm *zwenken*. Vgl. ook Wanc.

Wincket. Zie Wiket.

Winnen (wan) trans. Kinderen —, Prol. v. 77 enz. enz., nog heden in gebruik; lijf —, I. c. 24. v. 30, *leven ontvangen*; koren —, I. c. 25. v. 107, 110, een wijngaard —, I. c. 32. v. 5, c. 33. v. 2, c. 42. v. 21, het land —, II. c. 29. v. 2, III. c. 26. v. 194, *telen*, *bouwen*, een woord van den landbouw, ook thans niet geheel in onbruik. Zie *D. Doctr. Gloss.* op *Lantwinninghe* en vgl. de aant. van HINLÓPEN op HUYDEC., *Proeve*, III. bl. 233 vlgg.

Wire, Wise (passim), *wij er* en *wij haar* of *wij ze*.

Wisch m., II. c. 36. v. 1177, nog heden in gebruik voor een gedraiden band van teenen of stroo, doch hier gezegd van den *bundel stroo*, dien men een' doode onder het hoofd leide. Het *Evangelium Nicodemi* heeft t. d. pl.: »*fasciale, in quo caput ejus involveram.*» Ofschoon nu het laatste gedeelte

dezer woorden wat vrij vertaald is, blijkt het toch, dat de dichter met *wisch* niet anders bedoelt dan *fasciale* (*involutorium*), dus juist hetzelfde als bussele. Zie ald.

KIL. kent ook het woord *hoofdwisch*, dat hij vertaalt door *cecticillus* d. i. een hoofddeksele, zoo als pakkedragers opzetten, om den last, dien zij op het hoofd torschen, minder zwaar te doen drukken. Een bundel stroo was daartoe het eerste en natuurlijkste hulpmiddel. Vgl. voorts DE JAGER, *Verscheid.* bl. 313—315.

Wisen (hi wijst) intr., IV. c. 10. v. 89, *uitwijzen*, *uitspraak doen*; trans., III. c. 11. v. 74, *uitwijzen*, *oordeelen*. Het part. was ghewijst (zie ald.), gelijk wij nog heden van een regterlijk *gewijsde* spreken.

Wissen trans., I. c. 48. v. 116, (*als gevolgtrekking*) *opmaken*, *besluiten*. In dien zin is mij het woord elders wel niet voorgekomen, doch het laat zich niettemin gemakkelijk verklaren. Van het grondwoord *weten* komt, behalve het adj. *wijs* d. i. *wetende*, ook *wis* en *gewis* d. i. *wat geweten wordt*, dus *zeker*, *stellig*. Van dit adj. *wis* vormde zich het ww. *wissen* d. i. *zeker*, *als zeker aannemen*, dus *vaststellen*, *besluiten*, bijna ons *zich vergewissen*. Ten bewijze strekke het ww. *hem bewissen*, waarvan Prof. SIEGENBEEK in de aant. op de *Heim. d. Heim.* bl. 283 vlg. twee voorbeelden uit STOKE aanhaalt, en dat men wel het best verklaren zou door *een vast besluit nemen*, *zich vast overtuigen*, d. i. *zich vergewissen*.

Vgl. GRAFF, I. 1106—1112, die o. a. *gawissón* als *gewissmachen* en *gawissunga* als *argumentum* opgeeft, volkomen in overeenstemming met onze verklaring: want wat is een *bewijs* anders dan eene zekering of bevestiging, als besluit opgemaakt uit eene voorafgaande redenering?

Er is dus geene reden om de lezing van den tekst te verwerpen ten behoeve der var. *ghissen*. Integendeel is dit laatste niets dan eene mislukte *gissing* van den afschrijver, die het oude *wissen* niet meer verstond.

Wittich, —ighe adj., II. c. 36. v. 236, 268, *wettig*. Doch I. c. 29. v. 37 geldt de beteekenis van *kundig*, *verstandig*, bij KIL. vermeld en nog in ons *verwittigen* kenbaar. Dat het eerste van *wet*, het tweede van *weten* afkomt, loopt in het oog: vandaar dan ook bij het laatste de var. *wetich*, die even goed is.

Wivekijn, II. c. 16. v. 87, c. 39. v. 9, diminutief van *wijf*, dus *vrouwtje*.

Woech, II. c. 48. v. 519, 590, Imperf. van *weghen*, *woog*; *woeghe*, I. c. 3. v. 38, hetzelfde in Conj.

Woekener, III. c. 4. v. 175 (zie de aant. ald.), *woekeraar*.

Woet. Die —hebben, III. c. 6. v. 38, *razend* of *dol zijn*. Blijkens het bepalend lidwoord, geldt *woet* of *woede* hier voor eene bepaalde kwaal of plaag, van hoogerhand toegezonden. Zoo lees ik in *der Ystorien Bloeme*, fol. 10. d.:

Wats u ghesciet? . . . .

Ic wane u *die woet* es comen.

en in den *Limborch* (VIII. 916) de verwensching:

God gheve haer allen *de woet!*

Wollen (var. wullen, wllen) adj., III. c. 3. v. 615, *in wol gekleed, met eene wollen pij aan, tot boetedoening. Beatrijs*, vs. 510:

Al droghic alle daghe een hare,
Ende croeper met van lande te lande
Over voete ende over hande,
Wullen, barvoet, sonder scoen,
Nochtan en constic niet ghedoen
Dat ic van sonden worde vri.

Wonder. *Mi heeft* —, I. c. 11. v. 18, c. 26. v. 113, c. 37. v. 69 enz., *het verwondert mij*, of, wat thans hetzelfde is, *ik verwonder mij*.

Wonderen, onpers. ww., met den dat. *Mi wonderd*, II. c. 56. v. 11 enz. enz., hetzelfde. *Te wonderen*, I. c. 17. v. 55 enz., *te verwonderen, wonderbaar*.

Wonderlijk, —like adj., II. c. 15. v. 150, *wonderdadig*, van CHRISTUS gezegd. Elders ook in den thans gewonen zin.

Wone v. (sine — hebben), II. c. 15. v. 111, c. 19. v. 89, III. c. 26. v. 63, 66, *woning, woonplaats*.

Woort plur., I. c. 25. v. 98 enz., *woorden*.

Worpen, I. c. 41. v. 108 enz., klankwisseling voor werpen Infin.; doch II. c. 40. v. 129, het Imperf. plur., ons *wierpen*.

Wort, I. c. 26. v. 41, IV. c. 1. v. 49 enz., plur. worden, II. c. 40. v. 128 enz., klankwisseling voor wert, wart, werden, Imperf. van worden, dus ons *werd, werden*. Op de eerst aang.

pl. is de uitdrukking: wel worden van enen zone hetzelfde als ghenesen (zie ald.), dus *verlossen*, *bevallen*.

Wrachte, I. c. 11. v. 50, rijmshalve voor wrochte, zoo als het I. c. 12. v. 78, c. 25. v. 68 enz. luidt, Imperf. van werken, ons *wrocht*. Zie bij Ghewracht.

Wrac, I. c. 24. v. 40, c. 29. v. 10 enz., Imperf. van wreken, thans verbasterd *wreekte*, ofschoon het part. nog *gewroken* luidt. Voorbeelden bij CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 97 vlg.

Wrochte. Zie Wrachte.

Wroeghen (wroechde, ghewroecht, en wroeghde, ghewroeght) trans., II. c. 36. v. 23, 772 var., c. 44. v. 265, 501, c. 48. v. 439, c. 53. v. 26, c. 58. v. 99, IV. c. 10. v. 86, 87, *beschuldigen*, *aanklagen*. Uit deze oudste betekenis is de tegenwoordige bij overdragt afgeleid: de *wroegingen* van ons geweten zijn niet anders dan de pijnigende *zelfbeschuldigingen* in ons binnenste. Zie CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 155 vlgg. en *Taalk. Mag.* IV. 144—148.

Wroegher, II. c. 48. v. 443, *beschuldiger*, *aanklager*.

Wuwerkine, II. c. 20. v. 26 var., schrijffout voor *viverkine*, *vijvertjes*, *putjes*.

B I J V O E G S E L S

E N

V E R B E T E R I N G E N .

IN DEN TEKST (*).

In het eerste Boek staat telkens *Christus*. Lees *Cristus*.

I. c. 4. v. 3: *ynGLE*. Lees *Yngle*.

» » 7. v. 67. De lezing *wel om wee* schijnt toch de ware te zijn: althans ook H. heeft aldus en het *vreude umb wewe* der Nederrijnsche Vertaling wijst evenzeer daarheen. Men versta het dan op deze wijze: » *al is hun wel voor wee (weg)gegeven* » d. i. » *al hebben zij hun wel voor wee moeten verwisselen.* »

» » 9. v. 4. Lees *dier*, als in I. en H.

» » 10. v. 24. Lees *houden*, als in I. en H.

» » » v. 28. *Dinxdach*. Lees *dinxdach*.

» » » v. 68. *comen* moet wegvallen, als in I. en H.

» » 11. v. 71. De vier verzen, hier in I. bijgevoegd, komen ook in H. en in de Nederr. Vert. voor. Zij zijn dus werkelijk van den dichter: doch men leze dan ook (met I. en H.) in vs. 72 *dan* voor *daer*.

» » 13. v. 42. De verandering van *de* in *te* was onnoodig. Zie de *Verkl. Woord.* op D e.

(*) Daar het Brusselsche HS. (H.) mij eerst na den afdruk van het eerste Boek ten dienste heeft gestaan, was ik buiten de mogelijkheid, daarvan voor de tekstkritiek bij tijds gebruik te maken. Ik heb getracht dit gebrek zooveel mogelijk te herstellen, a. door de opgave der varianten uit dat HS., in Bijlage A.; b. door deze korte aanwijzing van de voornaamste plaatsen, waar de lezing in ons tekst-HS. verbetering eischt.

694 BIJVOEGSELS EN VERBETERINGEN.

- I. c. 16. v. 47. Lees *Dien*, als in I. en H. Zie de *Verkl. Woord.* op *Dien*.
- » » 17. v. 4. Lees *Daer*, als in I. en H.
- » » 21. v. 83. Lees *paradijs*.
- » » » v. 84. Lees *In wien dat a. h.*, als in H. en de Nederr. Vert.
- » » 22. v. 55. Lees *ist sorchlije herde zere*, als in I. en H.
- » » 23. v. 3. Lees *scamelhede*. Zie de *Verkl. Woord.* op *Scalcheit*.
- » » » v. 20. Lees *Dattie nosel*. Zie de *Verkl. Woord.* op *Nosel*.
- » » » v. 21. Lees *scamelhede*. Zie de *Verkl. Woord.* op *Scalcheit*.
- » » » v. 53. Lees *Ons selfs sijn scouden e. bl.* Zie I. H. en de Nederr. Vert.
- » » » v. 130. Tusschen dit vers en vs. 131 in te voegen:
 Ende hi was selve fonteine mede
 Van alre ontfarmehede,
 als in H. Ook I. en de Nederr. Vert. hebben die verzen, ofschoon in onjuiste volgorde.
- » » 31. v. 33. De komma achter *stichten* moet wegvallen.
- » » 38. v. 28. *fijn*. Lees *fijn*,
- » » » v. 29. Lees *Abrahame*. Zie de *Verkl. Woord.* op *Vallen*.
- » » » v. 44. *luttel* moet wegvallen, als in I. en H. Zie het gezegde aldaar, Bijl. A. bl. 302.
- » » » v. 58. *meer dan* ontbr. te regt in H.
- » » 39. v. 30. Lees *sijns*, als in H.
- » » » v. 51. Lees *slaen*. Zie de *Verkl. Woord.* op *Slaen*.
- » » » v. 69. Lees *priestren*, als in H.
- » » » v. 70. Mijne gissing vervalt. *Maken* is de ware lezing: ook H. en de Nederr. Vert. hebben zoo. Hoe kon ik aan een zoo bekend kerkwoord twijfelen?
- » » 40. v. 41. *Ende* moet wegvallen, als in H.
- » » » v. 46. Zie de *Verkl. Woord.* op *Ondrachticheit*.
- » » » v. 52 vlg. Lees, met H.:
 Dat poorteren eendrachtigher waren
 Inden steden dan si sijn,
 zoo als het verband eischt. Ook I. heeft althans het laatste vers zoo.

- II. c. 40. v. 138. Lees *met niede*, en het vorige rijmwoord *liede*. Zie de *Verkl. Woord.* op *Miede*.
- » » 48. v. 987. Voor *zende* lees *seide*, als in H.

- III. c. 5. Het begin van dit hoofdstuk aldus te herstellen (zie de Nederr. Vert., Bijl. C. bl. 335):

Een mensche vraeghde wilen ere
 Enen clerc van groeter lere,
 Welc dat alre beste were,
 Soe rijkeit soe ere.

Die clerc antwoorde ende seide
 Van tweerhande rijkeide:
 Deen ware rijkeit sonderlinghe
 Die der zielen ane ghinghe:
 Dat ware rijkeit ende oec ere, Enz.

III. c. 5. v. 93. Achter *heren* plaatse men eene dubbele-punt. Zie de
Verkl. Woord. op *B e d e r v e n*.

» » 13. v. 85 vlgg. Deze verzen, met inlassching van vier regels,
 aldus te herstellen (zie de Nederr. Vert., Bijl. C. bl. 336):

Want ghiercheit maect soe ontsint
 Dicke den man dat hi en kint
 Trouwe noch waerheit, wats ghesciet,
 Om dat hi hebben mach gheniet.

Dat vierde poent, sonder waen,
 Dats dat een raedsman sal bestaen
 Met sinen here, wats ghesciet,
 Die dinc daer hi hem toe riet; Enz.

De afschrijvers vergisten zich, doordat twee verzen op dezelfde woorden (*wats ghesciet*) uitgaan.

IN DE VARIANTEN.

Deel I. bl. 20. Voor 38 lees 39.

» » » 138. » 38 » 39.

» » » 180. » 13 » 12.

» II. » 82. Bij 50 is de letter H. uitgevallen.

IN DE BIJLAGEN.

Bijl. C. bl. 321. Aant. *Der Selen Troist* is hoogstdenkelijk, even als *der Leyen Spiegel*, eene vertaling uit het Nederlandsch. Althans er bestaat ook een Nederlandsch werk van dien naam. HUYDECOPER bezat daarvan eene uitgave van d. j. 1484, en haalt die meermalen aan (zie b. v. *Proeve*, I. bl. 4 en 133).

IN DE VERKLARENDE WOORDENLIJST.

A b u u s. Zoo ook in de *Maghet van Ghend*, vs. 194:
 Doen sagie dat mi dochte *abuus*.

Belg. Mus. 1842, bl. 63:

Dits ommers *abuus!*

De bedoeling is daar niet: » *dat hebt gij abuus!* », maar » *dat is al heel vreemd* », hetzelfde wat zoo even gezegd was:

Payt een ander met sulc een *clucht!*

Men ziet echter tevens, hoe naauw de oude beteekenis met de tegenwoordige samenhangt; want *vreemde kluchten vertellen en het mis hebben* komt hier vrij wel op hetzelfde uit.

Achten. Deze beteekenis van *bestemmen*, *beschikken*, als intr. opgevat, wordt gelijkbeduidend met *eene schikking of een plan maken, voornemen*. Zoo lees ik in de *Bediedenis van der missen*, fol. 9. b.:

Nu singt men: » *Ite, missa est!* »

Dat bediet in alder lest:

» Gaet daer gi hebt *geacht*,

Want die misse es nu volbracht.»

d. i. » *werwaarts gij voorgenomen hebt te gaan.* » Zoo ook in *St. Franc. leven*, vs. 7086:

Ende hi adde na sijn gevouch

Gevast, als hi eerst *vor achte*,

In de woestine sine viertich nachte.

» *gelijk hij te voren plan gemaakt of voorgenomen had.* » En ziedaar tevens de verklaring van het *vorhacht* bij MAERLANT, dat aan Prof. LULOFS (*Handboek*, bl. 51) noodeloos moeite baarde.

Aerdsch bisscop. Zoo ook II. c. 50. v. 65 var.

(*) *A flegghen. Zie Oflegghen.

Al in een, komt in den vermelden zin tallooze malen in den *Lancelot* voor.

* Alende, I. c. 44. v. 41 var. (Bijl. A.), hetzelfde als ellende. Zie aldaar.

Altenen. Ook Prof. MEIJER (*Leven van Jezus*, bl. 339) en WILLEMS (*Belg. Mus.* 1846, bl. 56, vs. 169) hebben zich in de opvatting van dit woord vergist. De eerste verklaart het door *alles tot een, alles te zamen*, de laatste door *geheel en al*, ofschoon op beide plaatsen de beteekenis van *aanhoudend, voortdurend* zeer kennelijk is. Ook in *die Rose* en elders trof ik het meermalen aan, en vond ik telkens de door mij opgegevene verklaring bevestigd.

Alve. Voor *aan heeft*, lees *aanheeft*.

Atremint. Vgl. bij Slijc.

Bedraghen. Hem —, voor *zich behelpen*, lees ik ook in *St. Franc. leven*, vs. 2261:

Som wile was hem gevraget,

(*) De met * geteekende woorden zijn hier nieuw ingelascht.

Welker wijs hi hem bedraget
Vanden couden wintre wreet.

* Behouden trans., II. c. 14. v. 54 var., *omvatten, bevatten.*

Beiten. Vandaar het subst. *gebeet* in *Partonopeus und Melior*, bl. 7. vs. 8, dat MASSMANN in Gloss. te regt verklaart door *aucupium, venatio cum avibus*. VAN HARDERWIJK (*N. W. d. M. v. N. Lk. V. 2.* bl. 207) dacht daarbij aan *gebit, beet*, van *bijten*!!

Becoren. Die doot —. Zie nog Prof. MEIJER, *Nalezingen enz.*, bl. 23.

Belanc sijn. Zoo ook *St. Franc. leven*, vs. 2518:

Want dat leven entie doot
Es vele ande tonge belanc.

d. i. »komt veeltijds op de tong aan, hangt dikwijls van spreken of zwijgen af.»

* Bendecheit, —ede, I. c. 41. v. 79 var. (Bijl. A.), *behendigheit.*

Bereetscap. Vgl. *Belg. Mus.* 1845, bl. 81, vs. 615.

* Berespen trans., II. c. 21. v. 12, *berispen.*

Bespouwen. Zie bij Rau.

Bestimmen. Vgl. *Vanden derden Edewaert*, vs. 423.

Besuren. Voor: Zie Suren, lees: Zie Zuren.

Bevaen hebben, *inhouden, bevatten.* Zoo ook II. c. 40. v. 84.

Blaer. Die blare, de *bête noire*. De *sondebok*, zou men thans zeggen.

* Boeven, I. c. 26. v. 140 var. (Bijl. A.), *behoeven.* Vgl. Bouf.

Boy. In regel 17 staat: *eerstens.* Lees *ten eerste.*

Die. Zoo ook I. c. 25. v. 80, c. 32. v. 20, c. 37. v. 48, c. 47. v. 103, II. c. 48. v. 1213 enz.

* Drinken (ghedrinct, var. ghedranct) trans., II. c. 60. v. 60, klankwisseling voor drenken.

* Eren ww., I. c. 25. v. 106 var. (Bijl. A.). Zie Aren.

Ernstech, *naarstig.* Zoo ook II. c. 45. v. 147 var.

Ghebruken. Gods —, dus te regt met den genit. gebruikt, lees ik in *St. Franc. leven*, vs. 6868 vlg.

Ghereke. Te —, *in orde* enz. Zoo ook *Lancelot*, vs. 11744:

Dat Lanceloet niet doet en es,
Maer gesont ende te gereke.

Ghetes. Deze beteekenis van *goedgunstig* heeft hoogstwaarschijnlijk haren grond in het Ohd. *zesō* d. i. *regts* (Goth. *taihsu*, Gr. *δεξιός*, Lat. *dexter*), vanwaar de comparatief-vorm *zesawa*, de regterhand, ook in 't Mhd. *zesewe* en *zeseme*. Zie GRAFF, V. 708—710 (waar men ook *kazeso* aantreft) en ZIEMANN, 684 en 685.

Ghewijst. Elders, III. c. 11. v. 89, in den zin van (aan)gewezen, hier wat wij *geteekend* noemen.

698 BIJVOEGSELS. EN VERBETERINGEN.

- * Goensdach, I. c. 10. v. 32 var. (Bijl. A.), *Woensdag*. Zie KIL. en v. H. aldaar.
- G r o n d e n. Voor *doorgronden*, lees *trachten te doorgronden*.
- H a l, *verheelde*. Het meervoud halen komt voor in I. c. 14. v. 52 var. (Bijl. A.), waar de tekst bedecten heeft. Vgl. ook Prof. SIEGENBEEK in de *N. W. d. M. v. N. Lk.* III. 2. bl. 168.
- * H a l e n w w. Zie O p g h e h a e l t.
- * J o n g h e r e n, I. c. 42. v. 85, meervoud van j o n c, *jongen* van een dier.
- C a s t i e n. Vandaar staat het ook, als intr., kortweg voor *prediken* in 't algemeen. Zie b. v. *St. Franc. leven*, vs. 6546, 6567.
- C r e t e n, *krijten*, *weenen*. Zoo ook *St. Franc. leven*, vs. 5475.
- L a c h. De Infin. *laen* voor *laten* komt werkelijk voor, als b. v. in de *Spreuken*, door mij medegedeeld in onze *Verslagen en Berigten*, 1847, No. 34 en 79.
- L a d e n. In de spreekwijze: *die twater laedt d. i. die door het water (de waterzucht) gekweld wordt*, vatte ik *water* als Nom. op, en dus het pron. als Acc. Ik haast mij dit te herroepen. *Die* is inderdaad Nom. en *water* Acc., gelijk mij gebleken is uit eene plaats uit de *Vier Schriften* von JOHANN RUSBROEK in *niederdeutscher Sprache*, onlangs door A. VON ARNSWALDT, met eene voorrede van Dr. G. ULLMANN uitgegeven (Hannover, 1848). Daar lees ik, bl. 72:
 Van quaiden humoren untarden etzliche mynschen ind *laden dat wasser*, da sy lange aff quellen ind bewijlen aff sterven.
 VON ARNSWALDT verklaart dit te regt, naar eene aanwijzing van J. GR(IMM): » *die Wassersucht bekommen (eigentl. Wasser (in sich) schöpfen, füllen)*. Mijne aanmerking over *die* vervalt dus geheel.
- * L e c h t, I. c. 9. v. 82, rijnshalve voor l i c h t.
- L o e k e n. Vgl. nog *Vander drievoudichede* (bij Prof. MEIJER, *Nalezingen enz.*), bl. 125, c. 4, vs. 5.
- M a r c h e. De auteur van den *Ferguut* (vs. 5075) spelt *maertse*, hetgeen Prof. VISSCHER voor *moeras* en te gelijk voor *beemden* aanziet! Doch de bedoeling van ARTUR is: » Ik zal doen bekend maken door mijn geheele rijk, tot in alle *grenslanden* toe.»
- M e s. Een —. Zie bij S l i j c.
- N i e, waar wij thans *ooit* gebruiken. Zoo ook II. c. 36. v. 1794.
- O f l e g g h e n, *afslaan*, *van de hand wijzen*, *zich er van afmaken*. Nog bij CATS komt *afleggen* in dien zin voor, als: *Trouwring* (Amst. 1643), bl. 107:
 Veel die gegrepen zijn die poogen yet te seggen,
 Om met een soet verset den grijper af te leggen.
Afschepen, zou men thans zeggen.
- O n d e r — e n d e. Vgl. nog *St. Franc. leven*, vs. 5838.

O n g h e l t. De benaming van *ongelden* is nog heden bij de belastingen enz. in gebruik.

O n t w e e k e n. Als intr., dus even verkeerd, gebruikt ook MAERLANT het in *St. Franc. leven*, vs. 6471. Het was eene heerschende fout, even als thans de verwarring van *liggen* en *leggen*.

O u d e r v a d e r, II. c. 2. v. 9. Op deze plaats had ik het woord niet door *grootvader*, maar door *voorvader* moeten verklaren. SINT SERVATIUS leefde in de vierde eeuw.

O v e r. De uitdrukking: *alse u vrienden over u comen*, voor *bij u overkomen*, staat ook in de var. op III. c. 3. v. 682.

P o i n t. In regel 3 staat *od*, lees *op*.

R i n n e n. Het Imperf. rinden, in den zin van *liepen*, gebruikt de dichter in III. c. 4. v. 57.

* V a c h t, II. c. 48. v. 343 enz., Imperf. van *vechten*, *vocht*.

I N H O U D.

INLEIDING.	Deel	I. bl.	I. vlgg.
DER LEKEN SPIEGHEL, Boek I.	»	»	» 1—202.
» II.	»	II.	» 7—445.
» III.	»	III.	» 7—226.
» IV.	»	»	» 227—278.
BIJLAGEN.			
A. Toevoegsel tot de Varianten.	»	»	» 281—317.
B. Lijst van plaatsen uit den <i>Leken Spie-</i> <i>ghel</i> , die elders afzonderlijk voorkomen..	»	»	» 318—320.
C. De Nederrijnsche Vertaling van den <i>Leken</i> <i>Spiegel</i>	»	»	» 321—339.
D. Die Spiegel der Leken.	»	»	» 340—346.
VERKLARENDE WOORDENLIJST.	»	»	» 347—692.
BIJVOEGSELS EN VERBETERINGEN.	»	»	» 693—699.

. J

